

היחידה להלכה יישומית

טיוטא

לפני עזר לא תתן מכשול

פנימי

**דפי עזר לשיעורו של:
הרב מנחם בורשטין**

תשע"ה



קצט

ויקרא יט קדושים

בשמי לשקרא, ותחיל,
ית שמא דאלהך אנא יי:
יג. לא תעשוק ית חבירו
ולא תינסו [וי"ג חנונים],
לא תבית, אגרא דאגרא, לנתך עד צפרא: יד. לא תלוט דלא שמע, וקדם דלא חזי,

יג בשמי לשקרא ותחילת את-שם אלהיך אני יהוה: לא-תעשוק את-חבירך ולא
יד תגזל לא-תלין פעלת שכיר אתה עד-פקר: לא-תקלל חרש ולפני עור

את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ ו), יכול לא יהא חייב אלא רש"י
על שם המיוחד, מנין לרבות כל הכינויין, תלמוד לומר: ולא
תשבעו בשמי לשקר, כל שם שיש לי.

(יג) לא תעשוק, זה הכובש שכר שכיר³⁰, לא תלין, לשון
נקבה, מוסב על הפעולה. עד בקר, בשכיר יום הכתוב מדבר³¹
שיציאתו מששקעה החמה, לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה,
ובמקום אחר הוא אומר: ולא תבא עליו השמש (דברים כד טו),
מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר,
לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום, לפי שנתנה תורה זמן לבעל
הבית עונה לבקש מעות.

(יד) לא תקלל חרש, אין³² לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם,
תלמוד לומר: בעמך לא תאור (שמות כב כז), אם כן למה
נאמר: חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים³³ אף כל שהוא
בחיים, יצא המת שאינו בחיים. ולפני עור לא תתן מכשל,
לפני³⁴ הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו. אל
תאמר³⁵: מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה

30 שם ט, 31 ב"מ קי ב, 32 תר"כ פרשתא ב י, 33 [ולאחר מיתה
אינו נקרא חרש אלא מת — ר"ש משאנץ], 34 תר"כ שם יד, 35 בד"ר
נוסף: לו, וכ"ה בתר"כ.

יא. כי החשוד בגנבה ופקדון ישבע, וטעם תשבעו³², להכניס רב"ע
המשביע. וטעם וחללת, שהנשבע לשקר מכחש ה', כאשר
פירשתי³³.

(יג) לא תעשוק את רעך, בסתר. ולא תגזול, בגלוי בתוקה. פעלת,
כמו שכירות, וכן ופעולתו לפניו (ישעי' מ י). ויתכן היותו
דרך קצרה, והטעם שכר פעולתו. ורבים פירשוהו על שכר שני
יום³⁵, שיאמר³⁶ לו, גם תעשה בבקר ובבקר אתן לך שכר שני
ימים, והמעתיקים³⁷ אמרו כי הוא שכיר יום, כי שכיר לילה
לא תבא עליו השמש³⁸.

(יד) וכן לא תקלל חרש, בעבור שיש לך כח, וכן לפני עור.
ויראת מאלהיך, שהוא יכול להענישך לשומך חרש ועיור.

32 ברבים, 33 שמות כ ו, 34 והיא נדרפת לשכר: הנה שכרו אחר ופעלתו
לפניו, 35 י"ג: שכיר לילה, 36 בכ"י פריס: שיאמר, 37 חז"ל, ראה
רש"י, 38 [כלומר, כי על שכיר לילה נאמר: לא תבא עליו השמש (דברים כד
טו), ויכול הוא לשלם כל היום עד השקיעה].

וקצתם בין שופט להמון וקצתם בין ראשי העם. ועל המין ספורנו
אשר בין פרטי ההמון הזהיר שלא יזיק אדם את חבירו
בממון, וזה באמרו לא תגנובו לא תכחשו ולא תשקרו, שכל
זה בממון²², וכן באמרו ולא תשבעו בשמי לשקר, להפטר
מחייבו ממון. ולזה הוסיף ואמר: וחללת את שם אלהיך, כלומר
עם זה שתזיק לחברך בהפטרך מחייבו לשקר הנה תחלל את
שם אלהיך.

(יד) אחר כך הזהיר שלא יזיקהו בזלזול כבודו, וזה באמרו לא
תקלל חרש, ואחר כך הזהיר שלא יגרום בנזיקי, וזה באמרו
22 ראה רש"י.

רס"ג (יב) וחללת את שם אלהיך אני ה', כי אם תחלל את שם אלהיך
אני ה' המעניש.

שב"ם (יג) לא תעשוק, עושקי שכר שכיר ומטי גר²⁸. לא תגזול, כעין
ויגזול את החנית מידו²⁹ (ש"ב כג כא). לא תלין, שכיר לילה³⁰.
(יד) לא תקלל חרש, כהווה דיבר הכתוב. וטעמו ברי"ש כי
משקל דגש הוא, כמו עור, גבן.

8 ע"פ מלאכי ג ה, 9 צ"ל: מיד המצרי, 10 ראה רש"י וראב"ע.

מב"ן אלא על השם המיוחד, מנין לרבות כל הכינויין תלמוד לומר
לא תשבעו בשמי לשקר, כל שם שיש לי, לשון רש"י מתורת
כהנים³⁹, ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי, הוא השם המיוחד,
וחללת את שם אלהיך, הוא האלהים שממנו נתרבו כל הכינויין,
ושם נאמר תחילה את שם ה' אלהיך, וכן לא ינקה ה' בשמו
הגדול המיוחד⁴⁰, וזה טעם וחללת, מי אשר ישבע בשם המיוחד
לשקר יהיה מחלל שם אלהיו⁴¹.

(יד) לא תקלל חרש, "אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם,
ת"ל בעמך לא תאור (שמות כב כז), א"כ למה נאמר חרש,
מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים", לשון
רש"י, והוא שני בתורת כהנים⁴², אבל המדרש בגמרא⁴³ אינו
כן, אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם, הדיין והנשיא, שאמר
אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור (שם). וחזר והזהיר
באומללים שבעם והוא החרש, ומהם ילמדו בנין אב אל כל
שאר העם, כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה⁴⁴,
ומלת "בעמך" נדרש⁴⁵ בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים.

39 פרשתא כ ו, 40 ר"ל בעשרת הרבבות נזכר תחילה "לא תשא את שם
ה' אלהיך", כלומר השבועה בכינויים, ואח"כ "כי לא ינקה ה' את אשר ישא
את שמו לשוא", כלומר החלל שם אלהיו והנושא שם אלהיו לא ינקה ה', וזה
למר שכל הנשבע בשמו מחלל שם אלהיו והנושא שם אלהיו לא ינקה ה', וזה
להורות כי הכל דבק ומיוחד וכלול זה בזה (וכינוי בחי), 42 פרשתא ב
יג, 43 סנהדרין טו א, 44 ע"י רש"י שהעיר שבגמ' סנהדרין שם לא
למדו שאר העם ממנין אב מנשיא ואלהים שהם הנכבדים שבעם ומהחרש שהוא
מהאומללים שבעם (כמו שכתב הרמב"ן) משום שיש להקשות: מה להצד השווה
שבהן שכן משונין, אלא למדוהו מאלהים לא תקלל באם אינו ענין לגופיה,
דהא אחי מנשיא וחרש כמה מצוין, תהו ענין לישראל דעלמא שאינו לא נשיא
ולא אלהים ולא חרש. וראה ספר דינא דתי על הסמ"ג לארין ריח, 45 סנהדרין
פה א. והר"ם כתב: מה שדרשו בעושה מעשה עמך אינו אלא מן הסמיכות, דמזמין
אזהרת נשיא לאזהרת עמך, ולא אמר ולא תאור בעמך, למדנו בעושה מעשה עמך, אבל
גופיה דבעמך לאזהרה בפני עצמה היא, לומר ששום אחד מבעמך לא תאור.

זקוני בגניבה ובפקדון ישבע²², לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשבעו,
שנא²³, אף להזהיר את הרבים²⁴. וחללת את שם, שהנשבע
לשקר אינו מחשיב שם הקב"ה ונשבע בו ומשקרו²⁵.
(יג) פעולת שכיר, כמו: כי פועל אדם ישלם לו (איוב לד
יא). פעולת שכיר, כל דבר במשמע, שכר אדם וכלים ובהמה
וקרקעות²⁶.

22 תר"כ שם ה, 23 דכבר נאמרו כל אלו: שמות כ טו; לעיל ה
כא-כב, 24 ראה לעיל פסוק ד, 25 כע"ז בראב"ע, 26 תר"כ
פרשתא ב ט.

שני
(חמישי)

טו לא תתן מכשול ויראת מאלהיך אני יהוה: לא תעשו עול במשפט לא-

טז תשא פני-דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך: לא תלך רכיל

לא תשים תקלא, ותדחל
מאלהיך אגא יי: טו. לא
תעבדון שקר בדין, לא
תשב אפי מסכיןא, וְלֹא
תהדר אפי רבא, בקושטא תדיניה לתכרף: טז. לא תיכול קרצין [יי] קרצין]

הימנו. ויראת מאלהיך, לפי³⁶ שהדבר הזה אינו מסור לבריות רש"י
לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשמש ולומר
לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו: ויראת מאלהיך המכיר
מחשבותיך, וכן³⁷ כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין
שאר הבריות מכירות בו נאמר בו: ויראת מאלהיך.

(טו) לא תעשו עול במשפט, מלמד³⁸ שהדין המקלל את
הדין קרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה, שהעול קרוי
תועבה, שנאמר: כי תועבת ה' וגו' כל עושה עול (דברים כה
טז), והתועבה קרויה חרם ושקץ, שנאמר: ולא תביא תועבה
אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו' (שם ז כו). לא
תשא פני דל, שלא³⁹ תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו
אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות. ולא תהדר פני גדול, שלא⁴⁰
תאמר: עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה, היאך אביישנו ואראה
בבשתו, עונש יש בדבר, לכך נאמר: ולא תהדר פני גדול. בצדק
תשפט עמיתך, כמשמעו. דבר אחר⁴¹ הו' דן את חבירך לכף
זכות.

(טז) לא תלך רכיל, אני אומר על שם שכל משלחי מדנים
ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע
או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי
רגילה, אשפיימנט בלעז. וראה לדברי שלא מצינו רכילות
שאין כתוב בלשון הליכה: לא תלך רכיל, הולכי רכיל נחשת
וברזל (ירמיה ו כח), ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה:
מלשני בסתר רעהו (תהלים קא ה), לשון רמיה (שם קב ב),
לשון מדברת גדולות (שם יב ד). לכך אני אומר שהלשון רכיל
לשון הולך ומרגל, שהכ"ף נחלפת בגימ"ל, שכל האותיות

36 תרי"ב שם. 37 תרי"ב פרק ז יד. 38 תרי"ב פרק ד א. 39 שם
ב. 40 שם ג. 41 שם ד.

(טו) לא תעשו עול, על הדיינים והעדים ידבר³⁹. פני גדול, ראב"ע
בממון כבודי⁴⁰.

(טז) רכיל, כמו רכולתך (יחזקאל כו יב)⁴¹ מכל אבקת רוכל
(שה"ש ג ו), והטעם המלשין, כי הרוכל מעתיק⁴², יקנה מזה

39 לפיכך עבר לדבר בלשון רבים. 40 עליו נאמר: כי איש גדול הוא מאד (ש"ב יט
ג), ומדובר בענין שהצריך עושר, ראה רש"י שם. 41 סחורתך. 42 מעביר
סחורתו ממקום למקום.

ולפני עור לא תתן מכשול, שאף על פי שלא תזיק בידים הנה ספורנו
תגרום הנזק.

(טו) ואחר כך ביאר חלק המשפט הנופל בין השופטים להמון,
ואמר לא תעשו עול במשפט, שלא יהא רך לזה וקשה לזה²¹,
אחד עומד ואחד יושב²⁴, וכל הדומים לאלה.

(טז) ואחר כך אמר החלק הנופל בין השופטים ובין ראשי העם
והוא השנאה והרכילות למלך, כענין דואר וחביריו שהלשינו
דור לשאול²⁵, וממנו ימשך לעמוד על דמו ולהנקם ולנטור,
כמו שהעיד הנביא באמרו "אנשי רכיל היו כך למען שפך דם"
(יחזקאל כב ט).

21 תרי"ב פרק ד ה. 24 שם ד. 25 ש"א כב ט.

רס"ג (טו) לא תשא פני דל, אל תטו לצד הדל שלא כדן. ולא תהדר
פני גדול, ואל תתפעלו בחיבת נכבד.

(טז) רכיל, מרגל³. אני ה', אני ה' יודע הנסתרות.

3 "מאהלא" או "מאחלא" והוא המפיץ דברי דבה מתוך שנאה ובכוונה להזיק ולגרום
צער לזולת.

רשב"ם (טז) לא תלך רכיל, המחזר בעיירות, מהלך לומר לשון הרע
מזה אל זה. ותרגום¹¹ לא תיכול קורצין, לא תכריז רכילות.
וכן בדניאל אכלו קורציהון די יהודיא (דניאל ג ח) הכריזו. וכן
ירעם משמים¹² (ש"ב כב יד) מתורגם אכלי מן שמיא, לשון
11 אונקלוס. 12 צ"ל: מן שמים.

רמב"ן ועל דרך הפשט הזכיר החרש בקללה, כי אע"פ שלא ישמע
ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו, ואין צריך לומר
בשומעים שיכתבישו ויחר להם מאד. ועוד כי יזהיר בהווה,
שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא יירא מהם כי לא ידעו
ולא יבינו, על כן ויראת מאלהיך שהוא רואה הנסתרות, והוסיף
לאו אחר במושלים, הנשיא והדיין, בעבור שדרך האנשים
לקללם בחדרי משכבם⁴⁶ כאשר בהשפטו יצא רשע⁴⁷, ובקללת
הנשיא והדיין תקלות רבות, כי המון העם בסכלותם ישנאו
אותם ויתעוררו לקום עליהם, והם במשפטם יעמידו ארץ⁴⁸.

(טז) לא תלך רכיל בעמך, "אומר אני על שם שכל משלחי
מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבית רעיהם לרגל מה
יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל,
או הולכי רגילה וכו'. וכן תרגם אונקלוס לא תיכול קורצין,
אכלו קורציהון די יהודיא (דניאל ג ח), אכלו קורצא בי מלכא⁴⁹,
נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום
הלעטה והוא גמר חיווך שדבריו מקיימים ויעמידם על האמת,
ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצים, לשון קורץ בעיניו (משלי
ו יג), שכן דרך הולך רכיל לקרוע בעיניו ולרמוז דברי רכילותו
שלא יבינו השומעים", כל זה לשון הרב⁵⁰. ואין במה שפירש
בתרגום הזה טעם או ריח, כי השומע מן הרכיל לא ישבע
לו שיאמין דבריו ולא יתן לו אות ומופת, גם המלשין עבד
אל אדוניו⁵¹ לא יבטיחנו האדון שישמע אליו ומה טעם לאכילה
הזאת, ונבוכדנאצר בהוראת הצדיקים עשה מה שעשה, לא
האכילם למלשינים ולא נשבע להם וגם לא האמין להם, אבל
שאל הצדא שדרך מישך וגו' (דניאל ג יד), וצוה שישתחו
מכאן ואילך והיה מעביר על מה שעברו, ודריש לא היה
מאכיל להם למלשיני דניאל רק לענה וראש, וכתוב בהן
די אכלו קרצוהי די דניאל (שם ו כה), ואפילו אם אמת

46 ע"פ קהלת י ב. 47 ע"פ חלהים קט ז. 48 ע"פ משלי כט
ה. 49 ברכות נח א. 50 רש"י. 51 ע"פ משלי ל א.

חזקוני (טז) לא תלך רכיל, שלא²² תאמר, אם אתה מן הדיינים, אני
מוזכה וחבירי מן המחייבין, אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי.

27 שם פרק ד ו.

ומלוח ברבית. וכל מי שהיה ערב או סופר או עד
בביניהן ה"ז עובר בלא תעשה. שנאמר לא תשימון
עליו נשך זו אזהרה אף לעדים ולערב ולסופר. הא
למדת שהמלוח ברבית עובר על ששה לאוין. לא
תהיה לו כנושה. את כספך לא תתן לו בנשך.
ובמרבית לא תתן אכלך. אל תקח מאתו נשך
ותרביית. לא תשימון עליו נשך. ולפני עור לא תתן
מכשול. והלוח עובר בשנים. לא תשיך לאחיד. ולפני

הא למדת רבנן. מנותר לאו זה במשה גבי רבינו וכו'. וכו' כחז רבינו כל האובש את רבינו וכו'. עובר בלא חטא כמנותר לא מהיה לו כמשה וכו'. שאלו זה כולל כל דבר שדרך הנתינת לעשות ויהיה שאלו תלמי ממונים בחסם ולבשמה ומן פרשון רוחים מעמיתים ויובשין בחוקה ועל שיהיה הדיבור מורה ויבדלו שאלו אסרה הנתינת בלה עשיר אלא שכל הרביית נאסר בכל: **והלזה** עובר בשנים אלו. לא נזכר מדבר רבינו ו"ל לא לחסין כלל שדך לא

עור לא חתן מבשול. °ערב ועדים וכיצא בהן אין עוברין אלא משום לא תשימון ע
בין שניהם או שמייע אחד מהן או הורתו עובר משום לפני עור לא חתן מבשול: ג' אע"פ

אוצר חכמות
אח"ח 1234567

משנה למלך

הר"ש ז"ל גבי היא דרב טעלש כמד דש' לנרקוד דלפני רבי'ת ב' הלא אין איסור ללוה מלפני היבד
לגדיה טפי לא קרינ' ביה לא משד' הלך ליה איסורא ללוה חלל משום ופשי עור לא מהן מחשול
ח"ו ומדקמרח דלפני רבי'ת ב' הלא מחמיר דהאי דוקא וכו' דלפני איסורא ללוה חלל בשאר חלקי רבי'ת
ח"ו הלוה עורב משום לא משד' וכו' המנהג' ח"א כ' ינ"א ונעטעס הדבר
כמו מהר"ל' דפין דאיסור הגביר אתו עורב הריהו חלל משום נמיה דלח' דלא חשימו' אתו עורב
הלוה ב' אם תהיה וטעמא דהפסק עמם הרבה אתו מזד' השחח חלוקות וסביר וההפסק שיק
בכל המעו' חשימו' היא וזמי התקופה אינ' שחלו לפרוע לעולם חלל חלחור חמ' ונעבד' איסור
התקופה בעד' אין רבי'ת כל שחם היה לוקח דר' עילי' חל' הריח' לבד אינ' רבי'ת מזד' אוסר חלוקה
שחם אי' חמיה שיק' שלשם בהפסק מומח' היה גם כשיפרע' חל' ההפסק אתו רבי'ת מזד' אוסר חלוקה
שחם היו חמיה שיק' אזי שלישם ברי'ום מומח' היה ח"א אין ס' חל' רבי'ת פרוע' לעולם והריביתו היה
מעטם הריבית וכו' אמרנו שח' היה עורב על א' חשימו' ומוס' קלחמ' הסם בדיוק לא היה ספי
לא קלחמ' לא היה עמיד חלל רבי'ת דרענ' דש' חל' צפוע' עטון' יורח' מרחא' כמו שהמלה
עורב מדרבנ' משום לא משד' ה"ה הלוה ש"ו וזע"ג דלפי טעם א' היה נראה דח' חל' תהיה אינ' חל'
עורב משום חל' טעם וזמי בנקיות רבי'ת ב' היא ח' נראה דפין שסתחול' הלוה צמיח' חל' חס'
שחל' רבי'ת ב' הוזהר בנקיות הוזהר ח' שחלח' עמי' צמיח' חל' יקח' חלל היה חל' חס'
צמיח' לא החזיר צמיח' חל' חל' שהוא רבי'ת צפוע' ובה סרה קושי'ת המבי' ש' על מהר"ל' ועיין
בשחח' חל' חס' ק"ס ש' שחח'ס' דין' או א' ש' איסור ללוה קודם נמיה' או דוקא צמיח' נמיה'
והכריע' בה':

מדכבת שנאמר וכו' וכן אחרי כן נחב ולמה חלקן הכתוב וכו' משמע שמכאן נלמד שהכל אחד וקשה לו למה חלקן הכתוב כדברי רבא בגמרא ואולי כך ראייה שהביא את כספך וכו' לא היו לענין הנשך והריציה אלא למאי דקאמר אהד הוא אע"פ שהלשון דמיון הוה

ב והחלוצה קיבר בשנים. ה"ה ז"ל תמה על רבינו ז"ל דלא הויה לאו לנחיצה לא תשיך ואפשר לה ישיבנו וזו והנה דרכינו פסק כרשב"א דברימא דליקוט סימן מחקל"ה שאמר שם רשב"א אומר מה פ"ל תשיך ויחל נא נאמר לא תשיך נא תשיך אלף י ש רבינו מוקדמה ורבי רביה מאוחרת וכו' ויכין דלוקמה רשב"א בריה מוקדמה ומאוחרת א"כ לא הוי אלף חד לאו בלוי ומה שאמרנו בגמרא לוי עובר משום לא תשיך לנחיצה ולא תשיך לא אפסו לומר פ"ל דלאו בלוי גויאל הוא אלף פעמים עובר בלא תשיך לנחיצה כגון בריה מהם ולפעמים עובר בגמרא לא תשיך כגון רביה מוקדמה או מאוחרת וא"כ היה הדין עם רבינו ז"ל שלא הזכיר אלף לאו ודאי שבזו דל"כ לרשב"א רביה מוקדמה ומאוחרת היו מן המורה ורבינו פסק לקמן בפ"ה בריה מוקדמה ומאוחרת היו אבן רביה ויהי רצית לרשב"א ודאי דרכינו ז"ל לא פסק כרשב"א דברימא דליקוט. וא"ו פסק כיוחיה ק"ל דהוה דמפיק לא תנחיצה לא תשיך רביה מוקדמה ומאוחרת וכו' אומכמה בעלמא דהך ודאי רצית לרשב"א רביה מוקדמה בגמרא בריה (ד' ס"ב): בלויא הוי דקאמר שם בדינינו רבי מחרצין רביה מוקדמה ומאוחרת: ערב וערש וכו'. מה שאין עוברים משום ולפי עור לא תנח מצבותי כד כתבו המוס"ק ה"ה טעם בסי' אהורא נשך כגון שהיה מלוה לו בלאו הכי וצריכין אנו לומר לפ"י דזה הקדמור שעובר משום לאו עור וכו' לחופן שאם לא היה הוא לא היה מלוה לו וכו' אמאי הקדמור אינו עובר משום לאו השמימן דע שאינו עובר משום לאו השמימן אלא משום שמוה הריני וכו' שאמר בגמרא בזהא דברייתא ויולא דדייניס ויהי הקדמור הוא לא שם הריני כלל:

ג' אע"פ שהמלכות והלכות וכו'. בדבר רצונו לרבים עיין משום דלמורי בגמ' מנאי הוא דמינא רצו ור"י פוטריין כי מנאי קום עשה לאו וכו' ואמרו בגמרא לא מנאי קום עשה לקרעו שטרות וכו' והשאל רבינו ז"ל כחלק מפרש לא להראיה ששעמא חי כרש"י ז"ל הוה לפי פירושו מוקדם דגמרא דלא כר"א ולא כר"י והוא ז"ל פסק כר"א ועוד דלא מוקמינן שם פטור המלוה והלוה בשלל גבו אבל אם גבו עוררים משום לא משמינן ועוד דהרי הכס בקרינן ערב ואמאי נקט רבינו ז"ל ליה כי מנאי דקך היתא גירסא אי"כ הרי ליה לא קא עבד משום לא משמינן ואי"כ היך שקלן בשמיה והרי ליה לא מייחיד בלא השמינן וואי מפרש בפירוש המוספות ז"ל יפלו בן קרשיות וקרשיות וכו' מנאי לנחך וז"ל כהוא ז"ל מפרש בפירוש הרוק' ומ"מ י"ל לקושטא הראשונה דמאי דכסבו הרוק' דר"ג ור"א סברי לנחך דלא משמינן מנאי מלי וקאי שאם יקיע השטר וכו' ר"ל דימן דהוא מלי ועומד כשפטר שאם יקיעו יפטר אי"כ פילו לא יקיע פטור ורבינו סובר כן ופוסק כר"א זה לא אפשר לומר לדעת רבינו דאי"כ לעיל בפ"ג שכתב בני השבט המשיכון וכו' לא קיים עשה שנה לוקה כו' אמאי לוקה כיון דבשעת הטילה מיחיל הוה וקאי שאם יחזירו מנאי לוקה אע"פ שישקף לא ילקה דומיא דהכא אלף דהאי בדימוא הוה וקאי דרבינו ז"ל פסק כר"א דלמיתילין וברך ספרא ולידעיה וכו' ור"א ז"ל ומ"מ הוא מנאי משום דרבינו מפרש בפירוש כר"א דלמיתילא דגמרא כולוה הוה כר"א ואי"כ לר"א דהאי כי היכי דלא ליהוה כולוה דלא כוומיה דהאי דמוק' מילימא כמנאי ור"א צן ועקר ור"א סברי כוומיה ומה שפסק גמרא ג"כ דאית דלוקה וקא הוה משום דסביר דמאי דקמי' בנתימא בלוה וערב לרבוואה נקטיה הכי דלע"ז דלמיהו וקא הוה התמון ששערב לקח מן הלוה והמלוה מן הערב אפ"ה פטורים וכ"ש ליה ויפין שדמינו רבינו ז"ל מלוה לא התיך לזכור ערב דה"ה וכ"ש הוא אבל הזכיר ליה שלל הזכירו בגמרא רבינו ז"ל לחלוק על זה ולומר דדוקא מלוה וערב דלמיהו הממון פטורים אבל ליה דלמיהו הממון על חיוב ואפשר דהיינו מ"מ ה"ה שם מתיקד בסיפך כלומר דדוקא מלוה וערב נכתיבנא זה נראה בפירוש דברי ה"ה ז"ל דאם נאמר דיש מתיקדקים בזהוין גמרא לומר דמתיקדקין כר"א משום דאית להו דמי' בגמרא ביה איזוהי נקח לא מנאי קום עשה לקרעו שטרות היינו דמ"ס הרוק' כדפירשו שם הרוק' ורבינו אי"כ לפי פירושו כר"א דאית ליה דכ"ע כר"א אין זו בשמעת דברי ה"ה ז"ל שגלגלן הנה אחר זה כבש מלוקות ר"א דרבינו משמע ויעד השמא לאו ביהאי שקלא וטריא קא עסיק לך נראה כמ"ס. ואע"ז דרבינו פסק כר"א דלמיהו וגמרא משמע דרבינן דלמיהו דלמיהו איזוהי לאו דמשמע כתיבא עבד ליה שמה וקל"ק מחייבים עדים למשעת כלאורא דלר"א ז"ל פטורים העדים לא היתא דר"א ור"ג נמי דפטרי מלוה וערב מחייבי עדים למשעת כתיבא עבד ליה שמה אלף דהאי לאו דר"א שמהו לאו אמאי כללל בגייה לא מחייבי לך מלוה וערב איהו כהו קום עשה לקרעו שטרות והשאלא אמאי שפיר דפסק רבינו כר"א ור"א ופסק דעדים מחייבי משום לא משמינן עליו נקח ואין הדברים סותרים:

שטר

אך קשה מאד דאמרינן בפרק זה בורר נר נציתום אסחידו עליה מר סהדי עד אמר קמי דידי אחיך כריתיה וזה אמר לרבי אחסין כריתיהו אפליקת כרתי ופריך לרבי הוה דלחמי לה דכריתא פסול ומכרתי וכו' וזה אמר כאלה קורא חסידים עניין אפליקת כרתי נאמן משום דלא געט בעדותה מר דלחמי דלחמי דלחמי לא נמן רביה אפי' פסול לעדות משום דלחו דלא תשיך עברי ליה משמע הולאה ואפשר דלחמי דלחמי דלחמי רביה היינו משום דעברי אלפסי עור וכן נראה מדברי סהדי מ"ח כ"ח ק"ה ונראה דלחמי ופסי עור מפיסול דלא דלחמינן עור ועדסי כשרים עדינן משום דלא תשימונ פליי נאך נחלה ונולה משמע ופי' מה שכתבנו חיקשי דלחמי ליפסלו משום דעברי אלפסי עור מ"ל דלחמי גבון סהדי נחלה גלגה וסי' לילכא חסור לפסי עור וכו' והתוספות פס' הרבית וכו' ע"כ ענה"נ דמש מרה"ש"ם דעברי דעבר עדינן דכשרים היינו כעני אמנא. ורואים דמרה"ל"ם ח"כ סי' כ"ב שפסולו נאמן בשם מרה"ש"ם לענין הרבית"ם והי"י וס"ל דלחמי"ם ככל חזק רביה ליכא חסורא דלא תשיך ללוח. ומלמד שדברי מרה"ש"ם לא יצייק בויהי עור קשה ממ"ס המסמ"ח ק"ל דלחמי רביה פסולי מדרבנן. והוא ענין מדרבי מדרבי רבינו עמבט שכתב הרבית כריתא פסול לעדות משום עור ה"רש"י"ם סי' ס' כמנהג עמלנו רביה ליכא חסורא ללוח ואי אמרם מרה"ש"ם ו"ל הוא כפסדת הרש"י"ם נמא דהסור חולק על אדני וי"ע. ומ"ס שמדריג רבינו רמיה שחולק על הרש"י"ם דלחמי דלחמי דלחמי רביה ללוח הוא חסורא ופסי עור ומ"ס' לוי דלחמי דעבר אלפסי עור מפיסול. ע"ה מה שכתבנו מדרבי ר"ח' שכתב על מ' שמשע לתא רביה דרבנן שסמור שפסולו ענינו כיון שדברי חסור עליו מדרבנן ע"ה גם אפשי דלוחות דהיינו כדי שלא יעבור אלפסי עור מליל עולות לחסורא דלא תשיך ליכא ללוח וכן מנהג מרה"ל"ם בתפוסה הנזכרת:

[illegible]

הנהגות מיימוניות

בפרומה משום דאחא בכלל גול ועיין בחדושי מהר"ם זצ"ל ע"כ: ב' (נ' לשון תוס' ס"פ איזהו נשך וימנין דעברי גמי אלפני קור לא תתן מכשול כגון שלא היה מלווה בלא קרב ועדים

כחנתי דוריק: כא מפורסם אף בלח' טבעה. פער'ט טוכנטי דאז' אס ידוע-טלח
שבע אביסן אפי' סס פערין ביורלע'ט יי'יב אביסן פמן דור' וחיכל לעימר
אס טי'ס יי' טי'ס טעב (*). דלח פרי' טי'ב טעבס וז דעסער דין פולכמי
דאז'סן דעסן פליסן דאך דאז'סן פרי' טי'ס יי'יב לעבע טי'סן טעפרע אפי'ס

היהוה' פקודים כלה ששנים וכל :
 כמים פנין בנור פסיס וכתב כמים ו :
 וכל ככל לו בכתב דיו וכתבו לו בפר :
 שנים וזו ששיר וזו גויבס ומעקפד :
 מעמד מממד קדיל פדיר מפרס מרס :
 מ' וגרסל דריל שכתב לו בל' חסית :
 מנס שחייב לו וזמנר לו נכפי פדים :
 דלמכ' כזז אייר לו כספית'וה'וה' :
 קרור כלה כמבוא כאל'פסד'וה' כמים :
 מ' ובס' מ' חף רפזן חסית פסין :
 ח' נתמס מל' חל'קספס'וה' לאל' לשלס פדים :
 וסוף קלח ונס י' מברר לאל' מוח סואיל :
 וסוף ח' וזכר' מ' כתב כפס וסממנ' :
 דים בלוזים פערבים שילמד לפדים :
 מסמור בפרסין חלח'וה' וסדירו :
 שנתמס :
 נכנינ' וסמ' פס :

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

חידושים
היה. חולני יצא ויבשר יסביו על לסי טרם. כן נסעו חושני אחיו בספר ונצי' תח' דגור
א' מישיל יצא מהל יצא: (ב) יוצר. (ג) יוצר. כן נסעו חושני אחיו בספר ונצי' תח' דגור
(ג) ויש חולני. הפך ספק דנצי' פירש בל' חלני לומר חושני עד שני סוג: (ד) ויחשו לבריו

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

ליד **הברונל** - 10

י"ד ג קארו, יוסף בן אפרים עמוד מס 116הודפ

יוֹד <הַרְגִיל> - ו

ג' קארו, יוסף בן אפרים עמוד מס 116 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מצוה רלב

שלא להכשיל תם בדרך

לא להכשיל בני ישראל לתת להם עצה רעה, אבל נישיר אותם כשישאלו עצה, במה שנאמין שהוא ישר ועצה טובה, שנאמר (ויקרא יט, יד) ולפני עור לא תתן מכשל. ולשון ספרא, לפני סומא בדבר והיה נוטל ממך עצה אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו. ואמרו זכרונם לברכה (שם) אל יאמר אדם לחברו מכר שדך וקח חמור, והוא עוקף עליו ונוטלה הימנו.

וזה הלאו כולל כמו כן מי שיעזר עובר עברה, שהוא מביא אותו שיתפתה בזולת זה לעבר פעמים אחרים עוד. ומזה הצד אמרו זכרונם לברכה (ב"מ עה:) במלנה ולונה ברבית ששניהם עוברים בלפני עור וגו'.

שרש המצוה ידוע, כי תקון העולם וישובו הוא להדריך בני אדם ולתת להם בכל מעשיהם עצה טובה.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה בריש מסכת עבודה זרה (דף יד.) דאלפני מפקדינן אבל לפני דלפני לא מפקדינן. ומפני כן פרשו שם רבי איבעיא לן בגמרא (שם ו.) טעמא דמתניתין אי משום דאזיל ומודה אי משום לפני עור, דלא הוה מסתפק בטעמא דמתניתין אלא בלשאת ולתת עמהם דיהיב ליה ישראל לגוי מידי דחזי לתקרבת ובכי האי גוונא אפשר

דאיכא ביה משום ולפני עור, אבל שאר מתניתין בלה, כגון להלוותן ולפורען ולהשאילן משום דאזיל ומודה הוא, איסורא דמשום לפני עור ליכא למימר דשאלה בעינה הדרא, ולהלוותן ולפורען גמי זוזי יחבינן להו וזוזי לא חזו לתקרבת, מאי אמרת דילמא זבין בהו תקרבת, הנה ליה לפני דלפני ובכי האי לא מפקדינן כמו שאמרנו, וכן כל פיוצא בזה.

וכן מה שאמרו זכרונם לברכה (שם טו:) שאסור למכור כל כלי מלחמה וכל דבר שיש בו נזק לרבים לגויים, אלא אם כן מוכרן כי היכי דמגנו עלן, וכן אסור למכרו לישראל המוכרו לגוי, וכן לישראל לסטים, ואסורו הכל משום ולפני עור וגו'. ויתר פרטיה, במקומות מהתלמוד בפזור.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה והשיא את חברו לדעת עצה שאינה הוגנת לו, או סיע אותו בדבר עברה, כגון המושט כוס יין לגזיר וכל פיוצא בזה, עבר על לאו זה, והוא כעובר על מצות מלך, ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה.

מצוה רלג

שלא לעול המשפט

שלא יעשה הדין עול בדין, והעול יהיה בכל עת שיעבר על מה

לפני עיוור לא תיתן מכשול

מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית

לפני עיוור לא תיתן מכשול היא מצוות לא תעשה האוסרת על ניצול חולשת העיוור והכשלתו בדרך. בהלכה, המצווה פורשה פרשנות מרחיבה, והיא כוללת איסור לתת עצה מטעה לאדם בעניין שאינו מבין בו (הכשלה תבונית), או לגרום לאדם לעבור עבירה (הכשלה מוסרית), גם כאשר אין כוונה לנצל חולשה של האחר.

האיסור מופיע בספר ויקרא: **"לֹא תִקְלַל חֵרֶשׁ וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל וְיִרְאֶת מֵאֲלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה"**^[1]

קללה על העוברים על האיסור, מופיעה בפרשת הקללות בהר גריזים והר עיבל: **"אֲרוֹר מְשַׁגֵּה עוֹר בְּדֶרֶךְ וְאָמַר כָּל הָעָם אִמִּי"**^[2]

תוכן עניינים

- 1 משמעות האיסור
 - 1.1 בפרשנות המקרא
 - 1.2 בהלכה
- 2 במחשבת ישראל
- 3 במדינת ישראל
- 4 לקריאה נוספת
- 5 הערות שוליים

משמעות האיסור

בפרשנות המקרא

הרמב"ן מפרש כפשוטו של מקרא, שיש איסור להכשיל אדם עיוור ולגרום לו ליפול, למשל לשים לפניו אבן. פרשנות זו הייתה מקובלת גם אצל השומרונים^[3]. לעומתם, רש"י שמתבסס על תורת כהנים^[4], מעדיף בשני המקומות פרשנות אלגורית לפסוקים, וסובר שמדובר בעצה מטעה שאותו אדם יפול בה כאשר ינסה ליישם אותה: "לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו; אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו". גם התרגומים על הפסוק "ארור משגה עיוור בדרך" מפרשים באופן אליגורי, שהאיסור הוא להטעות עובר אורח כאשר מבקש מידע לגבי הדרך, שהוא כעיוור בעניין הזה.

המהר"ל (גור אריה) ותלמידו הכלי יקר מחזקים את טענתו של רש"י שלא מדובר בעיוור של ממש אלא ב"עיוורון תבוני", מכיוון שהפסוק האוסר נחתם במילים "אני ה'", ובכל מקום שכזה הכוונה לאיסור המסור לליבו של אדם, שאין אדם אחר יכול לדעת, ורק ה' רואה ומתרה, ואילו בנתינת מכשול של ממש, העיוור או אדם אחר יכולים לגלות מי הכשיל אותו.

לעומתם, המשך חכמה יוצר סינתזה משני הפירושים, וסובר שהאיסור הראשוני הוא הכשלה פיזית של עיוור כדברי הרמב"ן, ואף לכרות בור ברשות הרבים, שהנופל לתוכו נחשב כעיוור בהתייחסות לבור, אלא שאיסור זה מורחב, וכולל גם איסור להכשיל אדם שעיוור מחמת קוצר דעתו בנתינת עצה שאינה הגונה להחזיקו בדרכו הרעה. המשך חכמה מרחיב עוד יותר את ה"עיוורות השכלית" גם ל"עיוורות מנטלית ורגשית" הבאה מחמת כעסו או יצרו של האדם. פירוש מרחיב זה מקובל גם בלשון ימינו כאשר רבים משתמשים בביטוי לפני עיוור גם לגבי פיתוי, על אף שהמפותה מודע לכך שהוא עובר על איסור. למשל, השופט חיים כהן התבטא לגבי החוק האוסר משחקי מזל: "המעוות אשר החוק בא לתקנו אינו רק עידוד השאיפה להתעשרות קלה ולא בעמל ובמשפט כי אם גם - ואולי בעיקר - שימת מכשול בפני עיוור שבמקום שיוציא אדם את כספו למחיתו ולמחית ביתו, מניחו על קרן הצבי של המזל"^[5].

בהלכה

אצל חז"ל רואים הרחבה של עיקרון זה לעיקרון המוסרי. בין המקרים שהם מביאים להדגמת האיסור הם מביאים דוגמה של הגשת כוס של יין לבזיר או נתינת אבר מן החי לבן נוח. במקרים אלו, הגמרא^[6] מסייגת שהאיסור הוא רק כאשר האדם לבדו איננו נגיש לעשיית האיסור, למשל כאשר כוס היין נמצא בעבר אחד של הנהר והבזיר נמצא בעבר השני ואינו יכול להגיע אל הכוס אם לא יושיטו לו אותו.

הרמב"ם פוסק^[7] כי בהלוואה בריבית המלווה, הלווה ומי שמתווך ביניהם או מסייע לדבר, כולם, בנוסף לאיסורים המיוחדים לכל אחד, עוברים על "לפני עיוור לא תתן מכשול".

בשולחן ערוך^[8] מובא כי המלווה כסף בלא עדים עובר על "לפני עיוור לא תתן מכשול", מכיוון שהוא עלול לגרום ללווה לכפור בהלוואה שנעשתה בסתר. מקרה נוסף שנאמר בו "לפני עיוור לא תתן מכשול"^[9] הוא אב המנסה להעניש בהכאה את בנו הגדול, שעלול לגרום לבנו להחזיר לו, ולעבור על מצוות כיבוד אב ואם.

בספר "חכמת אדם"^[10] מובא שיש איסור לסחור עם עובדי אלילים ביום חגם ושלושה ימים לפני כן, כי הדבר יגרום להם ביום חגם להודות לאלילים על ההצלחה, ובני נח מצווים על איסור עבודה זרה, ונמצא שהסוחר אתם עובר על "לפני עיוור לא תתן מכשול".

בספר חסידים ניתנות דוגמאות נוספות:

- אדם שחולה במחלה מידבקת צריך להודיע לאנשים בבית המרחץ על מחלתו לבל ידבקו ממנו, ואם אינו עושה כך הוא עובר על לפני עיוור^[11].
- הוא אוסר על שדכן לשדך, לאישה שמבקשת ממנו אדם מסוים שבו היא חפצה, אדם אחר שהוריה מבקשים ממנו לשדך לה. הוא גם מזהיר שמקרה זה עלול להביא את האישה לידי בגידה, כיוון שנישאה בנישואי חובה למי שהיא לא חפצה בן^[12].

הרב שלמה זלמן אוירבך דן בעקבות דבריו של הרמ"א שפוסק שאסור להאכיל לחם וכל דבר שמחייב נטילת ידיים למי שלא נטל ידיו, משום "לפני עיוור"^[13], ובניגוד לו סובר שמותר לתת אוכל לפני מי שלא נוהג לברך, מכיוון שאחרת המכשול עלול להיות גדול יותר, מכיוון שיגרום לשנאת התורה, ולכן על פי תפיסתו יש לשקלל את המכשולים השונים.

במחשבת ישראל

הרמח"ל שכלל את איסור לפני עיוור במידת הנקיות, ועומד על היסוד הנפשי שבו, מסכם את התפיסה של איסור זה באופן הבא:

אך זאת היא חובת האדם הישר, כאשר יבוא איש להתייעץ בו, ייעצוהו העצה שהיה הוא נוטל לעצמו ממש, מבלי שישקיף בה אלא לטובתו של המתייעץ, לא לשום תכלית אחר, קרוב או רחוק שיהיה. ואם יארע שיראה הוא היזק לעצמו בעצה ההיא, אם יכול להוכיח אותה על פניו של המתייעץ, יוכיחהו. ואם לאו, יסתלק מן הדבר ולא ייעצוהו. אך על כל פנים, אל ייעצוהו עצה שתכליתה דבר זולת טובתו של המתייעץ, אם לא שכונת המתייעץ לרעה, שאז ודאי מצווה לרמותו, וכבר נאמר (תהלים יח): ועם עקש תתפתל, וחושי הארכי יוכיח.

– מסילת ישרים פרק יא - בפרטי מדת הנקיות

במדינת ישראל

חוקים רבים במדינת ישראל אוסרים פעולות של הנחת מכשול בפני עיוור, בין אם מכשול פיסי כמו מפגע שעלול לגרום לנזק ובין אם מכשול של הטעיה. בנוסף, היו מקרים בהם בית המשפט פטר אדם מעונש או הקל בעונשו, לאחר שמצא שהרשויות עברו על לפני עיוור לא תתן מכשול. כך למשל, בית המשפט העליון זיכה אדם מהרשעה בהחניית רכב בגן ציבורי לאחר שקבע שהעירייה נמנעה מלהציב במקום שלט או כל סימן אחר המבהיר שהמקום אסור בחנייה ועל כן הציבה מכשול לפני עיוור^[14]. במקרה אחר בית המשפט הורה על שחרור ממעצר של אדם שסוכן משטרה שכנעו למכור לו סם, בנימוק שהמשטרה שמה למעשה מכשול בפני עיוור כאשר הכשילה את העורר שהיה בתחילתו של הליך גמילה^[15]. במקרה אחר בו הורשעו נאשמים בשיבוש הליכי משפט, בית המשפט הקל בעונשם לאחר שנקבע שהמשטרה שמה מכשול לפני עיוור בכך שכלאה את הנאשמים יחד באותו תא^[16].

העיקרון של לפני עיוור שימש את בית המשפט גם בדונו בדין אזרחי. בית המשפט המחוזי פסל התניה על תחולת ביטוח חובה כנוגדת את תקנת הציבור מכיוון שההתניה מציבה בפני הציבור, אשר אינו ער לדקויות לשוניות בפוליסה, מכשול שיגרום לרבים לנהוג ללא שיש להם כיסוי ביטוחי ברכב^[17]. במקרה אחר דחה בית המשפט תביעה של צלם שדרש פיצוי על שימוש בתמונות שצילם ללא ציון שמו, לאחר שנקבע שהצלם לא התריע על השמטת שמו בעת הגהת העתקות השמש ובכך הניח מכשול לפני עיוור^[18].

לקריאה נוספת

- ספר החינוך, מצווה רלב

מיזמי קרן ויקימדיה

 טקסט בוויקיטקסט: מצווה:שלא להכשיל תם בדרך

הערות שוליים

- ¹ . ספר ויקרא, פרק י"ט, פסוק י"ד
 - ² . ספר דברים, פרק כ"ז, פסוק י"ח
 - ³ . משך חכמה, ויקרא י"ט י"ד: "לפני עור לא תתן מכשול - הכותים מפרשים כמשמעו".
 - ⁴ . בפרשה ב יג
 - ⁵ . בג"ץ 131/65 סביצקי נ' שר האוצר, כמצוטט ברע"פ 9140/99 (http://elyon1.court.gov.il/files/99/400/091/R03/99091400.r03.htm) סעיף 15
 - ⁶ . תלמוד בבלי, מסכת עבודה זרה, דף ו', עמוד ב'
 - ⁷ . משנה תורה לרמב"ם, ספר משפטים, הלכות מלווה ולווה, פרק ד', הלכה ב'
 - ⁸ . שולחן ערוך, חושן משפט, סימן ע', סעיף א'
 - ⁹ . שולחן ערוך, יורה דעה, סימן ר"מ, סעיף כ'
 - ¹⁰ . ב.פ"ז ג'
 - ¹¹ . בספר חסידים סימן תרע"ד
 - ¹² . בספר חסידים סימן ת"צ
 - ¹³ . שולחן ערוך, אורח חיים, סימן קס"ג
 - ¹⁴ . רע"פ 1430/11 (http://elyon1.court.gov.il/files/11/300/014/t02/11014300.t02.htm)
 - ¹⁵ . בש"פ 8482/09 (http://elyon1.court.gov.il/files/09/820/084/b02/09084820.b02.htm)
 - ¹⁶ . ע"פ 1599/08 (http://elyon1.court.gov.il/files/08/990/015/k05/08015990.k05.htm)
 - ¹⁷ . ע"א 11081/02 (http://elyon1.court.gov.il/files/02/810/110/R11/02110810.r11.htm) סעיף 4
 - ¹⁸ . רע"א 1780/98 (http://elyon1.court.gov.il/files/98/800/017/D02/98017800.d02.htm)
- קטגוריות: תרי"ג מצוות | מצוות לא תעשה | נגישות | מצוות הנוהגות בזמן הזה

- שונה לאחרונה ב-07:42, 25 בדצמבר 2014.
- הטקסט מוגש בכפוף לרישיון Creative Commons ייחוס-שיתוף זהה 3.0; ייתכן שישנם תנאים נוספים. ראו תנאי שימוש לפרטים.

קיצור כללי לפני עור

א. המשיא עצה רעה לחבירו וכן המכשילו בעבירה — עובר בלאו ד"לפני עור לא תתן מכשול"¹ [ויש דיעות אם האיסור ליתן מכשול כאבן וכיזיב לפני עור הוא מלאו דלפני עור (וקרא נמי בפשטיה) או לא?²].

ב. המשיא עצה רעה לנכרי (או נותן אבן לפני סומא נכרי), יש דיעות אי קאי בלפני"ע או לא³ (ולענין להכשילו בעבירה — עיין לקמן אות ו' מ"ה).

ג. אין לוקין אלאו דלפני"ע — י"א משום דהוי לאו שבכללות, וי"א משום דהוי לאו שאין בו מעשה.⁴

ד. ולפני עור לא תתן מכשול — לפני סומא בדבר. בא ואמר לך בת פלוני מה היא לכהונה — אל תאמר לו כשירה, והיא אינה אלא פסולה (ת"כ פרי קדושים).⁵

ה. היה נוטל ממך עצה — אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו. אל תאמר לו צא בהשכמה שיקפחיהו ליסטים, צא בעהדים בשביל שישתורב. אל תאמר לו מכור את שדך וקח לך חמור, ואחיה עוקף עליו ונוטלה הימנו. שמא תאמר עצה טובה אני נותן לו, והרי הדבר מסור ללב, שנאמר ויראת מאלקך אני ד' (שם).⁶

ו. מנין שלא ידעתי אדם-כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח, תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול (ע"ז ו'.)⁶.

ז. לעבור בלפני עור בעינן חרי עברי דנהרא, דהיינו שיהא העבריין מעבר אחר של הנדר, והאיסור מן העבר האחר. וכן כל כיוצא ב' — שאם לא יתן לו אינו יכול ליקח, עובר המושט בלפני"ע.⁶

ו. [כללים] ס"י א' אות א', ס"י ב' אות א'. 2. ס"י א' אות ב'. 3. שם אות ג'. 4. מבוא אות ב'. 5. ס"י ב' אות א'. 6. ס"י ב' אות א'.

לפני עור

לקט ובירורים בהלכות וכללי
לפני עור לא תתן מכשול

נערך בעזרת החונן לאדם דעת

על ידי

יצחק אליהו הכהן אדלר

אופקים תשמ"ט

מהדורה שנייה

המקילין לא אמרו אלא בכגון רועה בהמות בשדה אחרים, דעושה האיסור דגול בכל הבהמות בבת אחת¹⁶.

טז. לפני"ע איכא אף באיסורים דלא שייכו כלל גבי המכשיל, וכן דעת רובא דרבוחותא. ויש מי שמיקל. [וביארו הפוסקים באלו אופנים גם המקיל יודה דאיכא לפני"ע]¹⁷.

יז. לפני"ע שייך גם במכשיל בדיבור, וכגון שמצוהו לעבור עבירה¹⁸. היה מונח איסור דאורייתא לפני הנכשל, ואמר לו המכשיל שאינו אלא איסור דרבנן — קאי לפני"ע, וי"א דה"ה אף באיסורי תורה שהאחד חמור ממשהו¹⁹.

יח. המתעסק עם עברין בעניני היתר גמורים, באופן שבעקיפין גורם לו או מעוררו לעבור עבירה, דנו הפוסקים אי קאי לפני"ע²⁰.

יט. המונע חבירו ממצות עשה, אע"פ שבודאי אסור לעשות כן, מ"מ דנו הפוסקים אם עובר לפני"ע. וכשאינו מונעו גרידא, אלא איסורא נמי קעביד הנכשל בביטולא [או מבטל בקום עשה], י"ל דדמי ממש למכשיל בלא תעשה. כשע"י מניעת המצוה גורם ברכה לבטלה, בודאי עובר לפני"ע²¹.

כ. המכשיל דרבנן, קי"ל דעובר לפני"ע²², ועי"פ מדרבנן, וי"א מהתורה — דלא גרע ממשנאו עצה רעה. (יש מי שחילק — דבמכשיל לשוגג עובר מה"ה, ובמכשיל למזיד עובר מדרבנן)²³.

כא. המכשיל לאדם לעבור עבירה בשוגג, עובר ג"כ לפני"ע²⁴.

כב. הכשיל משום שלא ידע מהלאו דלפני"ע, מיקרי עובר על הלאו בשוגג. סבר דאינו כלל מכשיל [כגון שהושיט יין לנזיר וסבר שהוא משקה אחר, או דין מותר לנזיר], דנו הפוסקים אם עבר או לא²⁵.

כג. המחזיק איזה דבר להיתר וחבירו מן האיסורים, אם אין האיסור ניכר ונותן לו לאכול בלא ידיעתו, עובר לפני"ע, וי"א דנהי דאין ראוי

ח. היכא דקאו העברין והאיסור בחד עברא דנהרא, וכן כל כיוצא — שאף אם לא יתן לו יכול ליקח, אין המושיט עובר בלפני"ע, אבל מ"מ איכא משום מסייע ידי עוברי עבירה מדרבנן⁷ (פרטי דין מסייע יתבאר לקמן סעיפים נ' — נ"ז).

ט. אינו יכול ליקח בעצמו, אבל יכול ליקח ע"י שיקנה מנכרים וכיוצא, חשיב כחד עברא דנהרא, ויש מחמירין⁸. והיכא דאי אפשר אלא משראליים, דעת רוב הפוסקים להחמיר⁹.

י. יכול לקנות בעיר אחרת, או אפילו בעירו היכא דאיכא טירחא — לא חשיב כחד עברא דנהרא¹⁰. וכן כשמצוי בעירו, אבל באיכות פחותה¹¹.

יא. יכול ליקח רק בדמים ונותן לו בחינם, או אפילו במחיר מול, בתנאי תשלום נוחים מהמצוי (כגון בהקפה כשאחרים מוכרים רק במוזמן), לא חשיב כחד עברא דנהרא. דסוף סוף בתנאים כאלו אינו מוצא ליקח¹².

יב. היכא דעושה לו האיסור בידים — כמטמא את הנזיר או משקדו יין, יש דיעות בפוסקים אם עובר בלפני"ע אף בחד עברא דנהרא¹³.

יג. שיטות הדב"ז דבאין העברין יודע מהאיסור, או אינו מאמין שיש איסור בדבר [כהכופרים וכו'], המושיט לו איסור אף בחד עברא דנהרא, עובר בלפני"ע. ומכמה פוסקים (ובכללם הרמ"א) לא משמע כן¹⁴.

יד. היכא דבפועל אפשר לעברין לעשות האיסור בלא"ה, אבל במציאות — עובר מגרמיה דהמושיט, כגון שמושיט לו מבלי שביקש, או יש לעברין חפץ כזה אך רוצה להשתמש בו לצורך אחר (וממילא יעשה העבירה רק בחפץ הנוסף, איכא לפני"ע)¹⁵.

טו. לפני"ע שייך אף במכשילו להרבות באיסור, וכגון נזיר דבלאי"ה יש לו יין ושותהו, וזה מושיט לו עוד. ויש מקילין. [ויש מי שכתב, דאף

16. סי' ה'. עיי"ש אי מיירו המקילין אפילו בודאי ירבה באיסור. 17. סי' י', 18. סי' י' אות א'. 19. שם אות ב'. 20. שם אות ג'. 21. סי' ח'. 22. סי' ט' אות א'. 23. שם אות ב'. 24. סי' י' אות א'. 25. שם אות ב'.

7. שם. 8. סי' ג' אות א'. 9. שם אות ה'. 10. שם אות ב'. 11. שם אות ד'. 12. שם אות ג'. 13. סי' ד' אות א'. ולענין עבירה שאין מציאות שתעשה בלא אחר (כהלואה בריבית), עיי"ש אות ב'. 14. שם אות ג'. 15. שם אות ד'.

לעשות כן, מ"מ בלפני"ע אינו עובר, כיון שלדעתו מותר. ואם הוא ניכר – אינו עובר ושרי לכתחילה, שאם אמנם לא חזר בו חבירו מלאסור, יוכל שלא לאכול, ומ"מ מידת חסידות לחוש שמא ישבח ויאכל, או יאכל באיסור [ויש שמסתפק להחמיר מדינא]. נוהג חבירו איסור מחמת מנהג אבותיו ובני מדינתו, או שויה עליה חתיכא דאיסורא – אסור ליתן לו אפילו דבר הניכר, וכדין מושיט כוס יין לנזיר²⁶.

כז. המחזיק איזה דבר לאיסור ומושיטו להמתיר, נחלקו הפוסקים אם עובר בלפני"ע, או דשרי לעשות כן לכתחילה. [ובדברבנן – דספיקא לקולא – אפשר דלכ"ע שרי]²⁷.

כח. לפני"ע שייך אף במושיט היתר גמור, אם הוא בענין דרמי ל"נתכונן לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה²⁸, או בכונן שזיה על הנכשל לברר תחילה אם המאכל כשר או נותנו נאמן²⁹ (וראה ליקוטים פרק ב' סע' ח', ופרק ג' סע' כ', כ"א).

כו. בלפני"ע כל היכא דאיכא למיתלי בהיתרא תלינן, וי"א דלא תלינן אלא היכא דחשיב רק מסייע ידי עוברי עבירה. יש מי שכתב דתלינן בלפני"ע, אבל מטעם שאם באנו להחמיר בספיקות, נמי נעשה מכשול – שנמצע חסד ודרכי חיים ושלום מעצמנו ומהם, ונגזרם להם שיעברו על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורם קל מזה שאנו באים להציל ממנו (ע"כ), ומשמע דס"ל דבלאו האי טעמא לא תלינן³⁰.

כז. "איכא למיתלי" היינו בכונן שמוכר כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר לחשוד בשביעית, דיתכן לומר שלדבר היתר לוקח³¹.

כח. "איכא למיתלי" היינו אפילו נגד רוב לאיסור, או עכ"פ בספק השקול, ויש שכתבו דתלינן אף בכל דהו. ומ"מ אין תולין בדבר הרחוק ניש מחמירין (בלפני"ע) דלא תלינן אלא ברובא להיתרא³².

כט. היכא דאיכא משום דרכי שלום וי"א דתלינן אף בדבר הרחוק, [ואיכא פלוגתא באחרונים אי מיירו במסייע, או אפילו בלפני"ע ממש]. ומ"מ אפשר דעיקר דין זה תלוי בשיטות הראשונים³³.

²⁶ ס"י י"א אות א'. ²⁷ שם אות ב'. ²⁸ ס"י י"ב אות א'. ²⁹ שם אות ב'. ³⁰ ס"י י"ג אות א"ב'. ³¹ שם אות א'. ³² שם אות ג', ועיין גם אות ח'. ³³ שם אות ח'.

ל. י"א דדוקא בהשאלה שייך דרכי שלום, אבל במכר לא, וי"א דבמכר נמי "אין לך איבה גדולה יותר מן האומן שדרכו למכור כליו לכל העולם ואינו מוכר לזה"³⁴.

לא. י"א דדוקא במכר – דאית ליה הנאה דקא רווח, תלינן בעלמא, אבל בהשאלה – אי לא דאיכא משום דרכי שלום, למא יכניס עצמו בספק בלא טעם וסיבה, וי"א דאף בדליכא משום דרכי שלום שרינן להשאל ע"י תליה בהיתר³⁵.

לב. לא שייך למיתלי אלא בגזונא דלהצד דתלינן, כבר בשעת המקח חובר דלהיתרא בעי ליה ומקפיד בכך, אבל בספק שעל העתיד – אזלינן לחזמרא ככל איסורי תורה, ויש מי שחולק³⁶.

לג. היכא דאיכא למיתלי שלדבר היתר לוקח, אך יעביד ביה נמי איסורא, חשיב כליכא למיתלי כלל. ויש מי שכתב, דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך דתלינן אף בהכי, ואין זו כנתינת מכשול³⁷.

לד. הא דתלינן בהיתרא היינו לענין לאו דלפני"ע היכא דחשוד לעבור במזיד, אבל כשיש לחוש שיבוא ישראל לידי מכשול על ידו בשוגג, לא תלינן³⁸.

לה. כשם שבבלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר תלינן בהיתרא, ה"ה בגברא. לפיכך – בני אדם שאין ידוע אם חשודים על השביעית או לא, מוכרים להם בשביעית אפילו כלי שמלאכתו לאיסור כמחרישה וכיוצא, ואמרין שקונים להצניע לאחר השביעית [ואע"ג דבחדשוד לא תלינן בהכי]³⁹.

לו. המושיט דבר איסור לחבירו ומסופק אם יאכלנו אם לאו, דנו הפוסקים אם עבר בלפני"ע או לא⁴⁰. ספיקא דדינא בלפני"ע וספק אם ימצא

³⁴ שם אות ט', ועיי"ש (בביאורים) אם להראשונים הנ"ל (בסעי' הקודם) דמפני דרכי שלום תלינן אף בדבר הרחוק. וי"א מוכח דבמכר לא שייך דרכי שלום. ³⁵ שם אות ז'. ³⁶ שם אות ו'. ³⁷ שם אות ד'. ³⁸ שם אות י'. ³⁹ שם אות ה'. ⁴⁰ שם אות י"א. וי"ל דלא דמי לכלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, אי משום דההם עיקר התליה שיעשה בו דבר היתר, משא"כ הכא דליכא למיתלי בהיתרא כלל ורק מספקין שמא לא יעבור איסור, ואי משום דההם כלי וזכא איסור גופיה. ועיי"ש הנ"מ בין שתי הסברות.

העברין להשיג במקום אחר, לחומרא – כשאר ספיקי דאורייתא, ויש מי שמיקל אף בזה.⁴¹

לז. לפני"ע הוא דוקא כשנותן מכשול בידים, וי"א דכלא מעשה נמי עובר, ואף לדיעה זו יש מי שפירש – דדוקא כשעושה הלא האיסור בשל, דמחוק שאינו מוחה, חשיב כנותן בידים.⁴²

לח. חייב למסור כל ממנו ולא לעבור בלאו דלפני"ע, ומי"מ יש מי שכתב דאם הנכשל אונסו בממון שרי. לזה המאיים על המלצה שאם יחבענו יחרף ויגדף, א"צ להמנע מלתובענו.⁴³

לט. המושיט לנזיר כוס יין ויש בה כמה רביעיות – לא נכפל אצלו הלאו דלפני"ע כמנן הרביעיות.⁴⁴ לענין הלאו דלפני"ע אין הבדל בין אם מושיט לחבירו איסור חמור או קל,⁴⁵ דעיקר לפני"ע שלא ליתן מכשול, אבל אין הכוונה שיש למכשיל חלק בעבירה שעושה חבירו, ומה לי מכשול גדול או קטן נויש שכתבו, ד"הוי נמי פרט מדיני העבירה – שלא יעבור הוא עצמו, ושלא יעברו אחרים על ידיו, ולדבריהם יש נפקא מינה בחומר האיסור שמושיט לענין לפני"ע ממש.⁴⁶

מ. י"א דעיקר הלאו דלפני"ע הוא שלא ליתן מכשול, ואינו תלוי באם נכשל העברין בפועל או לא, ויש חולקין.⁴⁷ נתן מכשול לעברין וטרם נכשל בו, לסברא האחרונה מחוייב לעשות כל מה שבדיו שלא ייכשל, בכדי שלא לעבור בלפני"ע, ואף לסברא הראשונה י"ל, דהגם דעל הלאו דלפני"ע כבר עבר ואינו יכול לתקנו, מ"מ מאחר שהיה המכשול, מוטל עליו להפרישו יותר מעל איש אחר, וחייב לעשות כל טעדיק למנוע

41. שם אות י"ב ונלענן ספק מסייע יע"ע, עיין סי' י"ט אות ט"ז, דש שכתבו ששייך בזה הכלל ספק דרבנן לקולא. 42. סי' י"ד. 43. סי' ט"ז. 44. סי' ט"ז אות א'. 45. אכן י"ל דהמכשיל לחבירו בתע"ד, מלבד דעובר בלפני"ע, עוד מבטל מיע הדוכא תוכית, הוא נתפס באותו עון כדן מי שהיה בידו לפחות ולא מיתה, דאללל נתן לו האיסור לא היה עובר, וא"כ כיון דמצד תוכחה הוא נתפס באותו עון, שוב יש נ"מ בין מכשול חמור לקל. וכשנבדלו הוא שוגג או מוטעה, ומכשילו נגד דעתו ורצונו, פשיטא דש חילוק, דבכדיק עונשו גדול יותר, ונחשב כאילו עשה העבירה בעצמו (לב אברהם סי' ע"ג), ועיין סי' ד' אות ג'. 46. שם אות ב', ושם. 47. שם אות ג'.

מלעבור, אי משום אפרשי מאיסורא, ואי משום מצות תוכחה שלא יהא נתפס באותו עון.⁴⁸

מא. לפני"ע שייך גם באיסורים שאין חייבים עליהם אלא בדיני שמים.⁴⁹

מב. ג' עבירות חמורות – ייחרג ואל יעבור. לפני"ע דג' עבירות חמורות – יעבור ואל ייחרג [ולשיטת בעה"מ י"ל דלפני"ע כה"ג נמי ייחרג ואל יעבור].⁵⁰

מג. אשה מצוה שלא להכשיל, ואפילו בלאוין שאינם שוים בכלי.⁵¹

מד. קטן מצוין – עכ"פ מדרבנן – שלא להכשילו, משום לפני"ע, ואפילו בלא לפני"ע אסור להאביל וליתן לו איסור בידים, יש מי שכתב דחייב שידוע דכלא"ה יקה בעצמו, אפשר דמותר ליתן לו בידים, אך יש מי שחולק [וליתן לקטן שהגיע לחינוך איסור דאורייתא – חמיר טפיל].⁵²

מה. נכרי – מצוין שלא להכשילו במה שאסור לו (כו' מצוות בני-גז' וכו"צ ב'), ועובר המכשיל בלפני"ע מהתורה, ויש מי שכתב דאינו עובר אלא מדרבנן.⁵³ [נכרי קטן, אפשר שדינו ממש כנכרי גדול].⁵⁴

מו. י"א דליכא לפני"ע במכשיל לנכרי, אלא בכגון שידוע הלא שהוא אבר מן החי, ואף שסבור דמותר לכן נח, אבל אם אינו יודע שהוא אבר מן החי (דבכ"ה"ג ליכא עונש גביה, כמ"ש הרמב"ם גבי בן-גז' שבעל אשת חבירו וסבר שהיא פנויה) לא, ויש שלא חילקו – ומשמע דבכל גווני קאי בלפני"ע, ויש מי שכתב, דמי"מ אין מאבילין לאדם דבר האסור לו אף שהוא שוגג, לא שנא לישראל ולא שנא לנכרי.⁵⁵

מז. נכרי אינו מצוה בלפני"ע [ויש מי שדעתו נוטה דמצוה].⁵⁶

מח. אלפני עור מפקדינן, אלפני דלפני – שמושיט האיסור לאחר

48. ולענין להושיט לבני אמרי"ח דרבנן וכו"צ, עיין סי' י"ז אות ו'.

49. שם אות ד', תעיי"ש לענין הפרשת גזי אחר שכבר נתן לו המכשול. 49. שם אות ה'.

50. שם אות ו'. 51. סי' י"ז אות א'. 52. שם אות ב'. 53. שם אות ג'. 54. שם אות ה'.

55. שם אות ד'. 56. שם אות ז'.

המכשיל — לא מפקדין⁵⁷, ודנו הפוסקים כשהאחר בודאי יכשיל — אי חשיב כחד לפני ועובר המושיט, או לא⁵⁸. וכשהאחר הוא שליחו של המקבל או המשלח, י"ל דעובר אף להמקילין⁵⁹. וכל זה במושיט לנכרי, אבל להושיט לישראל המכשיל — לעולם עובר, דמכשילו לעבור בלא דלפני⁶⁰.

מט. היכא דמושיט לנכרי שיש לחוש שיכשיל ישראליים, אנו מזהירים שלא ייצא מתחת ידינו דבר שאפשר שיעבור בו ישראל עבירה, לפיכך לא ימכור לנכרי איסור שאינו ניכר, שמא יחזור וימכרנו לישראל. ומ"מ בלפני⁶¹ אינו עובר כח"ג, דאלפני דלפני לא מפקדין, וי"א דבלהכשיל לישראל מפקדין אלפני דלפני⁶².

נ. בחד עברא דנהרא היכא דמשום לפני⁶³ ליכא, מ"מ אסור לסייע ידי עוברי עבירה⁶⁴. איסור מסייע שייך אף קודם שעת העבירה, ויש מקילין בזה (עכ"פ) באינו מפרש דלאיסורא קבעי ליה⁶⁵. וכדאיכא משום דרכי שלום⁶⁶, ויש לתלות בדבר הרחוק שלדבר היתר לוקח⁶⁷, יתכן דגם המחמירים יודו דשרי קודם שעת העבירה [ויש מי שמיקל בכה"ג, אף בליכא למיתלי כלל]⁶⁸.

נא. מסייע ידי עוברי עבירה שייך גם במוכר החפץ לעברין, ומקצת האחרונים מקילין⁶⁹. אין העבירה נעשית בגוף מה שנותן לו; נעשית בגופו אולם אין עיקרו של החפץ לעבירה — דנו הפוסקים אי חשיב מסייע⁷⁰.

נב. אף באיסורים דרבנן אסור לסייע, ויש מקילין כל היכא שאינו עוסק

57. סי' י"ח אות א'. 58. שם אות ב'. ועיי' בריב"א דהאחר המושיט יתן החפץ לעבור ויעודו לעשות מעשה איסור, אי חמור טפי. ועיי' אות ג' אם להסוברים דנכרי לנכרי יש שליחות (עכ"פ לחומרא). ייחשב נידון זה כחד לפני, מצד מה שהעבר מוחזק לעבירה זו או עכ"פ אינו יודע כלל דאסור, ושלד"ע. 59. שם אות ד'. 60. שם אות ה'. 61. שם אות ו'. (ועיי' בירורים וחקירות סי' א' אות י"ז). 62. סי' י"ט אות א'. 63. שם אות ט"ו. ועיי' בתבש ליה בפירוש לאיסורא היכא דברור שיעבור. ועיי' ובבירורים וחקירות סי' ב' אות ז', אי בנותן לו האיסור היכא שיאכל מיד, חשיב כשעת העבירה או קודם שעת העבירה. 64. עיי' לעיל סעי' כ"ט. 65. סי' י"ט אות ט'. 66. שם אות י"א. 67. שם אות י"ג. ולענין סיוע היכא שאינו גורם כלל להקדים האיסור, עיי' אות י"ב.

עמו ממש במעשה האיסור, או עכ"פ דמסייעו שלא בשעת העבירה⁶⁸.

נג. עכ"פ — י"א שאסור לסייע, ויש מקילין⁶⁹; מומר — אסור לסייע, ויש מקילין* [ואיכא דיעות אם מומר דהכא היינו לע"ז, או אפילו לחלל שבת בפרהסיא ולהכעיס, או הוונת למי שעובר במזיד]⁷⁰; אשה — דנו הפוסקים אם היא בכלל מסייע ידי עוברי עבירה [דהיינו אם אסור לסייעה, ואם אסור לה לסייע אחרים]⁷¹. ומ"מ בכל אלו — אם מסייע בשעת העבירה [ועכ"פ] בסיוע ממש, או סיוע בגופו, חמיר טפי⁷².

נד. ישראל העובר עבירה, ואפילו הוא מומר — מחוייבין להפרישו מאיסור כל היכא דאפשר, וי"א דמומר א"צ להפרישו. עכ"פ — א"צ להפרישו [ויש מחמירין]. מויד — מחוייבין להפרישו. י"א ד"אפרושו מאיסורא מן החורק⁷³.

נה. היכא דבידינו להפריש, והעברין הוא מאותם שמחוייבין להפרישו, אסור לסייע בכל גווני. ומה שנתבאר לעיל די'ש מקילין קודם שעת העבירה וכי"צ, לא מיידי בכה"ג⁷⁴.

נו. דרך ארץ לומר לאדם שעוסק במלאכה — "תצלח מלאכתך", ואפילו לעבדים. אבל מי שעוסק במלאכת איסור, אסור לומר לו כך⁷⁵.

נז. היכא דע"י סיוע גורם לעברין שימנע באיסור, דנו הפוסקים אי מ"מ אסור לסייע או לא [ויש מקילין אף ליתן מכשול (היכא דאיכא לפני⁷⁶ ממש) דעבירה קלה, על מנת להצילו מן החמור]⁷⁷.

(י) יש מי שכתב, דאף המקילין יודו באותם שהם מסוג התעוקות שנישבו, שאסור לסייעם.

(י) עיי' סעיף הקודם בהערה שם.

68. שם אות י"ז, (ועיי' בירורים וחקירות סי' ב' אות ז'). 69. שם אות ד'. ועיי' עוד אות ב"ג, דלדעת הרמ"א איכא פלוגתא בראשונים בעיקר דין מושיט כחד עברא דנהרא, אם אסור משום מסייע — אפילו לישראל, ומ"מ למעשה לא סמך על המקילין אלא לעבדים בדברים הנצרכים להם לע"ז בשיתוף [ומטעם דאיכא דיעות אם עכ"פ לא הוזהרו כלל על השיתוף], ואף כזה כתב דכל בעל נפש יחמיר לעצמו. 70. אות ה"ד. 71. שם אות ז'. 72. שם אות ח'. 73. שם אות כ', ואות ד"ד. 74. שם אות כ'. 75. שם אות י"ח. 76. סי' כ'.

סיכומי דברים

בענין השכרת ומכירת בתי עסק חנויות ודירות למחללי שבת

(לכירותים וחקירות סי' א')

א. דעת רוב הפוסקים דהמשכיר בית עסק, חנות, משרד וכיוצ"ב לישראל שיפתחנו בשבת, עובר בלפני"ע אם אין הלא מוצא לשכור במק"א, ומהאגרות משה משמע דנוטה לומר דלא שייך בזה לפני"ע, ודמחיר במקום הפסד מרובה (ועיין בירורים וחקירות סי' א' אות ח', משי"כ בזה).

ב. וישנם כמה אופנים שיכול השוכר למצוא במק"א, ואעפ"כ עובר המשכיר בלפני"ע, והם:

א) שאינו מצוי לשכור באותה העיר אלא בטורח גדול. [ובגוונא דמחפש לשכור שלא במקום מגוריו, עיין בירורים וחקירות שם אות ג'];

ב) שמשכיר ביח"ד חריש ומשוכלל מהמצוי, וכן כל כיוצ"ב¹;

ג) שמשכיר בתנאי תשלום נוחים מהמצוי²;

ד) באם ע"י שלא ישכיר יעטרך הלא להמשיך ולחפש, ובינתים יימנע עכ"פ חילול שבת אחת³;

ה) אם במקום שמשכיר לו יוכל להרבות בחילול שבת טפי מבמק"א, ובגון דלא שכיחי חנויות להשכרה אלא בשכונות הקטנות, והוא משכיר במרכז העיר [ויש חולקין. ועכ"פ בדאיכא כמה צדדי היתר, אפשר לצרף דעתם להלכה⁴];

ו) שאינו מצוי לשכור כי אם אצל ישראלים [כ"ד רוב הפוסקים]⁴.

ג. וכן אין להשכיר לו בית קפה בשכונה של יהודים מחללי שבת, כשאינו מצוי לשכור כי אם בשכונות האחרות בעיר ששם דרים רק נכרים (וישראלים שומרי שבת), מפני שמכשילו לעבור בלא דלפני"ע. ואפילו

1. בירורים וחקירות סי' א' אות ג'. 2. שם אות ו'. 3. שם אות ד'. 4. שם אות ד'.

נמצא בסמוך בית קפה של איזה גוי, יל"ע אי הוי במכשילו עכ"פ לסייע ידי עוברי עבודה⁵.

ד. ואף כשיכול הלא לשכור מגוי בשכונה אחרת שגם בה דרים הרבה יהודים מחללי שבת, עדיין יל"ע אם [עכ"פ] באין באותה שכונה עוד בתי קפה אסור, משום שגורם תקלה-מכשול להישראלים הדרים שם⁶ [וזה יהא שייך גם במשכיר לגוי].

ה. בגוונא שיש לו כבר בית עסק ורצה לשכור אחר, אם ישתמש בשכורה ושלל ימכור, אין המשכיר עובר בלפני"ע בפעם הראשונה שישכיר לו, כל שלא יוכל עי"ז להרבות באיסור, ואע"פ שביה"ד של המשכיר משוכלל יותר⁷.

ו. וכן אם שוכר הלא בקביעות מאיזה גוי, ובתום הזמן רוצה לשכור מישראל מפני שביה"ד שלו יותר משוכלל, אי כל שלא יגרום להרבות באיסור אינו עובר בלפני"ע (בהשכרה הראשונה). והוא שהגוי היה מסכים להמשיך השכירות. ואפשר דדוקא אם משכיר באותם תנאי תשלום כהגוי (אם לא שיכול לשכור גם במק"א לפי תנאי התשלום של הישראל)⁸.

ז. כשמצוי לשכור אצל אחרים או שיש לו כבר, באופן דלפני"ע ליכא, יש מקום להקל עכ"פ בחנות [ובבית עסק] — שיש בו מכוונות דנידונות כשבת כגון האיסור, צ"ע] בכל אחד מהאופנים הבאים: א) כאשר השוכר מומר לחלל שבת בפרהסיא, ואינו מאותם הנקראים "תנוקות שנישבו"⁸; ב) כשהוא מומר לע"ז שיצא מן הכלל, וכן למשפחת מומרים, ואפילו חונק לכן מילדותו⁹; ג) אם לא אמר בפירוש שיעבוד שם בשבת⁹. [ולהאגרות משה (א"ח ח"ב סי' פ') י"ל דשרי בכל גוונין¹⁰].

והיא דאפשר להשכיר למי שאינו מחלל שבת וכיוצ"ב, ודאי ראוי לעשות כן, ולצאת מדי חשש איסור מסייע ידי עוברי עבודה¹¹. ועכ"פ

י"ע: לכבדם או שומרי שבת.

5. שם אות ט"ז, ועיי"ש בבירורים. 6. שם אות י"ז. 7. שם אות ט'. 8. עפ"י מ"ש שם אות י"ט, ועיין היטב אות י"א. 9. שם אות י"ט, ובפרט אות י"ב, ועיי"ש במ"ש אודות קצתות בית שיש בו משרדים וחלקם מושכרים למחללי שבת שהחזיקו כבר לפתחם, ובשכר שער ענה היה לו משרד במק"א, וידוע שתמיד עבר שם בשבת. 10. שם אות י"א, וב"ב. 11. שם אות י"ב, י"ד, ט"ו.

כשבניו הדבר, יש לו להכניס סעיף בחוזה, שהשוכר מתחייב לא לחלל שבת [עכ"פ בפרהסיא]¹².

ח. וכל זה אם אמנם ידוע שהשוכר מתכוון לפתוח עסקו בשבת, אבל בדאיכא למיתלי ששוכר על דעת שלא לעבוד בשבת ומקפיד על כך בשעת המקח, יש מקום להקל אף באינו מוצא לשכור מאחר, ועכ"פ בספק השקול [וי"א דתלינן בהיתרא אפילו נגד הרוב (ובפרט ברובא דלא אליס)¹³], ויש מקילין עוד, דבכל דהו דאיכא למיתלי תלינן¹⁴.

ט. המשכיר בית עסק למי שיפתחנו בשבת, צריך להסיר השלט שרשום בו הפירמא שלו, משום מראית עין. ואם אי אפשר לו, או שלא היה קבוע שם שלט, יפרסם ברבים באופן המועיל, שהשכיר העסק לאחר¹⁵.

י. בגוונא שבית העסק העומד להשכרה נמצא בקרבת מקום או עכ"פ בשכונות ממש למקום מגוריו של בעה"ב, יש קפי"א שלא ישכיר למחלל שבת, משום "הרחק משכן רע". ובמקום הפסד (כגון שלא מצויים שוכרים כ"כ), עיין בי"ד וחקירות שם אות ט"ז.

יא. במקום שהדרים בו שומרי תורה ומצוות, רשאים למנוע מהשכיר, מדין נזקי שכנים¹⁶.

יב. יש מתירין למכור בית עסק למי שיעבוד שם בשבת אע"פ שאינו יכול לקנות במק"א, אבל כמה פוסקים לא חילקו כלל בין שכירות למכר, ומ"מ כשמצוי לקנות מאחר יש מקום להקל (ובפרט באופנים המבוארים לעיל סעי' ז'¹⁷). ונראה דאפילו כשימצא רק ישראלים שימכרו לו חנות במקום כזה אם ודאי לה¹⁸, וכן כשמצוי לקנות חנות אחרת מנכרים גם במקום שלא יוכל להרבות בחילול שבת כ"כ כבחנות ז'¹⁹, המיקל למכור יש לו על מה לסמוך²⁰.

יג. להשכיר דירה למחלל שבת — דנו הפוסקים לאסור. ודעת הגרש"ז אייערבאך שליט"א דשרי להשכיר [בסביבה חילונית]²¹, ולהאגרות משה

12. שם אות ט"ז. 13. ראה כללים סי' י"ג אות ג'. 14. בי"ד וחקירות שם אות ח'. 15. שם אות א'. 16. שם אות ט"ז. 17. שם אות י"ח. 18. עיי"ש אות ד', ובמ"ש בשם החלקת יעקב. 19. עיי"ש אות ד'. 20. בצירוף סברת האגרות משה אות ח'. 21. ראה מכתב מוח הגרש"ז אייערבאך שליט"א בסוף בי"ד וחקירות סי' א'.

— במקום הפסד מרובה משמע דשרי. והיכא רחשיב כיכול לשכור מאחר וכיוצ"ב, בודאי יש מקום להקל — ועכ"פ באופנים הנזכרים לעיל סעי' 22,1.

יד. דין השכרת דירה בבית שיש בו מעלות, מעלית בבנין שבו משרדים המושכרים למחללי שבת וכיוצ"ב, נתבאר בבירורים וחקירות שם אות כ'.

22. שם אות י"ט, ועיי"ש לענין אנשים החשודים לעבור איסורי נדה, וכן לענין מכירת דירה לעבריינים ומחללי שבת.

סיכומי דברים

בענין נתינת ומכירת אוכלין ומשקין לאוכלים בלא נט"י
וברכה

(לבידורים וחקירות סי' ב')

א. לא יתן פרוסה ליד השמש¹ [וכ"ש לפיו² ואפילו הוא חסיד³, אא"כ יודע בו שנטל ידיו, דשמו מתוך שטרוד בצרכי הסעודה ישבח ויאהב בלא נטילה, אבל באחר לא היישינן לזה, אלא אם רואהו שרצה לאכול בלי נטילה, ויש מחמירין⁴].

ב. וכן אסור ליתן פת ושאר מיני אוכלין, בין לידו ובין לפניו⁵, אם יודע בו שדרכו לאכול בלא נט"י וברכה (והיכא דמסופק — שרי), ויש מחמירין שלא ליתן אלא למי שידע בו שדרכו ליטול ידיו ולברך⁶ והיינו מחזק לכשר⁷. ומ"מ אם נותן לעני — בודאי לא מפקיעין מצות צדקה מספק⁸ [מיהו טוב שיאמר לו — "קח זה ותיטול ידך ותברך"⁹]. במה דברים אמורים, בעני סתם ואפילו הוא בעל עבירות, אבל עני המומר לעבירות, לשבת, ולהכעיס — אין מחוייבים ליתן לו צדקה — ודינו כשאר אדם¹⁰.

ג. עני ע"ה — דמתוך אונסו אינו יודע לברך, מותר ליתן לו בתורת צדקה, אבל לע"ה בעלמא לא¹¹.

1. בידורים וחקירות, סי' ב' אות ב'. 2. וצ"ע מה הדין לפניו, עיי"ש אות ה'. 3. עט"ז סי' קס"ט (ובר"ח שם). 4. מ"ב שם סי' ט', ומבואר שם דבותרת צדקה דאי יש להקל בספק, וכדלקמן סעי' ב'. ונראה דאף המחמירין לא אסרו אלא היכא דאיכא לסיפוקי שמא ישבח, ונראה הערה 6. 5. שם אות ב"ד. 6. מ"ב סי' קס"ג סי' י"א (ומשמע שנטה כוונתו ראשונה), ושם סי' קס"ט סי' י' (ובר"ח שם אות ה'). 7. ביאור הלכה שם ד"ה למי (ובר"ח שם). 8. מ"ב שם סי' י"א, ומ"מ מסתימת המחבר שם סעי' ב' (וראה ב"י) משמע, דאפי' לעני לא יתן אא"כ יודע בו שיטול ידיו ויברך (ובר"ח שם אות ו'). 9. מ"ב סי' קס"ג סי' י"א (ובר"ח שם). 10. פרמ"ג א"א סי' קס"ט סי' י' (ובר"ח שם). 11. ראה מ"ב סי' קס"ט סי' י"א (בשם פרמ"ג), ועי' משיב דבר (ח"א סי' מ"ג) [ובר"ח שם], וגבי נט"י ול"ע אי שייך כלל למימר, דמשום שהוא ע"ה הוי כאנוס, ועיין הדטב ב"ח שם אות ה' במ"ש

סיכומי דברים לבידורים וחקירות

ד. יש שכתבו, דבאינו יודע אם יטול ידיו ונותן לידו על מנת לאכול מיד, דינו כנותן למי שיאכל ודאי בלא נטילה¹².

ה. אפילו הפת של האוכל (בלא נט"י וברכה) ויכול ליטלו בעצמו¹³, לא יסייעו לקרבו אלה¹⁴. ויש מקילין ליתן לפניו או לידו¹⁵ [יש מי שכתב דהיכא שנותן לידו ותיכף יכניס המאכל לפניו, אזי דוקא גבי ברכה לא שייך כל כך מסיע — ולעני בתורת צדקה י"ל דודאי שרי, אבל לעני נט"י חשיב כסיע בשעת העבירה ואסור¹⁶].

ו. אדם שאינו מברך ברה"מ, אבל נטל ידיו ומברך המוציא, המושיט לו פת כל היכא דחשיב כיכול ליקח ממילא¹⁷, יש לו על מה לסמוך. וי"א דאפילו אינו יכול ליקח ממילא, ליכא לפניו, ודעכ"פ ליתן בתורת צדקה¹⁸ מותר לכתחילה, אך יש מן הפוסקים שלא חילקו בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה¹⁹.

ז. אורח שיש לו אהבה לבני תורה וכיוצא, ואם נימנע מלכבדו במאכל ובמשתה משום שאינו נטל ידיו ומברך, ייפגע, ויתכן שיבוא עי"ז לשנוא התורה ולומדיה, יש מקום לומר דרשאי לכבדו כפי הצורך, אלא שעכ"פ בדאפשר, יתן לפניו ולא לידו ממנו. ואם כשיבקשו בדרכי נועם ליטול ידיו ולברך, יקבל ממנו ולא תארע שום תקלה, בודאי צריך לעשות כן²⁰.

ח. מי שהוריו אינם שומרים תורה ומצוות, וניסה בדרכי נועם לשדלם

החלק יעקב, ולפי' לכאורה אפשר לייק מברכי הב"ח [שהוא המקור לדברי הפרמ"ג המבואר במ"ב] דדוקא בברכה מותר בע"ה (דאל"כ הול"ל "ואפי' יודע בו שהוא ע"ה גמור י"ל יטול ידיו" לא מפני כך יבטל מצות צדקה), ועדיין צ"ע. 12. ערד"ש (שם סעי' ג') וחלקת יעקב בדעת הב"ח (ראה ב"ח שם אות ה'). ואף מדברי הט"ז (שם סי' ג') אין הכרח דלא כדאי סברא, אם נאמר דמיייר בנותן לו לאכול לאחר זמן וכיוצא (ראה ב"ח שם אות ו'). 13. ב"ח שם אות ז'. 14. ראה מ"ב (סי' קס"ג סי' י"ב) וערה"ש (שם סעי' ג'). 15. [כל היכא דקאי בחי' עברא דנראה, ראה לקמן סעי' י"א] פרמ"ג (א"א שם סי' ב'), ומשמע דדוקא לידו, אבל לפני לא. 16. ראה אשל אברהם סי' קס"ט. 17. ראה לקמן סעי' י"א. 18. ואי לצורך פרנסה דינו כצדקה לענין זה (כפטר במי שיש לו אשה ובנים), עיין ב"ח שם אות י' ד"ה ומה לעיל. 19. ב"ח שם אות ח'. 20. שם אות ט', והבאנו שם מספר "הליכות בת ישראל" ד"אלי טוב יותר שהמגיט יברך על מאכל או משקה שיאכל בעצמו, ויכון להוציא האורח (ויאמרו לו להקשיב ולענות אמן), ובאופן זה יוצאים גם מספק שמא אין האורח יודע למי מברכין.

סיכומי דברים בעניני לפנ"ע השויכנס לשידוכין ונישואין (לבירורים וחקירות סי' ג')

א. אין לשרך איש ואשה שלא ייזהרו בדיני נדה. ודוקא בחינם, אבל שדכן עני העוסק בזה לפרנסתו, י"א שאין למחות בידו, ויש מקילין עוד — דכל שפרנסתו בכך, שרי. ועיין בבירורים וחקירות סי' ג' אות א'.

ב. מותר לסדר חופה וקידושין לאנשים כאלו, ויש מחמירין. ומ"מ צריכים לדקדק על הטבילה קודם החתונה, ונחלקן הפוסקים מה הדין היכא דלא אפשר.¹

ג. אין ליקח אשה שלא תכסה ראשה כדין לאחר הנישואין. עבר ונשא — י"א דליכא חיוב לגרשה, ועיין בבירורים וחקירות שם אות ג'. ואם קודם הנישואין היה בדעתה לכסות הראש ורק אח"כ חזרה בה, פשוט דחיובא לגרשה ליכא.² ומ"מ, בין באופן הא' ובין באופן הב' — מצוה לגרשה מדיא איכא,³ אם לא שיש לחוש דלאחר הגירושין תחטא גם בשאר דברים או באיסורים דחמירי טפי.⁴ והיכא דקשים עליו הגירושין ורוצה לקיימה, י"ל דבדח"ו לא חשיב כמבטל מצוה.⁵

ו. בירורים וחקירות סי' ג' אות ב'. 2. וכשבר בטעות שתכסה ראשה כדין לאחר הנישואין, עיי"ש אות ג'. 3. במבוא בשרי' אהע"ז סי' קט"ז סע' ד'. 4. ויל"ע להסברא בבירורים וחקירות שם דבעבר ונשא מחוייב לגרשה מטעם לפנ"ע, מה הדין בדה"ג, ועי"פ כשרדאי לו שחעבור משום כך איסורים דחמירי טפי וכיוצא ב'. ולכאורה י"ל דתליא בפלוגתא הפוסקים אי שרי להכשיל בעבירה קלה ע"מ להצילו מן החמורה. ואף אם בשעה שנשא לא היה מקום להחזיר (מצד המציאות דאז), מ"מ י"ל דאי בנתינת מכשול קל כה"צ ליכא לפנ"ע, ממילא הי"ד דבהסרתו אין תועלת כלל. והנה כשעיקר החשש הוא, שתינשא לישראל אחר ותעבור גם איסורי נדה, י"ל דתליא גם בספקי' של המנחת שלמה (סי' ל"ח אות א') אי שייכא האי סברא דמצילו, כשהעבירה החמורה אינו יכול לעבור אלא ע"י ישראל (ועיין בכללים סי' כ'). 5. בירורים וחקירות שם.

לברך על מאכל או משקה שמגיש להם — ולא עלה הדבר בידו, רשאי להגיש להם כל שצריכים, שע"י התנהגותו עמהם בנימוס המקובל, אולי תתקרב דעתם, ובמשך הזמן יבואו לקיים המצוות כמורה.²¹ ונראה דעדיף ליתן לפניהם, כל היכא דאפשר.²²

ט. בעלי חנויות מכולת המוכרים אוכלין ומשקין לאותם שאינם נוטלים ידיהם ואינם מברכים, ומצוי לקנות רק מישראל אחר, יש להם על מה שיסמכו, ובפרט כאשר החנות ממוקמת באזור שדרים בו שומרי תורה ומצוות (או נכרים) שמדם עיקר פרנסתו — וגם אינו עושה משלוחים לבתי הלקוחות, ואפילו במסעדות וקזיסקים כה"ג, איכא צדדי היתר, ויש ליתן לפניו [אבל כל היכא דחשיב כאינו מצוי כלל יש להחמיר].²³ ובמצוה לקנות מנכרי קיל טפי,²⁴ [אלא שגם בזה ראוי ליתן לפניו, ועכ"פ בפת שיכניסנה תיכף לפיו בלא נט"י (עיין לעיל סע' ה')].

י. אוטומט המכיל מצרכי מזון [וכשמשלשלים לתוכו מטבע, המאכל יוצא], יש מקום להקל להעמידו ברחוב שעובדים בו ישראלים האוכלים בלא נט"י וברכה, אם מצוי לקנות מנכרי, וכשרוב בני העיר נכרים או שומרי תורה ומצוות, קיל טפי. ואפילו אי אפשר לקנות אלא אצל ישראלים יש צדדים להיתר, ובפרט כשמצויים שם עוד אוטומטים כאלו. ובאין מצויין, יש לדון אי צריך לנעול האוטומט שלו בשעה שהחנויות סגורות [בין שבעליהן ישראלים או נכרים], וכשרוב בני העיר נכרים או שומרי תו"מ איכא צדדי היתר — ולמעשה צ"ע.²⁵

יא. גדר יכול למצוא במקום אחר כבר נתבאר בקיצור הכללים סע' ט' — י"ד, ובכל נידון צריך שיקול הדעת [ובענין מכירת מיץ למי שמצויים לו רק מים, וכן כל כיוצא ב', עינין בירורים וחקירות סי' ב' אות ד'].

21. שם. 22. וביותר ראוי להשתדל בנט"י (אם אפשר לו), שלא ליתן הפת לידם, אם יתנו לפיהם מיד (ראה ב"ח שם אות ד', ולעיל סע' ה'). 23. אף בחנויות מכולת — דליקח לביתו, כל היכא דלא שייך מ"ש בביאור הלכה (סי' קס"ג ד"ה ואסור) ד"מ יודע שיאכל שם כלי נט"י" (ב"ח שם אות י'). 24. שם. 25. שם אות י"א.

סיכומי דברים בענין המלוה לחבירו בלא עדים

(לבידורים וחקירות סי' ד')

א. אסור להלוות בלא עדים, ואפילו לחלמיד חכם, אא"כ הלווה על המשכון, והמלוה בשטר משובח יותר¹ נודנו הפוסקים אי דוקא שטר משובח, או ה"ה כתב יד².

ב. כל המלוה בלא עדים עובר משום לפני"ע, וגורם קללה לעצמו (ש"ע³). ובמלוה לת"ח כה"ג, י"א דרך גורם קללה לעצמו — אבל אינו עובר בלפני"ע⁴, וי"א דת"ח דינו לענין זה כשאר אדם⁵.

ג. י"א דעדים לאו דוקא — אלא בעד אחד סגי, ומסתתמת כמה פוסקים לא משמע כן. וכל זה לענין לפני"ע, אבל משום גורם קללה לעצמו ודאי איכא⁶.

ד. ומה שהאידנא אין העולם נוהגים כ"כ, ומלים לכל בלא עדים, שטר, וכיוצא ב — כבר האריכו גדולי עולם ליישב המנהג, ומ"מ מבואר בכמה פוסקים, דכל זה שייך בתורת לימוד זכות, אבל למעשה אין להקל⁷. ויש שכתב, הנכ"פ⁸ בדאיכא משום מניעת בושה ומניעת אויל סומקא להלווה, כשמלווהו בלא עדים, יש להקל אם הלה מוחזק לנאמן⁸.

1. ש"ע חו"מ סי' ע' סע' א'. 2. ראה בידורים וחקירות סי' ד' אות א'. 3. חו"מ שם.
4. ס"ל דטעמא דאיכא לפני"ע במלוה בלא עדים, לפי שהישינן שבכפור במזיד, ות"ח לא יכפור במזיד. 5. בידורים וחקירות שם אות ב"ג. 6. שם אות ד'. 7. ומ"מ ית"ל דבמלווהו סכום פטו כ"כ דליכא למיחש שיכפור במזיד, קיל טפי מסתם הלווה — עיין בידורים וחקירות שם אות ב' (וצריך ליישב מה שבכ"ז דא לא ראינו שנוהגים שלא להלוות לאדם נאמן, אע"ג דלכאורה לשכחה איכא למיחש טפי בסכומים פעוטים כאלו, תכ"פ גורם קללה לעצמו, וי"ל ואכמ"ל). 8. שם אות ה'.

ליקוטים

חלק הליקוטים מתמצת בסעיפים את דברי הפוסקים בנושאים הנידונים, כאשר למטה מובאת תמצית נימוקיהם, בתוספת הערות המבררות פרטים שונים בנידונים אלו עפ"י כללי לפני"ע, ומצינו לקיצור הכללים ועוד חלקים בספר. מורגשת נחיצות רבה לעיין בהערות אלו, מה גם שרבו השיטות בכללי לפני"ע, וא"כ בלא העיין בהערות פעמים שוראי לא יצאו יד"ח כל הדעות.

לפנ"ע באיסורי שבת וי"ט

ב. סוחר שאינו חפץ להמשיך בעסקו, ורוצה למכור רשימת לקוחותיו, אם אין מי שיקנה אלא יהודי העובד בעסקו בש"ק, רשאי למכור לו בעד מעות³, ואף בשיכול למכור לשומר שבת בזול ולמחלל שבת ביוקר, הדין נותן להחזיר⁴, ומ"מ אם ההפרש קטן ולא יהיה פסידא כ"כ, אין לסמוך על זה (אגרות משה שם סי' ס"ו) [נתיין מדהרי"י שטייף (סי' כ"ט)].

[illegible]

ג. מותר ליקח יהודי מחלל שבת, על מנת שיעבוד בשבילו בשיווק סחורות, והוא שיתנה עמו שיעשה המלאכה רק בימות החול, ויודיענו שאם יעשנה בשבת — אינו רשאי לטול שכר מלאכת שבת⁷ (עין יצחק הארי"ח סי' י"ג). וי"א דבתנאי סוגי [כשישביטחנו, יוכל לסמוך עליו שיקיים, כי דרכם של שכירים וכיוצא במצוא חן בעיני מעסיקיהם, בכדי שיחזיקו בעבודתם לאורך זמן, אלא שטוב להחמיר וליתן רק בג' ימים הראשונים בשבוע (אגרות משה ארי"ח ח"ב סי' ס"ב). והמקלן לפרנסתם אף בלא להתנות, אין למחות בידם⁸ (שם).

ד. אין לעשות שותפות עם ישראל מחלל שבת שיעבוד בעסק בשבת (לבושי מרדכי הארי"ח סי' מ"ג)⁹, באר משה ח"ה סי' צ"ז אות כ"ב⁸. ועין לקמן בבאורייתא.

ה. בית עסק של שני שותפים שהיה פתוח עד הנה רק בימות החול, ועכשיו רוצה השותף העבריין לפתוח העסק בשבת, והשותף שומרי המצוות אין בידו למחות, יפרוש מהשותפות [ויסיר שמו משלט הפרמא]⁹, אך רשאי לעבוד כפקיד בימות החול¹⁰, וכן להשאיר הכסף

אפשרויות לחלל שבת במיד בלא צורך, מענינים אחרים שיש להרשיע. דאם היה זה דבר שמכריחו לחלל שבת בשביל טובת העסק, שייך לומר שגורם לו חלול שבת, שאולי בעסקים שלו לא היה דבר שמכריחו לחלל שבת, ובכמות, כמו בעסק זה, אבל כיון שאין הכרח... הרי לא גרם כלום וכי", עכ"ל. 5. דמבואר בחת"ס (ח"י סי' פ"ג) דחשוד לחלל שבת, הגם שדינו כמומר לכה"ת, מ"מ לא חשיד אכולהו, וה"ע בנדי"ד, נדו דחשוד אשבת, אגול לא חשיד, וא"כ במתנה ומדינו כנ"ל, הו' ליכא למיחש שישווק בשבת ויטול שכרו בגול. 6. עין קיצור הכללים סי' ל"ג. 7. משום מראית עין, מסייע, וחשש חילול שבת [לדעת שו"ת פני דבמלאכת שבת שייך שליחות. ובשותפים הא ישלח"ע למא דאיתא בב"מ ח'. (ועין מנחת יצחק (ח"ק סי' י"ח) שתמה דא"כ גם גבי עברים נחוש לשליחות, ועב"פ לחומרא, עיי"ש, וע"ע לקמן הערה 34)]. ובכונן שאומר לו בהדיא שיטול חלקו בשבת יש בו משום לפני"ע, ולמותר לציין דבא"ל למחלל שבת לפתוח העסק בלא השותף הישראלי, איכא לפני"ע בכל גווני, וכן מתבאר בתשובת הלבושי מרדכי הני"ל. ועין בקיצור הכללים סי' ט' וט"ז. וראה במהרי"י שטיף (סי' כ"ט) ד"בותרת שותפות אין להתיר למסור חנוה לשותף ישראל שעושה מלאכה בשבת. 8. ועיי"ש שכ', דאם אפשר להחנות עמו שלא יעשה מלאכה בשום אופן, ועי"ז יעלה בידו למנוע מחילול שבת, מדינא יש להחנות, אבל בזמננו חלילה לעשות כן, כי כמה מכשולות יצאו משותפות זו. 9. משום מראית העין — ראה מנחת יצחק (ח"ה סי' י"ח) [ונתן המלמד להועיל התם, בשם אביהם רשום על הפירמא, ובתב דצריך להסיר משם, אך אם אינו יכול לכופ האח העבריין לכך, יש להחיר אף בלא שינוי שם הפירמא, כיון דא"א בענין אחר, ואינו מחוייב לעשות לכבוד

שנתן לשותפות לפני שפרש ממנה¹¹, אבל לא יתן מעות חדשות¹². ומ"מ יעשה באופן שלא ירויח מן העסק הנעשה בשבת¹³, ואם אינו יודע כמה הרווח של שבת, ינכה כשביעית מן הרווח, ויקח חלקו מהנשאר (מלמד להועיל ח"א סי' ל"ד) [וראה עוד בבאורייתא]¹⁴.

ו. ישראל העוסק במסחר עצים, ובשבתות עושה בעצים מלאכות הרבנן ע"י פועליו הנכרים בתוך חצירו, אין איסור להשתתף עמו בעסקו¹⁵, כשנקרא על שם הישראל העבריין¹⁶, אם לא משום לוות שפתיים —

אביו אלא עד היכן שירז מגעת. (ועין בירורים וחקירות סי' א' אות א' עצה לענין מראית עין להיבא דא"א להסיר שם הפירמא או לא היה קבוע שם שלט). 10. כיון דאפשר להשיג עובר אחר (ועין קיצור כללים סי' ט'), ואין זה מסייע בשעת העבירה דהיינו בשבת, אלא קודם לכן, [ובפרט היבא דכל פרנסתו תלוי בה, אולי דמי להא דתנן בגיטין (ס"א, עיי"ש) (ועין כללים סי' י"ט אות ט'), וגם העסק הנעשה בחול, אינו דאי שייגמר בשבת. 11. דכיון דהמעות להוצאה ניתנו, וכ"ש כשהנסק ההשם לפני זמן רב במסחר, א"א לומר דבכספי שומרי המצוות נעשה מסחר בשבת, ואדרבא — בדרבנן אמרינן יש ביררה, ויכול לתלות דבכספו נעשה העסק בימות החול, ומה שנעשה בשבת הוא מכספו של העבריין, ובפרט שאין שומרי המצוות לוקח שכר שבת, וא"כ יכול לומר — כספי לא יהא נצרך למלאכת שבת, ועוד נראה, דבשוא"ת ל"ש לפני"ע, וכ"ש מסייע יע"ע [ואפילו בקי"ע דנו הפוסקים אם היבא שרק גורם להרבות באיסור איכא לפני"ע]. 12. ומ"מ י"ל (להטעם האחרון — ראה בהערה הקודמת), דאם יניח קצת ממשכורתו (בפקיד) בבדיח"ט ולא יקחנה, והשותף העבריין יקח סכום זה לקרן ויתן גם לשותף שומר המצוות רווח מזה, יש להתיר, כיון דאינו עושה מעשה אלא מניח המעות בשוא"ת, וגי' ניל להתיר אם יסכים עמי עד מורה הוראה מופלג, עכ"ל. 13. לכאורה מיידי במקבל משכורתו לפי אחזי הרווח. 14. עין בבית היצר (סי' ז') שרן באחד ששכר ראמפזעגמאשינע ובתוכה ריהקים, ונשתתף עם מחלל שבת, ובעת ההשתתפות התנה עמו שלא יחלל שבת בעסק, אך לאחר שנתקשרו בכתב שותפות, החל הלה עושה בחוקת יד מלאכתו בשבת, וכ' עצה — שיבטל השותפות עם שותפו הנ"ל, ואח"כ יחזור להשתתף, ויתנה עמו בתחילה דהמצוצית הראשונה של השבוע (דהיינו יום א', ב', ג', וצ"י יום ד') שייכת לו, והמצוצית הב' (כולל ש"ש) — לעבריין, וכל אחד יעסק בעסק לשלם לפועלים, כמ"ש בשו"ע לענין שותף עברים, ואם א"א לעשות כן, יש להתיר עפ"י הדחק שישכיר חלקו מן השבת לאומן עברים, באופן שהעברים ישלם לפועלים, וכל ההוצאות מחלק העברים וההוצאות מיום השבת יהיו כולן לעברים, רק העבריים יתן לו קצבה עבור השכירות, כמו שמתירם גבי מכס. ולא מקיי מסייע, דכל"ה יום ג"כ מחלל שבת בפרהסיא וכו', וגם למראית עין אין לחוש, כיון דידוע לכל שהחלול שבת דאנו אינו נעשה אלא מצד המומר, ע"כ. ובלבושי מרדכי (שם) השיג עליו, וראה לעיל סי' ד'. 15. די"ל דבכונן דא ליכא מסייע, כיון שעיקר נתינת הכסף הוא למסחר — רמז עצמו הוי חיתור גמור, רק שהלה עבריין ועושה מלאכה ע"י פועליו בשבת, ומשום מלאכת נכרי נמי ליכא במלאכות דרבנן למי שלא נעשה בשבילו (והבא עשו רק בשביל העבריין). 16. דאלי"ה איכא משום

לכשייחודע שהוא שותפו, יחדוהו שנעשו האיסורים מרצונו (נטע שורק סי' י"ט).

ז. יש ללמד זכות על מנהג העולם, שקונים מניות מחברה שרוב מנהליה יהודים מחללי שבת¹⁷ (מנחת יצחק ח"ה סי' י"ח) [ועיין היטב בביאורים פרטי הנידון].

ח. אוטומט המכיל מוצרי מזון וכדו', וכשמשלשלים לחוכו מטבע המאכל יוצא, אזי במקום עבריים, ומצויים אוטומטים של עבריים לרכישת מוצרים אלו, א"צ בעל האוטומט לחזקו או לנעלו קודם השבת, ואע"ג דמצויים שם גם ישראלים פורקי עול¹⁸, אך בכל גווני לא ימלאנו סחורה בע"ש (רק בשאר ימות החול)¹⁹. וכל זה כשאנו עומד ברשות הישראל וגם אין עליו שם ישראל, דא"כ אסור משום מראית העין [מכשיר

מראית העין (ועיי'ש שבבאר אמאי בערבא דהין, שמי"מ משתתף בהשקעה הכספית, אין לחוש לזה). 17. דלפני"ע ליכא, רבאל החדדים לדבר ד' יש להם קונים הרבה, ואף בגוונא דאם כל היהודים היו נמנעים מלקנות — היה נגזר נזק רב למסחר, מ"מ כיון ולא ימנעו משום כך בחילול שבת, דכל"ה מתחמדים בזמנים קבועים ליתן הוצאות בענין העסק — אם מורחים מעט או הרבה, א"כ הקונה אינו עובר בפני"ע אף להמלי"מ (פ"ד מחלי מלוח — ראה כללים סי' ג' אות ה'). ובנוגע לאיסור מסייע יע"ע, הוא מקח וממכר אינו אסור אלא מדרבנן, ואיכא פוסקים דס"ל דברבנן ל"ש מסייע, והגם שכותבים (והו"ו איסור תורה) מי"מ אינו ברור כלל שיכתבו המנהלים היהודים, דשמא המנהלים הנכרים יעשו זאת, או קרוב לזהאי הפקידים — ואולינן בחר רובא דנכרים המה. גם עיקר התורה, ספק אם תהיה בשבת, דהא אין מתעמים אלא פעם או פעמיים בשבוע, ומלבד זה אין כאן אלא סיוע קודם העבירה בסתמא (ועיין קיצור הכללים סי' ג'). עוד י"ל, הכיון הנדון מצד מקח וממכר דרבנן — אמרינן דברבנן יש בריה, ויכולים לחלות דבספק של שומרי תרי"מ נעשה העסק בימות החול. ועוד יש לזון בעסק עם פועלים, אם י"ל שעובדים על דעת הרוב או לא, ובניד"ד מלבי דמסתמא רוב בעלי המניות נכרים, הרי גם אינם עושים על דעת בעלי המניות שאינם יודעים ואין להם דעה בגוף העסק, רק עושים על דעת המנהלים. ויש לזון להיתר מטעם כל הנ"ל. כל זה אפשר לומר ע"ד לימוד זכות, עכ"ל. 18. דסיוע למומר שרי להשיך ידיו סי' קנ"א ס"ק ג' (ועיין קיצור הכללים סי' ג'), וגם האוטומט התעמד שם בימות החול דאכתי לא הוה שום איסור (ועיי"ש), ועוד דמי להא דאיתא בנדרים (סי' ב'): רוב עצים להסקה ניתנו — והיינו רובא דרובא קונים הם עבריים, ובפטר דעיקר האיסור [משא ומתן] הוה דרבנן, ולענין טלטול ג"כ אינו ברור אי הוה רח"ד מדי"ת (ועיין שו"ע אורח סי' שמי"ה סי' ז'). ד"ה דאי מקום ישראלים יש לחשוש יותר, כיון דגם שאר החנויות ואוטומטים שייכי לישראל, ולדעת המל"מ וכ"ר, עכ"ל (וראה כללים סי' ג' אות ה'), ועי' בירורים וחקירות סי' א' אות י"ח, וסי' ב' אות י"א. והיכא דיש חנויות אבל אוטומטים נטפים אין, ית"ל דחשיב כתע"ד אף במקום נכרים, כיון דכלילה החנויות סגורות, ועיין חלקת יעקב שם סי' קי"ג). 19. מדין שבת.

אוטומטי לצילום, אין להניחו באופן שישתמש בו מאן דהו בשבת, ואפילו עבריים¹⁹. (חלקת יעקב ח"ב סי' ק"ב, ק"א).

ט. מותר ליתן ספר להדפיס, לאומן נכרי שיש לו פועלים ישראלים, אע"פ שיש לחוש שידפיסוהו בשבת²⁰, וכל זה בסתם²¹, אבל אם מפרשים שתתעשה המלאכה בשבת ע"י ישראל איכא משום מסייע, ואפילו ע"י נכרי כד"ג אסור, ובעין דין אמירה לנכרי²² (בנין ציון סי' ט"ו).

י. פונדקי ישראל המכשיל בשבת, אזי לאותם שנתכשיל לדעתם ורצונם, אסור התכשיל עולמית משום הנאה ממלאכת שבת²³, ואפילו לאחרים

20. וליכא לפני"ע, לפי שבדאי יש למדפיס הרבה מלאכות ליתן להם, גם בלא מלאכה זו. ואף באפשר שירבו באיסור על ידינו [הדיינו שיהא לחץ עבודה נוסף בשבת]. ג"כ אינו עובר בפני"ע. (ועיין בבית שלמה ח"א סי' ל"ח שכי, דלינא דאי מחמירין דבמרבא באיסור איכא לפני"ע, ועיין גם קיצור הכללים סי' ט"ו. וכשהמזכיר מקבל מלאכתו ממשאלים דוקא (או מנכרים וישראלים, ובעיקרן הישראלים מרבנים הפועלים באיסור), י"ל דאיכא לפני"ע אפילו לא יגרעו תוספת באיסור, עיין קיצור הכללים סי' ט' (וצע"ק ממ"ש שם סי' מ'). וכ"ש בהיכא דכל הלקוחות יהודים שומרי תרי"מ, דע"י שימנעו כולם מלכת לא יחללו הפועלים שבת בעסק זה — דממילא חיוכא רמיא על כל אחד ואחד שלא לתת (ועיין כת"ס חיד"ו סי' פ"ג סד"ה מאחר חיוכא רמיא על כל בהיכא דשאר הלקוחות נכרים, כשהמזכיר נותן להדפיס בכתב אשורית ויונית, והם בכתבי שאר לשונות — עיין לקמן הערה 56). אך בעיקרן דהאי מילתא עדיין יש דברים בגו, דאולי ניד"ד לא חשיב אלא כלפני דלפני. והרב המחבר שם כתב, דמטעם זה אין להתיר, דכל שיש חשש שיבוא ישראל ללד מכשול, מותר גם כזה, כמ"ש הרא"ש (ע"י י"ד). מהא דפסחים (מ"י): גמי ארבא דטבעא בחיטתא דאסור לובוני לנכרי דילמא הדר ומובין לישראל. מיהו יעייין באגרות משה (חיד"ו סי' ע"ב) שחידש, דזה דוקא במכשיל לישראל שלא בדיעתו (דבדא אורי' בפסחים שם), ובניד"ד הוה בדיעתו. אלא דשמא לא בירא מילתא כולי האי אי ניד"ד — דנותן למדפיס והלה מצוה לפועליו לעשות בשבת — הוה רק כלפני דלפני, עיין כללים סי' י"ח אות ב' ד"ה אין עמי"ש הבי"ח, ובמפרש בעה"ב שיתן מלאכה זו לפועליו הישראלים לעשותה בשבת, אחאן נמי למחלוקת הפוסקים אי בדאי גמור שייכשל נידון כלפני דלפני או כלפני ממש — עיין קיצור הכללים סי' מ"ח). 21. דסיוע בסתמא קודם העבירה שרי (ועיין קיצור הכללים סי' ג'). 22. ועיין שמירת שבת כהלכתה (פרק ל' הערה פ"ג) שכי, בשם הגר"ש אויערבאך שלז"א, דאפשר שאפי' מפרש הנכרי שיעשה המלאכה בשבת ליכא משום אמירה לנכרי, כל היכא דאמרינן נכרי אורענא דפשיה קעביד. 23. ואף דבעלמא שרינן למת"ש מיד אף למי שנעשה בשבילי, (וכ"כ במ"ב סי' שייח סי' ה') מי"מ הוה דוקא כשנעשה ע"י מי שאינו מומר (וכ"כ בקהילות יעקב לוקוסים ח"ב סי' ז' לפרש דברי הפרמ"ג בא"א אי"ח סי' שכ"ה סי' כ"ב, דע"י מומר אסור עולמית למי שנעשה בשבילו. אך עיין במחזה אברהם

שלא נתבשל לדעתם ורצונם²⁴, או לא נעשה עבורם כלל, אסור לקנותו ממנו²⁵ (כת"ס האר"ח סי' ג').

יא. ישראל מחלל שבת האופה פת בשבת עבור לקוחותיו הקבועים, אסורים הנ"ל ליהנות מפת זו עולמית, משום הנאה ממלאכת שבת²⁶. אבל אותם שאינם מן הלקוחות הקבועים, אם רוצים להקל לקנות ממנו, אין למחות בידם²⁷, אך עכ"פ צריכים להמתין בכדי שיעשה²⁸ (מחזה אברהם האר"ח סי' מ"ח). [ועיין סע' י"ג].

האר"ח סי' מ"ח שהוא מפרש דברי הפרמ"ג, דא"צ להמתין אלא בבדי שיעשה, אלא שחידש מסביר הנפשה דבלקוחות קבועים (וכיוצא ב') דנים כאילו הם מצווים לו לעשות בשבת, והם מוידים, ודינם כהעשה בעצמו דאסור עולמית. ועיין לקמן סע' י"ג.

24. דליכא משום הנאה ממלאכת שבת אחר השבת, אע"פ שנעשה בשבילם. (ועיין קהילות יעקב (שם) דמשמע, דכל שנעשה בשבילם – אפילו שלא לעתם ורצונם, אסור עולמית משום מלאכת שבת, וכי שם דאף שלא נעשה עבור אדם מיוחד, אלא בסתם למכור ליהודים שירצו לקנות, דין כל הקהל כמי שנעשה בשבילם. ועיין במחזה אברהם (שם) דג"כ נקט דאיכא גבי הקונים משום הנאה ממלאכת שבת, אך רק בשיעור זמן דבבדי שיעשה (אם אינם לקוחות קבועים). ואולי לשיטתו – ראה בהערה הקודמת. ועיין דברי שי"ח סי' ק"ד, רש"ני הכא שמכשיל למכור, יש לחשוש ללפני, כי אולי לא ימצא סי' שי"ח סי' ק"ד, רש"ני הכא שמכשיל למכור, יש לחשוש ללפני, כי אולי לא ימצא אחרים הקונים ממנו מאכל שנתבשל ביום שלפניו ולא שכיחי אינשי כדאי, ואפי' ליכא לפני. מסייע יע"ע מיהא איכא (ועיין הערה 29. וע"ע קיצור הכללים סע' ט'). 26. דהנים כאילו הם מצווים לו וכו', כדלעיל הערה 23. (וע"ע מ"ש שם). 27. ואע"פ שהאופה אסור למכור הפת משום הנאה ממלאכת שבת (ועיין הערה 25) וא"כ הגם הדאי יימצאו עד קונים – משום מסייע (בעבירה זו שנתנה ממלאכת שבת) מיהא איכא, מימ כיון הדשיך (ירד סי' קנ"א סי' ו') מיקל לסייע למומר, אפשר לסמוך ע"ז בעיירות גדולות שמכח ישראלים אופים בשבת וקשה למצוא מי שאינו אופה בשבת, והרעה לסמוך אין למחות בידו, וגם מוטב יהיו שונגין וכו' (ועיין קיצור הכללים סע' ג'). ואף הרה"מ (שם סע' א') כ': "ינהגו להקל וכל בעל נפש יחמיר לעצמו", מי"מ בומינו שכיחי קלי הדעת וכו' [ועיין ע"ד דרעה כמה אחרונים דפיתו של מומר לחלל שבת כפת עכרים]. (והרא"ש דשאר הקונים ישראלים, או אין קונים (נכדים) לכל ככרות הלחם, ית"ל דעובר הקונה בלפני"ע ממש, לפמ"ש בקיצור הכללים סע' ט' וט"ו. ולכאורה בקונה לחם של אותו אופה מחזוני נכרי, או אפי' מחזוני ישראל שאינו צרכן קבוע, ית"ל דליכא לפני"ע או מסייע, ורק כשהחזוני הישראלי צרכן קבוע ית"ל, דכיון דלכאורה אסור לו למכור עולמית (שהרי האופה אופה לחזוני שימכור, דנים החזוני כאילו צוהו) – ראה הערה 23. וע"ע הערה 24, ית"ל דיהא הדין כן אכן לפמ"ש שאינו צרכן קבוע. מיהו בעיקרא דמילתא – דלא דן בתשובה הנ"ל בלפני"ע גם בחזוני שאינו צרכן קבוע. מיהו בעיקרא דמילתא – דלא דן בתשובה הנ"ל בלפני"ע ומסייע אלא מצד שמכשיל להאופה בדנאה ממלאכת שבת, עיין הערה 29 מ"ש בשם

יב. ביח"ד למלט של ישראלים, ועובדים שם בשבת, אסור לקנות אפילו מה שמייצרים בימות החול²⁹ (קהילות יעקב ח"ב סי' ז').

יג. עתון יהודי הנערך ע"י עבריינים, ונרפס בשבת וי"ט, אם דרכם להדפיסו על מנת למכור לכל מי שירצה, אסור לכר"ע לקרות ב"י³⁰, אבל בגוואן שמדפיסים רק עבור המנויים, אף דיש בזה חששות מצד מעשה שבת, ואיסורי לפני"ע ומסייע [בשקזנה]³¹, מי"מ יש לצדד שלא למחות ביד אותם שאינם מנויים³², אם ממתנינים בבדי שיעשה³³ (מנחת יצחק ח"ג סי' ע"ט).

יד. עתון יהודי הנרפס בשבת ומופיע ביום א' [וכיוצא ב'], אסור להזמין בו

הקה"י, ולקח סבירא הי' בניד"ד – כל קונה וקונה עובר בלפני"ע, משום שמעורר בו הרצון לאפות גם בשבת הבאה, וגם כשקונה מהחזוני מעורר בו הרצון לעבור שוב בלפני"ע (במה שיקנה מהאופה גם להבא מעשה שבת). ולענין כשהחזוני נכרי – עיין מ"ש בהערה הנ"ל, ואבמ"ל. ועל"ע בכל פורטי הדינים, וצ"ע. 28. עיין הערה 23, 24. 29. דאילו לא קנו מהם היה מצטבר אצלם מלט באין קונה, וממילא היו ממעטים בחילול איזה שבתות בשנה, או בפועל או בשעות העבודה וכמותה, ומצא שכל קונה וקונה קאי בלפני"ע – שגורם להם להרבות בחילול שבת, ועוד דכשא"א לרשע לעבור בלא סיוע ישראלים הסכימו הרבה פוסקים דעובר כל ישראל וישראל בלפני"ע, ובאפשר ע"י נכרים מי"מ מסייע יע"ע. ובקניית מה שייצרו בשבת – כ"ש דמעורר בהם הרצון לעבור גם בשבת הבאה. (ועיין כללים סי' ז' אות ג', דרוקא בכגון מלט וכיוצא שייך לפני"ע אף במה שייצרו בחול, אבל פת שצריכים לאפות כל יום מחדש או בעיתון יומי – לא שייך אלא אמעשה שבת). ומטין הדברים דאסור גם משום הנאה ממלאכת שבת (ועיין הערה 23 ר"ד). גם ית"ל דאסור לקנות מה שייצרו בחול (בלאו טעמא דלפני"ע), דדמי להא דגרסינן בבבורות (כ"ט): "החשור על הבבורות אין לוקחין ממנו בשר צבאים", וקאמר הש"ס דטעמא משום דאחי למיחלף בשל עגל וכו', עיי"ש. (מיהו לענין לפני"ע ע"ע כללים שם. ועיין לעיל סע' י' ובהערה 25 במ"ש הבת"ס גבי פונדקי ישראל המכשיל בשבת, דאסור לקנות ממנו מטעם דמכשילו בהנאה ממלאכת שבת דגם באיסור דרבנן איכא לפני"ע וכו' עיי"ש. בגוף התשובה, ומשמע קצת דמשום שבת הבאה לא ס"ל דקאי בלפני"ע, דא"כ תיפוק ליה משום דמכשילו במלאכת כבשל דאורייתא. ועיין גם הערה 27. ובעיקרא דמילתא, יש לדון אי מי"מ בקונה המלט בחנות של נכרי, הוי כלפני דלפני, ועיין לקמן סע' י"ג ובהערה 31. וכן במ"מ שצוינו שם). 30. עיין הערה 23, 24. 31. עיין הערה 29. ואפי' כשקונה בחנות של נכרי לפני דלפני, מי"מ בלהכשיל ישראל היישינן אף ללפני דלפני (ועיין אגרות הערה 20). 32. עיין סע' י"א. 33. וכי"ז מצד מעשה שבת ולפני"ע, אבל פשיטא שיש להרחיק מעיתונים כאלו כמסחורי קשת, משום שמלאים דברי כפירה ותאוה המרעילים את הנשמה.

מודעה, ואף היבא דרך מסופק שמא תודפס בשבת.³⁴ (לב אברהם סי' מ"ד).

טו. אין להשאיל כלי מלאכה לחשוד לעשות מלאכה בשבת,³⁵ אם לא שיש לחלוק.³⁶ בדבר המצוי שיעשה בו מלאכת היתר, והיבא דאיכא משום דרכי שלום, תולין אף בדבר שאינו מצוי.³⁷ (מג"א סי' שמ"ז ס"ק ד').

טז. לא ישכיר משאיתו ומכוניתו למחלל שבת, כשרשום עליהם הפירמא שלו וכיוצא ב, או יש אומדנא שבני-אדם יכירו דשייך לו, ואפילו במכונית בעלמא אין להקל, הגם שיכול הלה לשכור מאחרים.³⁸ (באר משה ח"ה סי' צ"ז, אות כ').

יז. מוכרין מכשירי כתיבה למחללי שבת, כל היבא דאפשר לקנותם מנכרים.³⁹ (לבושי מרדכי מהדור"ת חאר"ח סי' מ"ח). ואף באי אפשר אלא

34. דספק לפניע אזלינן לחומרא (ועיין קיצור הכללים סי' ל"ז, ועי"ש שם סי' כ"ז, ל"ב). ועוד יש להוסיף, דלפני"ש הדשכין בתשובה (תובא ברמ"א חר"מ סי' שפ"ח סי' ט"ז), דדוכא דהשלח מוחזק לעבור עבירה זו — יש שלוח לדבר עבירה, א"כ להסבירים דשייך שלוחות במלאכת שבת (עיין שו"ת פני"י, בית מאיר סי' ה' בדעת רש"י, ועוד). יש בזה משום חילול שבת, אלא דלכאורה תמיה לומר כן, כמו שכבר הקשר הבית מאיר (שם) וחתי"ס (חאר"ח סי' פ"ד), דעיקר הקפדה התורה היא על שביחת הגוף, וא"כ היאך שייך בזה שלוחו של אדם כמותו. וכ"ז (דדוקא בחשש חילול שבת אסור להזמין עצלם מודעה) מדינא, אך כל ידא ד' ייחוד כל כמה דאפשר שלא לסייע יע"ע אף באמצע השבוע.
35. ומייר אף בחד עברא דגורא, וכמלתא בלבושי מרדכי מהדור"ת חאר"ח סי' מ"ח.
36. ועיין קיצור הכללים סי' כ"ז, ובמ"ש שם לענין חליה כהאי בלפני"ע ממש. 38. ואע"ג דמשום קיצור הכללים סי' כ"ט, ובמ"ש שם לענין חליה כהאי בלפני"ע ממש. 38. ואע"ג דמשום מסייע לבד אין לחוש, דק"ל כדש"ך (ויד' סי' קנ"א ס"ק ו') דלמותר שרי לסייע (ועיין קיצור הכללים סי' נ"ג, אך ע"ע שם סי' נ"י ובכללים סי' י"ט אות י"ד צדדים בזה — כפרת כשוכרה הלה גם לימות החול. והיבא דלא מצוי לשכור מאחרים אלא בטורח קודם שבת זו, עיין מ"ש בבירורים וחקירות סי' א' אות ג', ו' דלכאורה הו"ל לפני"ע ממש יכיר שוהא דא"א לשכור אלא מישראלים, עיין קיצור הכללים סי' ט"ז, מ"מ רוב בניא יכיר שוהא שלו, ואיכא משום מראית העין, ואפי' לא יכירו, הא יש אחרונים המחמירים בהשכרת ההשאלת כלי העתשה מלאכה דאורייתא אף לגביר, כי חוששים בכו"ז לשביחת כלי אפי' לבית, "הגם דמצד הדין אין לחוש לחומרא זו, אבל לגבי ישראל מומר חוששני מחטאו להקל", עכ"ל. 39. דבמכר י"ל דל"ש מסייע, ואפשר דזה היתר מספיק, כיון שלא ראוי מי שנזהר בכך (ועיין קיצור הכללים סי' נ"א). ועיין אגרות משה (חיד"ק סי' ע"ב) לענין מכירת קדירות לעבריינים, שכ' להחזיר — הגם ודאך יבשלו בהם בשבת, ומאכלות אסורות — וטעמו, דלא אסור משום מסייע בדבר שאין עיקרו לעבירה, ובכללים (סי' י"ג

מישראלים.⁴⁰ לא נמנעו יראי ה' שפרנסתם בכך מלמכור (מין הגרש"ז אויערבאך שליט"א),⁴¹ ויש מחמירין בזה (אם לא כשיכולים לעשות אותה המלאכה, גם בלא הכלי שמוכר).⁴² (לבושי מרדכי שם).

יח. אין לשלוח ליהודי מחלל שבת מכתב ע"י דואר — אפילו של נכרים — באופן שיגיע אליו בשבת, ויבוא לידי חילול שבת.⁴³ (בית שלמה ח"א א"ח סי' ל"ח).

יט. אדם שהטילו עליו במקום עבודתו לעבוד באיזו שבת, אינו רשאי להחליף יום עבודה עם ישראל מומר (דהיינו שהלה יעבוד במקומו בשבת והישראל יחליפנו ביום א' וכיוצא ב).⁴⁶ ואפילו מעברים אסור לבקש דבר זה.⁴⁷ ורק באופן שבעה"ב בעצמו מחליף ימי עבודתם — שרי בעבר"ס (חלקת יעקב ח"ג סי' צ"ט).

כ. נהג הנוסע במכוניתו בש"ש, ושואל כיצד יגיע למקום פלוני, יתעלם הנשאל ולא ישיבנו.⁴⁸ (ציץ אלעזר חט"ו סי' י"ח), או ישתמט ויאמר איני יודע (להורות נתן ח"ג סי' כ"ג).

אות ד') ביארנו, דאף היבא דאינו מסייע גידא אלא לפני"ע ממש — הגם דאין ההיתר ברור — מ"מ העתשים לפרנסתם, דעתו דאין למחות בהם. ועי"ש קיצור הכללים סי' נ"ג ונ"ג צדדים להיבא דאינו אלא מסייע. ועיין מ"ש בבירורים וחקירות סי' א' אות י"ח, דקצת פוסקים ס"ל, דדוקא במשכיר כלי או משאילו לעברין, שייך לפני"ע מטעם שיעבור הלה איסורי שבת, אבל במוכר לו בימות החול דליכא שום איסור, וכשיעשה העבירה הו"ל שלו, ובדידה הוא דעביד — ליכא כלל לפני"ע. אכן סברא זו לא שייכא בכלי שיבשלו בו בשר בחלב). 40. עיין קיצור הכללים סי' ט', 41. עיין מכתב הגרש"ז בסוף בירורים וחקירות סי' א', (וכ' כן גם לענין למכור להם סיגריות וגפרורים). (ועיין הערה 39 בצדדים שם, ובמ"מ שבהערה הקודמת דמתבאר שם, דמיעוט פוסקים מיהא ס"ל, דאף באפשר רק ע"י ישראלים חשיב כחד עברא דגורא, ובפרט כשהמזכיר בישראלים פורקי עול דלא איכפת להו כלל לעבור בלא דלפני"ע — לא בריא מילתא כולי האי דחשיב כחע"ד, עיין בירורים וחקירות שם אות ד'. ויש להוסיף לזה, דכמה כלים הדרג לקנותם בחנות אע"פ שיש להם עוד בביתם, וא"כ לכל היותר גורם להם רק להרבות באיסור, עיין קיצור הכללים סי' ט"ו. 42. עיין קיצור הכללים סי' י', דבאיכא טירחא חשיב כחע"ד עי"ש, הי"ז בגיד"ד לכאורה איכא טירחא טפי כשיעשה המלאכה בלא הכלי המיוחד לכך. ובתשובה הנ"ל משמע שלא חש לזה כ"כ עי"ש, וצ"ע. 45. ולי"ל בלפני דלפני, כיון דאין עיקר עסקו של השולח עם בית הדואר, רק עם הישראל החשוד, וא"כ הו"ל כלפני ממש, דעיקר חלאו דלפני"ע — שלא להבשיל, ומה לי אם מכשילו בעצמו או ע"י אחר — אפילו לית ביה דין שלוחות כלל. 46. משום לפני"ע. 47. משום אמירה לעב"ס. 48. ובהו גופא גם מוחזק בעבריו על חילול השבת (ומשמע מדבריו שלא יעבדו אפי' ע"מ להסביר

כא. איז לערוך מנין בלילי שבתות במקום שמדליקים בשביל כך החשמל קודם שבת וידוע שאחר התפילה יכבה ישראל, ואפילו תחבט עיניו תפילת הציבור. אבל אם הוא חשש בעלמא, מותר⁴⁹ (אגרות משה אורח ח"ג סי' מ"ג).

כב. אין להזמין מחללי שבת לביה"כ להפליט ש"ק, כשיודע שיבואו במכונית, וכשיביה"כ רחוק כ"כ שאי אפשר שיבוא בלא חילול שבת, יש בזה גם איסור מסית. נאם אינה בלשון הזמנה, אלא סתם הודעה, והיא שצושים מניין ונותנים פרסים לבאים להחפץ, שהכוונה בעצם רק לקרובים, אבל ידוע שיבואו גם הרחוקים במכונית, מסתבר שאין בזה די' ק"ט מסית, ובדין לפני"ע יש להסתפק. וצריכים לפרש שלא יתנו פרסים, אלא לאותם שיבואו ברגליהם בהיתר (אגרות הא"ח סי' צ"ט).

בג. אח העובד בבית חולים, רשאי להניח בע"ש הפנסק אשר בו שמותיו החולים והתרופות, אצל רופא מחלל שבת⁵⁰, ובפרט בגוונא שהרפואה צריך לפנסק גם לע"ש (מהרש"ם ח"ב סי' צ"ג). וי"א דלאחות⁵¹ כהני יש להחזיר ליתן הפנסק לרופא, אפילו בשבת עצמה⁵² (עין אליעזר ח"ט סי' י"ז פ"א).

בד. חולה שאין בו סכנה, יש מתירין לו לילך אצל רופא מחלל שבת ואע"פ שכתוב [שלא ברצון החולה] מירשם בשבת (מנחת שלמה סי' ו'⁵³).

חומר חילול שבת וכו' י"ב, משום שיתכן שתתמצא מהשיחה עמו יגרום עקב רצונו להשריה אלו לחילול שבת נוסף בעצירת והפעלת המנוע של המכנית עיי' הנהגות

49. עיין קיצור הכללים סעי' ל"ו. 50. דהיאך דליכא איסור בשעת מעשה, ולדבבנד"ד דהוי כחד עברא דנהרא מידא שרי לסייע (ועיין קיצור הכללים סעי' ט"ז) ובמכירות וחוקיות סי' ב' אות ד' ד"ה ודהא הבי"ח). ובשבת עצמה בלא"ה אסור לסלסל הפנסק המיוחד לכתיבה משום מוקצה (ועיין הערה 52).

52. דית"ל דנשים אינן ערבות בעד אנשים ומותרות לסנינם. ואע"פ דאיכא צדדים במכירת האחות מלהגיט צפויה לפיטורין, ע"כ בדימצא עד היתר בזה, יש מקום שפיר להורות שהאחות לא תוכל לעית' גם (פעמים ש)אינו ברור אם אמנם יבוא הרופא ע"י לחלל שבת, דאפשר שיתקבל הפנסק לשם ביקורת. (וע"ע כללים שם אם גם בנשים לנשים ליכא ערבות, וימי לילה באחות לרופאו. ועיי"ש עוד לענין ערבות באנשים לנשים.) [לענן מ"ש במהדרש"ת למסוף טלטול הפנסק משום מוקצה (ראו לעיל הערה 50)] — עיין בצ"ץ אליעזר ח"ח סי' ט"ז.

י"ג, מה שהעיר בזה]. 53. אפי' בדאי יחלל הרופא שבת, ומשום דכיון דמאן דכאמר

צ.ח.

שמירת שבת כהלכתה פרק מ' סעי' ח'⁵⁴), ובפרט היכא דרק אינא ספיקא
שמא יכתוב [או אפילו הוי ודאי, אך חולה במחלה ממשיך, והרופא
יכתוב בכתב שלהם] וגם מצויים תדיר אצל רופא זה חולים עב"ם (עיין)
ברכת משה קונטרס החשובות סי' כ"א⁵⁵, ויד יצחק (גליק) ח"ג סי' צ"ד⁵⁶.)
ויש מחמיריו בכל גווני (ובחי צדק האו"ת סי' י"ח). וכל זה באי אפשר

[illegible]

לילך לרופא שומר תורה ומצוות, או שהרופא החילוני מומחה יותר, הכלאיה, וכן כשאפשר להניא הרופא החילוני מלרשום וכיוצא, בודאי חייב למנוע חילול שבת (שמירת שבת כהלכתה שם).

כה. חולה שיש בו סכנה,⁵⁷ מותר לפנות לרופא שאינו שומר שבת (או שהוא נכרי⁵⁸), אם הוא יותר מומחה, גם אם יש רופא דתי במקום⁵⁹, וגם אם ידוע שהרופא שאינו שומר שבת יחלל את השבת ללא כל צורך, כגון שיסע במכוניתו לבית החולה, הגם שביתו קרוב אליו, או שידליק סיגריה בדרך אל בית החולה⁶⁰ (שמירת שבת כהלכתה, פרק ל"ב סעי' מ"ה).

כו. מי שאנוסים אותו לכתוב בשבת, ואם לאו ישלחוהו למלחמה ויסחבן, אע"פ שיכול להציל עצמו ע"י שיתן לישראל מומר, והלה ייאות לכתוב עבורו, מ"מ מותר לעשות כן בעצמו⁶¹. ואם רצה להחמיר שלא לעשות בעצמו, אלא ליתן למומר — הרשות בידו⁶² (מלמד להועיל ח"א סי' נ"ו).

57. ולענין חולה שאין בו סכנה, עיין סעי' הקודם (הערה 54), ולכאורה תליא בשיטות הפוסקים וטעמיהם שם. 58. אף דאינו נוגע ללפני, העתקנו הסעי' בשלמותו. 59. "ושמעתי מהגרש"ז איערבאך שליט"א, דעריך ספי לעשות המלאכה ע"י שומר מצוות שכוונתו למצוה, כי ע"י עבריו אשר כוונתו רק עבור בצע כסף, אע"י דקעביד מצוה, מ"מ הו"ל כנתכון לבשר חזיר ועלה בידו שטר טלא דמכואר בתוסי' קידושין ל"ב, דגם ע"י יש משום לפני, וגם אפשר דבניד"ר גרע טפי, כיון שבאמת יש כאן חילול שבת, ויחבן דאינה נדחית אלא אם כוונתו להצלה ולא עבור תשלום" (ביאורים שם סי' קכ"ה). 60. "שמעתי מהגרש"ז איערבאך שליט"א, דאם מותר לחלל שבת עבור החורגי'כס, כ"ש דמותר נמי לעבור אלאו דלפני" (שם סי' קכ"ה). 61. משום פיקוח נפש. 62. ומשום לפני" ליכא כד"ג, דכמו שצריך המסוכן עצמו להציל את נפשו, במריכין מחוייב כל אחד מישראל להציל נפשו ישראל מכל סכנה, אף אם צריך לחלל שבת, ואפי' חוטא המומר במחשבתו, שאינו מכיון להצלת חבריו אלא כותב ברצון ולא איכפת ליה מאיסור שבת, מ"מ למחשבת פיגול לא גרם הישראל האחר כלל, אלא למעשה, והמעשה בעצמותו רצוי, ואפשר דבאמת עיקר כוונת המומר להצילו, וא"כ דאי מצוה עביד ולא איסור, "הא למה זה דומה, לרופא מומר לחלל שבת, ועושה רפואה בשבת להציל ישראל מסכנה, וכי נאמר דלא עביד מצוה משום שאינו חושש כלל לאיסור, אתמהא" (נתיייש (במלמד להועיל) דקודם שמסיק דבניד"ר אין המומר עושה מעשה איסור במה שכותב וממילא ל"ש לפני, נקט דלא זו בלבד שרשאי ליתן למחלל שבת לכתוב, אלא גם מחוייב לעשות כן ולא לכתוב בעצמו, דכיון דלפני" קול משבת (זה לאו לאו זה סקילה, ועוד — בנדיד"ר — בלאו דלפני" עובר רק בפעם אחת שמושיט לו, ואילו לענין שבת — הא עושה מלאכה בכל כ' אותיות שכותב) — מאכילין הקל הקל תחילה, ואף לשיטת הראב"ד

מן. חייל המוכרח לעשות מלאכה בשבת עפ"י אונס הממשלה [בשמסכן נפשו אם יסרב] ואפשר לו ע"י ישראל מומר, יצוה⁶³ למומר ואל יעשה בעצמו⁶⁴, דאיסור לפני"ע⁶⁵ קיל ממלאכה בשבת (חלקת יעקב ח"א סי' ס"ט, וח"ג סי' צ"ט).

כח. מותר לחזמין מונית ולנסוע באוטובוס במוצ"ש, הגם שברור דאין הנדג מבדיל, ואף אינו אומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (צ"ץ אליעזר ח"א סי' ל"ד).

(עיין במנחת שלמה סי' ל"ה (להגרש"ז איערבאך שליט"א) שכתב ד"נעסעם עם הנדג

(הביאו הר"ן יומא פי"ג), דהייא דאיסור שבת נדחה מפני פיקוח נפש — שבת נעשה לו כהיתר ולא איסור אחר אף אי קיל מיניה, ה"מ בודאי איסור, אבל הכא דהיי רק ספק איסור לפני"ע (שהיי מומר זה קרוב לרדאי דכלא"ה כותב, ואיכא פלוגתא בפוסקים אי בנותן שרץ גורם לו תוספת איסור קאי בלפני"ע, אין ספק לפני"ע מוציא מודאי שבת, ולא ער, אלא דחוששני לחיוב חטאת אם יוכל לפטור עצמו באיסור קל ועושה איסור חמור" (נתיייש דמשמע דלפי מהלך זה — עכ"פ בדאפשר לא יאמר לו בפרוץ לכתוב בשבת, אלא יתן לו סתם, והלה יכין בעצמו, עיי"ש הטעם. וע"ע במה שרן אי מציל הישראלי עצמו כלל מאיסור שבת במה שנותן למומר לכתוב, דהא המומר הוי כשליח, ואיכא פוסקים דהייא דהשליח מוחזק לעבור, יש שליח לדבר עבירה, ומסיק דעת הפוסקים דבמלאכת שבת ל"ש שליחות, עיי"ש. עיין הערה 34, ובכללים סי' י"ח אות ג'), ודנה לעיל (הערה 59) הבאנו מ"ש בשמירת שבת כהלכתה בשם הגרש"ז איערבאך שליט"א, דאם אין כוונת המציל להצלה, יש בהחילול שבת עבירה של נתכון לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, וגם יחבן דהשבת לא נדחית אא"כ כוונתו להציל, ויחידה מוז כתב בבית הלוי (הובאו דבריו בכללים סי' י"ב אות א') דמי שמחלל שבת בשאינו אנוס, גם כשאנוס כגון לצורך חולה, מיקרי מחלל, ולפי כל זה יהי"ל גם בנדיד"ר, דבנותן למומר לחלל שבת עבור שפיר שייך לפני"ע (בפרט היכא שישל דאין עיקר כוונתו להציל, רק דלא איכפת ליה לחלל שבת), וידיה באמת מחוייב ליתן למומר משום המאכילין הקל הקל תחילה, וכן"ל. אמנם, עיקר דברי המלמד להועיל הנ"ל צ"ל, דלפי ההנחה שסר — אם איכא לפני"ע בנדיד"ר מאכילין הקל הקל תחילה, ועריך לן ליתן למומר ולעבור בלפני"ע מלחלל שבת החמורה, ולמאי דמסיק רליכא הכא לפני"ע כלל (ואם יתן למומר לא יעשה אפי' איסור הקל) — רשאי לחלל שבת בעצמו, ואי"צ ליתן למומר, וצ"ע. עיין סעיף הבא ובהערה 64 דעת החלקת יעקב בבנין נדיד"ר. 63. עיין הערה הקודמת. 64. דמה שהותר לו לחלל שבת היינו משום דאנוס ואיכא פיקוח נפש, והשתא לא אנוס, דיש לו עצם ליפטר ע"י שיצוה למומר, ויעבור בלפני"ע דאיסור קל. ואע"ג דאם המומר בעצמו שואל, דאי נפסק לו דאסור לעשות (ודוקא לזה שאנוס שרץ), אך כיון דאינו שואל ואין לו נפקא מינה בזה, רק השאלה היא על הראשון — אם לחלל שבת או לעבור בלאו דלפני"ע, פשוט דמאכילין הקל הקל תחילה (עיין בסעיף הקודם ובהערה 62). 65. ובפרט בשו"ת. אכן לחוס

לג. מי שאינו מעשן ביו"ט מחמת שסבור שמדינא צריך לחוש לדעת המחמירים, יש אומרים שאינו עובר בלפ"ע בהושטת סיגריה למקל בזה (עיין בת"ס חו"ד סי' ע"ז). אמנם יש חולקים (שער המלך פ"ט מהל' אישות הל' ס"ז, שו"ת ריב"א ח"א סי' י"ז). ואם נמנע (המושט) מלעשן ביו"ט רק בתורת חומרא, אינו עובר (בת"ס חאו"ח סי' קצ"ז). ודע דמלבד לפנ"ע דנו האחרונים גם מצד מוקצה, ובפרט כלפי הסבור שיש להמנע (מן העשן) מדינא (ועיין השיטות בזה בשער המלך פ"ז מהל' לולב הל' כ"ה, מחזיק ברכה א"ח סי' תקי"א אות ב', בת"ס שם, רב פעלים ח"ג א"ח סי' ל', קהילות יעקב שבת סי' כ"ג, והלכות המועדים פרק ט"ז הערה 3, ושם סעיף א' נידונה עיקר השאלה אם יש היתר כלל לעשן ביו"ט בזמננו).

לפנ"ע במאכלות אסורות

פרק ב'

א. אין למכור נבילות וטריפות למומר, ומ"מ יש אופנים שדנו בהם הפוסקים אם להתיר. ומפני השתנות הפרטים מניין אחד למשנהו, הבאנו תמצית כל תשובה בסעיף נפרד, כדלקמן:

(א) אין למכור למומר נבילות וטריפות, אף אם יכול לקנות מעכו"ם¹ [ובכלל זה גם עוף שנתנבל²] (טוב טעם ודעת מהדריג ח"ב סי' ל"א).

(ב) יש מתירין למכור למומר³ בשר טריפה, כל היכא דיכול לקנות מעכו"ם⁴ [וה"ה מישראלים ע"י גוי⁵], אבל דעת הרבה פוסקים לאסור משום מסייע [ומ"מ גם לשיטתם יכול למכור לגוי אף בגוונא שיש לחוש שקונה עבור המומר, באופן שחשבון המענה יהיה רק עם העכו"ם, וא"צ לחקרו למי קונה⁶] (שדה יצחק סי' כ"ה).

(ג) מומר האוכל נבילות וטריפות, ושולח עבדו לקנותם עבורו אצל טבח ישראל, מותר הלה למכור לו, אם בלא"ה יקנה אצל עו"ג⁷. ודוקא בשבדאי יתאמץ העבד להשיג לאדון בשעתו ולא יהיה עיכוב כלשהו⁸ [וכעבדי השרים וכיוצא⁹], אבל אם אינו כן, או שמוכר למומר בעצמו¹⁰ – תליא במחלוקת ראשונים⁹ (משיב דבר ח"ב סי' ל"א).

1. דליכא לפנ"ע, אפי"ה אסור משום מסייע יע"ע. 2. דדעת הטורחם דאין שחיטה לעוף מה"ת דחיה, ואף את"ל כן י"ל, דבאסורים דרבנן נמי שייך מסייע. ועוד י"ל, דדא דאין שחיטה לעוף מה"ת היינו כשעדיין לא התחיל לשחוט, אבל הכא שכבר התחיל בסמינו, חיבץ נעשה טריפה אפי"ה יגמור השחיטה, וממילא כיון שנתנבל הוא איסור תורה. 3. משום דס"ל דמומר שרי לסייעו (ועיין קיצור הכללים סעי' ג"א). 4. וביכול רק מישראלים, עיין קיצור הכללים סעי' ט', דלרוב פוסקים איכא לפנ"ע ממש. 5. דבבגין דא עדיף מיכול רק בעצמו מישראלים, עיין כללים סי' ג' אות ה', ד"ה ועיין בשדה יצחק. 6. דשלחו לא הוי, דאין שליחות לעכו"ם (ועיין כללים סי' י"ח אות ד'), וחלינן שקונה לעצמו. 7. עיין הערה 4. 8. עיין כללים סי' י"ט אות י"ב. 9. אי שרי לסייע שלא

(ד) מותר למכור בשר טריפה למומר¹⁰, כל היכא דיכול לקנות מעבדים בעיר, אבל אם כל המוכרים ישראליים אסור¹¹. ומ"מ כשמצוי לקנות שם בשר דבר אחר מעבדים, יש להקל ולמכור לו חלק הפנים מן הטריפות¹², אבל לא חלק האחרים שאינו מנוקד מהחלב שבו, ואפילו הוא מן הכשרות¹³ (אבני נזר חירי"ד סי' קכ"ז).
(ה) מומר בעל מלך (בעיר) ואוכלים שם נכרים תדיר, מותר למכור לו טריפות, אם יש כאלו בביתו¹⁴ או שכח לקנותם מאחרים¹⁵, ואינו ודאי גמור שלא יתנם לנכרים* במלך¹⁶, ולדעת הש"ך שרי בכה"ג במומר, אפילו אין לו מלך¹⁷ (מחנה חיים ח"א סי' מ"ה).

(ו) ישראל מעבד עורות, לכתחילה אין לו לעשות שותפות עם גוי הנשוי למומרת. באופן שיקח הלה הבשר האסור, אבל אם כבר נשתתף עמו באופן הנ"ל ואח"כ נשא מומרת, יש להקל¹⁸, ועכ"פ כשמעתה לא יתן לו בהקפה על החשבון. רק במומר¹⁹ נולא מהני המכירה במומר אלא בחד עברא דהורא²⁰ (חות יאיר סי' קפ"ה).
ב. אשה שנחנה לחבירתה עוף שתולכנו לשוחט, ובקשה שלאחר מכן תכשיר ותמלח, והסכימה בתנאי שאם לא תהיה שהות לא תמלח, וכן הורה, וכשהחזירה לחבירתה העוף שבה להודיעה, אינה מחויבת להוציא ממון בכדי להודיעה, ואפילו לא ניכר הדבר [נגון שנשרה כבר במים, ותסבור שזה מהדחה שלאחר מליחה]²¹ (עצי חיים חירי"ד סי' ה').
(*) עין היטב לקמן סי' ו'.

בשעת העברה (ועין כללים שם אות ט"ו).
10. כלעיל הערה 3. 11. ראה הערה 4.
12. דבר דבר אחר איסורו חמיר טפי, דאית ביה תרתי – חזיר ונבילה, אף דאין איסור חל על איסור, וא"כ מה מכשול הוא נהג. אדרבה מיקל איסור ממנו (ועין כללים סי' כ' ובד"ה ויתירה מזו). 13. עין כללים שם. 14. ואף דמוסיף לו, מ"מ בתוספת איסור לזכא לפניע (ועין קיצור הכללים סי' ט"ו). 15. עין הערה 4. 16. דמסיע יע"ע אינו אלא בודאי יעבור, אבל בסתמא לא (ועין קיצור הכללים סי' מ"ח) וכיון דאיכא הפסד מרובה ד"ל דהוי רק כלפני דלפני (ועין קיצור הכללים סי' נ'). 17. כלעיל הערה 3.
18. מפרשנו ממנו עם איבה רבה, סמכין אמ"ש הש"ך (ו"ד סי' קנ"א ס"ק ו') דלמומר שרי לסייע. בצירוף עוד צדדי היחר (ע"ש). 19. בכדי שיחא חשב כחד עברא דהורא. דאם מיקל עליו להשיג האיסור מבמק"א, הוי כהע"ה. 20. דעיקר מה שמכר במומר הוא בכדי שלא יהא חשיב כהע"ה, וממילא צריך שיתמלא גם שאר התנאים (ועין קיצור הכללים סי' ט' – י"א גדי חד עברא דהורא הנוגעים לנ"ד). 21. וליכא לפניע, דאיכא למיתלי שתמלח. ומשום מסייע נמי ליכא, דהא אמרה בפירוש שאם לא תהא

ג. בעלי חנויות מכולת שנוצח לפרנסתם מכירת החלב, ואי אפשר להם להשיגו בהשגחת ישראל אא"כ יקנו במידה קבועה גם חלב עבדים, וכשירבו למוכרו לישראלים דלא זיהרי בחלב עבדים (ואינם יודעים כלל דאסור), איכא למיחש לאיבה, ולהפסד פרנסה – שיחזלו לקנות אצלם גם שאר מצרכים, אזי במקומות שידוע דכל חלב עבדים מבהמה טהורה, וגם מצוי לקנותו מאחרים²², אין להורות לחנונים שלא ימכרו ויפסידו פרנסתם, והנח להם לישראל²³, אך לא יאמר להם מותרים אתם בלי שום חשש ופקפוק²⁴ (מספר הסופר ח"א סי' ל"ב).

ד. מותר למכור מיני זרעונים, שיש לחוש שמא הם בתוך שנתם ואין להם תקנה להוציאם מחשש תולעים, לישראל החשוד לאכלם בלא בדיקה, כל היכא דיכול לקנותם מעבדים²⁵, – עין ביאורים²⁶ (טוב טעם דעת מהר"ג ח"ב סי' ל"ב).

ה. עוגות "מצה עשירה" הנעשות מעיסת קמח (הכשר לפסח) שנילושה במי פירות, יין, סוכר, דהספרדים נוהגים בהם היתר בפסח, ואילו האשכנזים נהגו להחמיר – אם לא בשעת הדחק, כגון לחולה וזקן

שהות לא תמלח. ועוד, דכיון דמדינא אין חבירתה רשאית לאכלו מבלי לשאלה אם נמלח כדון, י"ל דאף מלכתחילה לא היתה מחויבת להודיעה מחשש שתעשה שלא כדון ותאכל מבלי לברר אצלה אם נמלח או לא, ומכ"ש דעכשיו אין צריכה לפזר ממון ע"ז (ועיי"ש אינו צריך כלל לפזר ממון שלא לעבור בלפניע, ועין קיצור הכללים סי' ל"ח). 22. עין קיצור הכללים סי' ט'. 23. דבמקום שאין לעבדים חלב טמא העיד הפ"ח דהספרדים סומכין אשיטת הורב"ז להקל, ואף דאין בני אשכנז – קבלו אבותינו עליהם לאיסור, מ"מ איננו מיכל אכלי ואנו נאסור למכור חלב עבדים לישראל משום מסייע יע"ע? ובפרט דיש להסתפק אם חלב שחלבו עבדים נאסר עלינו מטעם נדר דאורייתא – שכן קבלנו בנדר, או דק"ל דאין הלה כהרדב"ז ומשי"ה לא מקילין, והוי כאיסור דרבנן בעלמא, דלא שייך ביה מסייע קודם העברה (ועין קיצור הכללים סי' נ"ב), ועוד דאף באיסורי תורה – להוציא (ו"ד סי' קנ"א) וט"א (באבנו מילואים חגיגה י"ג), אם אין בידנו להפרישו ועובר במידה, שרי לסייע (ועין קיצור הכללים סי' נ"ג), וגם משום איבה יש להיתר. 24. דכיון שהפירצה בענין חלב עבדים גדולה, ואיכא למיחש שתשתבח תורת רבותנו שאסור חלב שחלבו עבדים ואין ישראל ראוהו, וגם ההיתר אינו פשוט כביעתא בכוחה, יש לגזור שלא להחיר בפירוש. 25. והוא דיכול רק מישראלים, עין קיצור הכללים סי' ט'. 26. דהני תולעים אין איסורן אלא מדרבנן, דמה"י בטלו בס', וי"ל דברבנן ליש מסייע (ועין קה"כ סי' נ"ב). ואפי' תימצע לומר דשייך, ד"מ בודאי איסור דרבנן, משא"כ בנדיד דהוי רק חשש שמא יש בהם תולעים, ובפרט דהוי ספק ספקא, שהרי מלבד זה מסופק אם הם בתוך השנה או לאחריה, ושמן הקונה יבדוק.

הצריכים לכך²⁷, יתלה החנוני מודעה במקום הנראה לעין, להודיע האשכנזים על כך, ואז רשאי למכור אף להם מעוגות אלו.²⁸ (יחזה דעת ח"א סי' י').

ו. בני נח נצטוו על אבר מן החי²⁹, לפיכך המושט אבר מן החי לבנינה, עובר בלפני³⁰ (עי' ר' י'). שחט ישראל³¹ בהמה³², מותר להאכיל בני מעיה לבנינה, חתך אבר מבהמה לאחר שנשחטה ועודנה מפרכסת — מותר להאכילו (עכ"פ) לאחר³³ שמה³⁴ (טור יו"ד סי' כ"ז) [ויש מחמירין

27. כמבואר ברמ"א אור"ח סי' תס"ב סעי' ד'. 28. ריש לתלות שקונים לצורך חולים וחקנים, או ילדים שלא הגיעו למצוות. ואף להסוברים בהבליה מועטת כזו לא סגי (עיין קיצור הכללים סעי' כ"ח, וע"ע שם סעי' ל"ב), "מ"מ בנידוננו שכמעט כל הפוסקים דעתם להחזיר שמי פירות אין מחמיצים כלל, והמנהג שחששו להחמיר אינו אלא חומרא בעלמא לחוש לשיטת רש"י (פסחים ל"ז), לכן כל שיש עכ"פ צד להקל כולל, יש לתלות לקולא" (ועיין קיצור הכללים סוף סעי' כ"ג). 29. עיין פרישה (יו"ד סי' ס"ב ס"ק ב') שכ', דדוקא אמה"ח של בהמה טהורה מצוין, אבל של טמאה לא, שדרי בישראל ליכא בטמאה משום אמה"ח (כמ"ש הטור שם), ומי איכא מידי דלישראל שרי ולגברים אסור, וא"כ שרי לישראל ליתן לו לכתחילה. אמנם, הש"ך (שם ס"ק ג') הביא מהרבה ראשונים דב"צ מצוה אמה"ח של טמאה, ושכן מפורש בסוגיות הש"ס (חולין ק"ב, ושם קכ"א), ול"ש להקשות מי איכא מידי וכו', כיון דסו"ס לישראל אסור משום טמא. וראה פרמ"צ (שפ"י יו"ד סי' כ"ח), דב"צ מצוה נמי אבשר מן החי, אע"י דלישראל אין אסורו משום אמה"ח. אבר המדלדל שאסור מדרבנן — דעת הסמ"ק דאסור להושיטו לב"צ מדרבנן, אבל הרשב"א ורי"ן כ', דכיון דלישראל אין בו אלא מצות פרישה בלבד, שרי לב"צ אפי' לכתחילה, ואין בו משום לפניע (ש"ך שם, ובסי' י"ה ס"ק י"א). 30. הובא דקאי בתע"ד, ואם בזה עברא דנהרא נמי אסור להושיט, משום מסיעי יע"ע, עיין קיצור הכללים סעי' נ"ג, (וע"ע הערה 37). 31. אבל עכ"פ לאו בר שחיטה (ש"ך יו"ד סי' כ"ז). 32. טהורה, דטמאה לאו בת שחיטה, ועיין הערה 29 ר"ל. 33. עיין תב"ש (יו"ד סי' כ"ז ס"ק ד') דה"ה קודם שמתה (כיון דשחיטה העילה לאיסור אמה"ח, ועל לא תאכלו על הדם אין העכרים מיוחדים, לא כהלכוש (גליון מהרש"א שם), מיהו עיין שמי"ח (שם), דדוקא בשעת הדחק וצורך גדול. 34. ואע"י דנכרים לית להו שחיטה, ובמיתה תליא מילתא לאפוקיה מאיסור אמה"ח, וא"כ במפרכסת חשיב גבייהו כאמה"ח, וכן בבני מעיים לאחר ששחטו הוו כמותים בדיקולא ולא מהני להו עוד מיתות הבהמה, מ"מ היכא דשחט ישראל, ובשחטו הוו כמותים תליא מילתא, מי איכא מידי דלישראל שרי ולגברים אסור (עיין חולין ל"ג, ש"ך יו"ד סי' כ"ז ס"ק ב', וחכמת אדם כלל ע"ז סעי' ט'), כתב המהרש"ל (פוקד השוחט ס"ס י"ז), דבהמה של עכו"ם — אפי' שחטה ישראל — מ"מ מאחר שהוא לא נצטווה על השחיטה, אי"כ בדמיה שלו לא הותרה לו בשחיטה, והביאו הש"ך שם, ועיין דרכי תשובה (שם ס"ק ט') מ"ש בשם החת"ס בזה לענין בני מעיים. מיהו, דעת הפרי"ח ותב"ש (שם ס"ק ב') דאין לחלק באם הבהמה של ישראל או עכו"ם, ובכל גזונא שרי.

(ומב"ם פ"ט מהל' מלכים הל' י"ב)³⁵, וכל זה כשנשחטה בראוי — ואע"פ שנמצאת טריפה³⁶, אבל אם נתגבלה בשחיטה לא³⁷ (תורת חיים בחי

35. כ"מ מפשטות דבריו, עיין רדב"ז מב"י (שם), וחת"ס חו"ד סי' י"ט, דהנכא לית ליה להרמב"ם הסברא דמי איכא מידי דלישראל שרי ולגברים אסור. מיהו, עיין מהרש"ל (שם) ואמנות שמואל (סי' י"ד) דה"ל דמייירי בבהמה נכרי (או בהמה ישראל ששחטה גוי, וצריך להגיה שם "גוי"), ובעלמא אית ליה הסברא דמי איכא מידי וכו'. ומ"מ דעת רוב הפוסקים דלא כפשטות דברי הרמב"ם (ראה חת"ס שם סי' י"ח). ועיין ראש יוסף (חולין ל"ג, ס"ה) עור יש להסתפק) מ"ש בדעת הרמב"ם לענין בני מעיים. 36. ואף דאסור לישראל משום טריפה, ובכ"ז ל"ש מי איכא מידי וכו', מ"מ כיון דמהניא הך שחיטה להוציא מידי אמה"ח לישראל, ה"ה לב"צ, וליכא לפניע (פרמ"צ שפ"י שם ס"ק ב'). 37. ולכן צריך לזהר שאם נתגבלה איזו חיה בשחיטה סימנים, אסור ליתן הריאה ובני המעיים לגבר. ואין לומר דל"ש בזה לפניע כיון שיוכל לקנות אצל הנכרים, זה אינו, שהרי הנכרים אינם חותכים הסימנים אלא נוחרים, וא"כ נשאר תליה בסימנים, וכיון שמתנה הבהמה ניתנים גם הם, משא"כ בישראל ששחט וכו' (חכמת אדם כלל כ"ז סעי' ט'), והעולם אינם נזהרים, ואולי סומכין על דברי הפרי"ח (עיין הערה 38), ובבר נתבאר דאינו כן (פרמ"צ שם), ועיין חת"ס (חו"ד סי' י"ט) שכ' לקיים מנהג העולם שמוכרים בני-מעיים של גוי"ט לעכו"ם אע"י דחשיב בתע"ד (בב"ל), דמ"מ רובא דרובא גוי"ט ע"י שחיטה אין איסורן דאי, וגבי נכרים — שאצלם האיסור בבהמה רק משום אמה"ח — בהמה בחוקת דתיה היא, דבחייה לאו לאיברים עומדת, וממילא כל ספק שיארע בה שרי, וקורב לומר דלא מעניו דאי נבילה אלא בהני אוחוזי פטומות שלפעמים מסתכנת ע"י הלעטה. והנעויות המשרתות תוחבות סכין בסימנים להמיתן, וזו נבילה דאית שראויה לאסור מכירת בני מעיים לגברים, ומ"מ אפ"ל דכיון דבעופות גם האומות נוהגות לשחוט ברוחב הצוואר ולא לנחור, א"כ בזה הוי כחד עברא דנהרא (ראה קיצור הכללים סעי' ט'), ועוד נ"ל, דלא לחינם אמרו (חולין ל"ג) "אין מומנין עכו"ם על בני מעיים" ולא "אין מושיטין", משום דאמה"ח בשרו אינו עומד אלא לאכילת אדם וליכא למיחלי בדבר אחר, אבל בני מעיים, אדרבה אחיזו אינו עומד לאו בר איניש, ואמרו: טו"ר בר אוהא ושרי בני מעיים לשונרא, ובסוף עוקצין: מעיז לנבל, בני מעיז לכינויות. וכיון דאיכא למיחלי בשום היתר, הו ליכא לפניע, עכ"ד. ועיין דרו"י אברהם מסי' כ"ג ע"י סי', שמשאל באוחוזי שמלעיטין ונטרפו מחמת נקיבת התש דהוי נבילה, אין אנו מוכרין האוחוזות עם בני-המעיים לעכו"ם, והעלה כמה עטמים נכונים להחזיר, — הביאו הפת"ש (שם ס"ק א') וזי' דמבואר מדבריו, דבהמה שנתגבלה בשחיטה אין להחזיר, ודוקא בעוף יש להחזיר, ועיין בחידושי הגרע"א לשו"ע (שם), שכן בזה בארירות, ומסיק לאסור אף בעוף, ובפוסק ברל"ן נוסף קטע שבו דן דלפ"מ יש להקל בנמצא הושט נקוב למטה ממקום השחיטה באותו צד שהתחיל לשחוט, אבל בנמצא הנקב בצד שכנגדו — בזה אסור למכור לב"צ. עיי"ש. ועיין אמרי אש (חו"ד סי' י"ט), שרצה להשווא ללמד וכות על מכירת בני מעיים של עוף לב"צ, משום דבעוף מיד כשנשחט הוא מת, והשריב דאין לחלק בין בהמה לעוף, דגם עוף יש לו חיות לאחר שחיטה, עיי"ש. ועי"ש אמנות שמואל (סי' י"ד), ואכן שחטה (סי' ל"ד), ועיין כופ' דלהרמב"ם (פ"ט מהל' מלכים הל' י"א) אין ב"צ מחדה אמה"ח מן העוף, ויהא מותר להושיט לו ואין בזה משום לפניע,

לחולין כ', תב"ש סי' כ"ז ס"ק ג', ופרמ"ג בפתחה להל' שחיסה שורש ג', וביר"ד סי' כ"ז) [ניש מקילין בבני מעיים³⁸ (פר"ח שם)].

ז. ביצים [ובפרט טריפות³⁹ וטמאות האסורות לישראל⁴⁰], יש שמסתפק אי לגבי בני"ח אסורות משום אבר מן החי, והן לפ"ז דאין לכבדם ממאכלים שנילושו בביצים או בקדירה הבלועה מביצים⁴¹ (חת"ס חיר"ד סי' י"ט), וי"א דביצים אין בהן משום אבר מן החי כל עיקר (דרכי הוראה ח"ב פרק נ"ח)⁴².

ח. הנותן לחבירו מאכל, בגוונא שהמקבל צריך לברר תחילה אם הוא

אך עיין דב"ז (שם) דמלשון הרמב"ם נראה דלבי' נמי אסור, אלא שאינו נהרג עליו, ובי"ח הרמ"ג (יור"ד סי' ס"ב, במ"ז ס"ק א'), ובלא"ה דעת הראב"ד דאיכא טעות סופר ברמב"ם, עכ"פ לענין הלכה כ' דחת"ס (שם), דק"ל דאמה"ח דעון נמי אסור לבי'. ולענין דם היוצא מבחמה בשעת שחיטה בעודה מפרכסת, עיין ד"מ (שם סי' כ"ז), דמות' למכור להם, ואף דבדם לא שייך לבי' דלישראל שרי וכו', מ"מ בלא"ה אין בי' מצווה על דם דהחי, כמבואר ברמב"ם (שם הל' י'). ועי' דתב"ח גומא פ' בראשית שנסתפק בהל' מן הטריפה, אי שרי לבי' משום דל"ש מי איכא מיד מדי וכו' כיון דבלא"ה אסור, או דוקא דהא איסור אחר, ועיי"ש פ' ראה אות פ' וראה בדרכי תשובה (יור"ד שם וסי' כ"ב) שלקט ענינים אלו, והביא שיטות הפוסקים בענין ספק אמה"ח לבי', וסימנים אי דינם כמו בני מעיים, ועוד פרטי דינים, עיי"ש. ³⁸ של טהורה שנתבלה בשחיטה, וכן של טמאה שנשחטה (עיין פרי תואר). ³⁹ כגון שהתחיל האפרוח להתרקם. ⁴⁰ ולהרמב"ם (פי"ט מהל' מלכים הל' י"ב) דלית ליה י"מ איכא מיד דלישראל שרי ולגבירי אסור, היה בכל ביצים (ועיין הערה 35). ⁴¹ ואין לומר דטעם כעיקר ל"ש בבי', שהרי מרש"י (חולין צ"ח): מבואר, דהא דאיצטריך לפותא לטעם כעיקר, משום דמסביר חד בתרי בטיל דכתיב אחרי רבים להטות, וא"כ בבי' דלא כתיב כעיקר, משום דמסביר חד בתרי בטיל דכתיב ושריטת דנותן טעם לפגם שייך רק לישראל (ועיין דרכי תשובה שם סי' ס"ב ס"ק ה', דאיכא פוסקים דביטול ברוב מדוני נמי לבי', ועכ"פ היכא דבטל בששים, וגם לענין טעם כעיקר יש חולקין, עיי"ש). דוקא לכבדם אסור, אבל למכור להם שרי, דיכולים לקנות מאחרים (ובא"א אלא מישראלים, עיין קיצור הכללים ס"ע ט'), וסויע לעבירים שרי (ועיין קיצור הכללים ס"ע נ"ג). [ודק אלו שיש בהם חשש טריפות אסור, שמא יחזרו ומכדורם לישראל (ראה קיצור הכללים ס"ע מ"ט)]. וביצים שלמות או אפי' טריפות חיות, מותר ליתן להם אפי' בלא דמים, כל היכא דאיכא למיתלי בהיתרא שצריך להם למלאכה כגון דיבוק וכדו' או להושיב עליהן אפרוחים, דבכל דהו דאיכא למיתלי חליין (ועיין קיצור הכללים ס"ע כ"ח, ובכללים סי' י"ג אות ז'). ⁴² ובדרכי תשובה (שם) מייית משרית רבנו חיים כהן סוף חיר"ד בחשובה מנבד המחבר, שהאריך הרבה ליישב מנהגם של ישראל, שמוכרים ביצים לעבירים בין מכשורה ובין מטרפה, ולית מאן לדעת דחת"ס, ומנהגם של ישראל תורה הוא, עיי"ש.

כשר או הופרשו תרומ' וביוצ"ב, אפילו לא שאלו, חייב הנותן להקדים ולהודיעו שיותר באכילה. ואם יודע הנותן שהמקבל אינו מכיר, ומעיקר הדין לא היה רשאי לסמוך עליו עד שיברר אם הוא אדם כשר שאפשר להאמינו, יתכן דאסור להאכילו בכל גווני, אא"כ יודע שכבר בירר עליו כנ"ל⁴³ (מנחת שלמה סי' ל"ה אות ד').

ט. מותר למכור יין כשר למחלל שבת בפרהסיא, כל שמצוי לקנות מאחרים⁴⁴ – וא"צ לחוש לכך שמנסין היין במגעו, ויבוא לשותות יין נסך⁴⁵ (חלקת יעקב ח"א סי' ע"ז).

⁴³ ראה כללים סי' י"ב אות ב'. ⁴⁴ והיין שיקנה מהם ג"כ אינו מבושל (ועיין סוף הערה הבאה).

⁴⁵ דלהש"ך (יור"ד סי' קנ"א) סויע למומר שרי. ועוד דאם לא נמכר לו יין כשר, יין לעבירים לקנות סתם יינם שהוא דאי אסור, ובשקונה אצל ישראל ביוקר – שכדוע אסור רק מקנסא – היאך יקנסוהו כשמוחר על ממונו ע"מ לקנות יין ישראל ולא של עבירים. ואף שנאמר אה"כ, דאם אנו לא מסייעין בגוף העבירה, (ועיין קיצור הכללים ס"ע נ"ג, י"ז, ועיין אבני צדק חיר"ד סי' ש' שהתיר ליתן יין כשר לשותות למחזק במחלל שבת, אם לא שחולל בפני עשרה ודוהבחה עדות ע"ז בפניו, דכבר העלה במהרי"א סאט"ר ג' דרך כבנו דא אסור היין במגעו, ע"כ, ומשמע דאף בתע"ד שרי, והיין קציעו ע"כ סי' ג' ס"ע ב' ש' דאפי' עשרה פתח יור"ד סי' קנ"א, דמייית תשובת הה"ח (סי' קפ"ח) דסתם יינם ממש, ועיין פרי השרה ח"א סי' ס"ב מ"ש בדעת מהרי"א סאט"ר גופיה, ועיי"ש עוד בסי' ע"א, אך עיין בהגהות הגר"א (תר"כ ב') ליר"ד סי' רס"ד – הביאו בציץ אליעזר ח"ח סי' י"ח, ועי' חלקת יעקב שם סי' ע"ז, ועי' אליעזר שם סי' י"ז י"ח. עיין קיצור הכללים ס"ע כ"ח ול"ה, ועיין מחת פתח יור"ד סי' קנ"א, דמייית תשובת הה"ח (סי' קפ"ח) דסתם יינם אסור למכור למומרים, הייך מזה דהא יין כשר מותר (ובע"ז יתכן לדיוק מ"ש המורכב (ע"ז ר' ב) בשם סד"ג שהביא שם ד"אסור ליתן יינ' למומר ודוקא בתע"ד, דהי דדוקא יינ', דהא יין כשר מותר, ואף בקאי בתע"ד), וכתב עוד דגם למכור סתם יינם למומרים – בגוונא דמצוי לקנות מאחרים נהוג להקל, ויש להמחירין על מה שיסמכו, ואין למחות בידם. ודא עפ"י הש"ך ה"ל, בציץ אליעזר (ה"ל) ועיין בית ישראל (הא"ח סי' ס"א). היין כשר מותר, לפי"ש האבני צדק (ה"ל) ועיין בית ישראל (הא"ח סי' ס"א). החולקים י"ל, דכיון דבא לחנות יהודי ומבקש יין כשר – אמרין דשמא באותה שעה הורה תשובה בליבו (וכהו דאמרין בקידושין מ"ט: האומר לאשה הרי את מקדשת ע"מ שאני צדיק גמור – מקדשתה, שמא הורה תשובה בדעתו, והו' לא נעשה יינ' במגעו ועיי"ש אם דוקא בחד עברא נהרא שרי, או גם בתע"ד, ולענין ליתן לחותן וכלה המחללים שבת בפרהסיא לשותות יין מכוס של ברכה בשעת החופה, עיין חלקת יעקב שם סי' ע"ז שהעלה להחריב מכמה טעמים, עיי"ש. ועי' ציץ אליעזר שם במכתב מהג"ר שטרנברך שליט"א, דאחר מצדו הדיוט שבתאחרונים בגוונא זה הוא, דאולי מחלל שבת בפרהסיא אסור היין לדיון, אבל לא לעצמו, ע"כ. מי שמחארחים אצלו מחללי שבת בפרהסיא ומוכרח להניש לפניהם יין, יש עצוה שיבשל היין מקדם, דאיתא בשו"ע יור"ד סי' קכ"ג.

פרק ג'

לפני"ע באיסורים שונים

נתינת מכשול ע"י השכרה, מכירה וכיוצא"ב

א. מותר להשכיר אולם לצורך חתונה לעבריינים הרקוקים אנשים ונשים יחדיו, אם מצוי לשכור מאחרים¹, ובפרט כאשר יש לחוש שישכרו אצל אחר החשוד על כשרות המאכלים² וכימים שאסורין לעשות נישואין [ושוכרים רק לרקידות עבירה] ראוי להחמיר, כשאין בזה אלא מניעת הרווח. ובדאיכא הפסד ממש — כגון שאם יימנע מהשכיר להם כימים אלו, ייאלץ להפסיק מסחר זה, יש להקל ולהשכיר האולם באותם הימים לבקר, והלה ישכיר למי שירצה, שרי אף שלא במקום הפסד, דהוי כלפני דלפני³. ומ"מ בגונא שאין האולם שלו, רק שוכרו על מנת להשכירו לבעלי שמחות, עדיף שכבר בתהילה ישכור עם נכרי, באופן שיקח הלה מבעה"ב הימים האסורים בנישואין, והישראל יקח הימים המותרים] (אגרות משה חיו"ד סי' ע"ב).

מלבד הנוגעים לשבת ומאכלות אסורות, שכבר נכתבו בפרקים א"ב.

סעי' ג', דין מבושל — אפי' גנע בו עכ"ם מותר, עיי'ש ובנו"כ, ואו ברה"א ניצול מלפני דיי"ע ועד חקלות. ובענין אותם שהם מסוג התענוקות שנישבו, אם עושם יי"ע, עיין בספר "כשרות בבית", מ"ש בזה.

ו. וליכא מסייע לדעת הדג"מ (י"ד סי' קנ"א) כיון דהוה מודדים (ועיין קיצור הכללים סעי' נ"ג), וגם מסתבר דלא אסרו משום מסייע אלא בנותן לו דבר שיעשה בו רק מעשה עבירה, משאי"כ הכא — דעיין שכינת האולם היא לשם החתונה והסעודה, רק דיעשו ג"כ העבירה דהיקדקים. (ועיין כללים סי' י"ג אות ד', וזיכא דמצוי לשכור רק מישראלים, עיין קיצור הכללים סעי' ט'. ועי' הערה 2. במ"מ שם). 2. עיין קיצור הכללים סעי' נ"ז. ואף בירידע שישכיר לפורצי ישראל (ועיין קיצור הכללים סעי' מ"ח). ולא דמי להא דאסור למכור בגד שאבד בו כלאים לבגדי שמא יחזור ומכרנו לישראל, דאינו מצד לפני"ע, אלא משום שמכשיל לישראל בלא ידיעתו (ועיין בירורים וחקירות סי' א' אות י"ז).

פרק ג'

רעג

ב. אין לחייט לתפור בגד שעטנו לישראל עברין, אף במקום שיש חייט אינו יהודי⁴ (תשובות הרא"ם סי' נ"א). ולמכור לו בגד שעטנו מוכן כל היכא דבלא"ה יקנה כזה מעכו"ם⁵, יש מקילין (שם), ובאמרי יושר ח"ב סי' קט"ו⁶ ויש מחמירין⁸ (אגרות משה חיו"ד סי' ע"ב). מיהו, גם להמקילין לא יסיע בלבישה⁹. ובגונא שאינו ברור דהבגד שיקנה מן העכו"ם (אם לא נמכור לו), ג"כ יש בו שעטנו — ודאי אסור למכור¹⁰. (ערוגת הבושם חיו"ד סי' רל"ה). [סתם ישראל מותר למכור לו בגד הטעון בדיקה משעטנו, באופן שיבואר לקמן בסעי' הבא (אמרי יושר שם)].

ג. הסוחר בבגדים שיש בהם חשש שעטנו, יתלה פתק בחנות לפרסם שטעונים בדיקה, לכל ייכשלו בני אדם כשרים ח"ו. וביתר ידקדק בזה כל היכא דאינו מצוי לקנותם מנכרים (אמרי יושר ח"ב סי' קט"ו) [וראה סעיף הקודם].

ד. אין למכור תער הגלבים לישראל החשוד להשחית זקנו, אף אם תער זה מיועד גם לתספורת הראש¹⁰. וכן לא ימכור סיטונאי לחנוני ישראל, היכא דחשוד למכור לישראלים החשודים. ודינים אלו שייכים אף במצוי לקנות מסיטונאים וקמעונאים אחרים¹¹ (טוב טעם ודעת מהר"ג ח"ב סי' נ').

4. ואע"ג ד'במכור לגמרי לא מיקרי מסייע, שהרי קיבל דמים וכו' וברשותו דלקח קאי (ועיין קיצור הכללים סעי' נ"א), מ"מ יש להסתפק אי תפירת בגדים אף בשכר גרע ממכירה, דהוי מסייע בגופו אף שנטול שכר, ומלבד זה הלא דרך האומנין כשמתראין הבגדים לקונה, הוא לובשן, והחייט מסייע בלבישתן לפתשן מן הקמטים, וזה הוא מסייעו ואסור. 5. ובשמצוי לקנות רק מתשאלים, עיין קיצור הכללים סעי' ט'. 6. ומחשעם דלעיל הערה 4. 7. בעירוף הנ"ל, ודיש מקילין ברמ"א (י"ד סי' קנ"א סעי' א'), והכא אינו אלא סיוע בסתמא שלא בשעת העבירה, וגם כיון דאיכא איבה במה שמוכר לכל, ולחשוד אינו מוכר — אפשר דמשום איבה החירו איסור מסייע דרבנן (ועיין כללים סי' י"ט אות ג' ט'). 8. ואף בספק אם יש שטענו בבגד או דהי מיעוט המצוי, אבל בגונא דהוי מיעוט שאינו מצוי לרמיקער חדין הוה לן למיזל בתר רובא, ורק משום דאפשר לברר מחמירין, רשאי למכור. 9. כולעיל הערה 4. ועוד דמסייעו בשעת העבירה ממש. 10. דאפשר דמוכר זה גורם האיסור, ובהו פשיטא דלא מהני מה שיוכל לקנות מאחרים. ומי"מ למכור בר עמר לחשוד שיחפור בו חליפה בחוטי פשתן שרי, עכ"פ באפשר לקנות בר כזה מאחרים. 11. ולא מהני תליה בדיהתר — שקונה לגלח שער הראש, ודאי י"ל דאח"כ יגלח גם זקנו (וראה כללים סי' י"ג אות ד'). 11. ואע"ג דבסיטונאי היה נראה להחמיר משום דאינו אלא מסייע למסייע דהוי תרי דרבנן, אבל באמת בחנוני וכו' נהי דיש גם

ה. כלי החייב בטבילה ולא הוטבל, יש להסתפק אם מותר למכור או ליתנו במתנה, לישראל החשוד להשתמש בלא טבילה.¹² (מנחת שלמה סי' ל"ד).

ו. אין למכור אתרוגים שהם בחזקת מורכבים, מפני שמכשיל הקונים בביטול מ"ע דאיתרוג, וגם בברכות לבטלה.¹³ (שבט הלוי ח"ד או"ח סי' ב"ב).

ז. חנויות הלבשה לבגדי נשים, מותרות למכור בגדים שאינם צנועים, היבא שיש לחלות שתוכלנה הקנות להשתמש בהיתר, כגון ע"י תוספת בגד אחר (יחזה דעת ח"ג סי' ס"ז). ואע"פ שיש ללמד זכות על אותם המוכרים – עכ"פ במצוי לקנותם מאחרים,¹⁴ מ"מ שומר נפשו ירחק מזה (שבט הלוי חו"ד סי' ס"ב). אשה שיש ברשותה בגדים שאינם צנועים, או שקיבלתם במתנה, ואי אפשר לתקנם או ללבושם בשילוב בגדים אחרים

גברים המוכרים, מ"מ הרי אפשר שתכלה סחורה זו מהם כדרך כמה פעמים שמין סחורה זו בלא מחנוני זה ונמצא אצל השני, וכן לפעמים זה מייקר זה מוזיל, לכן תמיד אינא למיחש שימכרנו לישראל החשוד לגלול, כשאנו מוצא לקנות מוכרים או מוצא ביוקר, ושייך לפנ"ע. (ולכאורה במוננו יש מוצרים שמצוי תמיד לקנותם באותה העיר, ובמחיר קבוע, ואולי הכל חלוי במקום ובזמן. ועכ"פ בבנו דא המצוי וכו' מסתבר דלהפוסקים דיביכול לקנות מוכרים חשיב כחד עבדא דנהורא, גם כאן אינו נידון כלפנ"ע. ובגוף הסברא דמסייע למסייע שרי משום דהוי כחרי דרבנן, ל"ע מזה להפוסקים דבאיסורים דרבנן נמי אסור לסייע, וע"ק. וע"ע בגוף התשובה שם עד צד היתר במסייע, דבמצויים קונים גברים דהוי ספק שמא ימכור החנוני הכל לנכרים, וספק מסייע דרבנן לקולא. ובבגון דא אפשר דהוי לאיצטרופי נמי מצדדי ההיתר שבקיצור הכללים סע' נ' – נ"ג, עיי"ש).¹² דאם כלי שלא הוטבל אינו נידון כחפצא של איסור, רק חיובא רמאי להטבילו קודם שישתמש בו – אפשר דתלינן שקונה הכלי ע"מ ליתנו במתנה למי שאינו חשוד, וכן במקבל מתנה חלינן שיש לו כבר כלי כזה, וממילא ימכרנו לאחרים ולא ישתמש בעצמו. אבל עכ"פ נראה לענין נידוי, דאם נאמר שמדברנן רואין ממש את הכלי כחפץ שאסור להשתמש בו לסעודה, שפיר צ"ע. (ועיין קיצור הכללים סע' כ"ח, ובכללים סי' י"ג אות י"א. ועי"ע לעל פורק א' הערה 39).¹³ ועובר בלפנ"ע להמלי"מ (פ"י מזהל מלוח ולוח הל' ב'), דשאר הסתרים נמי הוי ישראלים, ובלא"ה אסור משום מסייע ע"ע. (אלפנרדי) ללמד זכות, על דעתנושם כן סומכים עצמם אמ"ש בתשובת מור"ש"א. (אלפנרדי) ללמד זכות, על המכשירים וירצאים באחרונים מורכבים, דבר ידוע דסוגיא דעלמא דלא כוותיה. (והיבא דאין הקונים ירענים שהוא מורכב, ולו ידעו הוי קונים מן הסוחרים שמוכרים בחזקת שאינם מורכבים, כ"ש דעובר בלפנ"ע וחמיר טפי, כמ"ש בכללים סי' י"ח אות י' מהות' רי"ד, ושם סי' ט"ז אות ב', עיי"ש).¹⁴ עיין קיצור הכללים סע' ט', ועיין יחזה דעת (שם) בהיבא דמצוי לקנות מוכרים, וליבא למיתלי שתוכלנה להשתמש בהיתר.

– אסור ליתנם לאחרים או למוכרם, אא"כ תמצא סוחר נכרי המוכר לנכריות בלבד. לא מצא – יש לזרוקם, ואפילו בהפסד מרובה (הלכות בת ישראל פ"ד סע' ט"ז). אשה היתצא בבגדי פריצות עוברת בלפנ"ע מפני שמכשילה את האנשים בהסתכלות ובהרהורים רעים (יחזה דעת שם).
ח. אין לעסוק כלל במכירת ספרי מינות וחשק (לב אברהם סי' ע"ג) או בהשאלתם.¹⁶ (מחנה חיים או"ח ח"ב סי' א'). ובענין קניית עתון הלוגי ע"י הבן בשליחות אביו – עיין ביאורים.
ט. מי שמשתדל ומפציר בחבירו למכור לו חפץ שאינו עומד למכירה (ואם אמנם יתצא ויעשה כן – יעבור הקונה בלא תחמוד¹⁷), יש מי שנוטה דלא ימכור (שערי דיעה ח"א סי' קמ"ט), ויש מי שמיקל בזה.¹⁸ (בצל החכמה ח"ג סי' נ').

16. "... טוב לבחור לילך לשקוד על פתחי נדיבים ולבקש פרסות פת כעני בפחת, כי יש לו תקוה – אם ימות יראה אור פני מלך, אבל לעוסק במסחר כזה – גדינים בלא עתונותיו לא תכלינה, כי מי הוא זה ואיזה הוא אשר ימלט נפשו מידת שחת – אם הוא לבדו ידגה בספרי מינות וחשק, ואיך ימצא קץ לפדות נפשו אם יזדה כירבעם בן נבט להכשיל בית ישראל. (ועיי"ש ובלב אברהם שם טעמים דעובר בלפנ"ע ממש אף כי שפירות וחניות של גברים שמשאלים ומוכרים ספרים כאלו. וראה שריע או"ח סי' ש"ז סע' ט"ז, ומ"ב סי' ס"ק. ושמעתי בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, דבן שצורו אביו לקנות עבורו עיתון חילוני, אינו חייב להגרי"ש אלישיב שליט"א, דבן שצורו שליט"א דמ"צ יירשלים שמעתי, שעל הבן להשתמש משליחות זו. "כלשון דרע אחת יוכל לעבור על כמה מאות אלפים לאוין, כגון אלו שחץ שחוט לשונם ועט סופר מהיר, ומלשינים על ארם במכתבי העתים ונקראים ע"י מאות אלפים איש, ועל כל אחד שמקבל הלשה"ר, עובר על לאו דלפנ"ע" – אפיקי ים בפנינו ים).¹⁷ כדאיתא בחו"מ (סי' שני"ט סע' י', י"ב): "כל החומר וכו' או כליו של חבירו... והבדיד עליו רעים והפציר בו ער שלקחו ממנו, ה"ז עובר בלא תחמוד, כל המתאוה... כליו של חבירו וכל כיוצא ב. כיון שחשב בלבו איך יקנה דבר זה ונפתה בלבו בדבר, עבר בלי"ת של לא תתאוה, ואין תאוה אלא בלב בלבד... הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחר, והקונה דבר שהתאוה בהפציר שהפציר בבעלים עובר ב' לאוין וכו'", עיי"ש. ¹⁸ לפמ"ש במסדר חילוקים חשיות (אות תע"ז) בשם זקן אהרן (סי' פ"ח), דל"ש לפנ"ע רק קודם ההטא, אבל בעבר כבר או עובר ועשה לא (ע"כ). ובניד"ד הא תרווייהו איתנהו – שכבר עבר על לא תתאוה (בכח"מ שם), ובשעה שמפציר בו ג"כ עושה איסור, כמ"ש ד"ה (פ"א מהל' גזילה הל' ט') דההשתדלות אשר השתדל כדי לרצותו הוא האיסור (של לא תחמוד) ונאמר בשעת המקרה, וגם להחליקים וס"ל דלא תתאוה ולא תחמוד חד לאו הוא, ואינו עובר רק בלקחת החפץ, מימ אף לזידו פשוט דאיכא איסורא גם קודם שהגיע החפץ לידו, כמפורש בסמ"ק (סי' י"ט), וחשיב כעובר ועושה. ומכ"ש להמבואר במכילתא, העתקתו הפוסקים ושר"ע (שם סע' י"א), שהחמוד מביא ליד גזל – שאם לא ירצו הבעלים למכור יבוא ליד גזל, נמצא דגם עומד לעבור יותר אם לא ימכרו לו.

כ'. ערב ועדים וכיצ"ב אין עוברים אלא משום לא תשימון עליו נשר, ואם לא היה המלוה מלוה בלא ערב ועדים — עוברים גם בלפני³¹ (תוס' בי"מ ע"ה; ד"ה ערב ועדים).

יד. הנהוגים קדרשת שביעית בפירות של נכרים, מ"מ מותרים לקנותם מאותם שאינם נוהגים, ואין כאן נתינת מכשול, לפי שהמקלילן בהיתר עושים — שסומכים על המורים להם להיתר³² (מבי"ט סי' כ"א). ולהחזו"א אסור לקנות — עיין ביאורים.

נתינת מכשול לבנו או תלמידו ע"י הכאתו וכיוצא"ב

טו. אסור לאדם להכביד עולו על בנו ולדקדק כבדו עמהם, שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויעלים עיניו מהם, שהאב שמחל על כבדו כבדו מחול (רמב"ם פ"ו מהל' מרים הל' ח', טוש"ע יו"ד סי' ר"מ סעי' י"ט).

טז. המכה³³ לבנו גדול עובר בלפני³⁴ [והיו מנדין אותו] (רמב"ם שם הל' ט', טוש"ע שם סעי' כ'). ואע"פ שיש מתירין על מנת להדריכו בדרך

31. ובשהיה מלוה בלא"ה ית"ל, דאכתי מכלל מסייע לא נפק. 32. ומשם איסור סחורה, להקנה ליכא — אם קונה לאבילה ולא להריוח ולעשות בהם סחורה, וכ"י הכפרית סוכה ל"ט, ונבי"ה מהר"ק חאה"ע סי' ע"ז — ראה מנחת שלמה סי' מ"ד, ועיין שמיטה כהלכה פ"ד סעי' ב', ולהחזו"א ומקנה גם הקונה קאי באיסור סחורה, ובעיקרא המלאת — עיין כללים סי' י"א אות ב', דאיכא פלוגתא בפוסקים במחזיק איזה דבר לאיסור אי שרי להושיטו להמחיר, אך עיין מנחת שלמה שם שכ', דבאיסורים דרבנן כשמיטה דבזה"ז דרבנן — אפשר דגם המתמירים יורו דליכא לפני³³. 33. וה"ה המקלל או נוף בו, כל שיש לחוש שיתחרס כנגדו (ש"ח מע"ו כלל כ"ז אות י"ד). 34. אותה בקידושין (ל"ב): "רבה בר רב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה, אמר, איזיל אחזי אי רתח אי לא רתח. הילמא רתח וקעבר אלפני³⁴ דמחיל ליה לקידה" (האב שמחל על כבודו, כבודו מחול). וכ' התוס' (שם ר"ה דמחיל) ד"צריך לומר שהודיעו קודם לכן, שלא יהא כמו נתבונן לאכול בשר חזיר תעלה בידו בשר טלף שצריך מחילה וכפירה. ולכאורה היה נראה, דאם האב מחל לבנו קודם שהכדו, והודיעו על כך, שרי להכותו. אמנם בברכי (שם אות י"ד) ביאר, דאף בכד"ג אסור להכותו, דאכתי יש לחוש שיכדו חבן לבונו, וק"ל בהיונו אינו מחול. ור"ה שניסה לרבה בריה ידע שלא יבדו, רק אולי יאמר לו מלי דאינס דרך כבוד וקעבר אמורא אב, ובכד"ג מועיל מחילה. ועפ"י נסחפך במי שקיים ליה דבנו לא יבדו אי שרי להכותו, ונראה דלא פלוג ואסור בכל גווני [ואפשר שמחל בין מעשה הרב הונא שרק ניסחו, דבזה מצונו הסביר דקים ליה, לבין הכאה שהיא עבר גדול, דבזה י"ל דאסור בכל גווני, וצ"ע].

י. דברים המיוחדים למין ממיני אלילים שבאותו מקום, אסור למכור לעובדי אלילים שבאותו מקום (ש"ע יו"ד סי' קנ"א סעי' א').¹⁹ וכשיכולים לקנותם מאחרים²⁰ — יש מחמירין²¹ (גר"א שם סי' ח'), ויש מקילין²² (ש"ך שם סי' ו'), ויש שסמכו להקל כשהמדובר בע"ז בשיחוף, ובתבו דמי' בעל נפש יחמיר לעצמו²³ (רמ"א שם, ועיין ש"ך סי' ו'). [ועיין היטב לקמן הערה 54]. בענין מסחר בצורות שתי וערב, ראה השלמות ומילואים.

יא. ספרי עובדי כוכבים [השייכים לומר בהם לעבודת כוכבים], אסור למכרם לכהנייהם²⁴, והמחמיר שלא למכור אף לשאר עכ"ם, תבוא עליו הברכה²⁵ (רמ"א יו"ד סי' קל"ט סעי' ט"ו) וד"א דגם בזה — מדינא אסור (בי"ח שם, ביאור הגר"א סי' ל"א). וכל זה כשרק הכהנים מומרים מהם, אבל כשמשתמשים בהם גם המון העם, אין חילוק²⁶ ואסור בכל גווני²⁷.

יב. יש מי שאומר שאסור להלוות לצורך בנן בית אלילים של עובדי כוכבים או לתכשיטיה או למשמשיה... והמונע מצליח²⁸ (ש"ע שם).

יג. המלוה לחבירו בריבית וכן הלווה, מלבד איסורי ריבית — עוד עוברים בלאו דלפני²⁹. וכל מי שהיה סרסור בין שניהם או שסייע אחד מהם או הורוה, עובר משום לפני³⁰ (רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה הל'

19. ובט"ז (שם סי' א') כ', דאי מסופק אי לאליל שייך או לדבר אחר, אולין לקולא. 20. עיין קיצור הכללים סעי' טו. 21. משום דדוקא. בדאית ליה לדידה חשב כדור עברא דנהרא, ולא במזא לקנות מאחרים (ועיין כללים סי' ג' אות א'). ועוד י"ל דאיסור מסייע בחור עברא דנהרא הוא אף לעובדי עבודה עכ"ם (וראה כללים סי' י"ח אות ב'). בארבות. 22. דלעכ"ם שרי לסייע. 23. ראה כללים שם אות ב', ג'. 24. אבל לשאר עכ"ם שאינם מומרים מהם בעצמם, רק מוכרים לכהנייהם, שרי, דהיו כלפני דלפני. 25. לחוש לדעת הראשונים רלא חשב נדיד כלפני דלפני (ראה כללים סי' י"ח אות ב'). 26. דו"ל בחר טעמא (דלעיל הערה 24). 27. ומ"מ נראה דבמצויים הספרים לקנות מבכרים באותה העיר, דהיו קונים ממילא, לכאורה תליא בשיטות הפוסקים דלעיל בסע' הקה"מ. 28. כ"כ ב"י משבלי הל'קט משם הרא"ם, וכו' החת"ם בנדרים סי' ב': ורשבי"א שם בחידושי' כ' ד"לצורך בנן בחי ע"ז מותר, אלא לצורך כפה שמעמידים שם ע"ז מסל' דיו ממנה, דמשמשי ע"ז אסור, ומביאור הגר"א סי' ק"א ל"א). ועיין חכמת אדם (כלל המחמיר תע"ב). (וראה ברכי' יו"ד שם, וביאור הגר"א סי' ק"א ל"א). ועיין חכמת אדם (כלל פ"י סעי' י'). וראה בהערה הקודמת. 29. וראה כללים סי' ג' אות ה', וסי' ד' אות א"ב, ואף להפי' בנדין דהתם י"ל מיתה דמסייע יע"ע. בריבית דרבנן — הלווה אינו עובר אלא משום לפני³⁰ (רמ"א יו"ד סי' ק"ס סעי' א'). ועיין כללים סי' ג' שם אי בכל ריבית דרבנן דינא הכי. 30. והיונו באופן דאם לא הוא, לא היה מלוה לו (לח"מ). ועיין בהערה דלקמן.

ישרה או ללמדו תורה ואומנות [בדמחיל האב לקריה], מ"מ מסתימת הפוסקים לא משמע כן.³⁵ (ש"ח מע' ו' כלל כ"ז אות י"ד).³⁶ י"א דגדול לענין זה היינו רק אחר כ"ב או כ"ד שנים (רמ"א שם, וראה גם פרישה שם ס"ק כ"ט, וב"י שם סי' של"ד), וי"א דהכל לפי טבעו של הבן – כל שיש לחוש שיתירס כנגדו בדיבור או במעשה, ואפילו אינו בר מצוה (ריטב"א, הובאו דבריו בברכ"י יו"ד סי' ר"מ, וב"ד קצש"ע סי' קמ"ג סע' י"ח, וראה גם חיי"א כלל ס"ז סע' כ"א).

יז. רב המכה לתלמידו נמי עובר בלפנ"ע, וי"א דלא אמרו אלא באב לבנו נדגייס באביו, וקרוב טפי שיתירס כנגדו (ראה ש"ח שם³⁷).

לנתבע ולדיין

יח. הנובע ממון ונתחייב הנתבע שבעה, יכול להשביעו אע"פ שיועד שישבע לשקר, וא"צ להפסיד ממנו בשביל כך.³⁸ ומ"מ לצאת מדי ספק עונש שבעה.³⁹ ראוי לכל ירא שמים להביאו לידי שבעה, ולהודיע לו עונשו – אולי עי"כ יפרוש ויודה, ואם רואה שרצה לישבע – לא ישביעוהו, אלא יטילו חרם סתם על כל מי שלא יודה לחבירו (רדב"ז ח"ד סי' אל"ף רכ"ג, ובתשי' הקדשות ס"ס שד"ן, הביאו בש"ח מע' ו' כלל כ"ו אות ל⁴⁰).

35. ועי"פ הסברא נותנת שאם יש לחוש שיבעט באביו בודאי אסור להכותו אף לתורה ואומנות (ש"ח שם). 36. ועיי"ש אם כשמהו משום מצות תוכחה שרי או לא. 37. ומיייתי התם תשובת הרדב"ז (ח"א סי' שע"ה) ברב שגדה לתלמידו (על שעשה דבר שנראה לרבו כולול בבכורו), דשלא דיין עשה כמה שהכריז הנידוי בביהכ"נ ובשוקים, הדין לו לחוש לכבוד תלמידו וכו' ולנדותו בית לבין עצמו ולא לבנותו וכו', ועבר אלפניו כהדיא דמכה בנו גדול, דלאו כוללו אינשי יכולים לסבול ביוון כזה (ע"כ), דמתבאר מזה דלא שאני ליה בין אב לבין רב, ואידי ואידי כל היכא דאיכא למיחש שיתירס כנגדו אסור, דכל לפי האדם והענין נעדר מיייתי מהותן סופר, דאיסור מכה משום חשש אשר צותה בלפנ"ע, דיקא בבנו, אלא גם לכל אדם. 38. ומשום לפנ"ע ליכא, דהתורה אשר צותה בלפנ"ע היא צוהה לחת שבעה, והיינו טעמא משום דעי' שבעה יימנעו העולם מלגזול, ויש בזה תיקון העולם, דא"כ לא שבקת חיי לכל בריה. (מוצל מאש סי' מ"ה). גם י"ל דבבכ"ג שהוא עושה כדן לנתבע את המגיע לו, א"צ להחשב בכך שגורם לנתבע ליטבע לשקר (מנחת שלמה סי' ז'). 39. עיין שבעות ל"ט, וח"מ סי' פ"ז סע' כ'. 40. ועיי"ש באמר הנובע לנתבע: ידע אני בבירור שתישבע לשקר – שכבר נשבעת לפלוגי ופלוגי לשקר, אי משביעין להנתבע או לא. 41. ועי' קיצור הכללים סע' ל"ח.

יט. דיין המעוות את הדין, וידע אחד מבעלי הדין שהאמת עמו, אעפ"כ אסור לו לשחד הדיין.⁴² ולשחד שופט עכו"ם בבד"ג שמעוות הדין – על מנת שידון הדין לאמינתו, יש אוסרין.⁴³ ויש מתירין.⁴⁴ (ראה ש"ח מע' ו' כלל כ"ז אות ל"א).

בייחוד וצניעות

כ. אשה הסבורה שבעלה אינו בעיר, ופלוגי ידע שנמצא בעלה בעיר, אעפ"כ אסור שיתייחד עמה, עד שיגלה לה דבר זה.⁴⁵ (מנחת שלמה סי' ל"ה אות ד').

כא. אשה הידעית שבעלה בעיר, או נמצאת במקום שאין בו משום ייחוד [כגון שבאותו בית יש עוד פתח הפתוח לרשות הרבים], ויש אדם הרוצה ליכנס אצלה, באופן שצריך מדינא לשאול אי שייך שם ייחוד, מחוייבת להקדים ולומר לו שמתחת⁴⁶ (שם).

כב. חוף רחצה שיש בו מציל, לא תשהינה הנשים שם בלא חלוק⁴⁷ (הליכות בת ישראל פ"ז סע' י"ח, ועיי"ש עוד).

בתפילה

כג. אם ע"י תפילתו מכשיל חבירו לעבור על איסור ישיבה בדי' אמותיו, עובר המתפלל בלפנ"ע. ואף דקי"ל דאם המתפלל בא בגבולו של חבירו שהיה יושב שם מקודם, אינו חייב לעמוד, וא"כ לא שייך נתינת מכשול

42. ראה שרע ח"מ סי' ט' סע' א', ובברכ"י שם אות ג'. 43. דביי מצוה נמי על הדינים. 44. ס"ל דיקא אהטית הדין מצוה, ולא אשחוד. ועיין מלא הדברים (מע' בן עכומ"ז אות ח') שהדש, דאף שביי מצוה לדון ביין חבירי, מ"מ לא נצטווה לדון ישראל. ועל יסוד זה כ', דכשישראל הולך לשופט עכו"ם משום שחבירו מסרב לדון והוכרח לילך עמו לערכאות, מותר ליתן לו שוחד להצדיק הדין, אבל כשהולך אליו לדון עם ביין לא, עיי"ש. 45. ראה כללים סי' י"ב אות א'. 46. ראה שם אות ב'. 47. ועי' סעף ו'.

בוה, מ"מ משכחת לה בביהכ"נ דלא נאמר בו ההיתר של בא גבולו. ועוד אפשר דמשכחת לה כשהתחלל מתכוון לתפילתו וראה שחבירו שוחה לשבת על כסאו, דאם יתחיל תפילתו לפני שיגמור חבירו לישב הרי הכשילו באיסור ישיבה, כיון דלא היה יושב לפני התחלת תפילתו. ופשוט דכל זה אינו אלא כשחבירו בטל מתורה או תפילה, דאל"כ לא עביד איסורא (ארבע אמות של תפילה, הלכות ח"א סי' ח', סע' א').

בד. וכל זה דוקא כשהיושב לא הכיר שחבירו מתפלל שמ"ע, כגון שהוא יושב לפני ואינו רואהו, אבל אם רואהו יש לסמוך שיקיים דברי חז"ל ויעמוד, אולם ממדת חסידות הוא שהתחלל יתרחק ממנו כדי שלא יצטרך לקום⁴⁸. ואם היושב חשוד שאינו נוהג בהלכה זו, וכ"ש כשמוחק בכו, נראה דאסור לעמוד בתפילה בביהכ"נ בד' אמותיו, דע"ז הוא נותן לפניו מכשול, וצ"ע. והאיכא דיש הרבה אנשים שאינם יודעים דאסור לישב בד' אמות של תפילה, או שנהגו בטעות להקל בזה, אפשר דיש לחוש בסתמא שחבירו יכשל בזה, ולכן אין להתפלל בד' אמותיו בביהכ"נ (שם סע' ב', ד'⁴⁹).

י. והנה אף בגונא דשייך גבי היושב ההיתר ד"זה בא גבולו", וממילא המתפלל לא קאי בלפניו, מ"מ עיין ברמ"א (או"ח סי' ק"ב סע' א') ד"מ"מ מידת חסידות הוא לקום אפי' בבה"ע, וביאר המ"ב (סי' י"ד) דהיינו "כדי להרים מכשול מחבירו שעשה שלא כשורה שעמד להתפלל בתוך ד"א של היושב כבר בדוהר, וישיבתו היא גנאי למקום קדוש של התפילה" (המלקט).

48. ואם מתפלל במקומו הקבוע בביהכ"נ, וכ"ש אם קנאו בדמים, אפשר דלא שייך בזה מידת חסידות. 49. ועי"ש ביאורים ח"ב סי' ה', שהביא משו"ת חקת אפרים הא"ח סי' י"ד, ששאל במתפלל אחורי חבירו ויודע שחבירו יגמור מקודם תפילתו והוא אינו יודע כלל שאסור לפסוע לאחריו לתוך ד' אמות של המאריך, אם זה שלאחריו עובר בלפניו, והשיב דאם הוא לא יעמוד שם ואחר יעמוד וא"א לצמצם ששניהם (האחר וזה העומד לפניו) יגמרו בשורה, הלא העלו המל"מ (פי"ד מדלי' מלוה הלי' ב') ושו"ת רע"א (סי' קצ"ד) דבאינו יכול להיכשל רק ע"י ישראל אחר אכתי איכא לפניו, וחולקים אה"מ (ח"ב סי' ק"ה) דחשיב לה כחר עברא דנהרא, מ"מ יש לצרף לשיטת הפ"מ דעת דהראשונים דבאיסור דרבנן ליכא לפניו, וביותר דהיי דבר שאינו מתכוון... וא"כ נראה דאין להתמיר כ"כ, ופוק חזי מנהג העולם (ע"כ), והעיר על דבריו, דמ"מ להלכה ק"ל דבאיסורים דרבנן שייך לפניו ו"א שגובר מה"ל, ובענין שיטת הפ"מ הא רוב האחרונים נטו דלא כותיה, ועוד יש להקשות, דאם לא יעמוד זה המאריך בתפילה אחורי חבירו המקצר, מי יימר

בה. המתאחרין לבוא אחר שגמרו הציבור להתחלל, אינן רשאין להתחלל במקומו, מפני עונשן של ציבור, אלא יתפללו במקום מוצע שבביהכ"נ (שם סע' ה').

כו. עבר המתפלל והכשיל חבירו ע"י עמידתו בסמוך לו, א"צ המתפלל להפסיק תפילתו או לזוז ממקומו למקום אחר כדי להפסיק נתינת המכשול, אלא יגמור תפילתו עד אחר אלקי נצור כהרגלו (שם סע' ג').

שונות והוספות

כו. "אסור לקנות מן הגנב החפץ שגנב. ועון גדול הוא, שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה, וגורם לו לגנוב גניבות אחרות, שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב. וע"ז נאמר חולק עם גנב שונא נפשו" (רמב"ם פ"ה מהל' גניבה הל' א', טו"ש ח"מ סי' שנו' סע' א'). "אסור לקנות דבר גזול מן הגזלן, ואסור לסעדו על שינויו כדי שיקנהו, שכל הערשה דברים אלו וכיוצא בזה, מחזק ידי עוברי עבירה, ועובר על ולפני עור לא תתן מכשול" (רמב"ם פ"ה מהל' גזילה הל' א', שו"ע שם סי' שס"ט סע' א', וראה טור שם).

כח. האוחז את העיניים עובר כ"לא תענוני". "ומזה תראה שאותן הברננים שעושים כדברים אלו בחתונות עוברים בלאו דאורייתא, והמצווה לעשותן עובר משום לפני עור. ולכן מי שבירר למחות צריך למחות, וכ"ש שאסור להסתכל ולראותם" (חכמת אדם כלל פ"ט סע' ו', וראה גם יחזה דעת ח"צ סי' ס"ח). ויש מי שכתב ד"האוחז העיניים שלא בכיוון – מותר לכתחילה" (תפארת ישראל סנהדרין פ"ז מ"א)⁵⁰.

יעמוד שם אחר דמאריך יצי' בתפילתו, ואף דנשמר התמדת אפרים מזה ובי' דא"א לעצמם ששניהם יגמרו בשורה, וביותר דיש אפשרות גדולה שיבוא אחר שאריך לכה"פ קצת יותר מזה שלפניו, מ"מ היכא שיש הרבה מקום בביהכ"נ לכל המתפללים א"א לומר כלל דמסתמא יבוא עוד אחר המאריך ויחייבם לאחוריו של זה המקצר, וכ"ש שלא בשעת תפילת הציבור. לכן נראה, דהמקדק בדרכיו ייזהר מאד שלא יעמוד אחורי מי שמקצר בתפילתו יותר ממנו, אם חושד שאינו נוהג בדינא דשריע דאסור לפסוע לאחריו לתוך ד"א של תפילה, עכ"ל. 50. ועיין ביד הקטנה (הל' ע"ז ל"ח מ"ז במנחת עני' סי' ק"ג) שבי' דע"כ איסורא, דרבנן איכא, ומשום אחיזת עיניים דשל איסור תורה. "ותמיה על הרבנים המובהקים שיושבים על סעודת נישואין, ומראים לפניהם... אחיזת עיניים ואין מוחה מהם, ומה גם שכבר נראה שאפי' להראים יש קצת איסור. ואפשר, דבמקום

לג. אין לנסות משרתו ע"י שיניח מעות בבית באופן שעלול הלה לגנובם.⁵⁶ ודין זה שייך אפילו בגונא שדקנה מקודם המעות למשהת (בלא ידיעתה)⁵⁷ בכדי שלא להכשילו באיסור גניבה, דסוף סוף המשרת אפילו יודע מזה — ומתכוון לעשות איסור.⁵⁸ (חורה לשמה סי' ת"ז).

לד. בענין נתינת מעות לפושט יד היבא יודיע שהוא רמאי קניית סחורה אצל מפקיעי מחירים דקאו בלאו ד"אל חונו איש את אחיו" — ראה ביאורים.⁵⁹

לה. בענין לפי"ע בהושטת סיגוריות לעישון — ראה בספר פאר תחת אפר, עמ' קמ"ח — קנ"ח.

שהאריכו בביאור סכרת המהרי"ט. ⁵⁶ ואין להקשות דאי"כ היאר מוסרים ממון לסתם בנ"א ואין חוששין שמא ייכשלו, דסתם בנ"א בחזקת כשרים, והיבא דאיבא לתקוני מתקנין אפי' בחזקת כשרים, כגון במלחה שצריך עדים, ומדי"ט אסור להפקיד אצל אחד מעות או שאר דברים בלתי שימנה אותם חתילה וידע כמה הם ויודיע להנפק שידוע מנינם ומשקלם, ודין דאפשר צריך לעשות כן, כדי שלא יהיה להפקיד דבר זה למכשול — שירגרה בו היצה"ר. ⁵⁷ ע"י אחר, דכין לאדם שלא בפניו. ⁵⁸ ודמי לתכונן לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, דאמרין בגי' (כ"ג) דבעי מחילה וכפרה. ⁵⁹ עיין בספר צדקה ומשפט (פי"ב הערה נ"ז), שכי בשם הגרש"י אויערבאך שליט"א דהגות לפושט יד וידוע שהוא רמאי, אע"פ שגמר בלבו לתת לשם מתנה, מי"מ הוא מכשילו בבנתכונן לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שצריך כפרה, ומזכר מדברי החו"ס בקידושין ל"ב. ד"ה דמחיל, שגם באופן זה עובר משום לפי"ע (ע"כ), ודעת הרב מחבר הספר הנ"ל דאינו כן בפושט יד בכד"ג, ובמ"ש גם בספר פתחי חושן (הל' גניבה ואונאה פי"ה הערה א'), ושם דן לענין אונאה — במי שצריך לחפץ מסויים ואינו יכול (או קשה לו עתה) להפשט במק"א, ומתרגה לקנות ביוקר ולמחול בלב שלם — אם יש על הלוואה איסור משום לפי"ע, דלכאורה דמי לזה דפושט יד, ולעד נידונים שהחזירו בפוסקים, ואפשר דכאן גרע — כמו שכתבו הפוסקים והתורה אמרה שאין מחילה מעלת באונאה... ואפשר שאם נותן לשם מתנה עדין, דמיא דיותר מכיר שודעת טענה (ראה ביב ע"ה). דאפשר שלא הקפידה תורה אלא בלשון מחילה, ויתן דמי המקח והשאר בתורת מתנה, ועיין ברית יחודה פי"א הערה י"ד, ע"כ. וראה עוד בפתחי חושן (שם פי"ד הערה ד') שכי בשם שר"ת קול אליהו, שאסור לקנות אצל מי שמכר במשקל חסר, אפילו הוא עכרים (דעכרים נמי נצטוו על הגול), והוסף דלפי המבואר לעיל אזי אף כשמחול אינו מתעיל, ע"כ.

כט. אדם שאינו מתפלל, מקדש, מבידל — אין נמנעים בשל כך מליתן לו אוכלין ומשקין [מטעם דמכשילו באיסור אכילה קודם התפילה וכו'] (מנחת שלמה סי' ל"ה אות ב'⁵⁰, צ"ץ אליעזר ח"א סי' ל"ד⁵¹).

ל. המבדר אצל חבירו על פלוני כדי להשתתף עמו באיזה עסק או לשידוך וכיוצא, צריך להודיעו שדרש וחוקר לתועלת [דבכה"ג מותר לספר הנחזק, דאם לא יעשה כן, נמצא שמכשיל לחבירו לומר הדברים באופן שמתכוון לספר לשד"ר על אותו פלוני, ועונש בלפני"ע⁵² (חפץ חיים הל' לשה"ר כלל ד' סעי' י"א⁵³).

לא. מושל העיר שביקשוהו עבדים לאשר להם העמדת צלם בעיר, אינו רשאי לעשות כן, אף אם יש שם צלם ישן, ורוצים להרסו ולבנות החדש תחתיו.⁵⁴ ובמקום סכנה מותר, היבא דאי אפשר להינצל באופן אחר, כגון ע"י ממון וכדו' (אבני נזר חיד"ד סי' קכ"ג).

לב. יש מי שכתב, דהמכנסים גוי למקדש עובר משום לפי"ע (מהרי"ט⁵⁵).

שליעשה עצמו אינו איסור תורה — על הרהור ליבא איסור כלל, ועי"פ תימא עליהם שאינם מוחים על העושה, ואפשר דמשום שמחת חתן וכלה נוהגין להקל בזה, וצ"ע, עכ"ל. ⁵⁰ "אע"פ דאפשר שמלבד העבירה שאינו מקדש ומבידל (ומתפלל) הוא עושה גם עבירה בזה שאוכל ושותה". ⁵¹ "דהני רשיעי שאינם מתפללים... הל' [גליהם] האיסור של אי התפילה, אבל לא איסור האכילה — שזה חל על כלה שברדתם להתפלל". ⁵² ראה כללים סי' י"ב אות א'. ⁵³ ועי"ש עוד בלאוין אות ד'. ⁵⁴ משום לפי"ע, ומשום דאיבא לאו דלא תעשה פסל בישראל הנותן הסכמתו, ובמקום אונס — אפי' של ממון — לא שייך הטעם האחר, דבכונן דא ודאי לא חשיב כעושה בעצמו, ורק קאי בלפני"ע, אם לא במקום סכנה ואין למצוא צד קולא בלפני"ע להסוברים דלא נצטוו בי"א אע"פ בשיחוף, דבשלמא כשמקריב לשיש ולשם הפסל אינו עובר על הדקדבה, אבל על עשיית הפסל עובר, דסו"ס הפסל בפני עצמו הוא ע"ז, אף ההקדבה לשמדם. ⁵⁵ חובא במגיד מראשית — קונט' דרך הקדוש, וכי ע"ז: "ולא וכו' להבין דבריו, ויעיין בספר שמש ומגן (דף מ"ז ע"ב), שכי, דאחרי ישראלים המצויים לעכרים לשאוב מים עבדו מבור שבערות ביהמ"ק, לאו שפיר עבדו, כיון דאיבא ביטול מ"ע דשילוח טמאים, ואף מדין שליחות — כגותן לו שכי יש לצד יד פועל כדי בעד"כ, ועוד יש לצד מדין אמירה לעכרים, תעור, דאפשר דגם העכרים מוזהר שלא ליכנס למקדש הגורם לו להיכנס עובר אלפני"ע, ואף ובשד"ח (מ"ע ו' כלל כ"ז אות ל"ג) הביא, אך תמה, שכן עובר, ולפחות מדרבנן, ע"כ, ובשד"ח (מ"ע ו' כלל כ"ז אות ל"ג) הביא, אך תמה, דמהיבא היתני שיהא העכרים מוזהר שלא ליכנס למקדש, דהא שייך בזה לפני"ע, הא דמהיבא לית ליה שום טומאה בעדו חי, ומדברי סופרים הוא דגורר שיהיו כובים, וכל גיורתיהם אינן אלא לישראל, ואי"כ דל מהבא איסור לפני"ע וכו', עכ"ל. [ושמא לא ראה דברי מהרי"ט הנ"ל], וראה בחזון נחום (פי"א דכלים מ"ז) וצ"ץ אליעזר (חט"ז סי' נ"ד),

ישיבת הר עציון (בית המדרש האלקטרוני)

סוגיות בגמרא מאת הרב משה טרגין

"ולפני עור לא תתן מכשול"

בין המצוות שבין אדם לחברו שבפרשת קדושים אוסרת התורה להציב מכשול בפני אדם עיוור. על אף שפשט הכתוב מדבר על איסור להמעייד אדם עיוור, פירשו חז"ל את האיסור ביחס לשני מקרים נוספים: השאת עצה שאינה הגונה וסיוע לאדם לחטוא. בשיעור זה נעסוק בפירוש השני של חז"ל לאיסור לפני עיוור - האיסור לסייע לאדם לחטוא.

בהצגת האיסור משתמשת התורה בלשון "לא תתן", שממנה משתמע כי האיסור הוא לשים את המכשול, ובהקשר של סיוע לדבר עברה: לספק את האמצעים לחטא או לגרום לנסיבות שיאפשרו אותו. מלשון זו נראה שהאיסור הוא בעצם עשיית המעשה שעלול לגרום לחטא והוא קיים גם אם "העיוור" לא עבר בסופו של דבר, כלומר: מהות הלאו היא עשיית מעשה המאפשר לאדם אחר לעבור עברה. גישה זו מאמץ הסמ"ק בסימן קעב.

הרמב"ם (ספר המצוות לא תעשה רסט; הלכות רוצח ושמירת הנפש פי"ב הי"ד), לעומתו, מגדיר את האיסור כהכשלת החבר בביצוע חטא, ובלשון דומה נוקט גם החינוך. מניסוח זה עולה שהלאו נעוץ בעברה שעושה החוטא, ולא במעשה הראשוני שהביא לה. במילים אחרות: האם האיסור הוא במעשה המאפשר את העברה ("לא תתן") או בגרימה לעברה?

נפקא מינה מעניינת לשאלה זו היא הגדרת לפני עיוור כלאו שאין בו מעשה. לאוים שעוברים עליהם ללא מעשה פיזי אינם מחייבים מלקות. ואכן, החינוך מציין שלפני עיוור הוא לאו שאין בו מעשה ועל כן אין לוקים עליו. נראה שעמדה זו עולה בקנה אחד עם דבריו (ועם דברי הרמב"ם) כי הלאו הוא בגרימת החטא לאדם אחר: בשעת החטא לא עשה המכשיל שום פעולה - ועל כן אין הוא לוקה. לעומת זאת, לדעת הסמ"ק, הסבור כי האיסור הוא בעשיית מעשה הגורם לחטא, נוכל לחלוק על החינוך ולומר שלפני עיוור כולל מעשה פיזי, וממילא לוקים עליו.

שאלה חשובה נוספת הנובעת מהחקירה שהעלינו היא שאלת הרציפות. האם הלאו חל רק כאשר החטא נעשה סמוך להכשלה? אם הלאו הוא על מעשה ההכשלה, איננו חייבים להגביל את חלותו רק למקרים שבהם החטא נעשה מיד לאחר ההכשלה. אך אם נאמר כי לפני עיוור הוא גרימת חטא, נוכל לחייב רק אם המכשיל אכן גרם לחטא באופן ישיר.

שאלה זו עולה ביחס לשתי סוגיות. הגמרא במסכת בבא מציעא (עה ע"ב) אומרת כי המלווה לחברו שלא בעדים עובר על לפני עיוור, משום שבכך הוא מעודד את הלווה לכפור בחלואה. היות שההכחשה מתרחשת רק זמן רב לאחר ההלוואה (והיא אף פרי החלטתו העצמאית של הלווה), נוכל בקלות להימנע מלהגדיר סיטואציה זו כלפני עיוור. למעשה, הפילפולא חריפתא טוען כי לדעת ריש לקיש אין כאן לאו דלפני עיוור משום שלא ניתן לייחס את החטא למכשיל (המלווה). גם רש"י מוסיף בפירושו לגמרא כי כבר בשעת ההלוואה זמם הלווה לכפור בה. מדוע נאלץ רש"י לזרוע את זרעי ההכחשה כבר בשעת ההלוואה? ייתכן שרש"י סבור כי לפני עיוור קיים רק כאשר ניתן למצוא זיקה ישירה בין מעשי המכשיל והעברה.

גמרא נוספת המתייחסת לשאלה זו היא הסוגיה במסכת קידושין (לב ע"א) האומרת כי אב שקורע את בגדי בנו - ובכך מכעיס אותו ואף גורר אותו לתגובה, שהיא עברה על מצוות כיבוד אב ואם ומוראם - עובר על לפני עיוור. נקמת הבן אינה מיידית והיא על דעתו בלבד - מדוע, אם כן, חל במקרה כזה איסור לפני עיוור? מעניין הדבר שהגמרא מחילה את הלאו על גרימתה כע"ס, שעלול להוביל בעתיד לתגמול מצד הבן. גם כאן אנו רואים כי הגמרא מקפידה למצוא זיקה מיידית בין מעשה המכשיל לבין החטא שגרם.

הדים לשאלתנו ניתן למצוא במחלוקת הראשונים ביחס לכוחן שמינה שליח ישראל לקדש לו גרושה. תוספות (בבא מציעא י ע"ב) טוענים כי השליח עובר על לפני עיוור. ריטב"א (קידושין לב ע"ב) חולק עליהם, והוא מבסס את עמדתו על דברי הגמרא בסוטה (מד ע"א) כי כוהן עובר על הלאו של נישואין לגרושה רק כאשר הוא מקיים עמה יחסי אישות: היות שלשיראל אין חלק

במעשה זה, לא עבר על לפני עיוור. ריטב"א דורש אפוא זיקה ישירה בין החטא ובין מעשה
ההכשלה, בעוד שתוספות סוברים כי כל מעשה המאפשר את העברה נכלל באיסור לפני עיוור.

כדי להירשם:

ניתן למצוא "טופס אוטומטי להרשמה" באתר שלנו:

<http://www.vbm-torah.org/hebsub.htm>

דרך דואר אלקטרוני, אפשר לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל את רשימת השיעורים יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTS@VBM-TORAH.ORG

עם התוכן:

GET YHE-ABOUT COURSES

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב

לכתובת YHE@ETZION.ORG.IL

כל הזכויות שמורות 2001 לישיבת הר עציון.

לימוד יומי - אתר הלימוד ברשת

לפני עור לא תתן מכשול (יט, יד) - מבואר בגמ' (חולין דף ג ע"א, וברש"י ד"ה אפילו), שהכותים נהגו לפרש פסוק זה כפשוטו בלבד, דהיינו שיש כאן רק איסור לשים אבן לפני העיוור, כפשוטו. אך כידוע על פי ההלכה, פסוק זה אינו מתפרש כפשוטו ממש (לתת מכשול לפני עיוור), אלא האיסור הוא להשיא לחבירו עצה שהיא רעה לו, או להכשיל את חבירו באיסור. וכלשון החינוך:

"מצווה רל"ב - שלא להכשיל תם בדרך; לא להכשיל בני ישראל לתת להם עצה רעה, אבל [=אלא] ניישר אותם כשישאלו עצה, במה שנאמין שהוא יושר ועצה טובה, שנאמר ולפני עיוור לא תתן מכשול... וזה הלאו כולל גם כן מי שיעזור עובר עבירה... ואין לוקין עליו, לפי שאין בו מעשה [פירוש - הכלל הוא שאיסור שלא עוברים עליו בדרך של עשייה ממש בידיים, אין לוקים עליו. ואף כאן, אינו אלא משיא עצה וכד', ולא עובר איסור בידיים ולכן אינו לוקה]".

המנחת חינוך (שם במצווה רל"ב) דן בשאלה, האם כוונת חז"ל בדברים אלה היא להפקיע את הפסוק מפשוטו לגמרי, או שמא רק להוסיף על הפשט הפשוט גם משמעויות נוספות. מדייק המנחת חינוך מהרמב"ם, וכן מספר החינוך, שהם מצדדים לכאורה להפקיע את הפסוק לגמרי מפשוטו. ראייה אחת היא מלשונם ביחס לאיסור (ר' לשון ספר החינוך שהבאנו לעיל, שכך אכן משמע בו), וראיה שניה היא מהדין - שהרי כמבואר לעיל, החינוך מוסיף שאין לוקים על לאו זה כי זהו לאו שאין בו מעשה; ואם היה הפסוק מתפרש גם כפשוטו (נתינת אבן ממש לפני העיוור), מדוע "אין בו מעשה"? הרי נתינת אבן היא מעשה, והיה צריך ללקות!

[לגבי הראיה האחרונה מנסה המנחת חינוך לדחותה, שלעולם ניתן לומר שנתנית אבן כפשוטה כן כלולה באיסור, ואף על פי כן נחשב הלאו כלאו שאין בו מעשה, על פי היסוד, שאם ישנה עבירה מסוימת שאפשר לעבור אותה בין על ידי מעשה בין על ידי חוסר מעשה, אזי העבירה נחשבת כ"לאו שאין בו מעשה" אף אם במקרה עשה מעשה. וממילא אף כאן, מכיוון שיש אופנים לעבור על "לפני עיוור" גם בלי מעשה (ע"י עצה רעה וכו'), לכן אע"פ שעשה מעשה ושם אבן בפועל, נחשב הלאו כלאו שאין בו מעשה. אך המנחת חינוך אינו מקבל דחייה זו וטוען שאינה נכונה. כי הכלל הנ"ל (שעבירה שניתן לעבור עליה גם בלי מעשה נחשבת תמיד כלאו שאין בו מעשה אע"פ שבחר לעשות מעשה) נאמר דווקא במקרים שאת אותן אופן איסור עצמו יכול לעבור הן ע"י מעשה והן שלא במעשה, ואילו כאן, אין זה כך, אלא נתינת אבן היא לעולם ע"י מעשה, ומה שיכול לעשות בלא מעשה אינו נתינת האבן אלא האופנים האחרים של "לפני עיוור" - השאת עצה רעה וכו'].

ובסופו של דבר נשאר המנחת חינוך בצריך עיון, שכן מצד אחד הוא מדייק כאמור מהרמב"ם והחינוך שהפסוק יוצא לגמרי מפשוטו (ועיין שם שהוא מדייק כן לא רק מהרמב"ם והחינוך, אלא גם מכמה מפרשי הרמב"ם ומפרשי

(החומש), ומצד שני הרי נאמר בגמ' ביבמות דף כד ע"א, שבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו לגמרי, חוץ מפסוק אחד (שהוא- והיה הבכור אשר תלד וגו', בדברים כה, ו, עיין שם). ואם כן מוכח, שחוץ מפסוק זה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, כך שגם את הפסוק לפני עיוור וגו' אין להוציא מפשוטו.

התורה תמימה כותב, "ולי נראה דבאמת אין הדרשות מוציאות את כוונת הפסוק מפשטה, אלא דמוסיפות שגם ענייני מכשול ועבירה ג"כ כלולים בזה, משום דמה לי מכשול הגוף ומכשול הנפש...". ומוסיף התורה תמימה "אך לפי זה יתחדש דין אחד מחודש, במה שכתבו הפוסקים דעל לאו דלפני עיוור אין לוקין משום דאין בו מעשה, ויתחדש דבאופן שיש בו מעשה, היינו בנותן מכשול ממש לעיוור עינים, יהיו לוקין על זה, וצ"ע שלא העירו בזה הפוסקים". *

עוד בעניין לפני עיוור לא תתן מכשול- המנחת חינוך על מצווה רל"ב דן בשאלה, האם כשראובן מכשיל את שמעון בדבר שאסור רק מדרבנן, ניתן לומר שראובן עובר על לאודאורייתא של לפני עיוור לא תתן מכשול. לכאורה היה מקום לומר, שמאחר שראובן גרם לשמעון איסור דרבנן בלבד, איך ייתכן שהוא עצמו יעבור על איסור דאורייתא? אך המנחת חינוך (לאחר שמביא ראיות לכאן ולכאן, מתוס' ומגמ') מסיק, שמבחינת הסברה הישרה, ראובן כן עובר על איסור דאורייתא! שהרי דברים קל וחומר- אם ראובן היה מכשיל את שמעון בסתם עצה שאינה הוגנת, כגון במכר כושל וכד', ודאי היה עובר (ר' ההערה הקודמת לשון ספר החינוך). ואם כן, כשמכשיל אותו בדבר שהוא גרוע הרבה יותר, איסור דרבנן, כיצד לא יעבור?

נדון מעניין נוסף מובא כאן בתורה תמימה- אם ראובן סובר שמעשה מסוים הוא מותר הלכתית, ושמעון סובר שהוא אסור, ולאחר מכן ראובן ראה ששמעון עושה, בלא יודעין, את אותו מעשה. האם ראובן עובר על איסור כשאינו מודיע לשמעון שהוא עושה מעשה האסור מבחינתו? (יש לכאורה מכנה משותף בין נדון זה לבין הנדון שהבאנו בשם המנחת חינוך, ודו"ק). *

נדון הלכתי שכיח בעניין לפני עיוור לא תתן מכשול- ידועה ההלכה, כי מי שנותן אוכל או שתיה לאדם שידוע כי אינו מברך, עובר על לפני עיוור לא תתן מכשול, וממילא אסור לתת (עיין שו"ע סימן קסט סעיף ב, ומ"ב שם ופסקי תשובות). אעפ"כ פסק הרב שלמה זלמן אוירבך בספרו מנחת שלמה חלק א', סימן ל"ה, שאם ההימנעות מלתת תיצור אצל אותו אדם ריחוק ושנאה, נמצאת מכשילו באיסור גדול יותר מאשר

אכילה בלי ברכה- לא תשנא את אחיך בלבבך. וממילא יש לתת לו. וזה לשונו:

"בהא דצריך כל אדם לשום דרכיו ולכוין מעשיו לשם שמים, חושבני, במי שבא אליו אורח חשוב, אשר איננו שומר תורה ומצוה, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במוסדות תורה וכדומה, ואם הבעה"ב לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבד אותו במידי דמיכל ומשתי, בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שיודע שנוטל ידיו ומברך (כמבואר בשו"ע או"ח סי' קס"ט סעי' ב'), וכמו כן אם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידים ולברך, יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חו"ש ביותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דבכה"ג חושבני, שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתי', ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול...הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול, וכיון שאם לא יתן לו לאכול הרי יכשל האורח באיסור יותר גדול, נמצא דליכא כלל שום עבירה, כיון דליכא הכא שום נתינת מכשול, אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאד ע"י זה שהחליף אותו בקום ועשה במכשול יותר קטן"

*

לא תעמוד על דם רעך (יט, טז)- מבאר ספר החינוך בעניין מצווה זו (מצווה רל"ז), "שלא נמנע מלהציל נפש מישראל כשנראהו בסכנת המיתה והאבידה ויהיה לנו היכולת להצילו בשום צד, שנאמר לא תעמוד על דם רעך".

האם כשאדם עומד לאבד עצמו לדעת, ואדם אחר לא מנע אותו מכך, הוא עובר על לא תעמוד על דם רעך? לדעת המנחת חינוך, הוא אינו עובר על האיסור, והראיה, שבמסכת סנהדרין דף עג ע"א משווה הגמ' את חובת הצלת החיים לחובת השבת אבידה (הגמ' שם מקשה שאין צורך בפסוק מיוחד "לא תעמוד על דם רעך", כי ניתן ללמוד חובה זו מהציווי הכללי להשיב אבידה, "והשבותו לו", ומתרצת הגמ' שהציווי "לא תעמוד" מוסיף רק שיש להוציא ממון להצלת חברו וכו', עיין שם, ומשמע שמלבד נקודה מסוימת זו, העניינים שווים זה לזה). ואם כן, כשם שבהשבת אבידה אין חובה להשיב "אבידה מדעת" [דהיינו דבר שהבעלים מאבד מדעתו (עיין שו"ע חו"מ רסא, ד)], ממילא גם בהצלת חיים אין חובה להציל אדם המאבד עצמו מדעת. ומסיים המנחת חינוך "כן נראה לי ברור".

וכן עיין בחכמת שלמה (חושן משפט, תכו) המשווה, לעניין אחר, בין חובת השבת אבדה לבין חובת הצלת חברו: כשם שבאבדה נוהג הדין של "זקן ואינה לפי כבודו" (דהיינו אין חובה להתעסק באבידת חברו אם

התעסקות זו כרוכה בביזיון), כך גם בהצלת גופו של חברו, אין חובה להציל אם הדבר כרוך בביזיון המציל!

אך האגרות משה (יו"ד חלק ב קעד ענף ג) חולק הן על המנחת חינוך והן על החכמת שלמה:

ביחס למנחת חינוך הוא כותב, שכאשר מדובר בחיים, המושג "אבידה מדעת" אינו שייך כלל. דווקא בממון, הואיל וזכותו של הבעלים להפקיר ממנו, לכן אין על שמעון חובה להציל ממון שזכותו של ראובן להפקירו. אך כשמדובר בחיים, אין "זכות" לאדם לאדם לאבד עצמו לדעת, וממילא אני מחויב להצילו. וגם את דברי החכמת שלמה (שאין חובה להתבזות כדי להציל), דוחה האגרות משה: הרי הפטור של "זקן ואינה לפי כבודו" בהשבת אבדה, נאמר דווקא במקרים שבהם המציל משער, שהביזיון בהתעסקות היה מונע אותו מלהתעסק באבידה גם אילו היה זה ממון שלו; וכאשר מדובר בחיי אדם, מי לא יבזה עצמו כדי להציל את חייו שלו?

להרחבה בשאר עניינים הקשורים ללא תעמוד וכו' (כמה ממון אדם חייב להוציא, האם אדם צריך להוציא כסף רב בכל פעם שהוא שומע שאדם בסכנה, העמדת עצמו בספק סכנה ותרומת אברים וכד'), לחץ כאן.

*

לא תיקום- בספר החינוך סימן רמ"א מבוארים מספר טעמים לאיסור נקימה- "משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם, יידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב, טז, יא), הניחו לו ויקלל, כי אמר לו השם יתברך, תלה העניין בחטאו ולא בשמעתי בן גרה". ממשיך החינוך "ועוד נמצא במצווה תועלת רב להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם".

ואין לוקים על לאו זה, כי הוא "לאו שאין בו מעשה", שהרי אפשר לעבור עליו גם בלי שום מעשה בפועל (כגון המסרב להשאיל, שלא עשה שום מעשה חוץ מלסרב). ואפילו אם עשה את הנקמה ע"י מעשה, ג"כ אין לוקה, כי הכלל הוא שכל לאו שאפשר לעבור עליו בלי מעשה, אזי גם אם במקרה בחר לעשות מעשה, אינו לוקה. וכלשון החינוך, "אבל אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה, וכלל זה יהיה בידך בכל מקום שנאמר לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, שאע"פ שעשה בו שום מעשה, אינו לוקה עליו מפני כן, מכיוון שאפשר לעבור על הלאו מבלי מעשה, ותזכור דבר זה בכולן, כי דבר ברור הוא, ואין צורך לשנותו במקום אחר" (הערה- ע"ן בהערת המנחת חינוך על כלל זה, וכדי להבין דבריו ר' דברינו לעיל בענין לפני עיוור לא תתן מכשול, שגם שם נדון הענין האם זהו לאו שאין בו מעשה).

*

ואהבת לרעך כמוך- ידועים דברי רבי עקיבא בספרי "ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה". אמרה זו מבוארת כאן בספר החינוך- "אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, כלומר שהרבה מצוות שבתורה תלויין בכך, שהאזהב חבירו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא ינאף את אשתו ולא יונהו בממון, ולא יסיג גבולו ולא יזיק לו בשום צד, וכן כמה מצוות אחרות תלויות בזה, ידוע הדבר לכל בן דעת".

*

לא תקיפו פאת ראשכם- כתב הטור (יורה דעה סימן קפ"א) "הקפת הראש והשחתת הזקן, גם באלו כתב הרמב"ם (הלכות עבודה זרה, פרק יב הלכה א) שאסרם הכתוב מפני שעושין כן עובדי עבודה זרה וכומריהם, עד כאן". וממשיך הטור ומעיר כנגד הרמב"ם "וזוה אינו מפורש (-כלומר טעם הרמב"ם אינו מפורש בתורה-), ואין אנו צריכין לבקש טעם למצוות, כי מצוות מלך הם עלינו אף אם לא נדע טעמן".

הבית יוסף מבאר את דברי הטור: "דבריו (-של הטור-) מבוארים, שדעתו לחלוק על הרמב"ם, למה לו לבקש טעם מדעתו לשום מצווה, שנראה שאילו לא היו יודעים טעם המצוות לא היינו מצווים לעשותן, ואין הדבר כן, כי מצוות מלך הם עלינו, ואף אם לא נדע טעמן, אנו מצווים לעשותן".

ממשיך הבית יוסף ומיישב את דברי הרמב"ם, שאין כוונתו שאלמלא הטעם אין לקיים את המצווה, אלא רק לתת טעמים מדעתנו למצווה, ואין בכך איסור: "ואני אומר, דחס ליה להרמב"ם מלמיסבר הכי, ומי יחוש לכבוד התורה יותר ממנו, ודבריו בסוף הלכות מעילה יוכיחו, וכיוצא בהם כתב בסוף הלכות תמורה ובסוף הלכות מקוואות, ומשם

נתבונן שדעתו ז"ל לומר, שאע"פ שכל חוקי התורה גזירות מלך הם, מכל מקום כל מה שנוכל לבקש לו טעם נאמר בו טעם, וכרבי שמעון דדריש טעמא דקרא, ומה שלא נמצא לו טעם נייחס הדבר לקוצר השגתינו, ואנו חייבים לקיימם כמו המצוות שנודע טעמם, כי גזירות המלך הם עלינו".

ועוד ממשיך הבית יוסף, שבענין מצוות אלה (הקפת הראש וגילוח) יש סימוכין מהתורה עצמה לטעם הרמב"ם, מכך שמצוות אלה ממוקמות בין מצוות העוסקות בחוקי הגויים: "ומכל מקום במצוות האלו (-הקפת הראש וגילוח) נראה לי שלא נתן בהם טעם הרמב"ם מדעתו, אלא מדעת הכתוב, שמצאן מוקפות מלפניהם ומלאחריהם במצוות הנאסרות משום חוקי הגוים, שהרי כתוב לפניהם לא תאכלו על הדם, לא תנחשו ולא תעוננו, ואחריהם כתוב ושרט לנפש וכתובת קעקע, והרי זה כמפרש שהקפת הראש והשחתת הזקן נאסרו מפני שהיו עושין כן עובדי עבודה זרה וכומריהם".

עכ"פ עולה מן האמור, הבית יוסף הבין בדברי הטור, כאילו הסיק הטור מדברי הרמב"ם שאין לקיים מצוות בלי שיודעים טעמן, ועל כך הקשה הטור. אך הרמ"א ב"דרכי משה" דוחה את הבנת הבית יוסף בטור, וסובר שמעולם לא עלה על דעת הטור לחשוך ברמב"ם, שהוא מחזיק בדעה קיצונית כזו: "ואני אומר גם כן, חס ליה לרבינו (-הטור-) שיחשוד בכשרים כמו הרמב"ם למיסבר עליו שיסבור שאם לא היו יודעים טעם המצווה לא היינו מצווים לעשותו, כי לא מצינו בשום חכם מישראל שיאמין בזה, אלא הוא רק דרך הפוקרים בתורה שאין מאמינים רק מה שיסכים אליו השכל, ולכן אי אפשר שרבינו חשב כזאת על הרמב"ם".

לכן מבאר הדרכי משה, שמחלוקת הטור והרמב"ם היא אחרת: הטור הבין מהרמב"ם, שהקפת הראש אסורה רק באותם אופנים שבהם נהגו הגויים, ואילו אם משנה מעט, מותר. ועל כך מקשה הטור שאין זה נכון, כי מכיון שהתורה לא תלתה במפורש את האיסור בדרכי הגויים, אין לנו להקל כך. ומעין זה כתב הט"ז, אך באופן מעט אחר, עיין שם.



"ולפני עור לא תתן מכשול" ויקרא פרק י"ט, י"ד

א. הרחבת המושג "עיוור"

ספרא ל"ה:

"ולפני עור לא תתן מכשול" - לפני סומא בדבר. אמר לך: "בת איש פלוני, מה היא לכהונה?" אל תאמר לו: "כשרה היא", והיא אינה אלא פסולה. היה נוטל ממך עצה, אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו. אל תאמר לו: "צא בהשכמה" שיקפחוהו לסטים. "צא בצהריים", שישתרב (=שיכהו השרב) אל תאמר לו: "מכור שדך וקח לך חמור" ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו...

רש"י, פסוק י"ד:

ד"ה ולפני עור לא תתן מכשול: לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו.

ד"ה ויראת מאלהיך: לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשמיט ולומר לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך, המכיר מחשבותיך. וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו ויראת מאלהיך.

רמב"ם, הלכות חצח ושמירת הנפש י"ב הלכה י"ב:

אסור למכור לעכו"ם כל כלי המלחמה ואין משחיתין להם הזיין ואין מוכרין להם לא סכין ולא קולרין ולא שלשלאות של ברזל ולא דובים ואריות ולא כל דבר שיש בו גזק לרבים, אבל מוכרין להם תריסין שאינן אלא להגן.

הלכה י"ד:

כל שאסור למכור לעכו"ם אסור למכור לישראל שהוא ליסטים מפני שנמצא מחזיק יד עוברי עברה ומכשילו.

וכן כל המכשיל עיוור בדבר והשיאו עצה שאינה הוגנת או שחזק ידי עובר עברה, שהוא עיוור ואינו רואה דרך האמת מפני תאוות לבו, הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר "ולפני עור לא תתן מכשול". הבא ליטול עצה, תן לו עצה הוגנת לו.

1. הסבר במה שונות הדוגמאות המובאות בספרא, ולפי איזה סדר סדרן?

2. מה ראה רש"י לבחור דווקא בדוגמא האחרונה?

3. כיצד מרחיב הרמב"ם את תחומי המושג "עיוור"?

ב. הכלול באיסור "ולפני עור"

(1) פסחים כ"ב ב':

ר' נתן אומר: מניין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח? תלמוד לומר: "ולפני עור לא תתן מכשול".

(2) מועד קטן י"ז א':

"ולפני עור לא תתן מכשול" במכה לבנו הגדול הכתוב מדבר.

רש"י:

דכיון דגדול הוא שמא מבעט באביו והוה ליה מכשילו.

3) בבא מציעא ע"ד ב':

ואלו עוברין בלא תעשה: המלוה (ברבית) והלווה (ברבית) והערב והעדים. וחכמים אומרים: אף הסופר, עוברים משום (ויקרא כ"ה) "את כספך לא תתן בנשך" ומשום (שם) "אל תקח מאתו נשך" ומשום (שמות כ"ב) "לא תהיה לו כנשה" ומשום (שם) "ולא תשימון עליו נשך" ומשום (ויקרא י"ט) "ולפני עור לא תתן מכשול".

4) בבא מציעא ע"ה ב':

אמר רבי יהודה אמר רב: כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום "ולפני עור לא תתן מכשול".

5) חולין ז':

ר' פינחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויים... שמע רבי, נפק לאפיה. אמר לו: רצונך סעוד צלי... כי אתא איתרמי על ההוא פתחא דהווי קיימי ביה כודגייטא חוורתא. אמר: מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו? שמע רבי נפק לאפיה. אמר ליה: מזבניניה להו. אמר לו: "ולפני עור לא תתן מכשול..."

תרגום: ר' פינחס בן יאיר היה הולך לפדיון שבויים. שמע רבי, יצא לפניו, אמר לו: "רצונך, סעד אצלי". ...כשחזר (מפדיון שבויים) נדמן ונכנס באותו פתח שהיו עומדות שם פרדות לבנות. אמר: מלאך המות בביתו של זה – ואני אסעד אצלו? שמע רבי, יצא לפניו. אמר לו: אמכן. אמר לו: "ולפני עור לא תתן מכשול". – אפקין – תרבה בנשקים. – אעקן – יש כאן צער בעלי החיים. אהרגן – יש כאן (דברים כ' י"ט) לא תשחית. היה מפציר בו הרבה, גבה הר ביניהם.

הסבר, מהי עברת "ולפני עור לא תתן מכשול" לפי כל אחת מן הדוגמאות הנ"ל, ומה מוסיפה כל אחת על בחותיה?

ג. רמז לציון קברות מן התורה

פסוק י"ד

"ולפני עור לא תתן מכשול"

מועד קטן ה' א':

תניא: רמז לציון קברות מן התורה מניין? אמר אביי: "ולפני עור לא תתן מכשול".

במה שונה דוגמא זו מכל המובאות בשאלות א', ב', ומהי חשיבותה?

ד. שאלה כללית

הסבר, מה הניע את חז"ל בכלל לפרש את פסוקם שלא כמשמעו ולהרחיב את המושג "עיוור" – ל"סומא בדבר"?

תן יותר מגורם אחד! (מבחינת לשון הפסוק, מבנה הפסוק וכו')



ולפני עור לא תתן מכשול

מה דין רופא מרדים שבתוקף תפקידו צריך להרדים אשה כדי שכירורג יבצע הפלה, בלי שיש היתר עפ"י ההלכה? האם הוא חייב לסרב על אף שהוא מסתכן באיבוד משרתו ופרנסתו? האם יש הבדל כשהרופא הכירורג או האשה המפילה הם גויים? אין בכתיבת מאמר זה כוונה לפסוק הלכה למעשה: אמנם יש סיכום הלכות בסוף המאמר, אך מדובר רק על סיכום אישי שלי ואין לסמוך עליו, אלא בכל מקרה ומקרה צריכים פסק הלכה ממורה הלכה.

לפני עור או מסייע

קודם עלינו לדון על איזה איסור הוא עובר, האם הוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול שהוא איסור דאורייתא או על מסייע ידי עוברי עבירה שהוא איסור דרבנן. ולכאורה היה אפשר לחשוב שמכיון שנמצאים מרדימים אחרים שיעשו את הפעולה אם הוא מסרב, אין כאן תרי עברי דנהרא וממילא יש כאן רק איסור דרבנן של מסייע. אך זה נכון רק אם מדובר ברופא העובד בחו"ל כשרופאים אחרים שיבואו במקומו יהיו גויים, אך במקום שהרופא השני יהיה גם יהודי, אין הדבר כן ויש כאן איסור דאורייתא של לפני עור, כשהכירורג או החולה יהודי (ראה להלן). ועיין בברכ"י¹ שדן בענין ומסכם: ובפרט דלדעת כל הגדולים הנזכרים איסורא דאורייתא נמי איכא וכדכתיבנא, וסברתם היא סברא אמיתית אף אם המצא ימצא ישראל אחד דקעבר אלפני עור לא מן השם דיפטר זה. וכן מוכח מדברי הרב ארת מישור וכו', עכ"ל. וכן דן באריכות השדי חמד² וכותב: וא"כ פשיטא דאיכא בנדון זה איסור תורה עכ"ל. ומובא שם גם דברי המל"מ³ שכותב דדוקא בכוס לנזיר וכיוצא כשיכול הוא בעצמו ליטלו, אין המושיט לו עובר בלפני עור כיון שהיה יכול ליטלו בעצמו בלא העברת הלאו דלפני עור כלל, אבל כאן מה לי אם ישראל זה עובר בלפני עור או אם ישראל אחר וכו'. ומסכים אתו המנחת חינוך⁴. וכן פוסק בפשיטות הבן איש חי⁵. אמנם עיין בשו"ת תורת חסד⁶ שכותב שאין איסור מן התורה לבעל בית

- 1 חר"מ סי' ט ס"ק ג.
- 2 מערכת ואו כלל כו ס"ק ט.
- 3 פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב.
- 4 מצוה רלב אות ג.
- 5 שנה ב פ' ואתחנן סע' ב.
- 6 אר"ח סי' ה.

משקאות למכור מאכל ומשקה לכל הבא אליו ואפילו אוכלים בלי נטילת ידיים ובלי ברכת המוציא, והטעם משום שיש עוד חנויות ולכן אין בו משום לפני עור אלא מסייע לדבר עבירה. אך עיין שם שכל ההיתר הוא רק מכיון שהאיסור הוא מעיקרו דרבנן ועוד מכיון שאין תורת איסור בכלל על האוכל עצמו אלא גזרו חז"ל חיוב על האדם, אם כן בדלא קאי בתרי עיברי דנהרא, ליכא איסור מן התורה. וא"כ במקרה דידן, בארץ ישראל כשהרופא שיבוא במקומו יהיה גם יהודי, יהיה לכאורה אסור ואפילו אם ע"כ יאבד את פרנסתו, כשמדובר בכירורג או חולה יהודי. אך כתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: אפשר שהמרדים חשיב רק כמסייע לרופא שמבצע את ההפלה ואינו עובר ממש בלאו. עכ"ל ז.

מסייע ליהודי

וכעת נדון בע"ה על מקרה שהמרדים יעבור רק על איסור דרבנן של מסייע (דהיינו שהרופא שיבוא במקומו אם הוא יסרב יהיה גוי, וכפי שכתבתי לעיל). כותב הרדב"ז⁸ מובא גם בחידושי רעק"א⁹: דאם הוא בין העכו"ם ואינו מוצא לאכול אלא דברים אסורים אפילו איסור דרבנן ושמו של גיד וכדומה, חייב ליתן כל ממונו למצוא דבר היתר לאכול ולא יאכל איסור. ולאחר מכן אנוס הוא מחמת נפשות ואוכל הקל קל תחלה ומ"מ אין מחויב ליקח לו ממון בהמתנה עד שיהיה לו מעות לפרוע דדלמא לא יהיה לו מעות והעכו"ם חובשין אותו ומייסרין אותו ויכול לבוא לידי סכנה. עכ"ל. ועיין בפ"ת¹⁰ בשם הפמ"ג¹¹ דיש להסתפק בל"ת דרבנן אם מחויב ליתן כל ממונו או חומש ע"ש, ועיין בשו"ת חות יאיר סי' קפג דפשיטא ליה דאפילו בל"ת דרבנן צריך ליתן כל ממונו, ע"ש בפ"ת כל השאלה. ועיין בשו"ת זרע אמת¹² שחולק על הרדב"ז.

וכן ראיתי בחפץ חיים¹³ שכותב בפשיטות: ועוד דאפילו בלעבור על איסור דרבנן כתבו הפוסקים דמחויב ליתן ג"כ כל אשר לו ולא לעבור, עכ"ל.

וכותב המהרי"ל דיסקין¹⁴: ונ"ל דלאו דלפני עור אם הלה אונסו בממון שרי וקצת דוגמא לזה מש"כ ביו"ד סוף סי' שלד דאין אדם מחויב להוציא ממונו להפריש חברו מן העבירה בכפיה ויתישב בזה לשון הברייתא גיטין מד ע"א במוכר ביתו

7 וא"ל הגאון שליט"א שרק מי שנותן לכירורג את המכשיר בו הוא יבצע את ההפלה יעבור על הלאו דלפני עור (כשהכירורג אינו יכול לקחת או לקבל את המכשיר בלעדיו). דומיה למושיט יין לגזיר או אבר מן החי לבן גח, עכ"ד. ועיין בריטב"א ע"ז סג ע"א ד"ה ומה.

8 סי' אלף רטז.

9 יו"ד סי' קנז סע' א.

10 יו"ד שם ס"ק ד.

11 או"ח סי' תרנז סע' א.

12 ח"ג סוס"י לב מובא גם בדרכ"ת יו"ד שם ס"ק יז.

13 הל' איסורי רכילות כלל א בבאר מים חיים סוס"ק יב.

14 קונטרס אחרון סי' קמה.

לעכו"ם דמעלה בערכאות ע"ש ברש"י ותוס'. ולהנ"ל יתכן דהגם שמחוק המקח בזה מ"מ שרי ליה להציל דמי הבית בזה מידם¹⁵. וראיה נ"ל ממה שאמרו בב"מ פח ע"ב דקרא דכנפשיך אתי לפטור אם חסם האדם, ואיך סלקא דעתין לחייבו מלקות הא הוי התראת ספק, דמדינה הלה מחויב למחול לו כל עיקר השכירות ושלא לעשות כלל וכו'. ובעיקר הענין, יש עוד להביא ראיה דאפילו משום תקנתא דרבנן לא חיישינן ללפני עור מהא דכתובות ג ע"ב דפריך, ולדרוש להו דאונס שרי [להבעל להגמון תחילה ולא לבטל תקנת חכמים שבתולה גישאת ביום ד'] וכו' וא"כ תיקשי, נהי דאאיסורא דאשה לא קפדינן, משום דאניסא היא וקרקע עולם, אכתי נעקריה משום לפני עור דהא בני נח מצווין על העריות בנערה מאורסה דישראל. ודוחק לומר דבספסר שכולם בידו לא חשיב לפני עור, דלא הוי כתרי עברי דנהרא, דזה אינו, דהא חזינן דאי לא תינשא בד' על כל פנים לא אניס ליה אלא ע"כ כנ"ל, דמשו"ה לא הוי עקרינן תקנת חכמים, עכ"ל.

ובביאור הגר"א¹⁶ כותב: ואפילו שבות דשבות אסור בהפסד ממון כמ"ש בפט"ז דשבת (קכא ע"א) אין אומרים כבה וכו' ובפ"ב די"ט (כב ע"א) כי קמיבעיא לי משום הפסד ממון ובפ' בתרא דע"ז (ע ע"א) כמה כיסי משתכחי וכו' ולא ידענא וכו' וכיוצא בו הרבה עכ"ל.

ובשדי חמד¹⁷ מביא את שו"ת הרמ"ץ או"ח סי' יח דסובר שבאיסור דרבנן אפילו אם צריך לעבור בקום עשה לא אמרינן לבזבז כל ממונו וכו', וכותב: ויש לפקפק על דבריו דלגבי איסור דרבנן בקום ועשה נעלם ממנו דברי הרדב"ז שכתב בפשיטות דצריך לבזבז כל ממונו וכו' (מובא לעיל) ומרן החבי"ף (ר' חיים פאלאג'י) בספר ריח חיים בסי' תרנו כתב בשם הב"ח בתשובות הישנות בסי' קכט וכו' וכוונתו דאפילו איסורין דרבנן דאסמכינהו אלאו דלא תסור, הדין בותן ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור עליהם, עכ"ל של השדי חמד.

ובדעת תורה¹⁸ כותב: ובאיסורי דרבנן עיין פ"ת ליו"ד ובשו"ת ב"ח סי' קכט כתב בפשיטות שצריך לבזבז כל ממונו אבל בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' צח חולק ע"ז וכו' ועי' תוס' סנה' כו ע"א ד"ה משרבו האנסין וכו' (שהקשו שם וכי משום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע, דהוי איסורא דאורייתא וי"ל דמיירי בשביעית בזמן הזה דהוי דרבנן וכו' ע"ש) וכו', עכ"ל.

נשאל האג"מ¹⁹ על אשה שנתאלמנה וצריכה לפרנס בניה ואינה מוצאה להשתכר למשרה שיהיה כדי לפרנס את בניה אלא באם לא תכסה את ראשה וכו' ומשיב: שיש להתיר לה בצורך גדול כזה דהא פשוט שאף להב"ש והדגמ"ר בסי' כא ס"ק ה שסברי מירושלמי שגם אלמנה אסורה ללכת פרועת ראש הוא רק מצד דת יהודית דמדאורייתא הא רק באשת איש נאמר²⁰. ולכן כיון שיש לפרש דמאחר שלא נאמר

15 ואע"פ שמכשיל את הגוי השופט בחיזוק ע"ז.

16 יו"ד שם ס"ק ד ובאו"ח סי' תרגו סע' א.

17 מערכת הלמ"ד כלל קז וכן בדברי חכמים סימן לט.

18 סי' תרגו סע' א.

19 אהע"ז ח, א סי' נז.

20 וצ"ע מהב"ח סי' כא ד"ה לא ילכו בנות ישראל, דכותב נראה דנפקא לו מדאיתא פרק

בתורה בלשון איסור הוא רק חיוב עשה שתלך בכיסוי בראש. ומסתבר לע"ד שבוזה פליגי ב' הלשונות ברש"י כתובות עב וכו' והחלוק לדינא הוא דאם הוא איסור יש לאסור אף בהפסד גדול שתפסיד כל ממונה, אבל אם הוא רק חיוב עשה הוי גם אונס ממון דיותר מחומש אונס דבעשה חייב רק עד חומש. ולכן כל שהיא הפסד כחומש נכסיו ויותר כהא שאין משגת משרה להרויח לחיותה וחיות בניה, הוא אונס שאינה מחוייבת ללישנא בתרא שהוא עיקר. אך מ"מ באשת איש שהיא דאורייתא, יש לאסור מספק פי' לישנא קמא דרש"י שסובר שהוא איסור שלכן רק דת יהודית יש להקל מספק דודאי לא חמיר מאיסור שספק לקולא וכו' עכ"ל. ואמנם מיקל הגאון ז"ל בספק דרבנן, אך בודאי דרבנן מחמיר וכפי שהוא כותב להדיא "דאם הוא איסור יש לאסור אף בהפסד גדול שתפסיד כל ממונה" ומדובר לשיטתו באיסור דרבנן.

ולפי כל האמור מסתבר שיהיה אסור לו להרופא המרדים לסייע בהפלה שהוא יודע שאין לה היתר ממורה הרואה מובהק. ועליו לעשות כל שביכלתו לא להיות מעורב בדבר (וה"ה כל העוזרים בביצוע ההפלה כגון אחיות וכו') ואם לאו, יצטרך לסרב ואפילו אם זה יהיה כרוך בהפסד משרתו, וכל שכן אם מדובר במצב שגם הרופא שיבוא במקומו יהיה גם יהודי. אך במקום שיש ספק סביר שאולי יש כאן היתר על פי ההלכה, מסתבר שיהיה מותר כי אין הוא חייב לבזבז כל ממונו כדי לא לעבור על ספק איסור דרבנן. וא"ל הגרש"ז אויערבאך שליט"א שעל המרדים לברר היטב אם ההפלה היא לפי היתר הוראה או לא, הן בארץ והן בחו"ל.

מסייע לגוי

אם המנתח הוא גוי יש להסתפק, כי מצד אחד הדין של הפלה ע"י גוי יותר חמור²¹ אך מאידך, האם יש בכלל איסור של מסייע כשמדובר על יהודי שמסייע לגוי. ועיין ברמ"א²² שכותב: י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר, ויש מחמירים²³. ונהגו

המדיר וכו' ותנא דב"י אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, דמדלא קאמר אזהרה לאשת איש אלא סתמא אזהרה לבנות ישראל, אלמא דאחת פנויה ואחת אשת איש באזהרה (והכוונה פנויה דהיינו אלמנה עיין בב"ש ס"ק ה) וכ"כ הגר"א שם ס"ק יא: אחד פנויה מדקאמר לבנות ישראל ול"ק לאשה, עכ"ל. אך עיין במג"א סי' עה ס"ק ג ובשו"ת שבות יעקב סי' קג שחולקים על הב"ח וכן ראיתי בשו"ת יביע אומר ח"ד אהע"ז סי' ג ס"ק ג שגם כותב שלאשה גרושה או אלמנה פנויה אין איסור מן התורה לצאת בפרוע ראש. ועיין שם בס"ק ד מה שכותב היביע אומר על התשובה הנ"ל של האג"מ.

21 עיין רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"ד. ועיין בתוס' סנה' נט ע"א ד"ה ליכא שמסתפק אם מותר לבן נח להרוג את העובר אפילו כדי להציל את היולדת. ופוסק האג"מ, חו"מ ח"ב סי' סט דלא הותר לבן נח להרוג עובר מפני פקוח גפש האם.

22 יו"ד סי' קנא סע' א. ועיין גם באהע"ז סי' ה סע' יד בהגה.

23 דהיינו התוס', הרא"ש והגמ"ר פ"ק דשבת והר"ן פ"ק דע"ז. וכן מחמירים התשב"ץ ח"ג סי' קלג והחיד"א יו"ד סי' קנא סע' א. ועיין בשדי תמד מערכת ואו כלל כו ס"ק ב.

להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו עכ"ל. ואמנם מור"ם מביא מחלוקת ראשונים בדבר ומחליט לדינא לקולא. אך הש"ך שם²⁴ כותב: אבל לפענ"ד דלא פליגי דכ"ע מודים להמרדכי ולהתוס' בפ"ק דע"ז (ג ע"א ד"ה הבא) דעובד כוכבים או מומר שרי וכו' ע"ש. וכ"כ החת"ס²⁵: ומעתה תמוה תתמה עיני, מאין אנו רגילים למכור ביצים לנכרים והתירה מפורש בש"ס ופוסקים עיין יו"ד סוס"י פו, הלא אסור להושיט לזו אבר מן החי משום לפני עור, ואי נימא משום דמצוי להו בלאו הכי ביצים שרי למכור להו דדוקא בתרי עברי דנהרא אסור להושיט כמבואר בע"ז ו ע"א, ומבואר שם דאפילו איסור דרבנן ליכא ודלא כמשמע מתוס' שבת ג ע"א ד"ה בבא דרישא, וצריכים לחלק דוקא לישראל מצוה להפרישו מאיסורא דכל ישראל ערבים זה בזה משא"כ לנכרים, אפילו מאי דאסור נמי לדדהו מ"מ אין כאן ערבות והיכי דלא שייך לפני עור אין מצוה להפרישם וא"ש היתרא דמכירת ביצים המבואר בש"ס ופוסקים משום דשכיח להו טובא, עכ"ל.

וכ"כ המג"א²⁶: ונ"ל דלעכו"ם ליכא איסור לסייע במידי דאסור לו כמו אבר מן החי אם לא דקאי בענין שאינו יכול ליטלו וכן איתא בהדיא בע"ז דף ו וכ"כ הר"ן רפ"ק דע"ז וספ"ק וכ"כ התוס' בקדושין דף נו ע"ש, עכ"ל. וכ"כ הפמ"ג²⁷.

ויוצא מזה דמסתבר שיהיה מותר לרופא יהודי לסייע בהפלה של אשה גויה שמבצע רופא גוי באופן דאינו עובר על לאו דלפני עור, ובעל נפש יחמיר על עצמו אם אפשר.

וכן לגבי אשה שעוברת הפלה, יהיה אסור למרדים להרדימה אם היא ישראלית ואפילו אם הרופא המבצע את ההפלה הוא גוי. ואם היא גויה יהיה מותר לו להרדימה בין אם הרופא הכירורג הוא יהודי ובין אם הוא גוי אם זה באופן שלא עובר על לאו דלפני עור. ואמנם האשה נמצאת בלי הכרה בזמן ביצוע הניתוח, אך א"ל הגרש"ז אויערבאך שליט"א שבכל זאת היא עוברת על לפני עור של רציחה והשחתת זרע ולא יהיה הבדל בין אם היא בלי הכרה בגלל הרדמה כללית ובין אם הניתוח בוצע בהרדמה מקומית והיא בהכרה מלאה, עכ"ד. עוד כתב לי הגאון שליט"א דלגבי מה שכתוב בדין מקיף וניקף שהניקף צריך הטיית ראש כדי להתחייב, שם כדי להתחייב במלקות צריך מעשה בידים בשעת ביצוע האיסור, אך אה"נ אם בוצע ההקפה בהסכמתו כשהוא בא להמקיף שיבצע את האיסור, עובר שפיר בלאו גם אם היה בלי הכרה בשעת מעשה, עכ"ד²⁸.

פחות מארבעים יום

ב א ש ה י ה ו ד י ה. עיין בגשמת אברהם²⁹ כתבנו שם מחלוקת אחרונים אם

24 ס"ק ו.

25 שו"ת יו"ד סי' יט מובא גם בפ"ת יו"ד סי' סב ס"ק א.

26 סי' שמו ס"ק ד.

27 סי' קסג א"א ס"ק ב.

28 ועיין יו"ד סי' קפא סע' ד.

יש איסור מן התורה להפיל עובר פחות מארבעים יום. וא"ל הגרש"ז אויערבאך שליט"א שגם בפחות ממ' יום יהיה אסור בג"ד משום מסייע להשחתת זרע ואפילו כשהכירורג הוא גוי.

באשה גויה. ראה בשו"ת אחיעזר³⁰ שכתב: דבן נח אינו נהרג על עובר פחות ממ' יום וגם בישראל אפשר דאין איסור תורה, עכ"ל. וכ"כ הגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד³¹ וכ"כ האג"מ³² שבפחות ממ' יום הדין יותר חמור ביהודי מבבן נח. ולפי זה, יתכן דבאשה גויה יהיה מותר לסייע בהפלה בכל אופן.

שבת

אסור לבצע הפלה בשבת וממילא לסייע בה בכל אופן אא"כ מדובר בפקוח נפש או ספק פקוח נפש לאם. וא"ל הגרש"ז אויערבאך שליט"א דעל המרדים לברר לפני כל ניתוח בשבת, גם בארץ וגם בחו"ל, אם אמנם יש היתר הלכתי לבצע את הניתוח דוקא בשבת.

סיכום

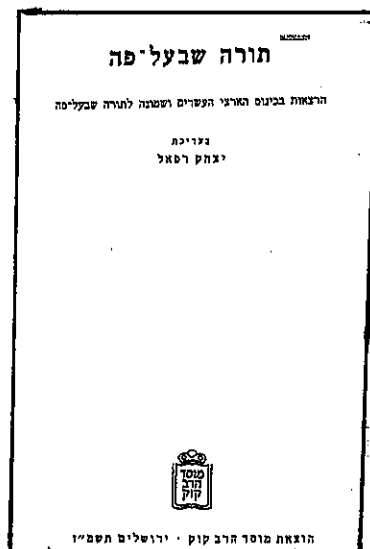
- א. כשהכירורג יהודי, אסור למרדים (וה"ה אחיות וכו') לסייע כשהאשה יהודיה, ומותר כשהיא גויה באופן שאינו עובר על איסור דאורייתא של ולפני עור.
- ב. כשהכירורג גוי, מותר לסייע כשהאשה גויה באופן שאינו עובר על ולפני עור, אך אסור כשהיא יהודיה.
- ג. כשהאשה גויה, בכל אופן מותר לסייע, דהיינו בין אם המנתח הוא יהודי ובין אם הוא גוי אם אינו עובר על ולפני עור.
- ד. כשהאשה יהודיה, אסור לסייע בהפלה, בין אם המנתח יהודי ובין אם הוא גוי, ואפילו אם ההריון הוא פחות ממ' יום.
- ה. אסור לסייע בהפלה בשבת אלא אם כן מדובר בפקוח נפש או ספק פקוח נפש לאם.

29 חו"מ סי' תכה ס"ק א 3.

30 ח"ג סוס"י סה.

31 אהע"ז סי' מב אות לג.

32 חו"מ ח"ב סי' סט אות ג.



איסור לפני עיור בשביעית

מאת

הרב שילה רפאל

מקור האיסור של לפני עיור מצוי במשנה בשביעית (פ"ה מ"ט) ובגיטין סא, א: "משאלת אשה לחבירתה החשודה על השביעית נפה וכברה וריחים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה: אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה אבל משתטיל את המים לא תגע עמה לפי שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום". ובגמ' בגיטין שם: "מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, אמר אביי רוב עמי הארץ מעשרין הן". וכ' רש"י בד"ה לא תבור וז"ל: "לסייעה מפני שאסור לסייע בידים ידי עוברי עבירה בשעת העבירה". ומשמע מדברי רש"י שאיסור מסייע קיים רק בשעת העבירה ולא לפני העבירה. וכ"כ רש"י במפורש בד"ה וכולן: "שהתירו להשאילם כלים ולסייעם בלא שעת עבירה עצמה".

ובמסכת עבודה זרה ה, ב: "תניא אמר רבי נתן מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול" ופירשה הגמ' "דקאי בתרי עברי נהרא", כלומר שאינו יכול ליטול האיסור ללא סיוע המושיט. וכתבו שם התוס' בד"ה מנין: "נראה דה"ה בכל שאר איסורין, אלא להכי נקט כוס יין לנזיר משום דמסתמא למישתי קא בעי ליה כיון דכ"ע חמרא שתו ושמא שכח נזירתו, אבל ישראל שאמר הושיט לי גבלה או חזיר או שום איסור אין לחושדו מלהושיט לו. אבל אם ידוע לו שרוצה לאכלו אסור להושיט לו ואפי' הוא שלו וכו'. ולפי"ז אסור להושיט למומרים לעבודת כוכבים דבר איסור אע"פ שהוא שלהם כי הדבר ידוע שיאכלוהו והוא נאסר להם דכישראל גמור חשבינן ליה. ומיירי בדקאי במקום שלא יוכל ליקח אם לא יושיט לו זה וכדמסיק דקאי בתרי עברי נהרא". ומשמע מדברי התוס' דאם יכול לקחת האיסור בעצמו ללא סיוע, אין כל איסור להושיט לו. ובשו"ת "בנין ציון" להגאון רבי יעקב עטלינגר ז"ל, סי' טו, כתב שדברי התוס' עומדים בסתירה למה שכתבו הם עצמם במסכת שבת ג, א. דתנן התם (ב, א) במשנה: "פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא העני חייב ובעל הבית פטור וכו'". ואיתא בגמ' שם ג, א דפטור ומותר קאמר. והקשו בתוד"ה בבא דהא איכא איסור דלפני עור לא תתן מכשול. והוסיפו דאפילו מיירי שהי' יכול ליטלו אפילו לא היה בידו "מ"מ איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור". ומשום כך העמידו התוס' דברי המשנה בנכרי. עכ"פ לעומת משמעות דברי התוס' בע"ז דבחד עברא דנהרא, דהיינו במקום שיכול לקחת האיסור בעצמו אין איסור של לפני עיור ולא של מסייע, כתבו התוס' בשבת דאיסור דרבנן איכא אפי' בכה"ג.

ובאמת הרמ"א ביור"ד סי' קנא ס"ד הביא שתי סברות הללו של התוס' כשתי דיעות. וז"ל: "י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר ויש מחמירין ונהגו להקל כסברא הראשונה וכל בעל נפש יחמיר לעצמו". אמנם הש"ך שם סק"ו כתב דאין אלו שתי שיטות, אלא התוס' בשבת איירי בישראל שחייבים להפרישו מאיסור ולכן קיים איסור דרבנן גם אם יכול לקחת בעצמו. אמנם התוס' בע"ז איירי בנכרי, או בישראל מומר, דאין חייבים להפרישם מאיסור ולא קיים גם איסור דרבנן. וכבר תמה "הדגול מרבבה" שם על דברי הש"ך מדוע ישראל מומר אין חייבים להפרישו הרי ישראל שחטא ישראל הוא לכל דבר וודאי חייבים להפרישו מעבירה. וחילק שם בין שוגג למזיד.

אמנם "הבנין ציון" כתב לחלק בדרך אחרת. יש להבדיל לדבריו בין שעת עבירה ממש לבין לפני שעת עבירה. אם מושיט לו דבר איסור נחשב הדבר כלפני שעת עבירה ולכן יש הבדל אם יכול לקחת האיסור בעצמו או לא. ובנידון שיכול לקחת בעצמו גם איסור דרבנן של מסייע לדבר עבירה אין, כמשמעות דברי התוס' בע"ז. אולם אם ע"י ההושטה נעשה איסור והרי זו שעת עבירה, כגון בנידון דמס' שבת שברגע שלוקח החפץ ומניח לתוך ידו נעשתה עבירה והנחה, אז יש חילוק, דלפני עיור שהוא איסור תורה אין כאן, אם יכול לקחת בעצמו. אבל איסור דרבנן של מסייע ידי עובדי עבירה יש כאן ואלה הם דברי התוס' בשבת. ראייה לכך הוא מביא מדברי המשנה בעבודה זרה נה, ב: "ישראל שהוא עושה בטומאה לא דורכין ולא בוצרין עמו, אבל מוליכין עמו חביות לגת ומביאין עמו מן הגת". הרי דבשעת עבירה עצמה כשדורך בטומאה אסור לסייע, אבל להוליך עמו חביות לגת למרות שהוא מסייעו ומקרב לו את החביות לצקת יין לתוכן. מותר דאין זו שעת עבירה אלא לפניה.

וכתב ה"בנין ציון" להעמיס סברתו זו בדברי המג"א. דעל ד' הרמ"א באו"ח סי' קסג ס"ב: "ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור לא תתן מכשול", כ' המג"א שם סק"ב וז"ל: "נ"ל דוקא כשנתן לו משלו, אבל אם הפרוסה של האוכל רק שהוא מושיט לו שרי, דאם לא היה מושיט לו נוטלו ממילא, א"כ קאי בתרי עברי דנהרא כדאי' בע"ז פ"ק ו, ב, עמ"ש סי' שמז. ואפשר דמ"מ איכא מסייע ידי עובדי עבירה". ותמה ע"ז ב"מחצית השקל" שם סק"ב דמדוע כ' המג"א דאפשר דמ"מ איכא איסור של מסייע, הרי"ז מבואר בס"י שמוז גבי איסור עקירה והנחה דאיכא איסור מסייע כמש"כ המג"א עצמו שם. וישוב ה"בנין ציון" דספיקו של המג"א האם גם במסייע לפני שעת העבירה יש איסור. ואין להביא ראי' מעוקר ומניח דשם בשעת עבירה, דהיינו עקירה והנחה, נעשה האיסור, אבל במושיט מאכל של איסור. הרי זה לפני עבירה, לכן כ' המג"א רק בלשון "ואפשר". אמנם "ביד מלאכי" סי' שסא (וכ"ה בביאור הגר"א ליור"ד סי' קנא סק"ח) הק' על יסוד זה שבחד עברא דנהרא ליכא איסור תורה של לפני עיור, מגמרא מפורשת בנדרים סב, ב. דאיתא התם: "רב אשי הוה ליה ההוא אבא (יער) זבניה לבי גורא (לעובדי ע"ז המציתים אש), א"ל רבינא לרב אשי האיכא לפני עור לא תתן מכשול, א"ל רוב עצים להסקה ניתנו". ותמוה הרי עצים אפשר להשיג גם במקום אחר והוי כחד עברא דנהרא

ומדוע קיים כאן האיסור של לפני עיור. ותירץ "היד מלאכי" דאין הכוונה לאיסור תורה של לפני עיור, אלא לאיסור דרבנן של מסייע, כשי' התוס'. ותירץ זה סותר את דברי ה"בנין ציון", שהרי מכירת העצים היתה לפני העבירה של ע"ז ובכה"ג אין איסור מסייע, וכתב שם דאולי כיון שהי' זה יער שלם לא היו מוצאים לקנותו במקום אחר והוי כתר' עברי דנהרא וקיים איסור תורה של לפני עיור לא תתן מכשול.

ליסוד זה של ה"בנין ציון" שאיסור מסייע דרבנן לא אמור אלא בשעת עבירה ולא לפני' מסכים גם הנצי"ב. בתשובותיו "משיב דבר" ח"ב סי' לא—לב הוא דן בשתי שאלות מעניינות. א. האם מותר לקצב ישראל למכור גבילות וטריפות לישראל פושע אשר הוא ממילא לא זהיר באכילתו. ב. האם מותר לזווג איש לאשה אשר ודאי לא ישמרו טהרת המשפחה. בשתיהן מכריע הנצי"ב להיתר. לדבריו, איסור תורה של לפני עיור לא תתן מכשול אין כאן, כיון דאותו פושע ישראל יכול להשיג בנקל גבילות וטריפות אצל קצבים נכרים וכן במקרה השני אותם איש ואשה ממילא לא מקפידים על טהרת המשפחה ויעשו זאת גם אם ינשאו לאחרים. משום כך חשיב כחד עברא דנהרא ואין כאן משום לפני"ע. אלא שעדיין יש לדון מדין איסור דרבנן של מסייע. אולם — מסיק ה"משיב דבר" כיון דלא הוי בשעת עבירה ממש, אלא לפני העבירה לא חשיב גם איסור מסייע. כסברת ה"בנין ציון". אלא שהוסיף שם דאין סברה זו מוסכמת והיא תלויה במחלוקת ראשונים, לדעת רש"י בגיטין סא, א שהבאנו לעיל דמותר לסייע שלא בשעת עבירה, הרי נאמר במשנה שם: "וכלן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום", והדגיש רש"י וז"ל: "שהתירו להשאילם כלים ולסייעם בלא שעת עבירה עצמה אלא מפני דרכי שלום". אם נכונה הסברה שאין איסור מסייע לפני עבירה מדוע הותר הדבר רק מפני דרכי שלום? אלא משמע שללא דרכי שלום קיים איסור מסייע אפי' לפני העבירה, לדעת רש"י. אמנם התוס' שם בד"ה משאלת הסבירו דברי המשנה עפ"י הירושלמי שתולין בדבר רחוק: "... אני אומר נפה לספור בה מעות, כברה לכבור בו חול ריחים לטחון בו סמנין, תנור לטמון בו אוגין של פשתן". ותמה הנצי"ב הרי איירי לפני שעת עבירה ולד' הירושלמי תולין בדבר רחוק וא"כ מדוע נקטה המשנה דההיתר הוא מפני דרכי שלום? ויישב דלד' התוס' השאלת כלים נחשבת כשעת עבירה עצמה, שהרי אפשר לחזור וליטול ממנה את הכלים ברגע שעוסקת בפירות שביעית. או דאיירי בנידון שאי אפשר לה להשיג כלים במקום אחר ונחשב הדבר כתר' עברי דנהרא דאסור משום לפני עיור אפילו שלא בשעת עבירה וההיתר הוא מפני התלי' בדבר רחוק ומפני דרכי שלום. עכ"פ לדעת התוס' — מסיק ה"משיב דבר" — אין איסור מסייע שלא בשעת עבירה.

כהמשך לדברי הנצי"ב שמעתי פעם מהגרא"י אונטרמן ז"ל בשם מרן החזו"א ז"ל שאין לרב להמנע מסידור קידושין לזוג שלא ברור לו שלא ישמור טהרת המשפחה. ודברים אלה תואמים מה שכתב החזו"א בספרו (שביעית סי' יב, סק"ט) בפירוש המשנה דלעיל וז"ל: "ונראה דהא דהקילו חכמים בספק אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עיור והי' ראוי להחמיר בספיקות, משום דאם באנו להחמיר בספיקות נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלום מעצמינו ומהם והן ע"ה וחייבין אנו להחיותם ולהיטיב עמהם וכש"כ שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם ועוברין על לא תשא ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל

אותן ממנו וכו' והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו והכריעו למכרם בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק זה דרך הממוצעת והישרה". ראויים הדברים להשמע כיום במיוחד.

ההתפתחות הטכנולוגית העצומה שהביאה בכנפי שאלות הלכה רבות, העמידה בפנינו גם בעיות מסוג זה של לפני עיור לא תתן מכשול. כיום נפוץ מאוד אצל עורכי דין, מתווכים וכד' להשתמש במוזכירה אלקטרונית. מכשיר זה קולט את שיחות הטלפון ורושם הזמנות המועברות מאוחר יותר לבעליו. בשו"ת "חלקת יעקב" (ח"ג סי' צד) נשאל מחברו הג"ר מרדכי יעקב ברייש ז"ל, האם מותר להפעיל במשרד מוזכירה אלקטרונית בערב שבת שתרשום את השיחות המתקבלות בשבת. בתשובתו הוא נוטה לאסור וטוען שאם גלך שולל אחר המצאות הטכניקה למרות שלא נעבור על איסורי תורה נמצאת שבת מתחללת ונהפכת ליום חול ח"ו. כאסמכתא לכך הוא מביא את דברי הרמב"ן עה"ת ויקרא כג, כד עה"פ "יהיה לכם שבתון" הקובע: "אבל פירוש שבתון כך הוא, שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל וכו' והנה הוזהרו על המלאכות בשבת בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחים והעמל בעשה הזה".

יש להעיר כי השאלה שדן בה ה"חלקת יעקב" היא במקרה שגוי מתקשר ומוסר הודעה למוזכירה האלקטרונית. אולם בנידון שמכשיר זה כוון בע"ש בא"י, כך שיהודי תוך חילול שבת ימסור לתוכו הודעה, הרי השאלה חמורה הרבה יותר. להאמור לעיל, אמנם איסור של לפני עיור אין כאן. שהרי אין מכוון המכשיר בע"ש מכשיל את המטלפן בשבת, דיכול הי' המחייג לעשות זאת בע"ש או במוצאי שבת. נוסף לכך יכול הי' למסור את ההודעה אפי' בשבת בדרך של היתר ע"י שליח ולא באמצעות הטלפון. נשאלת רק השאלה האם אין כאן איסור מסייע לדבר עבירה. לדברי הנצי"ב לעיל לכאורה הדבר מותר. איסור של מסייע קיים רק בשעת עבירה ולא לפני. בנידון, הפעלת המכשיר היא בע"ש והעבירה מתבצעת בשבת. אולם ראיתי שהריטב"א בחידושו כתב שלא כדברי הנצי"ב. בבבא מציעא ה, ב איתא: "... דאי לא תימא הכי אנן חיותא לרועה היכי מסרינן והא כתיב לפני עור לא תתן מכשול (וסתם רועה גזלן הוא שרועה בשדות אחרים, כמבואר שם), אלא חזקה אין אדם חוטא ולא לו". וכתב שם בחי' הריטב"א החדשים (לונדון תשכ"ב) וז"ל: "פי' דאע"ג דהיכא דאית ליה בהמות מדידיה, דבלאו דידן מצי עביד איסורא, לית ביה משום ולפני עור כדאיתא בפ"ק דע"ז, מ"מ אין לנו לגרום איסורא דמסייע ידי עוברי עבירה איכא". גמצאנו למדים שמסייע איכא אף שלא בשעת עבירה, שהרי בעל הבהמות מסרן לרועה קודם הרעה ואעפ"כ כתב הריטב"א דחשוב מסייע, שלא כהנצי"ב. נוסף לכך, הרי הנצי"ב עצמו מודה, כאמור לעיל, שהדבר שנוי במחלוקת לכן לכתחילה ודאי שיש להחמיר.

נשאלתי פעם ע"י יהודי יר"ש בעל תחנת בגזין בין שתי ערים, שלצערו הוא היחיד בכל הארץ המשבית תחנה כזו בשבת בדרך בין עירונית ויש עליו לחץ גדול מצד בעלי החברה להפעיל את התחנה בשבת. ושאלתו בפיו, האם מותר לו למכור או להשכיר את התחנה בשבת לגוי אשר הוא יפעילנה. אותו יהודי היה מוכן גם להדפיס קבלות מיוחדות לשבת שלא ישאו את שמו. שני פוסקים מובהקים התירו

לו את הדבר והציעו לו לעשות שטר מכירה כדת וכדין. השבתי לו, שלענ"כ הדבר אסור. אמנם בשו"ע או"ח סי' רמג סי' א—ב יש חילוקי דינים מה מותר להשכיר לגוי בשבת ומה לא. מרחץ אין להשכיר כיון שנקרא על שמו וסתם מרחץ לאו לאריסותא עבד. לעומת זאת שדה מותר שכן דרך לקבל שדה באריסות. תנור — דינו כמרחץ, ריחיים — דינם כשדה. עוד מבואר שם דאם מנהג רוב אנשי המקום להשכירם או ליתנם באריסות — מותר. אולם כל האמור בשו"ע הוא בנידון שהגוי ימכור התוצרת לגויים אחרים, אף אם למשכיר היהודי יהא ריוח בכך. לכן יש שהקילו בחוץ לארץ להפעיל עסקיהם ע"י נכרים, בתנאי שרוב הלקוחות נכרים אף הם. אבל בנידון שהגוי ימכור ליהודים המחללים שבת ודאי אסור. והדבר מפורש בדברי הרא"ש במסכת ע"ז יד, א. דאיתא התם: "אמר אב"י אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן". וכ' שם הרא"ש בסי"ד וז"ל: "... ודוקא גבי עובד כוכבים, אבל גבי ישראל דחיישינן להכשיל חיישינן אלפני דלפני כדאמר בפסחים בפרק כל שעה (מ, ב) גבי ארבא דטבעא בחשתא דאסור לזבוגי לעובד כוכבים דילמא הדר ומזבנה לישראל". הרי מפורש שאסור למכור לגוי שמא יכשיל ישראל אחר בלפנ"ע. וכן משמע מדברי התוס' שם טו, ב ד"ה לעובד שנקטו בלשונם: "... בעובד כוכבים שאינו מוזהר על לפני עור לפיכך אין אנו חוששין אם העובד כוכבים ימכור לתבירי", משמע דאם יש חשש שימכור לישראל אסור מדין לפנ"ע. משום כך אין להתיר בא"י להפעיל עסק בשבת אף אם ימכרנו או ישכרנו לנכרי קודם לכן. כיון דרוב המכירה תהא לישראל.

בשו"ת "ציץ אליעזר" ח"ט סי' יז פי"א דן המחבר בשאלה מעניינת. אחות העובדת בבית חולים, האם מותר לה להגיש פינקס רפואי לרופא בשבת למרות שיכתוב בו פרטים רפואיים שאין בהם פיקוח נפש. איסור תורה של לפנ"ע — ודאי שאין כאן דהרופא יכול לקחת הפינקס בעצמו ואין זה תרי עברי דגהרא. אולם לכאורה יש כאן איסור של מסייע. בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' צג אסר בכה"ג באחים העובדים בב"ח. אלא שהמחבר מביא את דברי ה"חתם סופר" בתשובותיו יור"ד סי' יט דאיסור מסייע גובע מדיני ערבות, דכל ישראל ערבים זה לזה, ומשום כך לא קיים איסור מסייע בנכרי. אם כך הוא הדבר, הרי כתב הרא"ש בברכות פ"ג סי' יג דאשה אינה בכלל ערבות נמצא שגם אינה בכלל מסייע. משום כך התיר לאחות לסייע לרופא בהגשת הפינקס הנ"ל. אלא שהדברים תמוהים. דברי ה"ציץ אליעזר" יש להם אולי להשען על דברי ה"דגול מרובה", באו"ח סי' רעא דכתב שם להסתפק באיש שהתפלל ערבית בליל ש"ק ויצא ידי חובת קידוש מהתורה בתפילה, כד' המג"א שם, האם יוכל להוציא את אשתו שלא התפללה ערבית וחייבת מדאורייתא בקידוש. ואע"ג דכל הברכות אע"פ שיצא מוציא, הרי"ז מדין ערבות ובנשים אין ערבות. והסתמך ה"דגול מרובה" על ד' הרא"ש הנ"ל. אולם כבר כתב בהגהות רעק"א לשו"ע שם דכוונת הרא"ש שנשים אינן בכלל ערבות היא רק במצוות שאין אשה חייבת בהן, כגון ברכת המזון לפי הספק בגמרא. אבל במצוות שהיא חייבת בהן ודאי שגם באשה נאמר הכלל של כל ישראל ערבים זה לזה. ובדיני שבת ודאי חייבת.

הלכה הנוגעת לשביעית הקשורה בדין לפנ"ע, ראיתי למו"ר מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך שליט"א ב"מעדני ארץ", שביעית (ירושלים תשל"ב), קובץ

הערות סי' ח אות כ"ג (וראה עתה בתוספת הרחבה ב"מנחת שלמה" סי' מד). לדבריו גם אלה שאינם סומכים על היתר המכירה מותר להם לקנות פירות (אם הם מקילים בשמור ונעבד כדעת החזו"א בהל' שביעית סי' אות ו) מחנוונים הסומכים על ההיתר ועושים סחורה בפירות שביעית. ואע"פ שאין מוסרים דמי שביעית לע"ה מחשש שלא יאכלם בקדושת שביעית, מ"מ קיימות שתי סיבות להקל בגידו"ד. א. הרי החנוונים מסתמכים על היתר המכירה ובכה"ג אין הדין של לפני עיור. דהדין שאין מוסרין דמי שביעית לע"ה גובע מאיסור של לפני עיור, ובגידון אין כאן עיור שהוא סומך על המתירים. נוסף לכך ההלכה של לא יושיט אדם כוס יין לנזיר נאמרה בנזיר שאין לו יין. אולם אם הנזיר שותה כבר יין ומחלל בזירותו אין איסור להחליף את יינו ביין אחר. משום כך, לחנוונים הרי מצויים פירות שביעית למכביר ואינם נזהרים בהם בקדושת שביעית ולכן אין איסור ליטול מהם את הפירות ולתת להם דמים במקומם, דהוי כמחליף יין גבי נזיר. ראיה לכך הוא מביא מדברי המבי"ט בתשובותיו ח"א סי' כא שלמרות שהתמיר בקדושת שביעית בפירות עכו"ם, מ"מ כתב דמותר למחמירים לקנות או למכור פירות עכו"ם אף שלא ישמרום בקדושת שביעית, דהם סומכים על המתירים להם. וב"מנחת שלמה" הביא כאסמכתא נוספת את דברי ה"כתב סופר" בתשובותיו (יור"ד סי' עז) דבמקום שיש אוסרים ומתירים מותר לאוסר ליתן את הדבר האסור לגביו, למתיר ואין זה משום לפני"ע ולא משום מסייע.

הרב אליעזר יהודה וולדינברג
חבר בית הדין הרבני הגדול

חיוב רופא להפסיד ממנו כדי להנצל מאסור לפני עיור

להפסיד כל ממנו, כיון שהמדובר בהפסד נפש מִישראל יצטרך לכו"ע לסרב גם בהפסד כל ממנו? עכ"ל השאלות.

וזאת תשובתי בס"ד.

(א) בנסיבות שלפנינו, אשר בשלשת המקרים המפורטים יש להם לצערנו לרופאים, מבצעי העבירות שלא ע"פ ההלכה, גיבוי מאחוריהם לפי החוק האזרחי, והרבה שלוחים להם שיעמדו לרשותם להכנת הביצוע, אין כאן בכלל עבירה על הלאו דלפני עור לזה שיעמוד לפקודתם מכיון שהעברין יוכל להשיג את מבוקשו על ידי רופאים אחרים בני ברית ושאינם בני ברית, והו"ל כלא קאי בתרי עברי דנהרא דליכא לפני עור.

ואפילו אם לו יצויר שהעברין לא יוכל להשיג מבוקשו על ידי אינם בני ברית כי אם רק על ידי בני ברית אחרים, שבכה"ג מצינו להמשנה למלך בפ"ד מה' מלוה ולוה ה"ב שסובר דבאופן זה לא נפטר יהודי זה מעבירה על לפני עור, אבל רבו הפוסקים החולקים על המשנה למלך וסוברים שאיננו עובר זה על לפ"ע אפילו בכה"ג, מכיון שעכ"פ אם לא הוא, ימצאו אחרים שיעשו זאת, כמובא בשדי חמד מע' ו' כלל כ"ו ע"ש. ואוסיף לציין גם לשו"ת כתב סופר חיו"ד סימן פ"ג שמרבה להשיב ולסתור דברי המשל"מ יעו"ש, ויעוין גם בשו"ת בית יצחק חאו"ח סי' כ"ט וסי' קי"ז ע"ש. וא"כ זה שהוטל עליו מכח תפקידו לבצע ההכנות בשלשת המקרים האמורים יש לו כר נרחב להסתמך עליו שלפיו איננו עובר בכה"ג על לאו דלפני עור.

נשאלתי מרופא מפורסם ת"ח ויר"ש השאלות דלקמן:—

האם חייב הרופא להפסיד כל ממנו כדי לא לעבור על לאו דלפני עור או של מסייע במקרים דלהלן: לאור הנפק ברמ"א או"ח סימן תרנ"ו דבמצות ל"ת יתן כל ממנו קודם שיעבור, ולבוש שם, וכב"ח בטור, ועוד. והמה:—

(א) רופא מהדים שצריך להרדים אשה להפלה כשההפלה לא מתבצעת בהיתר ההלכה.

(ב) רופא שמבצע אולטרה סאונד בנשים הרות, ויודע שאם הוא יבחין במום בעובר וישלח תשובה כזאת לרופא המטפל, ההוא יבצע הפלה (נגד ההלכה).

(ג) בבדיקה לאבחון אם חולה שלבו פועם עצמונית אך אינו נושם כלל (רק על ידי מכונת הנשמה) ומחוסר הכרה מוחלט, כשכל הבדיקה היא רק כדי לאבחון אם גזע המוח מת, אם הרופא יבחין שחולה הנ"ל נמצא במצב כזה יודע הוא שינתחו את החולה כדי להוציא את לבו (שעדיין פועם) וכן אברים אחרים לשם השתלה.

לא רק במקרה הראשון שהוא ממש עושה פעולה של סיוע בשעת העבירה, אלא גם במקרים ב' וג' מסירת האינפורמציה ודאי יביא לאיבוד נפש מִישראל, האם יצטרך לסרב לבצע הפעולות בשלש המקרים הנ"ל אפילו אם יפסיד עי"כ כל ממנו ופרנסתו, לא רק אם נאמר שיש כאן איסור של לפני עור, אלא אפילו אם נאמר שאין כאן אלא איסור דמסייע, ואפילו לפי אותם הפוסקים שבאיסור דרבנן אינו חייב

מודיה, שנה שבע עשרה, גליון ט—י (רא—רב), שבט תשנ"א

חסד מלובלין חאו"ח סי' ה', בנוגע להגשת אוכל לכאלה שאוכלים בלא נט"י וברכת המוציא ע"ש, אלא לפנינו גדר של הכשרה בלבד אשר עי"כ יוכל העבריין לבצע בגוף זה איסור. ויש על כן מקום לומר שאין כאן אפילו גדר של איסור מסייע הנאמר בזה, והו"ל זה כעין שמצינו בדומה לזה בדברי הפוסקים שהעלו בגלל חילוק כזה להתיר השכרת חנות או בית למחלל שבת שיפיק זממו שם, וכן בהדומה לזה, יעוין בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן קפ"ד, שו"ת פרי השדה ח"ג סימן צ"ז, שו"ת נטע שורק חאו"ח סימן י"ט עיי"ש. [נועין מ"ש בזה בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ג סימן ל"ט, וגם לרבות בחלק ח' סימן ל"ג אות ד' יעו"ש ואכמ"ל].

(ד) ובנידונים של ב' וג' יש בזה גם צד היתר נוסף והוא באשר שבשעה שהרופא מבצע את האולטרה סאונד אין וודאות שיכשיל עי"כ דהרי יתכן שלא יבחין במום בעובר אשר יבצע עבור כן הרופא המטפל הפלה, ואותו הדבר בבדיקה כדי לאבחן אם גזע המוח מת, הרי יתכן שהבדיקה תראה שעוד לא מת ולא ינתחוהו, והוודאות על כך באה רק לאחר גמר הבדיקות בשעה שהרופא המבצע כבר גמר מעשהו כאשר הוא כבר בשב ואל תעשה, וא"כ יש לומר דכל בכה"ג שבשעת מעשה — הסיוע אין ודאות שזה יביא לידי מכשול אין איסור דלפ"ע, ובדומה למה דאיתא בגמ' בע"ז ד' ט"ו ע"ב דאמרין דכל היכא דאיכא למיתלא תלינן ע"ש, וכך ראיתי בספר תבואות שור סימן ט"ז ס"ק כ"ד שכותב לדייק בכזאת מדברי הגמ' דע"ז דמשמע מזה דאין אזהרה דלפ"ע כי אם היכא דאיכא מכשול ודאי ע"ש.

ועל זה הדרך ראיתי שכותב להסביר גם המשנה ראשונה בפ"ה דשבועות מ"ו, על הא דאיתא שם: זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאיסור ולהיתר מותר, ומקשה דאמאי מותר כיון דספק

(ב) ובנוגע לאיסור מסייע שישנו לרוב הפוסקים אפילו בכה"ג דהו"ל כלא קאי בתרי עברי דנהרא. גם בזה נראה שאין בנידוננו איסור מסייע, מכיון שאין כאן סיוע בשעת מעשה העבירה, ובמיוחד במקרים ב' וג', ויש לי סמוכין לכך בדברי גדולי הפוסקים. בראשונה יעוין בשו"ת משיב דבר להגאון הנצי"ב ז"ל חיו"ד סימן ל"ב, שנשאל באם מותר לזווג אשה לאיש אשר ידועים המה לעוברי עבירה ויעברו על איסור נדה, וכירר והעלה, דאיכא פלוגתת ראשונים אם איכא איסור שלא בשעת עבירה כשזה לא כתרי עברי דנהרא, דלשיטת התוס' והרא"ש כשהוא שלא בשעת עבירה אינו אסור אלא בתרי עברי דנהרא, ולכן בנידוננו רשאים לשדך אפילו יעברו בבירור על איסור נדה שהרי אינו כתרי עברי דנהרא ולא בשעת עבירה ושרי, ולדעת רש"י והרמב"ם אסור לזווג בעלי עבירה בחנם, אבל מי שפרנסתו בכך לזווג שרי לכו"ע יע"ש. וא"כ דון מינה גם לנידוננו בגז"ש ובק"ו דשרי גמי, מכאן דבכאן הא המדובר לא רק במניעת רווח אלא מהפסד פרנסה לגמרי, וגם זאת, דשם הא לא ברור שגם אחרים ישדכו זה השידוך שזה רוצה לשדך, וכאן כן ברור.

ויעוין עוד במשיב דבר שם בתשובה שלפני זה (סימן ל"א) שהעלה ג"כ בכזאת בנידון אחר, ובהוספת נימא די"ל דאפילו לשיטת רש"י לא אסור במסייע לפני עבירה אלא באופן דהמסייע גורם הקדמה כל שהוא ע"ש.

ולהתיר כשאין הסיוע בשעת מעשה העלה גם בשו"ת כתב סופר שם, וכן בשו"ת בנין ציון סימן ט"ו, ושו"ת מהרש"ם ח"ב סימן צ"ג.

(ג) ובכלל יש מקום לומר דלמעשה אין בנידונים שלנו בכלל גדר הושטה של עצם איסור, כי אין גוף הדבר איסור ומכשול בעצם. כדכותב בדומה לזה בשו"ת תורת

לחשוד דתלינן שלקח זה למסחר וימכור לנכרים ע"ש, והיינו כנז' שיש חילוק בזה בין כשלון הכרחי לבין כשלון אפשרי, והגם שהמדובר בחשוד ובכלים המיוחדים לאיסור. בכל זאת כל היכא שבשעת הסיוע המעשי לא ברור על כשלון הכרחי לא נקרא זה בגדר של נותן מכשול, וה"ה איפוא גם לגבי שני הנידונים הנ"ל וכנז'.

[ויעוין בשו"ת שערי דעה ח"א סימן קפ"ח שכותב לומר דהלאו דלפ"ע לא תתן מכשול עיקר האזהרה באה על הכונה בפועל, ואם לא נתכוין לזה אין כאן איסור כלל עיי"ש].

ה) [אגב, נימת היתר בשאלות יש גם בזה שהמסייע איננו עושה זאת בחנם כי אם בשכר להנאת עצמו, דאז תלינן עוד ביותר להיתרא אפילו בתלייה רחוקה יותר, דיעוין בפ"ה דשביעית משנה ט' דאיתא: משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה כברה ורחיים ותנור וכו' וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום. ומפרש הירושלמי דלכן משאלת אשה לחברה, מפני שאני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בו חול וכו', ועיין בר"ש על המשניות שמקשה דמכיון שיש לתלות טעם להיתר אם לישירי בלאו טעמא דמפני דרכי שלום, ומתירן דצריך לטעמא דדרכי שלום מפני דלספור מעות ולכבור חול אין זו תלייה גמורה. וכך כותבים התוס' בגיטין ד' ס"א ע"א ד"ה משאלת, דההיא דירושלמי לא הוה תלייה גמורה לכך בלא טעמא דדרכי שלום לא הוה שרי ע"ש.

אולם הרמב"ן בחידושיו לע"ז ד' ט"ו ע"ב מבאר דמשום הכי הוצרכו לטעמא דמפני דרכי שלום אע"ג דבלא"ה נמי כל היכא דאיכא למתלי תלינן, מפני דכיון דלא מטיא הנאה לידיה הו"א לא לישאול ולא ליקום בספק איסורא. וכך מבאר הרשב"א בחידושיו למס' גיטין ד' ס"א, הוא מקשה נמי על הטעם של הירושלמי, דכיון דאיכא

דאורייתא הוא שמא לאיסור קונה ולפ"ע דאורייתא הוא, וכותב לתרץ דנתינת מכשול לא מיקרי אלא כשהמכשול ידוע בשעה שזה נותן לו, אבל בספק אם יעשו בו מכשול אין זה נותן מכשול והלוקח הוא שמכשיל את עצמו ע"ש, וא"כ דון מינה גם לנידוננו, דמכיון דבשעה שזה הרופא מכין את הבדיקות הדבר בספק אם יעשו בו מכשול דהא יתכן שהבדיקות תראנה שאין צורך בהפלה, ושאין לעשות ניתוח, והדבר יתודע רק לאחר מיכן אם כן אין זה נותן מכשול, והרופאים המבצעים הם שמכשילים את עצמם.

המשנה ראשונה שם מקשה רק על חילוקו זה מפ"ק דע"ז ד' י"ד גבי אין מוכרין לבונה לעכורים דאמרין דמוכרין להן חבילה, ופריך וליחוש דלמא אזיל ומזבין לאחרנא ומקטרי, ומשני אלפני דלפני לא מפקדינן, ומשמע דאי לאו האי טעמא הוה אסור, ואמאי הא ליכא מכשול ודאי בשעת המכירה ע"ש, ולענ"ד אי משום הא לא אריא, די"ל דשם בע"ז שאני דיש שם ידים מוכיחות שימכרם לע"ז מכיון שמיירי בלבונה זכה כדאיתא בגמ' שם, שהם מהדברים המיוחדים למין ממיני עבודת כוכבים, כדאיתא ברמב"ם בפ"ט מה' ע"ז ה' ו' ז', ויר"ד סימן קנ"א סעי' א', ונקרא איפוא חששא למכשול ודאי, ולכן צריכין לתירוצא דאלפני דלפני לא מפקדינן, והיכא שהדבר מסופק אי לאליל שייד או לדבר אחר אזלינן באמת בכה"ג לקולא וכמ"ש הט"ז ביו"ד שם סק"א.

וכדאי לציין גם לדברי ספר בית רידב"ז ה' שביעית פ"ט שכותב על הדין של "ואלו כלים שאין האומן רשאי למוכרם בשביעית למי שחשוד על השביעית" (והיינו במיוחדין למלאכת איסור), שזהו דוקא בזמן שהיו לוקחין כל אחד את הכלים הללו מאומן ולא היו עושין מזה מסחר וקנין, אבל בזמן שעושים בזה מסחר מותר למכור

מוריה, שנה שבע עשרה, גליון ט—י (רא—רב), שבט תשנ"א

יהודים ענה לי שיש להסתמך בזה על הש"ך והנו"ב. ונשאתי ונתתי עמו בזה, ועפ"י המחנה חיים הנז' דעתו מתקרבת יותר הגם שיש לחלק בין הנידונים. ואכמ"ל.

ומצינו לרבים מהפוסקים שמצרפים דעת הש"ך והנו"ב ליסוד חשוב בנידונים שונים. אזכיר בזה לדוגמא דברי ספר מנחת פתים להגר"מ אריק ז"ל חיו"ד סימן קנ"א, דנשאל שם אם מותר למכור וליתן יין כשר למומר דהא נעשה יין נסך בידו, וכששותה ממנו אח"כ הוא מכשילו באיסור ועובר משום לפ"ע, והשיב להתיר, ועיקר יסוד ההיתר שלו בנוי עפ"י הש"ך והדגמ"ר ביו"ד שם, ומוסיף וכותב דדברי הש"ך מוכרחים לשיטת הר"י באו"ח סימן קס"ט דאסור ליתן למי שאינו מברך א"כ נימא דאסור למכור למומר שום דבר מאכל או משתה משום שלא יברך, ולא שמענו שיהי' אסור למכור לו דבר מאכל, ומסיק וכותב לדינא דלא רק דמותר ליתן למומר יין כשר, אלא גם סתם יינם ג"כ נהגו להקל למכור להם וכי יש למתירים על מי שיסמוכו ואין למחות בידם עיי"ש.

ויעויין גם בשו"ת בית יצחק (מלעמברג) חאו"ח סימן כ"ט שסומך ג"כ את ידיו ע"ד הש"ך וכותב לחזק את דבריו עיי"ש.

אציין גם לעיין מ"ש בזה ועפ"י בספר שו"ת בית ישראל (לנדא) חאו"ח סימנים כ"ח וס"א, וספר שו"ת חלקת יעקב ח"א סימן ע"ז עיי"ש.

ובנידוננו הרי המדובר בעת כזאת, בעבריינים מזידים, ובמומרים לאותו דבר, והעבירה גם מזומנת לפנייהם לעשותה באין מוחה ומעכב על ידם, א"כ לפני הנ"ל אין כאן איסור מסייע.

אמנם ישנם גם חולקים על הש"ך והדגמ"ר, יעוין בשו"ת כתב סופר חיו"ד שם וכן בחלק אה"ע סימן מ"ז, ובספר אמרי בינה (מקאליש) חיו"ד ה' טריפות סי' ז', ודרכי תשובה יו"ד סימן קנ"א ס"ק י"ח

למיתלי למה איצטריך לטעמא דמשום דרכי שלום, ומתוך, דהכא כיון דלית ליה הנאה מיניה אי לאו משום דרכי שלום אע"ג דהוה ליה למיתלי לא הוה ליה לעיוני נפשיה בספיקא, ותרתוי בעינן, אבל התם כמכירה כיון דאיכא למיתלי התירו לצורך עצמו עיי"ש.

הרי לנו דהיכא דהתלייה להיתר איגנה תלייה גמורה אשר אילולא טעם נוסף לא היינו מתירים משום זה בלבד, בכל זאת היינו דוקא היכא שלהמסייע לא מטי הנאה מזה, אבל היכא שמטי ליה הנאה כמו במכירה וכדומה תלינן אפילו משום תלייה רחוקה ואינה גמורה ומתירין משום כך מכיון דזה בא להנאתו הוא ולצורך עצמו.

(ו) על כל האמור יש להביא גם זאת, והיא שיטת הש"ך ביו"ד סי' קנ"א סק"ו דסבירא ליה דבישראל מומר אינו מצווה להפרישו, והנודע ביהודה בדגול מרכבה שם מסביר דאף בישראל אין מצווין להפרישו כי אם כשעובר בשוגג, אבל בישראל שרוצה לעבור במזיד על איזה עבירה אפילו אינו מומר אין ישראל אחר מצווה להפרישו לדעת הש"ך עיי"ש.

גם הטורי אבן על חגיגה באבני מלואים ל"ד י"ג כותב נמי לומר בזו הדרך, דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא ואי אפשר להפרישו הואיל ועבירה מזומנת לפניו לעשותה באין מוחה ומעכב על ידו, אפילו איסור דרבנן ליכא בהושטה, דכיון דאם לא יתן לו זה יקח בעצמו כי נותן לו מאי הוי עיי"ש.

ויתר על כן ראיתי בשו"ת מחנה חיים ח"א סימן מ"ה שכותב לומר בדעת הש"ך, דאם אין אנו יכולים למחות בידי עושה רשעה ובכל אופן יהיה עובר העבירה רק ישראל מקרב לו הנאתו, אז כודאי אין על זה ערבות ואין כאן איסור מסייע ידי עוברי עבירה עיי"ש. [וזכורני שבאחד השיחים שהיה לי פעם עם גאון וצדיק מפורסם ולשאלתי על שמשמש בבית מדרשו וכו' בחשמל בשבת כאן בארץ שמסופק ע"י

גדולה בין גדולי הפוסקים אם נאמר זה אפילו בלאו שאין בו מעשה, יעוין בפרמ"ג באו"ח שם ובחידושי הגרע"א ביו"ד סימן קנ"ז וגליון מהרש"א שם, ובפ"ת סק"ד, ובדרכ"ת שם, וכן בסי' שנ"ז בפ"ת סק"א, ובשד"ח הנ"ל.

וכבר הכריע הגאון החתם סופר ז"ל בגליון או"ח שם כהסוברים שזה לא נאמר על לאו שאין בו מעשה (יעוין מ"ש בזה בספרי שו"ת צ"א ח"ח סימן מ' ובמילואים עיי"ש).

מעתה, הנה בנוגע להלאו של לפני עור ישנם כמה מגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים שסוברים שהוא נקרא לאו שאין בו מעשה, כהחינוך, ועוד, כמוכא בשדי חמד מע' ו' כלל כ"ו ע"ש. וא"כ אליבא דידהו אין על לאו זה חיוב להפסיד כל ממונו כדי שלא יעבור עליו מכיון דדינו כלאו שאין בו מעשה, וזאת אפילו אילו היה בשאלה שלפנינו עבירה על לאו דלפ"ע, כגון שלא ימצאו אחרים שאינם בני ברית שירצו לבצע זאת כי אם בני ברית בלבד ואליבא דהמשל"מ, אבל למעשה הרי דלא כן כנז' באות א'.

[כמו כן הרי הלאו דלפ"ע הוא לאו שבכללות שאין לוקין עליו, והוא קיל איפוא מלאו אחר, וא"כ גם מבחינה זאת אין לו להפסיד עבור כך כל ממונו].

ט) ובנוגע לאיסור מסייע, אפילו אם ישנו בכגון גידוננו [דלמעשה כבר ביארנו שיש לומר באין בכלל] הנה להרבה פוסקים אין זה אלא איסור מדרבנן בלבד, ועל כן סוברים הרבה מהבאים אחריהם שאין חיוב להפסיד כל ממונו כדי שלא יעבור על זה, כמוכא בשדי חמד מע' הלמ"ד כלל קנ"ז, והכל הולך אחר החיתום מה שהביא שם בסוף הכלל בשו"ת זרע אמת שהעלה בפשיטות שאין להחמיר באיסור דרבנן יותר מביטול עשה שאינו חייב ליתן את כל הון ביתו עיי"ש.

ע"ש, אבל הרוצים לנהוג היתר בדבר יש להם עמודים גדולים לסמוך עליהם (ויעוין גם בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו סימנים י"ח י"ט מ"ש בהרחבה להסיר השגת הגליון מהרש"א שם על הש"ך יעו"ש), ובפרט בכגון גידוננו שמוסף על כך, וגם בלעדי כך, ישנם לפנינו עוד כמה יסודי היתר מיוסדים על יסודות נאמנים כנז"ל וכבבאות, באופן שיש לומר בזה גם הלכה ברורה ומשנה ברורה.

ז) עוד זאת עלינו לדעת כי דברי הרמ"א בסימן תרנ"ו שחייב להפסיד כל ממונו כדי שלא יעבור על לאו, לאו דכו"ע הוא. ונוסף למה שלא נזכר מזה ברמב"ם ובמחבר, מצינו במפורש לפוסקים גדולים שחולקים על זה וסבירא, להו דבכלל איננו מחויב להפסיד כל ממונו כדי שלא יעבור על לאו תעשה פרט מבע"ז שנא' בכל מאדך, יעוין ביו"ד סי' קנ"ז סעי' א' דבראשונה פוסק הרמ"א בשם הר"ן דאם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה, ואח"כ מוסיף הרמ"א ופוסק בשם מהרי"ו, דאע"ג שאמרו כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס באותו עון, מכל מקום בדבר שיש חשש סכנה אין צריך להוציא ממונו על זה, וכותב ע"ז בביאור הגר"א סק"ה, דאבל מדברי המהרי"ו משמע שם מדבריו דאכל מצות ל"ת אינו מחויב להוציא ממונו דהוכיח מדכתבה תורה בכל מאדך בע"ז ע"ש.

ויעוין מזה גם בשדי חמד בכללים מער' למ"ד כלל ק"ז, ובחלק דברי חכמים כלל ל"ט, וכן בספר מרחשת ח"א סימן מ"ג עיי"ש. ואם כן אליבא דידהו אין בכלל כל ספק לומר שיהא מחויב להפסיד ממונו כדי שלא לעבור על לאו דלפני עור, או מסייע, אפילו אם כן עובר על זה בודאות.

ח) ולא זאת בלבד, אלא אפילו להרמ"א ודעימיה שכן מחויב להפסיד כל ממונו כדי שלא יעבור על לאו, מצינו אבל פלוגתא

מוריה, שנה שבע עשרה, גליון ט—י (רא—רב), שבט תשנ"א

חיוב רופא להפסיד ממונו כדי להנצל מאסור לפני עיור עא

שטוברים שאם זה לא כתרי עברי דנהרא אין בכלל איסור, יעוין במרדכי פ"ק דע"ז, ורמ"א ביו"ד סימן קנ"א סעי' א', וכן בשד"ח שם, ויעוין גם בשו"ת חתם סופר חיו"ד סימן י"ט וכן בשו"ת בית יהודה למהר"י עייאש חיו"ד סימן י"ז, ואין להאריך יותר.

(י) לאור כל האמור, מכל אחד ואחד מצידודי צדדי ההיתר, ובפרט בהצטרפות כולם ביחד, נראה לי להלכה בנידוננו כי הרופא איננו מחויב להפסיד כל ממונו ופרנסתו כדי שלא לבצע הדברים המוצעים בשלשת המקרים המפורטים בשאלותיו של השואל.

ואפילו אם נאמר שאיסור מסייע הוא מדין הוכח תוכיח, כדס"ל למקצת פוסקים, ג"כ הרי נפסק ביו"ד סי' קנ"ד דא"צ להוציא ממונו על זה, וכ"כ הלבוש הובא בפ"ת שם סק"ה ע"ש, ויעוין מ"ש בזה גם בשו"ת אהל משה (ממעזריש) סימן ל"ז עיי"ש.

ויש מקום לומר כן גם להסוברים שהוא ערבות, יעוין בריטב"א ע"ז ד' ו', ושו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ה', ושו"ת כתב סופר חאו"ח שם, וכן בחאה"ע שם, ושו"ת מהר"מ שיק חאו"ח סימן ש"ג, ואכמ"ל בזה כי בלעדי זה לפנינו דרכי היתר מוצקים.

כן אין לדלג על כמה שיטות ראשונים

הודעה ובקשה

נמצאים עתה בשלבי עיבוד ועריכה חידו"ת חשובות הגהות ודרשות מגאוני ישראל גדולי ליטא:

- א. רבי יוסף פיימר מסלוצק [הופיע כרך א'].
 - ב. רבי יוסף זכריה שטרן מח"ס "זכר יהוסף".
 - ג. רבי ירוחם יהודה ליב פרלמן "הגדול ממינסק" [הופיע כרך א'].
 - ד. רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנה.
 - ה. רבי אליעזר שמחה רבינוביץ משדוכה, לומזה.
 - ו. רבי צבי הירש וואלק מפינסק [הופיע כרך א'].
 - ז. רבי זלמן סגדר כהנא — שפירא [הופיע כרך א'].
 - ח. רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק ה"אור שמח" [הופיע כרך א'].
 - ט. רבי יצחק יעקב רבינוביץ מפונוביז' [הופיע כרך א'].
 - י. רבי זעליג ראובן בענגיס [הופיע כרך א'].
- כל היודע על מקום הימצאם של כתבי-יד, או כל מידע אחר הקשור לתולדות הגאונים הנ"ל או כתביהם, מתבקש להודיע ל: —

מכון ירושלים
מפעל תורת חכמי ליטא
ת.ד. 100, ירושלים

חוריה, שנה שבע עשרה, גליון ט—י (רא—רב), שבט תשנ"א

שנה בשנה

תשנ"ה

לפני עור לא תתן מכשול

רבותינו במסכת שבת (קנו.) נחלקו אם יש מזל לישראל, ואילו בספר הזוהר (נשא קלד.) נאמר, הכל תלוי במזל אפילו ס"ת שבהיכל. והקשו כיצד יתכן שהכל תלוי בס"ת והוא עצמו תלוי במזל, והסבירו הענין עפ"י הסוד. אבל כך מקובל בפי הבריות שהכל תלוי במזל אפילו ס"ת שבהיכל. וכנראה שגם תשובות בהלכה תלויות במזל, יש שאלות שזוכות לתשובות ארוכות ומנומקות, ויש שאינן זוכות אלא לתשובה קצרה בלבד.

כמה פעמים נשאלתי בדיון מסייע בידי עובדי עבירה, ולא איסתייעא מילתא להשיב תשובה מנומקת ממקורותיה, ולכל השואלים השיבותי תשובות קצרות אחרי שעיינתי בגוף הדין.

לראשונה נשאלתי ע"י תלמיד באולפן שהמורים מחללי שבת ועלולים לבדוק את השיעורים בשבת, והוריתי להתיר מכמה סבות כפי שנבאר להלן, ובאותו מקרה היה יסוד גדול מיוחד להתיר משום שאין כל בטחון שהמורים האלה יברקו השיעורים רוקא בשבת (עשה לך רב חלק שני סימן רנ"א).

במקרה אחר נשאלתי אם מותר להיות שמרטף בבית חילוני, וכולל להאכיל את הילד אוכל לא כשר. במקרה זה השיבותי לאסור משום חומרה להאכיל איסור בידים בק"ו ממי שלא נטל ידיו משום לפני עור לא תתן מכשול וכמ"ש הרמ"א באו"ח ס"ס קס"ג (עשה לך רב חלק ו' סימן ס').

עוד נשאלתי מבעל-תשובה אם מותר לו למכור מקרנה מחשש שיקרינו בה סרטי תועבה וכו' והשבתי להתיר מכל הטעמים אשר נבאר להלן (עשה לך רב חלק ו' סימן צ"ה).

עוד נשאלתי אם מותר להשכיר דירה לזוג החי ללא נישואין. ופרט לכל הנימוקים ההלכתיים שנבאר להלן הוספתי שכאן איני רואה איסור כלל כי מה בכך שחיים ללא חו"ק, ולדעתי כך עדיף גם לכתחלה לגבי אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. ולבסוף ציינתי בלשון זו "ובגדרן דירן האיסור לא נעשה בשעת השכרת הדירה אלא לאחר מיכן", וכונתנו שאין בעצם השכרת הדירה צד איסור, והאיסור נעשה וייעשה גם ללא השכרת הדירה (מים חיים סימן ס"ד).

ולכן כאשר נשאלתי מקרוב ע"י דיירי בנין שכולם דתיים וכל השיכון דתיים, ואחד מבעלי-הבתים רוצה להשכיר דירתו לאדם לא-דתי (נימוקו שהוא אדם הגון ובטוח בתשלום) ורצו למונעו משום מסייע ידי עוברי עבירה. השיבותי להם שאין כל יסוד לכך, ובעיקר מן הטעם שכתבנו לעיל, שבגוף השכרת הדירה אין שום איסור ומה שהוא יעשה אחר-כך אינו פועל יוצא מהשכרת הדירה, שהרי בכל מקום שיגור אפילו באוהל ברחוב ימשיך לחלל שבת ולכן אין למונעו מכח הדין, וביחוד שהבטיח שלא יעשה שום מעשה בפרהסיא שעלול להרגיז השכנים, אף כי יש בזה טעם לפגם.

לאחר מיכן ראיתי לאחר מגדולי רבני דורנו שפסק בפשיטות לאסור השכרת דירה למחלל שבת (אור לציון פרק מ"ג), ושוב ראיתי שהדבר שנוי במחלוקת גדולי האחרונים, אך לענ"ד פשוט וברור שאין שום צד איסור בכך מן הטעם שנתבאר, וכן כתב המהרש"ם חלק ב' סימן קפ"ד. לאחרונה המציאו לי עתון "יום הששי" מיום כ"ט בסיון תשנ"ג, ובו כתבה על חברות נסיעה חרדיות המוכרות לכל דורש כרטיסי טיסה לשבת, וכשנשאל מנהל חברה מסויימת כיצד הוא עושה כן השיב במלים אלה: "אם אדם נכנס אלי ומבקש כרטיס טיסה לחו"ל בשבת, אני מוכר לו. תאמין לי שסוגית חילולי השבת עלתה במוחי, וכאדם דתי אני משתדל מאד למכור או ביום ששי או ביום ראשון, בכל מקרה קיימת שאלה בספרו של הרב חיים דוד הלוי לגבי אדם שאחראי על השאלת כלי עבודה, שקיים בלבו החשש שמא השואל ישתמש בכלי העבודה בשבת ויש פה משום לפני עור לא תתן מכשול, התשובה שנתן הרב הלוי היא, שמכיון שאם אותו משאיל לא יתן לו, הוא ישאל מאדם אחר, אז מותר לתת לו. אותו הדבר אצלי אם אדם החליט לטוס בשבת אני לא אשנה את ההחלטה שלו, אבל אני יודע בעצמי שכיון שאני יכול

לנסות למכור לו בתאריך שהוא לא שבת או עשיתי את שלי, כך זה לעניות דעתי".

הציטוט מתשובתי אינו מדויק. השאלה היתה מאדם שבתוקף תפקידו נאלץ לספק חמרים וכלי עבודה ביום ששי לעובדים אשר יצאו לעבודה בשבת. ומכל הנימוקים ההלכתיים שנסביר להלן לא מצאתי שיש לאסור אף שיש בזה פגם ועגמת נפש, והמלצתי לו שיחפש לו מקום עבודה אחר וכו' (עשה לך רב חלק ד' סימן כ"ח).

אך הבסיס להיתר שמצא אותו מנהל חברת-נסיעות בתשובתי הנ"ל הדהימה אותי ברגע הראשון, ולכן אמרתי עתה הגיעה העת לשנות פרק זה ביסודיות ממקורות ההלכה ויסודותיה. אלא כיון שהלכה זאת נידונה רבות וברחבה רבה בגדולי הפוסקים בחינת ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, אמרתי להצטמצם ביסודותיה העיקריים בלבד, וזה החלי בעזרת צור ישועתי.

פשוטו של מקרא: ולפני עור לא תתן מכשול

במקרא בתורה (ויקרא יט, יד) נאמר: לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלקיך אני ה'. ופשוטו של מקרא ברור ביותר, לאסור גתינת מכשול לפני עור להכשילו ולהפילו מבלי ששום אדם יוכל להאשימו, לכך נאמר ויראת מאלקיך אני ה' היודע מסתורי מחשבותיך. ויש מפרשים שפירשו פסוק זה בקיצור גמרץ ויש שלא פירשוהו כלל לרוב פשטותו.

וידועה דרשת רבותינו (בספרא שם) ולפני עור לא תתן מכשול לפני סומא בדבר וכו' היה נוטל ממך עצה אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו וכו'. ועוד למדו רבותינו (בפסחים כב: ובעבודה-זרה ו.) מגין שלא יושיט אדם כוס יין לגזיר ואבר מן החי לבני נח, תלמוד-לומד ולפני עור לא תתן מכשול ע"כ. וכך פסק הרמב"ם (בהלכות רוצח פרק י"ב הלכה י"ד) וכן כל המכשיל עור בדבר והשיאו עצה שאינה הוגנת או שחזק ידי עוברי עבירה שהוא עור ואינו רואה דרך האמת מפני תאות לבו הרי זה עובר בלא-תעשה שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול הבא ליטול ממך עצה תן לו עצה הוגנת עכ"ל.

והרב בעל החינוך כתב במצוה רל"ב שתי דרשות חז"ל הנ"ל, ואחרי

שביאר שרשי המצוה סיים וכתב: והעובר עליה והשיא את חברו לדעת עצה שאינה הוגנת לו או אם סייע לו בדבר עבירה כגון המושיט כוס יין לגזיר וכל כיוצא בזה עבר על לאו זה והוא כעובר על מצות מלך ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה עכ"ל.

ועל זה כתב הרב בעל "מנחת חינוך" שנראה מדברי הרב בעל החינוך ומדברי הרמב"ם "שפסוק זה ולפני עור לא תתן מכשול יצא לגמרי מפשוטו, והנותן מכשול ממש, אבן לפני עור, אינו עובר", והוכיח זה ממה שכתבו "שארין בו מעשה", ואם זה בכלל בלאו הוי יש בו מעשה. עוד כתב "מכל מקום לא ידעתי כיון דמבואר ביבמות דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו חוץ מהפסוק והיה הבכור אשר תלד וכו'", והאריך לפלפל בנקודה זאת וסיים "ולדידי צריך עיון בהבחינת דורש גם זה אבל אינו מכורח שיוציאו מפשוטו, דפשוטו גם כן אמת".

וגם רבותינו חכמי האמת הבינו שאין להוציא המקרא מפשוטו לגמרי (כדברי הרב "מנחת חינוך"), וכך אמרו בזה"ק (קדושים פה.) "ולפני עור לא תתן מכשול כמשמעו", ואח"כ הוסיפו ענין המכשיל את חברו וכו', ונראה שלדעתם מקרא לא יצא לגמרי מידי פשוטו. אלא שכבר נתבאר שהרמב"ם והחינוך מפורש בדבריהם ההיפך, והרמב"ם אף הוסיף וכתב בספר המצוות (לאוין רצט) "ופשטיה דקרא כמו שזכרנו תחלה" היינו שלא לתת עצה שאינה הוגנת עיין שם, מכאן שלדעתו הוא פשט המקרא. ועיין במלבי"ם על דברי הספרא שהעתקנו לעיל שהאריך להוכיח כונת פשוטו של מקרא כרבותינו מלשון ללא "תתן" מכשול שכל נתינה היא בידיעתו, ואם היתה הכונה לעור כפשוטו ומכשול כפשוטו היה צריך לומר לא "תשים" מכשול, שלשון שימה הוא שלא בידיעתו. וכתב עוד שהכותים פירשוהו עור ממש וציין לעיין בחולין ג' ובפסחים כב, ודבריו האחרונים צ"ע ודי בזה.

ולכן נראה שהאמת היא בהבנת הרמב"ם והחינוך את דברי רבותינו בספרא שמקרא זה יצא מידי פשוטו לגמרי, אלא שהאיסור לתת מכשול ממש לפני עור לא מפסוק זה נלמד, שכבר הזהירה התורה לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז) והיא אזהרה שאם נראה אדם בסכנת מות או הפסד חייבים להצילו במדת היכולת (ראה ספר המצוות שם מצוה רצ"ז, ובחינוך מצוה רל"ז) וכל שכן נתינת מכשול במתכוין ממש לפני עור, ואולי שהוא גם בכלל לאו דלא-תרצח. ולכן על כרחנו הפסוק "לפני

עור לא תתן מכשול" לא בא כלל לפשוטו מכשול ממש, אלא שלא להשיא עצה שאינה הוגנת, ובכלל זה גם המסייע בידי עובדי עבירה שהוא בחיבת עור מפני תאות לבו כדברי הרמב"ם שציטטנו לעיל.

גדרי איסור מסייע לדבר עבירה

זו לשון הגמרא (בעבודה זרה ו:): אמר ר' נתן מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח, תלמוד לומר לומר לפני עור לא תתן מכשול... הכא במאי עסקינן דקאי בתרי עברי דנהרא דיקא נמי דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן. ומכאן שאין איסור זה אלא באופן שאין באפשרותו להשיג האיסור אלמלא עזרתו של זה.

אבל התוס' (במסכת שבת ג. ד"ה בבא) כתבו שאעפ"י שהאיסור הוא "ברקאי בתרי עברי דנהרא מכל מקום איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור". וסברא זאת נכונה היא שהלא כל אדם מישראל חייב להפריש חבירו כשרואהו עושה איסור, וכל שכן שלא יעזור לו בהושטת דבר האיסור, ועיין ברא"ש שכתב גם הוא כן (אלא שדבריו צריכים פירוש) וגם הר"ן בע"ז כתב כן.

אלא שא"כ תקשה למה ייאסר זה מדרבנן בלבד, והלא החיוב להוכיח ולהפריש חבירו מאיסור הוא מן התורה (הוכח תוכיח את עמיתך) מעתה גם בדלא קאי בתרי עברי דנהרא ייאסר מן התורה. (והמהר"ץ חיות בהגהותיו למס' שבת עשה מחלוקת בין גדולי הפוסקים בזה. ועיין מ"ש הרב שדייחמד כללים מערכת ו' כלל כ"ו אות ג' לתרץ זה ודבריו צריכים ביאור ולא נוכל להאריך בציטוטם). ולענ"ד נראה שכאן מדובר באדם שבא לקנות בכספו ואם זה לא ימכור לו אחרים ימכרו ולכן מן התורה אינו חייב להמנע מלמכור לו אא"כ קאי בתרי עברי דנהרא, אבל להושיט כוס יין לנזיר או כל דבר איסור לאדם מישראל שלא בדרך מכירה פשוט שאיסורו מן התורה אף בדלא קאי בתרי עברי דנהרא מדין הוכח תוכיח וכ"ש שלא יסייע בידו וכמו שנתבאר.

וסייעתא לדברינו מדברי הרב המאירי במסכת עבודה זרה שם שכתב: כל מה שנאסר לנו משום לפני עור לא תתן מכשול אם הוא רשאי ליקח מאותו דבר בזולתנו מותר לנו למסור לו שהרי אין המכשול בא בשלנו. מעתה מותר לנו למכור דבר האסור לו אעפ"י שהוא לוקחה לאכילה

הואיל והוא מוצא לקנות בזולתנו. ומ"מ אסור ליתן לו, ואם הוא מוצא במזומן ובלא קנין אף נתינתו מותרת וכ"ש אם היה מאותו דבר בידו ואעפ"י שמ"מ גורם לו להרבות באיסור אין בזו נתינת מכשול, וכן כל כיו"ב, ומ"מ ראוי להמנע מסרך מסייע ידי עוברי עבירה, וכן מ"מ אם אינו מוצא אלא בסורח אסור להמציא לו בהזמנה עכ"ל.

מפורש בדברי המאירי חילוק בין מכירה למתנה שמכירה התיר ומתנה אסור. אלא שמה שכתב עוד "ואם מוצא במזומן ובלא קנין אף נתינתו מותרת", זו קשה ביותר כי למה יכנס אדם מישראל לסייע בידי עוברי עבירה במתנה אף אם מצוי לו בלעדיו בשעה שהוא מצווה מן התורה להפרישו מאיסורו. ואף שהמאירי עצמו סיים "ומכל מקום ראוי להמנע מסרך מסייע ידי עוברי עבירה", נראית כונתו שהוא ממדת חסידות ולכאורה יש בזה איסור ממש מכ"ש דהוכח תוכיח.

והסברא פשוטה וישרה שתורה אסרה רק בדקאי בתרי עברי דנהרא שבלעדיו לא יהיה איסור, אבל אם לא קאי בתרי עברי דנהרא לא אסרה תורה המכירה, דלמה יפסיד זה המוכר כשאותו עבריין ימצא מבוקשו בלא"ה במקום אחר, אלא שחכמים אסרו גם זה כדברי התוס' הרא"ש והר"ן, ואדרבא גזירת חכמים זאת היא שטעונה הסבר.

ובאמת שעצם הסברא שברלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור לפחות מדרבנן אין זה כל כך פשוט, שהנה התוס' במסכת שבת כתבו שאסור מדרבנן וכמו שנתבאר. ואילו הם עצמם במסכת עבודה זרה (ו) ד"ה מגין כתבו פרטי דין זה וסיימו סתם, "ומיירי בדקאי במקום שלא יוכל ליקח אם לא יושיט לו זה וכדמסיק דקאי בתרי עברי דנהרא" ולא כתבו כלל שאסור מדרבנן, וכן במסכת חגיגה (יג) בר"ה אין מוסרין דברי תורה לעכו"ם וכו' ועיין שם מה שהקשו, ותירצו "דהכא מיירי אפילו היכא דליכא עכו"ם שרוצה ללמדו דליכא לפני עור כדאמרינן בע"ז המושיט כוס יין לנזיר עובר אלפני עור וה"מ דקאי בתרי עברי דנהרא שבלאו נתינתו אי אפשר להביא אליו וכו'", ולא הזכירו כלל שעכ"פ אסור מדרבנן, ומשמע שהיא מחלוקת בקרב בעלי התוס' עצמם אם בכלל יש איסור דרבנן ברלא קאי בתרי עברי דנהרא. וגם דעת המרדכי היא כן וכמו שכתב הרמ"א (ביו"ד סימן קנ"א ס"ו) בשמו ונעתיק דבריו להלן.

וגם מגדולי הפוסקים יש שסוברים כן ונצטט דברי הרב ערך השולחן

(ביו"ד סימן קנ"א) וזו לשונו: אבל ר' ירוחם נתיב י"ד ריש חלק ז' כתב אסור להושיט יין לגזיר וכן בכל דבר הנאמר וכו' ודוקא שאינו יכול ליטלו בלא הישראל הנותנו לו כגון דקאי בתרי עברי דנהרא ואינו יכול לעבור אבל אם יכול ליטלו בלא הוא מותר. ומשמע דס"ל דאף מדרבנן מותר להושיט לישראל אם אפשר בלאו הכי, וכן משמע מדברי הסמ"ג לאוין קס"ח שכתב ומעמידה דקאי בתרי עברי דנהרא וכו' וה"ה שאסור להושיט דבר איסור למשומדים בענין זה, ועיין שם ששמע דבלא"ה ליכא אפילו איסור דרבנן למשומדים וה"ה לישראל. וכן מוכח מדברי הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סימן רט"ו, ובח"ג סימן תקל"ה דאפילו לישראל ליכא איסור אי מצי שקיל ע"ש, היפך דברי התוס' והרא"ש והר"ן דשבת, וכ"כ הרב עצמו בספר יקר תפארת בספ"ה מה' נזירות וכו' עכ"ל. אמת היא שדעת רוב גדולי הפוסקים היא כדעת התוס' במסכת שבת וכדעת הרא"ש והר"ן, אבל ציינו סברת החולקים משום שניתן לצרף דעתם להיתר אם יש עוד יסודות להתיר או בשעת הדחק.

דין ישראל מומר

ביוה"דעה סימן קנ"א סעיף א' ברין איסור מכירת דברים הצריכים לעבודה זרה לגוי כתב הרמ"א בלשון זו: יש אומרים הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בהם או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר (מרדכי פ"ק דע"ז) ויש מחמירין ונהגו להקל כסברא ראשונה וכל בעל נפש יחמיר לעצמו (ר"ן שם וכתוס' שבת ואשר"י והגמ"ר פ"ק דשבת) עכ"ל. והרב ש"ך כתב לפרש דבריו שסברא ראשונה היא כרין הושטת כוס יין לגזיר דדוקא בתרי עברי דנהרא אסור, וסברא שניה מחמירין דמ"מ איסורא דרבנן איכא (כלומר שלדעת הרמ"א פרט זה שגוי במחלוקת וכמו שכתבנו לעיל) והוא עצמו כתב שאין מחלוקת וזו לשונו: אבל לפעד"נ דלא פליגי דכ"ע מודים להמרדכי ותוס' דפ"ק דע"ז דבגוי או מומר שריא, והתוס' והרא"ש והר"ן מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור... משא"כ בגוי וישראל מומר שאינו חייב להפרישו וכו' עכ"ל.

ופרט זה בהלכה אם ישראל מצווה להפריש גוי מאיסור שמצווה עליו, האריכו גרוה"פ בבירורו יש שהסכימו כהרמ"א שדעתו שיש להחמיר, ויש שהסכימו לדעת הש"ך, ופרט זה אינו שייך לגדון דידן. אבל מה שהזכיר הש"ך שלדעתו ישראל מומר אין מצווין להפרישו ולכן גם איסור מדרבנן לא חל עליו בדלא קאי בתרי עברי דנהרא הוא פרט השייך לגדון דידן ויש לבררו היטב.

כאמור דעת הש"ך היא שישראל מומר אין מצווין להפרישו ולכן אם לא קאי בתרי עברי דנהרא גם איסור דרבנן לא חל עליו (עיקרה של סברא להשוות ישראל מומר לגוי כבר כתבנו התוס' בע"ז ו: בד"ה מנין עיין שם). והרגול-מרבבה (שם) תמה שהלא ישראל מומר אעפ"י שחטא ישראל הוא ומה בינו לבין שאר ישראל. ופירש כונת הש"ך "שגם בישראל אין מצווין להפרישו כי אם בשעובר בשוגג ויש ביד אחר להפרישו... אבל בישראל הרוצה לעבור במזיד על איזו עבירה אפילו אינו מומר גמור אין ישראל אחר מצווה להפרישו לדעת הש"ך, ומומר דנקט הש"ך... משום דמסתמא מזיד הוא, ועוד דכל עובר עבירה במזיד ייקרא מומר לאותו דבר עכ"ל.

ודברי הש"ך כפי שפירשם הרגול-מרבבה נכונים מאד בטעמם וסברתם, וכזאת כתב גם המשנה-ברורה בביאור-הלכה (סימן תר"ח ד"ה אבל), שמצות תוכחה חלה רק לגבי העובר באקראי אבל פורקי עול לגמרי כגון מחלל שבת בפרהסיא וכו' כבר יצא מכלל עמיתך ואינו חייב להוכיחו עיין שם. ועיין מ"ש בספרנו "עשה לך רב" חלק שמיני סימנים לב-לה.

מסייע בידי עוברי עבירה שלא בשעת עבירה

אלא שהכתב-סופר (בחיו"ד סימן פג) תמה על הרגמ"ר שירד לחלק בין שוגג למזיד כי אדרבא מצוה לעכבו ולהפרישו במזיד יותר משוגג וכו' וגם על גוף דברי הש"ך תמה שהרי מומר הוא כישראל לכל דבר וכו', וכתב שדוחקו של הש"ך נבע מסתירת דברי התוס' משבת לעבודה-זרה וכו' עיין בדבריו (אבל ידוע שאין להקשות מתוס' ע"ז למסכתות אחרות יעויין בשדי-חמד כללי הפוסקים סימן ט' כללי התוספות בד"ה ותוס' דמס' עבודה זרה). וכבר כתבנו שסברת הש"ך כפי שפירשה הרגמ"ר

נכונים מאד, ואעפ"כ אנו מציינים סברת הכתב-סופר משום שהאריך ביותר וירד לחלק בין מסייע בשעת עבירה ממש והוא שאסור מדרבנן, אבל בנותן איסור למומר הגם שידוע שיאכל מ"מ בשעת נתינה עדיין אין שום איסור ואינו מסייע כלום בשעה שיעשה האיסור ועיי"ש שהאריך. וחילוק זה חשוב מאד לקבוע מדת האיסור והמותר במסייע ידי עוברי עבירה.

וגם הנצי"ב (בספרו משיב דבר סימן ל"א) גשאל בזה וכתב בשם הרב השואל לחלק כנ"ל בין מסייע בשעת עבירה למסייע לפני מעשה העבירה, וכתב שחילוק זה אמת וברור לדעת התוס' והרא"ש, וציין שכן כתב גם בשו"ת בגין ציון סימן ט"ו, אבל הוסיף שאין זה מוסכם, ודעת רש"י היא לאסור סיוע עכ"פ גם שלא בשעת עבירה.

ראוי לציין שהרב שדי-חמד (כללים מערכת ו' כלל כ"ו אות ג' בסופו) כתב שהנצי"ב גשאל אם מותר לזווג אשה לאיש אשר ידועים המה לעוברי עבירה ויעברו על איסור גדה ובענין דלא קאי בתרי עברי דנהרא שאין בו משום לפני עור לא תתן מכשול אבל אסור מדרבנן... וכתב לחלק בין מסייע בשעת העבירה למסייע שלא בשעת עבירה, וכתב שדעת הרמב"ם כרש"י שגם לפני שעת העבירה אסור לסייע כשאין לחוש מפני דרכי שלום. וביאר עוד דמי שדרכו ופרנסתו בכך לזווג זיווגים (שדכן) דינו כמפני דרכי שלום, ולכן פסק שאם אין פרנסתו בזה אסור לזווגם אף שהוא סיוע לפני העבירה כיון שאסור לדעת רש"י והרמב"ם, אבל מי שפרנסתו בכך מותר לכולי עלמא עד כאן דברי הנצי"ב. והרב שדי-חמד הוסיף בלשון זו, "ואין דעתי העניה נוחה בהיתר זה אלא דמלבד שאיני כדאי לחלוק על רב גדול וצדיק שכמותו אף אין לי פנאי עתה לעיין היטב בזה וכתבתי דברי קדשו לזכרון ומי שדעתו רחבה יבוא ויכריע".

ואף שודאי הוא שאין דעתנו רחבה ולא ראוי לנו להכריע בין גדולי עולם, אעפ"כ כין שברור לנו שמי שפרנסתו בכך ייפגע קשות מסברת המחמירים, ואף גם זאת קרוב לודאי שאם נמחה בו לא ישמע לנו, לכן נראה לענ"ד שזה כשעת הדחק ויש להעלים עין מאלה שפרנסתם בכך ומסייעים לדבר עבירה שלא בשעת עבירה ממש.

סידור חו"ק לזוג שאינם שומרי מצוות

(במאמר מוסגר יצויין שזו אחת מן הסבות שאנכי נמנע בדרך כלל מלסדר חו"ק פרט לזוגות שאני מכירים ויודע שהם שומרי תורה ומצוות כי למה לנו לקשור קשר גישואין לזוג שלא ישמרו על טהרת המשפחה. ומצאתי לי סיוע בתשובה באגרות־משה חאה"ע סימן ע"ה שנשאל אודות זוג שנישאו בערכאות בלבד והבעל געלם וא"א להשיג גט מהבעל אם יש להתירה לעלמא בלא גט, והשיב לשואל בלשון זו: ...ולכן ישתדל כת"ר למצוא הבעל ולהשיג ממנו גט, ואם א"א להשיג גט מהבעל יש להתירה לעלמא בלא גט, אבל ידידי אם לא תקבל האשה לשמור הלכות נדה אין לנו להזדקק לה שנמצא כמסייעין אנו לעבור על איסור נדה, וגם כל דבר שמתירין בשביל תקנת עגונות מסתבר שהוא בשומרי תורה דאל"כ למה יקילו שהרי הוא לעבור על איסורין וצ"ע לדינא. אבל כשתקבל עליה לשמור הלכות נדה יש להזדקק לה באם שהאמת אחר חקירה ודרישה גדולה שלא היו קידושי תורה אלא שנישאת בערכאות של המדינה עכ"ל. אמנם הרב עצמו הסתייג בזה שכתב "וצריך עיון לדינא", אלא שמנדונו יש ללמד מכ"ש לנרון דידן, שהרי בנדונו יש מצות התרת עגונות ואעפ"כ יש להמנע וכ"ש בנדון דידן שאין שום עיגון שהלא מדובר בזוג שאינם שומרי תורה ומצוות ואין שום מצוה לסדר להם חו"ק, ולענ"ד כך עדיף).

* * *

מתוך הבירור ההלכתי רלעיל מתבררים לנו יסודות ההיתרים שניתנו באותן שאלות שנשאלנו, ואף גם זאת בהיתר שמצא לעצמו אותו סוכן גסיעות למכור כרטיסי טיסה ליהודים הרוצים לטוס בשבת. הוא לא שאל ולא קיבל היתר אך למדנו שיש יסוד סביר להעלים עין ממקרה כזה ולא למחות, כאמור משום שהוא מסייע לדבר עבירה שלא בשעת עבירה למי שפרנסתו בכך, וכמובן בדלא קאי בתרי עברי דנהרא, והי"ת יחזירנו בתשובה שלימה לעברו באמת ובלבב שלם.



הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א
חבר בית הדין, עיה"ק ירושלים

לפני עיור בפתיחת מקרר בשבת כשהנורה דולקת

חלב והמחתה תחת הקדירה שלהם בא לידי ביטול בשר וחלב ועל זה כתב הרע"א ח"ל קשה לי הא אינו מכוין לבשל רק לחתות באש ופסיק רישא לא הוה דשמא לא בישל העכו"ם בקדירה בשר וגם חלב, וצריך לומר דדוקא בספק דלהבא שמא לא יהיה נעשה כן במעשה שלו כמו גורר כסא וספסל דהוי ספק שמא בגרירתו לא יעשה גומא אבל בספק דלעבר כמו הכא דאם יש בקדירה בלוע בשר וחלב בחיתוי זה ודאי יתבשל אלא דהספק שמא אין בו בליעת בשר וחלב זה מקרי פסיק רישא עכ"ל. ואחר זה הביא שלפי מה שכתב הט"ז לכאורה היתר גמור הוא וכו' עכ"ל.

ולפי"ז בנידון דידן דהוי ספק שלעבר, דהרי הספק אם יש כאן מנורה ולצד שיש מנורה בודאי ידלק, לסברת הט"ז מותר לומר לאחר לפתוח המקרר ולדעת הרמ"א וכפי הסברא של הרע"א אסור בודאי ידלק.

והנה במ"כ סימן שט"ז ס"ג בביאור הלכה ד"ה ולכן מתחילה כתב על הט"ז שהסברה להיפך ולכסוף סיים שמצא ראייה להט"ז מדברי הרמב"ן במלחמות פ' כירה גבי המיחם שפינהו וכו' ומקשה הגמ' והלא מצרף [כשמכניס מים קרים למיחם חם]

שאלה מי ששכח להוציא המנורה מהמקרר בערב שבת אם מותר לו לומר לאחר שאינו יודע דבר זה ששכח להוציא המנורה, שיפתח המקרר, אם יש בזה משום לפני עיור שמכשילו באיסור עשית מלאכת הבערה בשבת, או כיון שאין האחר יודע שידלק המנורה אינו מתכווין להבערה אינו מכשילו באיסור, ואף שיש כאן פסיק רישא שעל ידי פתיחתו ידלק מ"מ יש לומר שמותר וכמו שיתבאר.

תשובה: לכאורה לדעת הט"ז אור"ח סימן שט"ז סק"ג שכתב שם לדעת המור בנועל חובה וספק אם יש שם זכובים דמותר לנועלו דהוה דבר שאינו מתכווין, ואף דהוה פסיק רישא מ"מ דילמא אין שם זכובים לא הוי פ"ר א"כ גם בנידון דידן יש להתיר כיון שהאחר הפותח אינו יודע שידלק המנורה א"כ אין זה פסיק רישא אף שהאומר יודע ונראה פשוט דה"ה לגבי זכובים שמותר לאחד היודע שיש זכובים בתיבה לומר לאחר שאינו יודע שיסגור התיבה ואין זה פסיק רישא. והנה הרע"א יור"ד סימן פ"ז ס"ו ד"ה בהגה על מה שכתב הרמ"א שם שי"א שאסור לחתות אש תחת קדירה של עכו"ם לפי שהם מבשלים בהם פעמים בשר ופעמים

ועוד יש להקשות ממה דמבואר בגמ' ב"ק דף כ"ו ע"ב אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה, לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, ולכאורה מדוע בעי למעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, תיפוק ליה דלכן פטור משום דאינו מתכוון ואינו פסיק רישא, דאינו יודע שיש לו אבן, והפטור של אינו מתכוון שייך בכל התורה כולה, ולמה ליה למעמא דמלאכת מחשבת שהוא רק דין לגבי שבת. ויש קצת לדחות שעדיף לנקוט פטור מטעם מלאכת מחשבת שכו"ע סוברים כן מאשר להזכיר היתר של אינו מתכוון שהוא רק לדעת ר"ש ואילו ר"י אינו סובר כן עכ"פ קושיה ראשונה על החוס' קשה.

ובשיטת הרע"א, מה שכתב לחלק בין ספק פסיק רישא דלעבר לשאר מקומות דהספק הוא להבא ולכן לא הוי פסיק רישא, בפשטות צריך ביאור שהרי כל מקום שאינו פסיק רישא כמו גורר ספסל ועושה חריץ ג"כ הוא ספק פסיק רישא דלעבר שהרי על הצד שיעשה חריץ בגרירה זו ולא נולד סיבה חדשה אחר שגרר בכוחו הספסל שנאמר שאחר שהכניס כוחו נתחדש סיבה חדשה שיתהווה חריץ ולא משכחת לה שיתהווה סיבה חדשה אלא כגון זורק אבן להרוג ציפור ואחר שזרק בא ציפור אחרת ופגע בה האבן בזה נתהווה סיבה חדשה למה שעשה האבן אבל כל שאר המקומות שמחירין אינו מתכוין לא משכחת לה וגם באופן שזרק אבן להרוג ציפור זה והרג ציפור אחרת מחמת שהגיע למקום האבן נראה שפטור

וקאמר ר"ש הוא דאמר אינו מתכוין מותר והקשו הראשונים הא מודה ר"ש בפסיק רישא ותירץ הרמב"ן דלהכי מותר לשפוך מים למיחם ולא חיישינן למצרף דשמא לא הגיע לצירוף אע"פ שנחמם הרבה שהמים מגעו אותו ושמא כבר נצרפה עיי"ש וכן תירץ המאירי שם הרי דגם בדבר התלוי בספק דלשעבר גם כן אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר וכדברי הט"ז עכ"ל.

ולענ"ד קשה על סברת הט"ז ממה ששינוי בשבת דף י"א "לא יצא החיט במחטו ערב שבת עם חשיכה שמא ישכח ויצא ובתוס' שם ד"ה שמא, כתבו ו"ל אליבא דרבא דאמר לא גזרינן גזירה לגזירה אין לפרש שמא ישכח המחט דאפילו יצא [בשבת עם מחט תחובה לו בבגדו] ליכא איסור דאורייתא כדאיתא בב"ק כ"ו ב' הכיר בה ושכחה לענין שבת פטור, מלאכת מחשבת אסרה תורה אלא שמא ישכח את המחט להצניעו עד שיהיה שבת ולכסוף כשיזכור את המחט ישכח שהוא שבת ויצא עכ"ל. והשתא אם כדעת הט"ז גם לאביי הסובר שגזרינן גזירה לגזירה קשה מה חשש איסור יש כישצא בשבת במחט הרי אינו יודע שיש לו מחט ואינו מתכוין להוציא המחט וכל שאינו מתכוין מותר לכתחילה וגם לא הוי פסיק רישא לדעת הט"ז ומה מקום לגזור שלא יצא בערב שבת שמא יצא בשבת אלא ע"כ שאם יצא עם המחט יתחייב מדין פסיק רישא ואף שאינו שיש לו מחט מ"מ חשוב פסיק רישא כיון שהוא ספק פ"ר דלעבר.

לא נצרף שלא ניתן לדעת הדבר על ידי הסתכלות אלא אולי בבדיקת מומחה זה אינו פסיק רישא והרי זה כגורר ספסל שג"כ ניתן לדעת על ידי מומחה שיבדוק חוזק הקרקע וחוזק הספסל וצורת הגרירה והיה יודע אם יעשה חריץ.

ולפי זה יש לעיין בדבר שלא ניתן לדעת הדבר על ידי בדיקה אלא עד ידי ידיעה קודמת שיש מי שידע אם נחשב לפסיק רישא גם לזה שאינו יודע או כיון שהוא עצמו אינו יודע נחשב אצלו כאינו פסיק רישא.

והנה ברין שפסק הרמ"א שהבאנו באות א' שאסור לחתות אש תחת קדירה של עכו"ם אם החשש שמא מתבשל בה כעת בשר וחלב שניתן לראות זאת אם יגלה הקדירה זה נחשב כפסיק רישא לפי מה שפירשנו. אכן אם החשש שמא בישל לפני בן חלב וכעת מבשל בשר בזה לא ניתן לגלות הדבר זולת על פי הגוי וא"כ מובח שדעת הרמ"א שגם באופן כזה נחשב כפסיק רישא ועוד יותר שגם בשידוע גוי שאם היה אומר הגוי שהקדירה הזאת בישל בה חלב לא היה נאמן שאין גוי נאמן באיסורים ועם כל זה נחשב כפסיק רישא ואם נאמר כן אינן סתירה בין דעת הרמב"ן להרמ"א אכן אם נפרש כוונת הרמ"א שהחשש לחתות תחת קדירה של עכו"ם הוא משום שמתבשל שם בשר וחלב ממש אין ראיה להחשיב כפסיק רישא מה שיש אחד שידוע הדבר.

והנה הרע"א שם בסימן פ"ז צידד לומר שהמחתה אש תחת קדירה של גוי נחשב כפסיק רישא דלא ניחא ומותר לדעת

ממעם אחר שאינו כוחו של הזורק שהרג הציפור אלא הציפור הרג עצמו, וגם במקום שיהיה פסיק רישא שיבא ציפור אחרת יש לפוטרו וכמו שאמרו ב"ק ל"ג א' שהזורק אבן והוציא הלה את ראשו וקבלה שפטור מגלות ובפשטות נראה שבכל עבירות שבתורה כך הדין שפטור שהרי לא נהרג מכח כוחו והרי זה כזורק אבן למעלה וירד האבן ונפל למטה והרג שפטור, וכמו שאמרו בסנהדרין ע"ז ב' ואם מה שהאבן גופלת למטה אינה ככוחו כך גם מה שהלה הוציא ראשו אינו ככוחו של הזורק ומה שאמרו שם למ"ד אחד שלענין גזיקין חייב היינו מעמא שלענין גזיקין נחשב אדם המזיק גם באינו מזיק בכוחו אלא בגופו וכרחוקין בהיה בעל הקורה ראשון ובעל הבית אחרון ועמד בעל הקורה ונשברה החבית שחייב וכמו ששינונו ב"ה ל"א ב' ומעם דבר שאדם המזיק חייב על מה שאינו שומר על גופו שלא יזיק וכמו שבארתי במקום אחר ומעתה לא יתכן לומר שההיתר של אינו מתכווין הוא רק במקום שנעשה העבירה מכח סיבה שנולדה שלא מכוחו של האדם שהרי באופן זה פטור ממעם שאינו כוחו וא"כ כל אינו מתכווין הוא ספק פסיק רישא דלעבר.

לכן נראה שכל ספק פסיק רישא דלעבר הוא רק באופן שניתן לדעת את העבר כמו ברין המ"ז שסוגר התיבה ואינו יודע אם יש בה זבובים אמרינן דהוי פסיק רישא כיון שניתן לדעת כשיסתכל בתוך התיבה וכן בחייט היוצא כמחט שניתן לדעת שיש לו מחט כשיסתכל בבגדו אבל באופן שמדבר הרמב"ן שאינו יודע אם הכלי נצרף כבר או

עלולה לאבד בבית ומטעם זה גם נחשב למלאכה הצריכה לגופה וגם באבן ששכחה יתכן שמדובר באבן שניחא שלא יאבד ובהכרח שמדובר באבן שיש לו צורך בה שאם אינו צריך כלל את האבן הרי זה בודאי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

אבן לפי מה שכתבו התוס' אכן למד בזה שכל המקלקלין פטורים חוץ מחובל ומבעיר ולמ"ד הזה גם מלאכה שאינה מלאכת מחשבת אסורה א"כ נמצא שמאכלין לקטן איסור תורה בידיים אכן הרמב"ם פסק שגם מקלקל בהעברה ובחובל פטור וא"כ שפיר יש להתיר לומר לקטן אמנם לומר לקטן שאינו יודע שיש שם חשמל שידלק כשיפתח הדלת בזה יש לומר שמותר שהנה הפותח ולא יודע שיש שם חשמל אינו עובר איסור שהרי אין כאן מלאכת מחשבת והרי זה כהולך עם אבן בחיקו ואינו יודע או ששכח שלענין שבת פטור מאי מעמא מלאכת מחשבת אסרה תורה ומבואר בשו"ת רע"א שאינו איסור כלל ולא רק שפטור מקרבן אמנם איסור דרבנן מבואר בתוס' שבת י"א שלאביי הסוכר שגורנין גזירה לגזירה מובן למה אסור לחייט לצאת במחט שמו ושכח בשבת שיש לו מחט ויצא לרה"ר הרי מבואר שיש איסור דרבנן כשעושה מלאכה בלי מחשבה וביאר בשו"ת רע"א שם שרבנן אסרו בשבת כל מלאכה גם אם אינה מחשבת ולכן אסור מקלקל וכלאחר יד וממילא גם ביוצא ואבן בחיקו ואינו יודע עובר איסור דרבנן בשוגג אכן איסור דרבנן מותר להאכיל לקטן בידיים כשהקטן צריך לו ומטעם זה התיר רע"א בתשובה לומר לקטן

הערוך, והנה אין להקשות על זה א"כ למה אסרו לחייט לצאת עם מחטו שמא ישכח ויצא והרי אף אם יצא לא יעבור איסור שהרי אינו מתכווין להוציא המחט ואף שהוא פסיק רישא מ"מ לא ניחא ליה שמה הנאה יש לו להוציא המחט. אמנם אין זה קושיא שהרי לפי האמת פירשו תוס' שם שהכוונה שישכח להוציא המחט ובשבת יזכור המחט וישכח שהיום שבת וכל הראיה לא היתה אלא ממה שפרשו התוס' כן לרבא ולא פרשו כן לאביי הסוכר שגורנין גזירה לגזירה והרי התוס' חולקין על הערוך בשבת ק"ג והערוך יפרש שהכוונה שמא ישכח להוציא המחט ויזכור בשבת ויפרש כן גם לאביי.

ועדיין קשה שלמה לא אמרו בב"ק באבן ששכח שפטור מטעם פסיק רישא דלא ניחא ליה חייבים, וגם לא קשה כ"כ אם נקט הטעם משום שאינה מלאכת מחשבת, עכן בעיקר הסברא שהחייט היוצא במחט ושכח שיש לו מחט נחשב כפסיק רישא דלא ניחא ליה. וגם לדעת התוס' אכן עיקר הסברא שכתבנו שהמוציא קשה שנפטור אותו מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה כל שאינו נהנה מהמלאכה ואין זו קושיא כ"כ שנקט טעם לפטור גם לדעת ר"י הסוכר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. וגם להערוך לא קשה לפי מה שביאר בחידושי ר' חיים הלוי שמורה הערוך שלדעת ר"י חייבים גם על פסיק רישא דלא ניחא ליה אינו מוכרח ויתכן שנחשב ניחא ליה שאף שאינו צריך את המחט בחוץ מ"מ כיום שהמחט תקועה בבגדו ואת הבגד צריך בחוץ ניחא שגם המחט תצא לחוץ שאם המחט לא תצא בחוץ עם הבגד

להביא סידור בבית הכנסת כגקרק העירוב
לצורך תפלת הקמן ואחר שיביא מותר גם
לגדול להתפלל אתו באותו סידור וכך אנו
נאמר אם הקמן צריך למאכל שיש במקור
מותר לגדול לומר לו שיפתח כדי להוציא
אוכל שלו ואז גם הגדול יקח שלו.

שבת מורה על אמונה ובטחון

הנה שבת קודש שנצטוונו שלא לעשות שום מלאכה מורה על האמונה ובטחון, להאמין בהשי"ת שהוא זן ומפרנס, ולא כמקצת בני אדם, שהשבת עליהם לעול ולמשא, ומצפים מתי יעבור השבת ויכולים לעשות מלאכתם שיתפרנסו ממנה, רק אדרבה ישתוקקו מתי תבוא שבת יום מנוחה לפטור ממלאכה ויגיעה, כפירוש רש"י ז"ל על הפסוק ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ ט), שיהיו בעינך כאילו כל מלאכתך עשויה ולא חסר כלום.

(מאור ושמש)

לא מושחת עד היסוד? הרי הוא מבקש להשפיל ולהוריד את כל החברה להתנהגותו, ע"כ אמרו חכמים: "ימות ואל יספר עימה", להציל את כבודו של בנו, ישראל מאנשים מושחתים כאלה.

ופעם נשאל מרן זצ"ל מהלמיד אחד, האם מותר לארח בביתו זוג חילוניים שאינם נשוי, אך חיים כנשואים, ע"מ לקרובם לתורה ולארחות חיי משפחה יהודית כשרה?

מרן שלל זאת מכל וכל ואמר שיש להראות שההבדל בין דתי וחילוני הוא לא רק בכך שדתיים אוכלים צ'ולנט בשבת, וחילוניים - לא. אלא ישנו הבדל מהותי. צריך להראות להם את ערך חיי הקדושה וטהרת הבית היהודי, ואי אפשר לתת להם להתנהג בביתך כמו שמתנהגים בחוץ. עם זה צריך לדעת איך לא לעורר שנאה. ומיד פנה לשואל ואמר: אבל אתה תתאמץ ותחתן אותם!

ולא תגזול ויט, יג

רגילות היא בקרב בני אדם לזלזל בזוטות ובדברים של מה-בכך, באמרי שרדאי השני לא מקפיד בהפסד מועט, או בשימוש מועט וכד'. אבל אצל רבינו זצ"ל ששימש כדיין עשרות בשנים, היה ערך דברי חז"ל: דין פרוטה כדין מאה, לחרדת הדין ממש, ואף בפרוטה קטנה מזר והזהיר לבל יזלזלו בזה ויחשבו שאין בכך משום גזל. והיה רבינו מספר סיפור זה לסבר את אזני התלמידים, להחדיר בם את ערך ממון הזולת והזהירות המופלגת מחשש אפילו רחוק של גזל:

מעשה במרן חפץ חיים זצ"ל שהשתתף באסיפת רבנים בעיר פטרבורג. בלילה היה צריך החפץ חיים לשלוח מכתב, אולם בכל חדרי המלון היה האור חשוך חוץ מחדר אחד. הקיש החפץ חיים על הדלת, ולאחר שנענה, נכנס לחדר ומצא בו אחד מחסידי חב"ד. ביקש החפץ חיים מאותו חסיד באם יוכל לתת לו בול, ואכן נתן החסיד לחפץ חיים את הבול הנדרש. כאשר רצה החפץ חיים לשלם את תמורת הבול, שתי קופיקות, צחק החסיד ואמר שזה סכום פגוט ואין צורך לשלמו.

אמר החפץ חיים: נכון שזה סכום קטן, אולם מלאכים שיכולים להיווצר מגול של סכום כזה, יכולים להחריב את כל פטרבורג....

לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר ויט, יג

מעשה בתלמיד חכם מופלג אחד המחזיק כמה מוסדות תורה ברחבי הארץ שנכנס אצל מרן זצ"ל. מרן זצ"ל חיבבו על מסירותו להרביץ תורה ולזכות את הרבים, ומיד התפנה אליו ושאלו למבוקשו. אותו תלמיד-חכם היה נראה עצוב ומיוסר: כבר הרב, אני מנהל כמה מקומות, ויש לי לשלם עשרות אם לא מאות משכורות לעובדים שונים, והנה אני רואה שאיני מסוגל לשלם בזמן, כי בהרבה פעמים אין התרומות מגיעות, ותקציבים שונים שהובטחו על ידי משרדים שונים לא נכנסו לחשבון המוסד, אז איך אוכל להנצל מאיסור "לא תלין פעולת שכיר", והרי הרב יודע כמה הזהר-הקדוש מפליג בחומר האיסור, ואני איני רוצה לקחת איסור כזה על צוארי, לכן אני חושב להתפטר מכל העניין הזה, ולעזוב את הניהול שמכנס אותי לאיסור חמור זה של הלנת שכר, כי אני רואה שאני לא משלם בזמן.

רבינו שמע את דבריו והגיב בחיך מפייס ואוהב: תמהני עליך, אתה חושב שאם היה איסור של "לא תלין" חל במקרה כזה, הית מוצא איזה ראש-ישיבה אחד שמוכן לקבל עליו תפקיד שכזה? האיסור הזה הוא על אדם פרטי, אדם שיש לו כסף פרטי ואינו משלם בזמן עובר על "בל תלין", אבל לא מוסדות שהכסף שם הוא לא שלהם בכלל, ואין תלוי בהם מתי יהיה להם כסף, ועל דעת זה נכנסים לעבוד כשירותים שיכולים להיות עיכובים ואונס שלא תלויים במנהל.

תשובה זו הניחה את דעתו של אותו תלמיד-חכם שנתפייס להמשיך ולהגדיל תורה, ולזכות הרבים בעוד מוסדות תורה ויראה.

ולפני עיוור לא תתן מכשול ויט, יד

לפני הסומא בדבר לא תתן לו עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר: מכור שורך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו (דש"י)

עצת רבינו זצ"ל היתה כאורים ותומים, והרבה פעמים היו כאלה שלא הבינו בהבנה ראשונה לפשר עצתו, ורק אח"כ ראו איך אחת לאחרת דבריו הם במשקל השכל וההגיון הצרוף. אולם לבד מחכמה גדולה זו

להשיא עצה נכונה וקולעת, ידע רבינו בפקחותו הרבה לראות את השואל עצמו, ולפי השואל לתת לו את העצה, ואין דומה עצה זו שנתן לאדם פלוני לעצה אחרת שנתן לאדם פלמוני, אף שבאו בשאלה אחת זהה. ויותר מזה, הגם ששאלה אחת היתה לשנים שבאו ליטול עצה, ובאותו עניין ממש שלשניהם נגע הדבר באו, ידע רבינו להלך נגד כל מחשבות ותחבולות איש, וכדיין מומחה לרבים ראה את טובת שואל זה ולעומתו ראה את טובת השני בצורה הפוכה, הגם שלשניהם אותו אינטרס ועניין באותה שאלה.

מעשה בקהילה אחת שבקשה לה רב שיכחן פאר בקרבה, חיפשה ותרה אחר מועמד הגון עד שהתקשרו עם אברך חשוב מהישיבה. הלך האברך לשאול לעצת רבינו אם כדאי לו להיענות ולקחת את משרת הרבנות ששם, ורבינו השיב בחיוב ואמר לו כי ודאי שזה כדאי לו. אולם משבאו בני הקהילה לשאול לעצת רבינו אם כדאי להם לקחת אברך זה, השיב רבינו שעדיף להם מישוהו אחר. בתוך כדי הדברים נודע לאברך על עצת רבינו, והלה מיהר לרבינו ואמר לו: הרב, היתכן? הרי לי אמרת שכדאי לי להיענות, ולמה לבני הקהילה המלצת שלא יקחו אותי למשרה זו?

חיך רבינו ואמר לו: כשאדם בא אלי לתת לו עצה, אני צריך לתת לו את העצה הכי טובה בשבילו, ובשבילך ודאי שהיה כדאי שתתפוס משרה חשובה שכזו, על כן רק טובתך עמדה לנגדך, אך כשבאו אלי בני הקהילה ראיתי רק את טובתם, ולטובתם אמרתי שלא כדאי שאתה תהיה הרב שלהם!...

ופעם אירע מקרה הפוך, עליו סיפר הרב איתן שמוחצפי שליט"א, ר"מ בישיבת "מרכז הרב":

פעם התנייעצתי עם מרן ראש-הישיבה זצ"ל האם לקבל משרה מסוימת, מרן יעץ לי שלא לקבל משרה זו. והנה, האנשים אשר בקשוני לקבל משרה זו, באו אצל מרן זצ"ל ושאלוהו אם כדאי להם לקבל אותי למשרה זו, מרן ענה להם בחיוב והמליץ בחום. וכשבאתי והודעתי להם שלא אוכל לקבל משרה זו, התעניינו ושאלו: מדוע? השבתי שהתנייעצתי עם מרן ראש הישיבה והוא המליץ לי שלא לקבל משרה זו. תמחו אלה

כנגדי ואמרו לי: כיצד זה יתכן? שהרי גם הם הלכו את מרן ראש הישיבה והוא דוקא המליץ בחום לקבלני למשרה זו. היתני נבון ולא ידעתי מה לומר להם, ולכן הלכתי אצל מרן וספרתי לו את שקרתי.

מרן חיך לעומתו ואמר: מה אתה לא מבין? הרי אתה באת לבקש עצה, ועצתי היתה רק לטובתך, שלא תלך למשרה זו, ועכשיו כשבאו הם, בקשו גם כן עצה, והעצה לטובתם היתה שבודאי כדאי להם לקבל אותך, והלאי וישיגו רב כמותך...

ולפני עיור לא תתן מכשול (ויט, יד)

לפני הסומא בדבר לא תתן לו עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר:

מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו (דש"י)

סח הרב קלמן בר שליט"א, משגיח בישיבת "כרם ביבנה":

סיפר לי פעם בנו וממשיך דרכו, הרב יעקב כהנא שפירא שליט"א, שפעם בא אל מרן זצ"ל מישוהו להתנייע עמו בעניין מסויים, ומרן זצ"ל חשב וחשב ואמר לו שיבוא למחרת, ולמחרת כשבא, שוב התלבט והתלבט, ולבסוף פטר את השואל בלא לתת לו מענה. שאלו בני הבית את מרן, מדוע הוא לא יכול לענות לו כמו לכל הפונים, ומרן זצ"ל השיב: "דעו לכם בני, שכאשר אדם נותן עצה לשני, הוא צריך להיות בטוח במאה אחוז שזו העצה הטובה ביותר עבורו, ומכיוון שאינני בטוח בכך במאה אחוז, עדיף שלא לתת לו עצה כלל".

ולפני עיור לא תתן מכשול (ויט, יד)

מעשה באברך אחד שהיה מסיע את רבינו זצ"ל מביתו שבשכונת גאולה לישיבה ביום מסירת השיעור הכללי ובחזרה. והנה יום אחד, כשהסיע את רבינו לביתו, החנה התלמיד את רכבו על-מנת לרדת עם רבינו, ואת ארנקו הניח על המושב הקדמי במכונית והשאירו במכונית.

רבינו עזר את התלמיד ואמר לו: זו ממש פרצה קוראת לגנב, להניח כך את הארנק גלוי לעין כל, אתה לא חושש ל"לפני עיור?"

ועד כמה חשש רבינו מהכשלת אחרים בעצמו, תעיד עובדה רגישה זו, שממנה עולה ענותנותו ויראתו כאחת.

סיפר הרב שאול גדינפלד שליט"א, אברך בישיבה, בעניין זה:

פעם ראיתי ספר מסויים בספרייתו של מרן ראש-הישיבה זצ"ל ומאוד רציתי לקרוא בו, ומאחר שסברתי שספר זה ישנו רק בספריית הישיבה, ומשם לא אוכל לשאלו, על כן בקשתי מרבינו באם יאות להשאל לי ספר זה למספר ימים עד שאקרא אותו.

רבינו הסכים כמובן, והנה, פתאום שלף עט מכיסו וכתב באותיות גדולות את שמו: "אברהם שפירא" על כריכת הספר הפנימית. תמהתי לפשר מעשהו, אך רבינו חייך ואמר בענוה ובתמימות אופיינית: זה, כדי שלא תשכת להחזיר לי...

נרעשתי ונדחמתי, שכן ללא ספק לא הייתי שוכח מספרו של מרן ראש-הישיבה שבידי, אך הוא בענותנותו חשב שיכול אני לבוא לידי שכחת ספרו, ובכדי לא להכשילי ח"ו רשם את שמו...

והוסיף בנו של מרן זצ"ל, הרב יעקב שליט"א ראש הישיבה, שאף בדידו הוה עובדא כן, כששאל ספרים מספרייתו העשירה של אביו, מרן זצ"ל, רשם מרן את שמו על הספרים כדי שלא ישכת להחזיר לו.

לא תלך רכיל בעמך (ויט, טז)

אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעים להגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי גילגל... לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל... (רש"י)

יכולת המדידה והאיזון בכוחות הנפש אצל האדם, זו עבודת הנפש היותר גדולה, שכן בכל מידה נדרש הוא להשתמש, אלא צריך רק לדעת מתי ואיך, וכיצד לרסנה שלא תעבור את גבולה, וכבר האריך רבינו הרמב"ם ז"ל בהקדמה לשמונה פרקים בעניין ההליכה בשביל האמצעי, שזו תכלית עבודת המידות.

נפלא היה אצל רבינו זצ"ל לבחון ולעמוד מקרוב על מידה זו. למשל, מחד היה רבינו סקורן מאין כמותו, וסקרנותו זו הייתה מתבטאת למשל בתשוקה להכיר כל ספר, כך כשעבר על פני הסטנדרים בישיבה, היה מעלעל בכל ספר שנקרה בדרכו והיה נראה לו חדש, ואם בחור עבר לידו עם ספר, מיד היה שואל ממנו לדעת איזה ספר זה. ומאידך, לא היה כדרך הסקרנים הנושאים עיניהם לבלוש ולבחוש, ואדרבה, לא אהב רבינו את אלה התוחכים חוטמם בעניינים לא להם, כי ידע והוקיר את ערך פרטיות האדם.

היתה בו ברבינו שלווה נפש מופלאה ושיויון נפש כלפי הסובב, כך שהיה נראה ששום דבר לא יוציאנו משלוותו ויניחוחתו ורוגע נפשו. ובשלווה מופלאה זו התייחס לכל הסובב אותו, לא בבהילות סקרנית, ומאידך, לא באדישות ח"ו, אלא בשלווה ורוגע נפלא. וגם כאשר באו נרגשים ונפעמים לפניו מאירוע שקרה, רבינו ברוגע נפשו ידע להציל את מוחות הנרגשים בדברי רוגע וניעם.

ומעשה בבחור אחד שבא לברר כמה הלכות בענייני "יחוד" עם רבינו זצ"ל. באותו רגע היה רבינו מדבר עם בחור אחר, והשואל עמד קרוב מדי לרבינו והבחור ששוחח עמו, משהגיע תור השואל, ואמר לרבינו את נושא שאלותיו, גער בו רבינו ואמר: להיות קרוב מדי לשואל אחר, גם זה איסור "יחוד"!

לא תעמוד על דם רעך (ויט, טז)

מצוות פיקוח נפש זו הינה בלי ספק נגזרת של מידת החסד הנתבעת מהאדם, אף שבא זה על חשבון מעלה ודרגה רוחנית שחושב הוא להשאר בה, מכל מקום חייב הוא לדחות כל המניעות כאשר נדרש הוא למעשה חסד המציל חיים, והלא כך אמרו רבותינו שאם חסיד עובר ורואה אשה הטבעת בנהר, לא יאמר אי אפשר להצילה משום חשש הדרור עורה, כי הרי זה כשופך דמים (סוטה כא: ובהוס' ד"ה היכי דמי).

ומעשה היה בבחור אחד שניגש לרבינו זצ"ל ושאלו שאלה הלכה למעשה, והשאלה היתה כזו:

ובכן, אין זו טענה, וזאת על פי מה שביאר מורי חמי, מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א (קובץ תשובות ח"א סי' קכ"ד), שבעיר שיש בה כמה רופאים, כך שביד החולה לפנות אל רופא אחד, אין הרופא המונע את עצמו מלסכל בחולה עובר בלא תעמוד על דם דער, ולא שייך לסעון כאן שלא מן הכל אדם זוכה להתפאות, משום שבין כך ובין כך לא זקוק החולה דן אלא לרופא אחד, ומניין לנו להניח כי הרפואה תבוא דוקא על ידי הרופא פלוני, שמא תבוא על ידי האחר, ומי יודע איזה יכשר, ואיפה הכתובת הנכונה של הרופא אשר בו תלויה רפואתו... ולפיכך, אומר מו"ח שליט"א, שאם ברור הדבר, שביד החולה להשיג רופא אחד שיטפל בו, ומדובר במקרה שאינו דחוף ומסוכן, באופן זה רשאי הרופא שלא לקבל את החולה, בזמן שהוא עוסק במנוחתו ואכלתו או בשאר ענייניו.

אשתו משמרתו

ובנוגע לנידון דנן - הנה אם אכן האשה דנן מפעילה שיקול דעת מיושב וסביר, משום שקיים חשש שקבלת המטופלים והתדר המנוחה, תפגע בבריאותו של בעלה הרופא, ואולי הדבר אף יגרם שלא יתפקד כראוי, וטובת החולים היא שהרופא ינות, אם כן, אין זה ראוי לרופא להתחכם על דברי התורה הקדושה שציוותה על 'וחי בהם' ועל 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', אלא עלול לדבוע את שעות המנוחה שלו, ואם אינו עושה כן, מותר לאשתו לדאוג לכך.

ולפיכך, ראשית האשה לדאוג שלא יפנו חולים אל בעלה בשעת אכלתו ומנוחתו (פרט למקום פקוח נפש), ומקיימת בעצמה "גמלתו טוב ולא רע".



3. ובספר "עולמות שחרב" (עמוד קצ"ג) מסופר על רופא ששאל את הרבי מסאטמר זצ"ל, האם חייב הוא על פי דין תורה לכתת רגליו באישון לילה לכל חולה הממין אותו? תשובת הרבי הייתה, שחייב הרופא מן התורה לרפא חולי ישראל, אפילו באישון לילה, וזה נכלל בפרוש מה שאמר הכותב "והשבותו לי", כדברי הרמב"ם (בפירוש המשנה גידים פ"ד מ"ד): "חייב הרופא מן התורה לרפאות חולי ישראל, וזה נכלל בפירוש ציווי הפסוק (דברים כ"ב) והשבותו לי, לרפאות את גופו, שהוא כשרואה אותו מסוכן ויכול להצילו או בגופו או בממונו או בתכמתו". אולם, נראה שהדברים נאמרו דוקא במקום שאין הרופאים אחרים בנמצא, או במקום שקיים חשש סכנה.

פרשת אחרי מות

האיש קיבל את ה'פלצבו' ופתאום הכאבים חלפו בלא ה'...'

שאלה

סיפר רופא בכיר אחד:

במחלקה התקבל חולה שהתלונן בין השאר על כאבים עזים. האיש קיבל אנטיביוטיקה לצורך ריפוי מחלתו, ולהקלת כאביו קיבל משככי כאבים. כעבור שלושה ימים, הפסקו את מותן משככי הכאבים, משום שהיה קיים חשש לפגיעה באברים מסוימים אצלו. החולה החל להתפתל מכאבים, ומשפחתו דרשה להמשיך בנתינת משככי הכאבים. כל ניסיונות ההסברה שעל פי כללי הרפואה הדבר עלול להזיק לו ובכלל אין הוא זקוק לכך, לא הועילו, החולה ומשפחתו תבעו בתוקף להמשיך במותן התרופות, בטענה שאין להתחשב רק בספרי הרפואה, אלא גם במצבו ותחושתו של החולה. לבסוף פעלו כבקשתם, ואכן הכאבים הפסיקו.

כעבור שבוע של אשפוז, עמד האיש לפני שחרורו, וכעת, הזמנתי אותו ואת משפחתו לחדרי, והודעתי להם בשמחה: "עמדתם על כך שהאיש זקוק בהכרח למתן משככי כאבים... ובכן, דעו לכם שלמעשה הוא לא קיבל מאומה - השתמשנו בתרופות ה'פלצבו' (תופת דמה שאינה מכילה כל חומר פעיל), וכאביו המדומיינים של האיש, פרחו וחלפו להם..

והעלה הרופא ספק מעניין בולכות שבת שהתעורר אצלו:

באותה השבת, סיפר הרופא, הגיע לביתי אחד מהמטופלים אצלי (שאיו בני בולמות שבת), והתלונן על כאבים ומיחושים שונים. מכיון שאני מכיר היטב את מצבו הרפואי של האיש, ברור היה לי, כי למעשה אין אצלו חשש לבעיה רפואית כל שהיא, אלא הוא מדמה בנפשו כי הוא חולה. כבר הצלחתי לפתור את בעיותיו מספר פעמים באמצעות תרופת ה'פלצבו'.

אך עתה, בשבת קודש התעורר אצלי הספק: האם מותר ליתן לאיש את התרופה (כדי שעל ידי הדמיון ירגיש שכאביו חלפו), או שמא יש בכך איסור נטילת תרופות בשבת? (והנה זה ברור שלתת למטופל זה תרופה אמיתית, אסור על פי ההלכה, ולכן

אם אין ברידה אחרת, אצטריך לומר לחולה שיבוא אלי במוצאי שבת וכדומה. אך שאלתי היא בנוגע לתרופת הפלצבו, שאולי אין היא נחשבת לתרופה, ומותר לתת אותה לחולה.

תשובה

נטילת תרופות בשבת

גזרו חכמים שלא יעשה אדם בשבת מעשה לצורך רפואה, מחשש שמא יכשל בעת הכנת הרפואה בשחיקת סממים, ויעבור על מלאכת טוהו. איסור זה שייך אף באופן שאין במעשהו שום מלאכה ממלאכות שבת, שמכל מקום נאסר עצם מעשה הרפואה. לקיחת תרופות בשבת הינה בכלל גזירה זו. וכתבו הפוסקים, שיש להבחין בזה בין דרגות שונות של חולי, שאם הוא בדרגת 'חולה שאין בו סכנה', כגון שפכל למשכב או שתלה כל גופו, יש להקל ליקח תרופות בשבת. אך הסובל ממקצת חולי או מיתוש, אסור בצריכת תרופות (שי"ע סי' שצ"ה סל"ז).

והנה, החולה' שלפנינו, למעשה אינו חולה (ולכל היותר סובל ממקצת חולי), ומשכך, אסור בנטילת רפואות, אלא שיש להסתפק בנוגע לכדורי הפלצבו, האם מותר ליתנם לו, משום שלמעשה אין זו תרופה אמיתית, או שמא גם כאן יש לחוש לגזירת רבותינו, משום שלמעשה רואים אנו שהתרופה מועילה לאנשים שמקבלים אותה, וגורמת להם להקלה במחשיתיהם?

מאכל בריאים

מותר לאדם הסובל מכאב כלשהו, לאכול בשבת מאכל בעל תכונות רפואיות, שגם הבריאים רגילים לאוכלו, אף שמתכוון בכך כדי להתרפאות, שמכיון שגם הבריאים אוכלים מאכל זה אף שלא לצורך רפואה, אין ניכר ממעשיו שעוסק ברפואה (שי"ע שם). ולכן, מותר למשל לאכול פירות הדר שמכילים כמויות גדולות של ויטמינים לחיזוק מערכת החיסון ולזירוז ההחלמה, או להגנה מפני הצטננויות וכדו'.

והנה מכיון שתרופות הפלצבו, אינה רפואה של ממש (ומצד עצמה ראויה אף לאנשים בריאים), יש מקום לומר שדינה כדין מאכל בריאים, ומותר ליתנה בשבת.

פרשת אהרי מות

ומאידך יש מקום לדחות ולומר שמכיון שתרופה זו אינה נצרכת על ידי בריאים (דברי מאכל הגילים), אלא ניתנת רק לבעלי מחששים שונים (לפי דמיונם על כל פנים), עדיין נאמר לגביה החשש שמא יבוא לעסוק בהכנת תרופות בשבת, (וכשם שאין ליסול במקצת חולי תרופות פסיכולוגיות).

וכשהצענו את הדברים לפני מו"ר שליט"א, אמר כי נראה מסברא כמו הצד הראשון, שמותר להשתמש בתרופות הדמה בשבת, כי מסתבר שלא גזרו על כך רבותינו משום שחיקת סממים, מפני שאין זה תרופה כלל, והרי זה כשותה מים בעלמא.

חשש לפני עור'

יש להדגיש, שאף אם נתינת תרופה זו מותרת, מכל מקום לכאורה בניתנה לאיש, הרופא מכשילו במחשבה לעשיית איסור בשבת, שהרי 'חולה' סבור כי הוא צורך תרופה בשבת (מעשה שאין לעשותו במצבו הנכשני). וכמו כן קיים חשש שילמדו מכאן שמותר ליסול בשבת תרופות להקלת מיתושים בעלמא, ולפיכך, על הרופא להזהיר, שאין לו היתר ליקח במצבו תרופות אחרות בשבת, ורק עתה, מוסר לו את התרופה הזו, היות וברור לו שהדבר מותר, ובכל מקרה אחר, עליו לעשות 'שאלת רב' אם קיים היתר לצריכת רפואות.

4. והרי זה דומה למתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו סלה, שצריך כפרה, ואין להכשיל אדם במחשבה זו (יעיין בתוספות במסכת קידושין דף ל"ב ע"א ד"ה דמחיל).

הלואי ששיגו רב כמוך

סיפרנו לכם בעבר על שכנתי המופלאה - ג'ולי. הפעם נספר דבר מעניין על ביתה היקרה - ציפי.

בגלל בעיה במהלך ההיריון (אז הרי לא היה מכון פוע"ה...), נולדה ציפי עיוורת. כתוצאה משכנותינו עימה, באופן טבעי, התפתחה אצלנו מודעות גדולה יותר לקשייו של העיוור. אך, ציפי הייתה מיוחדת. תמיד אמרנו שהיא משיגה בחייה את המירב, שאדם יכול להשיג ללא ראייה. היא ניהלה חיים נורמליים לחלוטין וב"ה נישאה, והיום היא כבר סבתא מסורה, לכמה וכמה נכדים.

פעם, כאשר ישבה אצלנו בסעודת שבת, דפקה בדלת אחת השכנות, ועוד טרם הספיקה להיכנס לבית, אמרה לה ציפי: "ברוכה הבאה שושנה". לאחר מכן שאלתי אותה: "ציפי, כיצד זיהית אותה עוד לפנינו?". ענתה לי ציפי: "כאשר הקב"ה לוקח מאדם חוש אחד, הוא מחדד לו את האחרים".

אמנם, זה בדיוק מה שהייתי רוצה שלא תאמרו על איסור "לפני עיוור לא תיתן מכשול" (ויקרא י"ט, י"ד). כמובן שאין שום היתר לסמוך על כך שהעיוור בדבר יקלוט את המכשול ששמנו בפניו, בעזרת שאר חושיו. על זה בדיוק נאמר: "אַרוּר מְשַׁגֵּה עֵוֶר בְּדֶרֶךְ וְאָמַר כֹּל הָעַם אָמֵן" (דברים כ"ז, י"ח).

הפרשנים מבארים את משמעותו של איסור 'לפני עיוור'.

הרמב"ן מפרש כפשוטו של מקרא, שיש איסור לשים מכשול לפני אדם עיוור ולגרום לו ליפול. לעומת זאת, רש"י מפרש על פי המדרש (ספרא קדושים ב', ג') שמדובר בנתינת עצה מטעה שאותו אדם ייפול בה כאשר ינסה ליישם אותה.

המדרש הנ"ל מסיים בכך שהדבר 'מסור ללב', שכן הפסוק מסתיים במילים: "ויראת מאלוקיך אני ה'". המהר"ל (גור אריה) והכלי יקר מבארים שזהו חיזוק לפירוש שמדובר על עצה רעה, שכן זהו דבר המסור לליבו של אדם, האם חושב שזו אכן עצה טובה, ורק ה' יודע זאת, מה שלא קיים בנתינת מכשול של ממש.

הלכה למעשה, איסור 'לפני עיוור' מסתעף לענפים רבים.

הגמרא (ע"ז ו'). אומרת שהמכשיל את חברו בעבירה, אף הוא עובר על לאו זה: "מניין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח, תלמוד לומר לפני עיוור לא תיתן מכשול".

דוגמא נוספת לאיסור 'לפני עיוור' - אב המכה את בנו הגדול. כיוון שעלול לגרום לבנו להחזיר לו מכה, ובכך לעבור על מצוות כיבוד אב ואם (ש"ע י"ד ר"מ, כ')

באחד משיעוריו, דן מורינו הרב יצחק זילברשטיין שליט"א (והערב נא- ג', 277) לגבי אדם שהיה אסור לו לקחת תרופה בשבת נגד כאבים, אך הרופא נתן לו פלצבו (תרופת דמה), ואכן כאביו חלפו כלא היו. הרב דן האם מותר היה לרופא

לתת לו תרופה זו, שהרי למעשה לא הכשילו, אך האדם מצדו נהג שלא כדין כשלקח בשבת תרופה שחושב שהיא אמיתית.

הרב זילברשטיין מסיק, שעל הרופא להזהירו שאין לו היתר לקחת במצבו תרופות אחרות בשבת, ורק עתה מוסר לו תרופה זו, היות וברור לו שהדבר כעת מותר, ובמקרים אחרים צריך לעשות שאלת רב.

הרמ"א (או"ח קס"ג, ב') פוסק שאסור להאכיל לחם למי שלא נטל ידיו, משום 'לפני עיוור'.

בדומה לכך, דנו האחרונים האם מותר לכבד אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות במאכל מסוים, כאשר ברור שלא יברכו עליו.

הגרש"ז אויערבך זצ"ל (עיין מנחת שלמה א', ל"ה) היקל בזה דווקא כאשר האורח הינו תומך תורה, ואם ייפגע עלול להתרחק לגמרי מהתורה, וישנא את שומרי התורה והמצוות.

מסיבה זו נהגו במקרים כאלו לברך בקול, ולומר "הריני מוציא ידי חובה בברכתי את כל הנוכחים".

כמו כן, דנו הפוסקים האם מותר להניח מכונה אוטומטית המוכרת ממתקים, כאשר לא כולם יברכו על האכילה. וכן דנו האם מותר שמכונה זו תפעל אף בשבת. מה דעתכם?

כאמור בתחילת הדברים, המשיא עצה רעה לחברו, עובר על איסור 'לפני עיוור' (עיין רמב"ם, רוצח ושמירת הנפש, י"ב, י"ד).

מו"ר הרב אה"כ שפירא זצ"ל, היה מדגיש תמיד שכאשר נותנים לאדם עצה, צריכים להיות בטוחים שזו עצה טובה והוגנת, ואם לאו – לא לתת את העצה כלל. פעמים, כאשר היו מתייעצים עמו, היה מבקש לחזור מאוחר יותר כדי שיוכל לחשוב שוב האם העצה ראויה.

כמו כן, היה מקפיד שהעצה תהיה מכוונת ומתאימה לשואל. פעם פנה אליו ידידי הרב איתן שנדורפי שליט"א בשאלה האם לקבל משרת רבנות במקום מסוים. הרב יעץ לו שלא לקבל את המשרה. כאשר באו אנשי הקהילה להתייעץ עם הרב, הוא המליץ על הרב שנדורפי בחום רב. לתמיהתו של הרב שנדורפי, הסביר הרב: "הרי אתה באת לבקש עצה, ועצתי הייתה לטובתך, שלא תקבל את המשרה. עכשיו כשבאו הם וביקשו עצה, העצה לטובתם היא שבוודאי כדאי להם לקבל אותך, והלוואי ששיגו רב כמוך".

נשמח לשמוע מכם דוגמאות ותובנות נוספות לגבי איסור זה. כמו כן, ניתן לקבל את חוברתנו "לפני עיוור" בכתובת המייל pvpuah@gmail.com.

אני רבים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והשחר קצת לו לשלם תבא
ותלמוד תורה בנגד כלם

לזכר ולעילוי נשמת רבי יהושע השיל רייזמן ז"ל, נלב"ע י' בטבת תשס"ט, תנצ.ב.ה.

בענין

ספיה לקטן



שיעור קב

• שנה שלישית •

שנת ה'תש"ע

ספיה לקטן

- א. הגדולים מחהרים לא 'לספות' [דהיינו לגרום בידים] איסור לקטן, ונחלקו הפוסקים: האם האיסור מהתורה או מדרבנן • מהו הטעם לאיסור 'ספיה' • האם אסור לספות לקטן דבר שאסור מדרבנן.
- ב. קטן אוכל נבלות - האם מצווים להפרישו, ומה הדין לאפרושי קטן מאיסור דרבנן. וכן יש לעיין האם לאב יש חיוב מיוחד לאפרושי בנו מאיסורא, יותר מכל אדם אחר.
- ג. גדר איסור ספיה לקטן - איסור כללי מצד עצמו [נכעין איסור לפני עור לא תתן מכשול] או שהאיסור הוא חלק מעצם מין האיסור המסויים שמאכיל את הקטן [לדוגמא, כשמאכילו שרצים, עובר הגדול בלאו דשרצים] - והנפקא מינה בזה.
- ד. איזו פעולה מוגדרת כ'ספיה' אסורה: ציווי על קטן לעשות איסור • הגשת מאכל אסור לפני הקטן • העמדת קטן בסמוך למאכל אסור.
- ה. מאיזה גיל נאמרו איסור ספיה לקטן והחיוב להפרישו מאיסורא.
- ו. האם מותר להאכיל קטן: דבר שאיסורו רק משום חומרא או מנהג • דבר שאינו אסור מחמת עצמו אלא מחמת הזמן.
- ז. ספיה בספק איסור • ספיה באיסור עשה • ספיה באיסור שנחלקו בו הפוסקים.
- ח. חיוב המתנת שש שעות בין בשר לחלב בילדים קטנים.
- ט. אישפוח קטן שוטה במוסד שבו יאלץ לאכול מאכלים שאינם כשרים.
- • •
- י. נצטוונו בתורה "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך" - חיוב שביתת בנו בשבת, כלליו ופרטיו.
- יא. העמדת קטן ליד מתג חשמל בשבת • מקרר חשמלי ששכחו לנתק ממנו את הנורה - פתיחתו בשבת על ידי קטן • צעצועים שיש איסור להשתמש בהם בשבת - האם מותר ליתנם בשבת לתינוק.

שמות, כ, ו' יום השביעי שבת לידוך אלריך לא תעשה כל מלאכה אתה ובעדך ובתך

עבדך ואמתך ובהמתך ונדר אשר בשעריך:

רש"י: אתה ובנך ובתך, אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מזהירים הם אלא לא בא אלא לתוהו גדולים על שבתת הקטנים וזהו ששנינו (שבת קכא, א) קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבתתו עליך:

רמב"ן: אתה ובנך ובתך הקטנים, הזהירו בשבת שלא יעשו הבנים הקטנים מלאכה לדעתנו וברצוננו.

קכא.

כל כתבי פרק ששה עשר שבת

ספרות הש"ס
קס הספוט

קס ספוט
קס הספוט

עבדך ובעדך ובתך
קס ספוט
קס הספוט

אמר אלהים לאדם כי אתה ובעדך ובתך
קס ספוט
קס הספוט

אבל קצו שבא לכבות אין שומעין לו מפני
קס ספוט
קס הספוט

טעם כל לילה וכל יום שם לקטוף
קס ספוט
קס הספוט

טעם כל לילה וכל יום שם לקטוף
קס ספוט
קס הספוט

עבדך ובעדך ובתך
קס ספוט
קס הספוט

אמר אלהים לאדם כי אתה ובעדך ובתך
קס ספוט
קס הספוט

אבל קצו שבא לכבות אין שומעין לו מפני
קס ספוט
קס הספוט

טעם כל לילה וכל יום שם לקטוף
קס ספוט
קס הספוט

טעם כל לילה וכל יום שם לקטוף
קס ספוט
קס הספוט

בכל מערבין פרק שלישי עירובין

מ:

אין ביטול לברוך עליה ולתורה המבדך צריך ששטחם ליחיה לעקא לית

הלכות כרב אחא (א) דילמא אתי למסוך מאי הוי עלה שדרה רבנן לרב ירמיה

הנהגות וציונים

הנהגות וציונים

הנהגות וציונים

הנהגות וציונים

חידושי הרשב"א - יבמות קיד, א

דחוי לקטנים והוא ליה כיין לנוזר, אלא כל שראוי לקטנים מערבין בו לגדולים. אלא משמע דאפילו טבל דרבנן אין מאכילין אותו לקטנים בידים, והיינו דאין מערבין בו, דהואיל ולא ספיגין להו בידים, מידי דלא חזי אפילו לקטנים קרינן ביה והוא ליה כטבל גמור. לא היא, דלעולם טעמא דהחם משום דמידי דחוי לגדולים כענין, ולא דמי למערב לגדול ביום הכפורים, דהחם הוא גופיה חזי אפילו לגדולים, אלא דאיסורא דיומא קרינן ביה, וכיון דאין איסורו מצד עצמו של עירוב חזי נמי השתא לקטנים מהוא מערבין בו ואפילו לגדול, מה שאין כן כטבל דאיסורו מצד עצמו, והיילכן אע"ג דחזי לקטנים אין מערבין בו לגדול.

ויוחר מזה כתבתי בראש השנה גבי אין מעכבין את החינוקות מלתקוע. אבל הר"מ במזל כתב בסוף הלכות מאכלות אסורות, שאפילו בשבת דרבנן אסור להאכילו בידים.

למיסוך אלא בדבר שאינו לצורך הקטן, אלא לצורך הגדול, כההיא דרב משרשיא דזריעת הכשות לצורך רב משרשיא ולא לצורך הקטן. ותרע לך, דאמרינן בפרק (בתרא דיומא) [בכל מערבין] גבי זמן, היכי ליעביד ליטעמיה ליגוקא אתי למסוך, ואיכא למידיק היכי חיישינן להכי והלא אנן מאכילין את החינוקות ביום הכפורים, וכדאמרינן מעשה בשמאי שלא רצה להאכיל בידו אחת וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיו, אלא דאין החם משום שצרכו של חינוך, ולצרכו לא חיישינן לסורבו, אבל לצורך עצמו כההיא דכשוחא, אי נמי כההיא דכוס של כרכה אסור. ואי קשיא לך, הא דתנן בעירובין פרק בכל מערבין, אין מערבין כטבל, ואוקימנא בטבל טעול מדרבנן, ואם איתא טבל דרבנן אמאי לא, אע"ג דלא חזי לגדולים הא חזי לקטנים דהא מאכילין אותם בידים, וא"ת מאי דחוי לגדולים כענין, לא היא, דהא תניא התם, מערבין לגדול ביום הכפורים, וקא מפרש טעמא החם משום

ומיהו משמע לי, דבאסורין של דבריהם אומרים ל"ג לאכול בפירות, דהא למאן דאמר בשל תורה בית דין מצווין להפרישו, בשל דבריהם אין בית דין מצווין להפרישו, כדמתרצין הכא, הכא במאי עסקינן בעצין שאינו מדרבנן, ואמרינן נמי בדמאי הקלו, וכיון שכן כ"ן דקיימא לן דאף בשל תורה אין בית דין מצווין להפרישו, בשל דבריהם מחתיין ב"ד דרגא אחת ומתירין בו אפילו לומר לו לאכול. ויש לי ללמוד דאמרינן בשבת פרק ר' אליעזר דתולין, רב משרשיא יהיב פרוטה לחינוק גוי דרע ליה כשותא בכרמא, ואקשינן וליחן ליה לחינוק ישראל, ופרקינן אתי למסוך. ומאי קשיא ליתן ליה לחינוק ישראל, דכיון דישאל גזול אסור מדרבנן, אף לחינוק ישראל אסור לומר לו לעבור ולורוע, אלא דאין כדאמרן, דלא העמידו דבריהם ז"ל אלא אצל גדולים של ישראל ולא אצל קטניהם, כ"ל. ואע"ג דאסיקנא התם דאסור משום דילמא אתי למסוך, לא שייך ההוא טעמא דאחי

ב. 66 דברי רבינו אלו הנכאוב בביאור הגר"א אורח שמן סק. וכ"כ המאירי. ועיין באריש סוף מאכלות אסורות מש"כ בדברי רבינו. במל' סוף ה' מאכלות אסורות שהאריך בדברי רבינו. ועי' בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' פא שהאריך בכל דברי רבינו אלו. ועי' בבית הלוי ח"א סי' ג. 68 פ"ז הכ"ז. ורובא דברי בבבומי, וכן במאירי ועיי' מש"כ להוכיח בדברי. וכ"כ ח"ט ח"ד מקמאי. 69 ר"ל דהרמב"ם לשיטתו אצל ד"ל כסא"ם שורש א ורבכל איסור דרבנן איכא לא ולא חסור, נמצא דמאכיל לקטן איסור דאורייתא. ועיין בראש השנה לג, א תר"ה תניא, שדעתם כדעת הרמב"ם. ועי' בקרן אורה ובציל מש"כ בדעת הרמב"ם ובדעת רבינו.

ולווע. 58 וכ"כ ראה זו בחשבות רבינו שם, ובמאירי כאן. 59 בנדרים וכ"כ: א. התניק. ועיין בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' פא אות ד מש"כ ליישב קושיית רע"א. 60 כצ"ל הוא בעירובין מ, ב. בנדרים: בפרק בתרא דיומא ובעירובין גבי זמן ביום הכיפורים אם אומר ככוס. 61 בנדרים: יומא פ"ד ה"ב, ולפינו שם: מעשה בשמאי הוקן שלא רצה להאכיל את בנו וגזרו עליו חכמים והאכילוהו בידו. ובתוספתא אוקימנא הוא כדרישת רבינו. 62 וכ"כ ובתוספתא אוקימנא הוא כדרישת רבינו. 63 בשבת קכא, א. ובעירובין שם ובר"ה לג, א. ובחשבות ח"א סי' צב. כ"כ: א. שם טעמא כוס של כרכה. 64 כ"כ, א. 65

ל. 51 * וכ"כ המאירי בשם י"מ. 52 בנדרים: מותר לומר לו. 53 * וכ"כ רבינו בסוף הפרק, וכ"כ הרשב"א שם וכ"כ המאירי שרוב הפוסקים מסכימים שאין ב"ד מצווין להפרישו, אלא שדעת הר"י כתב ש"כ מצוה להפרישו עיי' שם. ועיין ברמב"ם פ"ב שבת ה"ז ובמכ"ר ח"א ב"מ ובכ"מ שם. ובפרק ז' מאכלות אסורות הכ"ז, פ"ב אבל ה"ב, ובשו"ע אורח שמן, א. ועיין בתוס' גיטין נה, א ד"ה ועל. 54 כ"כ: א. הם מתירין בו בנדרים: מתירין בו דרגא אחת יותר. 55 וב"ב רבינו בתשובתו ח"א סי' צב. וכן מובאים דברי רבינו במאירי ובמקמאי. 56 קלט, א. 57 כ"כ: א. אף לחינוק ישראל וישראל אסור לומר לו לערוד

הנלקח מן האוצר מותר כן המוריס במקום שדרכן למת לתמוכו יין אסור. [ו] ואם היה היין יקר מן המוריס מותר. וכזה מורין בכל דבר.

שאין אדם מערב היקר כחול שהרי מפסיד אבל מערב הזהל ביקר כדי
 להשתכר : כן כזו שאכל אחד ממאכלות אסורות או בשעה המאכלה
 בשבת אין בית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת. נביא בשעשה
 אצל להאכילו בידים אסור ואפילו בדרים שאסור מדברי סופרים.
 וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומדע ואפילו בדרים שזן משום שבות :
 אעפ"י שאין בית דין מצווין להפריש את האסון מצות על אכיל בלעשר בן
 להפריש כדי לתנות בקדושה ופרישה שני חנוך לנער על פי דרכו וגוי :

ישו וכו' זה נלמד ממה שאמרו רבנן מקומות שהאב חייב למנך את בנו. דע שרבינו נחם נפרק כ"ד

זכור. המורים במקום
שדרכן שרע שט סייל
מערב האל טשרע שט

[illegible]

לענויי נדבנות
הי"ץ (שיסס סחלונס).
תרישה, כ"ס בכח"י
דפ"י, וחסל כנ"י ש"י
ושלסחיו וכלל.

אורח חיים - סימן שמג

י"ח

וּמִתְּבוּ הַתּוֹסֶפֶת בְּפֶרֶק כָּל כְּתוּבִי (קכא. ד"ה שמע מיה) דהא דאמרין קטן אוכל ובלות אין בית דין מצווין להפרישו מִיָּד בְּקֶטֶן שְׁלֵא הֵגִיעַ לַחֲנוּךְ דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנוכו כל שכן דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה עכ"ל משמע דלא שני להו בין בית דין לאביז וכן כתב **הרשב"א** (יבמות קד. ד"ה ר' יוחנן) והביא ראיה מההיא דמיתתי בפרק חרש (שם) בן חבר שרגיל לילך אצל אבי אמו עם הארץ וכו' ועוד מדאמרין בפרק יוצא דופן (גדה מזו): לא צריכא לאותן המזהירים עליו ואקשינן שמע מיה קטן אוכל ובלות אין בית דין מצווין להפרישו ואם איתא לימא לא צריכא לאביז וכתב עוד שקשה לו לאוקמי הא דקטן אוכל ובלות אין בית דין מצווין להפרישו בשלא הגיע לחינוך ממתניתין (גטין נה) דקטנה בת ישוראל שנישאת לכהן שאכלת בתורהה דחתם משמע דאפילו כשהגיע לחינוך היא ואפילו הכי אקשינן בממרא (שם) וליכול קטן אוכל ובלות הוא ואין בית דין מצווין להפרישו אלאמא אפילו במפולא סמוך לאיש אמרין הכי ת"ש קטנה שנדה וכו' ופרקינן הוה ליה קטן אוכל ובלות הוא ואין בית דין מצווין להפרישו אלאמא אפילו במפולא סמוך לאיש אמרין הכי וגדולה מזו אמרו שם בפרק יוצא דופן גבי מופלא לאותן המזהירים עליו ואקשינן ש"מ קטן אוכל ובלות אין בית דין מצווין להפרישו דאלמא מאן דאית ליה אין מצווין אפילו בקטן סמוך לאיש קאמרו ושמו נאמר דלא אמרו מחנכין אלא למצות עשה ולא למצות לא תעשה עכ"ל (והרמב"ם (מאכא פ"ז הכ"ח) דמפליג בין בית דין לאביז אתי שפיר דכי אמרין קטן אוכל ובלות אין בית דין מצווין להפרישו בהגיע לחינוך נמי אמרו אבל אביז מצווה להפרישו קעם שהוא מצווה לחנוכו במצות עשה. ולענין איסורין דרבנן אפילו בידים וכן כתב הרשב"א (שם ושם כתב. וד"ה שמעת) ומהנה כתב בתשובה (ח"א סי' צב) שלא אמרו לו אלא להלכה אבל לא למעשה והרמב"ם בסוף מנחות (פ"ה ה"ז) כתב להאכילו בידים אסור אפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים וכן אסור להגדילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדבריהם שהן משום שבות.

פסקים וכתבים - סימן סב

הַדָּשֵׁן

הוא לקטן שנעשו מכושרות מתחת ידו, לכן נראה שטוב הוא שיקבל איזה כפרה, אני אינני רגיל כל כך להצריך כפרה וחשובה במשקל וכדי הוא מה' ויובש ששל פיו יעשה. וכן אותו שעובר על שבועות שנובע שלא לשחוק יקבל תשובה על פיו. ושאלה על האוזן האמיתית אני משיב דבר בינן נוגע באיני ממנות, וכן נהגו אבותינו ז"ל לבטל השיב אפילו דרך תשובה ושלמה בעלמא. אם הלחץ והצורך שבשכר

במקום אחר השיב לאוהבו ולא לאחר

עונש כ"ד אמאי לא מחייבינן להפריש מן העונש.
ובקטן שהגיע לחינוך איירי החם כדמוכח להדיא בחוסי'
שני' בפרק בתרא דיוסא' דמקשה (חז) חינוך קטנים
דהחם אהיה דפ' חוש. והא דאית' קרא דאסרה תורה
לא ליספ' לה ליהרש. ש' לומר האית' דפד' דתמנא
שלא ירגיל אותו לעבור בעצרתו וכשעלה יבקש לומר
ובפ' החובל נמי משמע להדיא באשירי דקטן שחבל
או הדיק פטור אפילו לכשיהיה גדול משום דלאו בר
עונשין וילפינן החם מן שאינו באשירי אפילו במצוח
וחקש. אמנ' בה"ג שם כבב דחייב לשלם לכשיגדול.
ונראה נמי אי דייק' לתלמודא כמלה דזכית' דסימ' דעה

שלומך יסגן לחרדא אהובי חרד מענדל זצ"ל. אדער
 שאלחתי על הקטן שקלל את אביו בנתקו
 בתינתו בן ירא שנה, עוד עבר עבירה אחרת באותו
 פרק שהעיר עדות שקר על איש כשר שגבר, ורוצה
 לקבל תשובה על כך. נראה לרשקן כולל כשהיה
 ליתנתו לאדבר עותש ואזהרה וואו פלל ועיקר אפילו
 שעה אחת קורס שהביא שתי שעדות, כדמוכח להדיא
 פ' ארבעה אחין (ביבמות לג, א) דקאמר דאיתיה שתי
 שעדות בשבט ע"ש. ודאף (ביבמות קדא, א) נמי
 מוכח דאפילו עונש כל דהוא חכם עליה, אלא
 אמת וגיבולות אין בידי מנצחין להפריש, ואי הוי עלין

סי' קכח: 1. ביי ורמא (סי' חע"א סיכ), ועי' מג"א (סק"י) ואין חילוק בין קטן לקטנה. רצ"ע לקט יושב (ח"א עמ' 80) וכתב זאת בשם מנחם ועי' הגמ"י פ"ג מהמזן או"ח ב' ופ"ו אות ט' בשם רבינו שמחה, וכיון מובא בלשונם שם. 2. סי' י"ד.

3. ר"ה דחזקה טמאה. 4. עי' מג"א (סי' רס"ט) רצ"ע תשרי חמ"ט (חז"י סי' ל"ז) משכ"י ב"ד ורבינו ובבית אמרים (חיד"י סי' סיכ) ביאר ד' ריבון מטוב ע"ש.

שאלות ותשובות - סימן ככו

הד שז

שאלה: קטן מערב פסח שרי להאכילו מצות או לאו.
תשובה: יראה דאם לא הגיע הקטן לכלל רעה כיצד שידע ומבין מה שמספרים לו מטיים
הנפלאות במצות מצרים שרי להאכילו, ואעפ"י דאסור
לכחם לגדול אכילת מצה בעפ"י מומן אסור חמץ ואיך
יכיל' דלא ספיק בידים אכילתו, הלא חילוק מחרים
הנפלאות ברטת שלוי' הדומ' באיסור לאו אכל ביטול

סי' טכ: 1. תשי' ישנים פה א דיה נח [נחן] מוכח מר' רבינו בשו"ת פ"י צ"ד דתשי' שאנין ליומא דהו' תחית' ישנים שלטנו וכ"כ שה"ג צדק
דגמ' [שאנן]. 2. ב"ק פ"ה ס' ט'. 3. דמאי [אורח] ס' שמ"ג ס"א. ועי' ב"ה וס"ד [מק"ל], תרי פטר חסידים [ס' תר"צ] וע"י בחש"י
דמ"ע פמ"גו [ס' י"ט] וחת"מ [א"ר] ח"א ס' ט"ז [מ"ג] ומהרש"ם [ח"ג] ס' ק"ג [דאחינו] ח"ג ס' ס"א [אגדת] משה [אורח] ח"ב ס'
דמ"ב

שאלות

חתם סופר חלק או"ח

ותשובות

תשובה פג

זוטא בשבילי, ואם זה מקרי ספי ליה בידים אסור לנו למספי בידים. ומה שכתב מעלתו גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה, מכל שכן דגנאי גדול הוא, וצירד לומר עפ"י דברי תוס' בשבועת העדות ולי ע"כ דיה אבל דבגנאי גדול אפילו איסור דאורייתא שרי. לא נ"ל דאיהו לית ליה גנאי דאין ברשת לשוטה (כ"ק פ"ו ע"ג) ובני משפחתו משום גנאי דידהו שיהיה להם שוטה במשפחה, וכי בשביל זה נתייר להם איסורא דאורייתא, ישתקע הדבר ולא יאמר.

אך לפע"ד אין כאן ספי בידים, וכ"כ להדיא הסמ"ג בשם רבינו ברוך והביאו ים של שלמה ס"פ חרש בפשיטות, דמותר לומר לנכרי לסוכו בחלב ולהאכילו דברים האסורים. אלא דבנמוקי יוסף הקשה שם אמאי דקאמר ש"ט יונק מנכרית ומבהמה טמאה מה איסור יש ביונק מן הנכרית, ומשמע מזה כשיטת ר"ח דאסור חלב של נכרית, וקשה ע"ז מש"ס דע"ז דנכרית מניקה בנה של ישראל. והקשה היש"ש מאי קרשי, הא למסקנא קי"ל אין בי"ד מצווין להפרישו, וא"כ לעולם אימא לך חלב של נכרית אסורה, והא דשרי להניק מנכרית משום דאינו מצווה להפרישו אפילו ליכא סכנה, והניח בתימא. וא"כ לכאורה משמע מזה דס"ל לנמקי"ד דזה מקרי ספי בידים במה שמוסרו למינקת נכרית, והש"ס דמייתי מיונק מנכרית, במכ"ש פריך, דאפילו למיספי ליה בידים שרי, מכ"ש דאינן מצווין להפרישו, ולמסקנא משום סכנה שרי אבל היכא דליכא סכנה לא, ואם כן תקשי מש"ס ע"ז על ר"ח הנ"ל, כנ"ל סברת נמקי"ד.

ומכל מקום נ"ל דחוקא להניק דמצווה להדיא להניק, אבל למסור לגוי ויאכילוהו וישקוה ואינו אומר לו להאכילו דברים האסורים שרי לב"ע, וכן כתב להדיא ה"י הרשב"א ביבמות (שם ד"ה רבי יוחנן) דאפשר דמותר להעמידו אצל נבילה כדי שיטול ויאכל דומיא דעובדא דר' יצחק דאירכס ליה. ונראה הא דכתב אפשר ולא החליט, משום דאין מעובדא דר' פדת ראי גמורה משום דאפשר דמייתי להו בלי איסורא כגון פחות פחות מד' אמות כמ"ש הוא עצמו ז"ל בהא דחניא לא יאמר לו הבא לי חותם או מפתח רבנותא קמ"ל אפילו הבאה דאפשר פחות פחות מד' אמות, מכל מקום לא יאמר להדיא הבא לי ע"ש. ואם כן אפשר דמשום הכי הותר לידבר טלי' להתם. ועוד, הרי דקדקו טלי' וטליתא דאפשר שישארוהו שנים וה"ל שנים שעשאו מלאכה ואין ראי' מכאן להעמידו אצל נבילה דמסתמא יאכל כשעור בכדי אכילת פרס. משום הכי כתב אפשר.

מכל מקום בהא טלקינן דלרוב הפוסקים משמע בפשיטות דבמה שמעמידו אצל נכרים אינו כמאכילו בידים וכן כתב רי"ז סוף ח"א אלא שהצריך שיהיה קצת חולה כמ"ש מג"א (ס' שמי' סק"ג) בשמו, אבל בנשחא שלפנינו כ' בשם הרמ"ה ח"ל. אין למחות בגויות המאכילות אותו נבילות אבל אין לומר לגוי להאכילו דבר איסור וכו' עכ"ל. והכא נמי בנדון שלפנינו אין אומר דבר אלא שמשכירו לרפאותו ולונו ובמה שירצה וה"ל כמעמיד אצל נבילה או כנותן לו ערב שבת עם חשיכה אע"פ שוראי ילך בשבת ויוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים וד' אמות ברשות הרבים, מ"מ שרי אי לא עביר על דעת אביו. אם כן הכי נמי הכי שרי, ובתנאי שכשיגיע לבן י"ג שנים ויום א' יוציאוהו משם עכ"פ.

זה נלע"ד מעיקר הדין. ומכל מקום העידו קדמונינו ז"ל שע"י מאכלות אסורות בנערות מטמטס הלב ומוליד לו טבע רע, עדיין אני אומר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו וכו'. וד' יחננו דעה בינה והשכל ויראנו נפלאות מתורתו הקדושה.

הכ"ד א"נ חותם בכרכה

פ"ב יום ה' י"ב תמוז תקפ"ד לפ"ק
משה"ק סופר מפפ"ד"מ

על דבר יתום קטן עתיר נכסין בר שטי' וקרוביו בקשו לו מנה אשר ייטיב לו בעו"ה למסורו בבית חינוך חרשים ושוטים ללמדם דעת ותבונות וידיעות, אך הוא מסור ביד בעלי דת אחר אשר לא מבני עמינו ואי אפשר להמציא לו שם מאכליו ומשקיו ויתר צרכיו על פי דתי תורתינו הקדושה, והוא עתה כבן ז' שנים. ושאל מאת פ"מ נ"י אם רשאי למסורו בידיהם לרפאותו להביאו לכלל דעת, ופ"מ חשף זרוע עזר בכח דהתיירא והראה פנים לכל צדדי קולא, וביקש ממני להות דעתי הקלושה גם אני, ולעשות רצונו חפצתי גם כי אינו כדאי להכריע.

ואומר אם הוא שוטה כמ"ש והאריך פ"מ, דמובן מדבריו שאם יגרל כך בשטותו לא אתי לכלל מצות לעולם כי שוטה כזה פטור מכל המצוות, ועל ידי זה שאנו מכניסים אותו לבית החינוך הנ"ל נביאנו לכלל דעת ויתחייב וישמור מצות ה' ותורתיו, היה נראה לכאורה בפשטות להתיר. אע"ג שפ"מ נ"י כתב בסוף דבריו ח"ל, אבל להקל בתינוק זה שהוא בשוטה יותר מבשאר קטן אינו נראה לכאורה וכו', עכ"ל פ"מ. ויפה כתב ממד זה דניקל הואיל ונצטרף לו שטות עם קטנותו יהי מותר למיספי ליה איסורא בידים טפי מקטן דעלמא. זה אינו נראה, בודאי כל שאנו מחזירים על קטני בני ישראל אנו מחזירים נמי על חרש שוטה וקטן, דקרא דלא תאכלום להזכיר המצוות על שאינם מצווים יהיה קטן או שוטה.

האמנם בתרומת הדשן [פסקים וכתבים ס' ט"ז] כתב ח"ל, והא דאייתי קרא דאסורה תורה ולא ליספי ליה בידים נ"ל הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות וכשיגדיל יבקש לימוד, עכ"ל. משמע דבשטותו ולא אתי לכלל דעת מותר ליספי ליה בידים. מכל מקום זה אינו עיקר, דלא ורשיקן טעמיה דקרא. וכדמוכח להדיא בפ"ק חרש [יבמות ק"ד ע"ב] דבעי למפשט קטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו מחרש וחורשת, וקשה הא אינהו לא אתי לכלל דעת לעולם ואפילו אי בי"ד מצווין להפרישו תיקשי, דחוקק לומר דהוה מצי למימר ולטעמיה, אלא ע"כ אין חילוק.

נחזור לענינינו הנ"ל, אם הוא שוטה כל כך שיהיה פטור מכל מצות, נהי דמכל מקום אסור למיספי ליה איסור בידים, ואפילו גניח דהמסירה לבית החינוך הוי כמיספי איסור בידים, מ"מ שרי כדי להוציאו משטותו ולהכניסו לדת יהדות. ומוטב שיחלל תורה וזמן מה, כדי שישמור מצות הרבה, דומה קצת להולך במדבר ואינו יודע מתי שבת שאסור לו לעשות יותר מכדי פקוח נפש משום ספק שבת ומ"מ הולך כמה שירצה אפילו למ"ד תחומין ואורייתא. עיין תוס' מס' שבת פ"ט ע"ב ד"ה עשה וכו' דאי לא הכי לא גיע לעולם ליישוב, ע"ש. והכא נמי אי לא יאכל עתה דברים האסורים לא יבוא לעולם לידי חיוב דאורייתא.

ומיהו ראייה גמורה אין כאן, דהתם גברא בר חיובא הוא ויחלל שבתות הרבה במדבר, אבל הכא למה נאכילוהו איסורא כדי שיבוא לידי חיוב, הא רחמנא פטרי.

ומכל מקום נ"ל דשאני הבא, דלא הוא ולא אחרים עבדי איסורא עכשיו בשבילו, מהזכי תיתי לא נעביר כל טעדיק להכשירו לתורה ולמעשים טובים. ואע"ג דאנן עבדינן איסורא זוטא במה שמאכילין איסור בידים והתורה אמרה לא תאכילום, י"ל היינו כשאין לצורך מצוה אבל לצורך מצוה שרי, וכ"כ תוס' פסחים פ"ה ע"א ד"ה שה לבית אבות וכו' והר"ן בנדרים נ"ו ע"א ד"ה שה לבית וכו'. [מוכח] מכל הלין דבמקום מצוה שרי למיספי ליה, ומכל שכן הכא להביאו לחיי עד לקיים כל התורה על כן נ"ל בפשטות להתיר.

ברם דא צריכא כשהוא מחוייב במצות ולא הגיע לכלל שוטה שדבריו בו חכמים בכל מקום ואינו אלא משום צרכי עוה"ז תעסקיו וכדומה, לכאורה אין ספק שאין להתיר שום איסור בשביל זה ומוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום ב"ה. ומכל שכן שלא נעשה אנהו איסורא

פ"מ

נעלה

נ"ל

הערות והארות בענין קטן האוכל נבילות

(ב) והנה התח"ס הכריע דלמ"ד קטן או"נ ב"ד מצ"ל לא מטעם התה"ד משום דאחי לארגולי, דאל"כ בחרש דל"ש זה לכו"ע אין ב"ד מצ"ל ומאי מקשה ביבמות קי"ד ע"ב מחרש וחרש למ"ד דאין ב"ד מצ"ל, הלא גם למ"ד דב"ד מצ"ל מ"מ בחרש כו"ע מודו דל"ש כמו בקטן דאחי למיסוך כשיגדיל, ומה הכריע דלמ"ד דב"ד מצ"ל לא מטעם אחי לארגולי, ושוב אין לחלק בין חרש לקטן.

אולם באיסור דרבנן דלכו"ע אין ב"ד מצ"ל ומ"מ לספויי בידים אסור כמ"ש הר"ן בשם הרשב"א הובא במל"מ, דלמ"ד בדאורייתא מצ"ל ספויי בידים אפי' בדרבנן אסור, בזה י"ל לכאורה דטעם איסור ספויי בדרבנן הוא משום דלא לייתי למיסוך. אבל מיבמות קי"ד דמקשי למ"ד אין מצ"ל ותייב גבי' דלכא"ו יש לתמוה הא בחרש דאיירי ב"י שם אין קדושו אלא מדרבנן ולכו"ע אין מצו"ל, ועוד ק' דהתם הוי כספ"י בידים, וכן הק' בחי' הרשב"א גיטין ג"ה. ועפ"י הג"ל י"ל דלמ"ד בדאורייתא ב"ד מצ"ל לא קשה, דאליב"א אסור לספויי בידים אף בדרבנן וכמ"ש במל"מ אבל למ"ד דאין מצ"ל אף בדאורייתא א"כ בדרבנן דנחת"י חד דרגא אף לספויי בידים מוח"ל, ולהכי מקשה הגמ' שפיר ותייב גבי'. עכ"פ מוכרח מזה דלענין איסור ספויי בידים בדרבנן למ"ד ב"ד מצו"ל אין חילוק בין קטן לחרש, ושוב ליכא למימר דטעם איסור ספויי הוא משום דאחי למיסוך וכנ"ל. ואפ"ל דז"א אלא לפי הס"ד דמקשי ותייב גבי' אבל לפי המסקנא שפיר י"ל דהטעם הוא משום דאחי למיסוך וליכא איסור ספויי אלא גבי קטן ולא גבי חרש.

(ד) והנה אם נימא דאיסור ספויי בידים הוא מדאורייתא פשוט שאין שייך לדרוש טעמא דקרא לומר שטעם האיסור הוא משום דלא לייתי לארגולי, וכמ"ש גם בחת"ס, וע"כ דאינו אלא גזו"כ. אמנם אם איסור ספויי אינו אלא מדרבנן כמ"ש הב"י בא"ח סי' שמ"ג, נוכל שפיר לומר דטעם איסורו הוא כמ"ש התה"ד משום דאחי למיסוך, והיכא דל"ש סברא זו שרי לספויי בידים אפי' באיסור תורה.

ובשיטת הרשב"א שכ' דאיסור דרבנן שרי לספויי בידים נראה בפשוטו דהוא משום דס"ל דכל עיקר איסור ספויי אינו אלא מדרבנן ולא החמירו אלא באיסור דאורייתא, ולפ"ז בהנך דכתבה התורה בפירוש להזהיר גדולים על הקטנים היינו בשקצים ודם וטומאת כהנים, ביבמות קי"ד ל"ש לומר כן, ובהנך יהי' איסור ספויי בידים אף באיסור דרבנן.

ושמעת מאלופי ומיודעי הגאון ר' חיים מוולאזין דלהכי איצטרך קרא דל"ת כל מלאכה אתה ובנך דמשום לאו דלא תאכילום לא הוי אלא איסור בעלמא כשאר איסורים משא"כ משום ל"ת כל מלאכה הוי איסור דשבת דחמיר כדאיתא ביבמות ר' שאני לאוי דשבת דחמירי ופירש"י דקי"ל מחלל שבת כעובד ע"ז.

(א) וזה יצא ראשונה לבאר ד' התורה"ד בפסקים וכתבים סי' ס"ב וז"ל והא דאייתי קרא דאסרה תורה דלא ליספי ל' בידים נ"ל הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות וכשיגדיל יבקש למודו עכ"ל, הובא בחת"ס חא"ח סי' פ"ג. ולכא"ו יש לישב עפ"ד התה"ד קו' התוס' ביבמות קי"ד אהא דאיתא שם דר' יוחנן ספוקי מטפקא ל' ובגדה מ"ו קאמר אליבא דר"י דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצוין להפרישו. עוד הקשה הרשב"א בחי' ליבמות, הובא במל"מ סוף ה' מאכ"א אהא דקאמר בגדה קטן אוכל נבילות הוא ואין ב"ד מצוין להפרישו הלא התם אומר לה טלי ואכלי והוי כספ"י בידים כמבואר בשבת קכ"ב בקטן העושה ע"ד אביו. גם הק' בחת"ס שם דלמ"ל הפרה כיון דקא"נ אין ב"ד מצ"ל תאכל גם בלי הפרה. אולם ב' התה"ד הנ"ל יתישב שפיר, דכיון דטעם האיסור הוא שלא ירגיל הקטן באיסור זה לעשותו גם לכשיגדיל, א"כ הכא דאוכלת ע"י הפרתו ל"ש זה, דבגדלותה תועיל הפרת בעלה מן התורה לגדרים שנודרת וע"כ מהני אף דהוי ספ"י בידים כמ"ש הרשב"א, אבל בלא הפרה לא סגי משום דהוי כספ"י בידים. ומיושב גם קו' התו' ביבמות דאמנם בעלמא מספק"ל לר"י כיון קא"ג, אבל היכא דאוכלת ע"י הפרה ול"ש הטעם דירגיל כודאי אין מצ"ל לכו"ע ולהכי לא אמרו שם בגדה אי דאורייתא קסבר קא"ג וכו', דבכה"ג אליבא דכו"ע אין מצ"ל.

ועמ"י שי' התה"ד י"ל ג"כ משה"ק הרשב"א הובא במל"מ שם אהא דאמרו שם בגמ' לעיל מינה ש"מ קא"נ ב"ד מצ"ל דלפירש"י קאי אם נימא מופלא הסמוך לאיש דרבנן ובאיסור דרבנן הא לכו"ע אין מצ"ל. ועפ"ד התה"ד נראה דבכה"ג דהאיסור שהוא עכשו דרבנן יהי' לכשיגדיל איסור דאורייתא שייך שפיר הטעם דירגיל ולהכי קאמר ש"מ וכו'. וכזה תתישב גם קו' חידושי הרי"מ בהא דטליא וטליא ביבמות שם [קי"ד] דאיירי במלאכת הוצאה וכן בשבת קכ"ב בקטן העושה ע"ד אביו בכבוי שכ' הראשונים דמיירי בצריך לפחם או כר"ש דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופא, והקשה הא קטן אין לו מחשבה ואף מחשבה הניכרת מתוך מעשיו אינו אלא מדרבנן ובשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה וא"כ אאמרי"ר. ולפ"ז אי"ש דכיון דעושה מעשה גדול אלא דקטן אין לו מחשבה א"כ לכשיגדיל ויעשה המלאכה כמו שעשה בקטנותו הלא אז יהי' חיוב דאורייתא, וע"כ גם בקטנותו החיוב להפרישו למאן דס"ל ב"ד מצ"ל כיון דשייך טעם דירגיל. שו"ר שהרגיש במקצת דברים בשו"ת רמ"ץ חא"ח. ולפ"ז צ"ל דהא דרבנן אין ב"ד מצו"ל לכו"ע היינו דעיקר האיסור מדרבנן כמו כרמלית וטבל טבול מדרבנן אבל היכא דהאיסור הוא מדאורייתא דק מצד קטנותו הוא מדרבנן כמו כנדר דמופלא הס"ל דאאמרי"ר או לפי דקטן אין לו מחשבה, דבגדול בכה"ג יש איסור תורה, בזה מצוין להפרישו.

דקטן
אכיל
נבילותא"ת
אלא
נדרבנן

הַלְכוֹת שַׁבָּת סִימָן שֵׁמֶן

שמג די'י קטן בשבת, ובו סעיה אחד:

[illegible]

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

[illegible]

שער הציון

[illegible]

הִלְכוֹת שַׁבָּת סִימָן שִׁמּוֹן

388 פֶּאָר הַגּוֹלָה

*מִדְבָּרִי טוֹפְרִים, וְכֵן אֶסְדֹר (ו) לְהַתְיָלוֹל בְּחִלּוֹל שְׁמַת וּמוֹעֵד וְאֶפְסֹד בִּיְרִידִים שֶׁהֵם מִשּׁוֹם שְׁבוּת: הִגִּיד וְיֵשׁ אוֹמְרִים וְכָל זֶה בְּקִטְוֹן לֹא הֵיזַע לְהַנְדֹּף. אֲבָל הֵיזַע לְהַנְדֹּף (ז) אֲרִיכִים לְרֹגֵל יוֹ (חֲסוּסוֹת פֶּרֶק כ"ב). (ח) וְיֵשׁ אוֹמְרִים וְיֵשׁ תַּמּוּר לְבִיחֵי דִין אֲלֵא אֲלֵא בְּכַלֵּל (יב"ח). וְאִשּׁוֹן שֶׁהִקָּה עַת אֲבִיו אוֹ עַבְדֹּר שֶׁאֵר עֲבוּרֹת בְּקִטְוֹנֹתוֹ, אֲפִי-עֲלִיפִי שֶׁאִינוֹ אֲרִיר תַּשְׁבּוּחַ שֶׁשִּׁדְּלוֹ, מִכָּל מָקוֹם (ט) טוֹב לוֹ שֶׁיִּקְבֵּל עַת עֲצוּמוֹ אוֹיֵב וְכִי (ה) לְתַשְׁבּוּחַ הַלְכָּפְרָה אֲפִי-עֲלִיפִי שֶׁעָבַר קִנְיֹם שֶׁנֶּצַח עָבַר עֲנִשׁוֹ (מסִּיק מִסְרָאִי טִימָן ט').

בְּאוֹר הַלְכָה

[illegible][illegible]

ואורקא יש להתמיר בזה וו, וצ' ופ' או העובר גלולים ודא' להאכיל לשון ישרא' שהיה לתפוך דבר שאמר מדינתותא, פסל גם על אחרים
למחות ביה, אכל דבר שאמר מדינתא אין פסל (עו) וק' על האב: (ח) ויש אומרים על שפך דמי, וצ' ופ' או העובר גלולים ודא' להאכיל לשון ישרא' שהיה לתפוך דבר שאמר מדינתותא, פסל גם על אחרים
הממיר לצל: (ט) טוב לו, קטן שנשב או שהשיח, (עו) ראי' בבית דין להבנות שלא יציל בה נפשו (יו) מכלה וביבש וכל דברים שפין אדם
לחברו בית דין מצוין להקרישו שלא יקחנה עקלה על דברו, אכל אין צו' לשלם או אין תכונה ביה וכן לה מדינתא, אכל לפני משנתו דרין,
בין שחבל בו בדופי (עו) או שהשיח לו בממונו, צדק לשלם לו וט' ודא' וכו' משפט מהגדיל:

שער הציץ

מִשְׁפָּטֵי הַמִּדְוָה שָׁם: (יג) הָרָא: (יד) חֲזָרָה, וְזוֹ מִכַּת מִרְבֵּה יִרְחָם, עֵץ שָׁם: (טו) בֵּן הָאֵל לְשׁוֹן הַחַיִּי-אֲדָם. וְכַתּוּב עַל הָאֵל לְהַקְרִישׁוֹ מֵאֲפֹרָא אֶפְסוֹ
בְּמִלְחָה וְיִכְנֹן מִשְׁהָדָה בְּרִיחָבָה, וְכֵן שָׁתַּבַּח בְּעֶצֶם בְּסֻפֵּר ג. עֵץ שָׁם, וְזֶה דְבַר מִשְׁהִיחַ לְחַיִּי. מִשְׁהֵם מִלֵּאָה דְרִישָׁא וְקִשָּׁה: (טז) אֲחֻרָיִים: (יז) פְּרִימָקָדִים:
(יט) אֶפְסוֹ הַיָּדוֹן הָיָה רַק בְּעֵצֵן גְּרָמִי בְּצִלְמָה, בֵּן מִשְׁמַע מִשְׁחִי וְחִירָא:

קד

וְכֵן מִי שֶׁחָצִי עֶבֶד וְחָצִי בֶן-חֵרִין חֵבֵב: כ' גִּטָּו שְׂאִינוֹ צָרִיר לֵאמֹר, שְׂרָוּא (ד) בָּקָן (ג) (ב) יִחְמַשׁ
בָּבוֹ שֵׁשׁ, חֵבֵב בִּסְכָּה מִדְּבָרֵי סוּפְרִים בְּדִי (ה) לְחֻנּוֹ כְּמַצּוֹת: ג' [*] (ו) הַחֹלִים (ז) וְיִשְׁמַשְׁמֹשֶׁיהֶן פְּטוּרִים

(ה) לחנכו במצות. ואם אין לו אב, (ו) יש אומרים דאמו וביתאדין חביבים לחנכו, (ז) וצעת כמה אחרונים, דמבן חמש ומעלה, אם אביו הוא בצידי שאינו צריך או פליקא לאמו, מחייב אביו לחנכו בסבה (ח) אפילו אם איננו מורף:

(א) ויגדו, דאס העקטן האט חריר, שערד מן חמש ומעלה, ואם איינע חריר, מן שש ומעלה, ויגדו וז אין נקטא מנה בין איחה לאברה במתא במתא בקמא. ובבאור הגר"א סבב דטענה טוהר הוא בשלחן ערוך מה שקבץ פ"ו חמשי: (ד) ביח ואלה רבה ובכורייצקב ובית מאיר, וכן משמע מסתימת דרך הנהיגים: (ט) והליכה לאיבי במתא על השנה, אפילו אם בא על תג הפסחית לביתו, דבנה הוא סת"ל עם אמו, שערור מששה שנים ומעלה (בבארי יעקב: (ו) צען אליה רבה ובכורייצקב: (ז) צען מן אהרןם ופרמקרים ומקצית השקל: (ח) ולאפיקי קשמית לסניו לאכל והוא אוכל מעצמו, אבל אביר מתיב מחמת מצות חנוך למנע אוחו שלא לאכל חוץ למנע:

ישו"ע סימן רפ"א הרב

שמר"ע

סימן רפא

ובתבואה הגדולה (תימנות) בפרק כ"ט (אח"מ) שפולק
להשקות לקטנים וזהו להמריץ בפרק חרש (תמות קיד) דפידים לא
ספיק להו אפורה היט ונבולו וטרפוט ובהו גוונא דנפוקא לן מלא
חלכלנאן (ויקרא יא מג) וכן אכל קידוש היום מלפני פשה הוא ולא
נפיק לן ממהם עב"ל ולעריב האומרים להפילו אפודי דנפיק לן
ספיק להו לקטנים בדרם כמו שזכרנו בסוף ספיקן ספיקן ש"מ אפודי
דכין ש"ש מספיקן לשמנה בדרם הנפסם אפילו לגדולים אפ"ס
שהגדולים נהגים כדברי האומרים מכל מקום לא תפיד אפודי בולי
הוא שפיקר להשקות לקטנים יא נתי דכין לא לא הוה שמו קטנים
היה בדרם לגדול (דליק) [שפיקר] אפודי פשיה לקטנים לא בדרם במקום
שעודה כרי שלא תפיד בדרם הגדול לנפול. ורש"י כתב דאמין דע"ג
בשם הגאונים שאם שמה ט"ס יין שחייב עליו בדרה יא ירי קידוש
וגומר שעודה במקום אחר ולפי זה יכול המקדש בדרם הכנסת לשמנה
מין הקידוש וכלל דשפיקר שפיקר, ומכל מקום נהגו הפוסלים שלא
לשמות שום גדול בדרם אפ"ס:

הלכות שבת - שמג

דיין קמץ בשבת

א קטן העובר ער ד'ת להנציתו כגון שאוכל נבלות או שמחלל שבת לצרס או ב' ד'
מצויות להפרישו אבל אם עשה בשביל נדח צריך למחות בידו סופ' כס"ש כפי
שליך וואס וואס דבר התפרסם לרבים ויש לחשוש שמעוה השומעים יזכר שרבו זה
מותר הוא צריך למחות ב' אפי' עשה לדעת עצמי כגון שחוקק ברה' שחל
לחיות בשבת שחוקק נשמע לרבים ויבאול ויחזק ויזכר שחוקקין נ' כשהוא בשבת:
ב' וכו' באזהרה אבל אביו כגון שהוא מצויה מר'ס לחנך און בנו או בתו אפי'
בס'ע' משתהויו להנחך ב'ש' משתייב' מר'ס' לנעור' בלחם והפריעם בלעבור על
ל'ת ואפי' על אסור על ד'ס ואם אינו מפרשם מאיסור של תורה צריעם הכיד'
למחות בידו אבל אם אינו מפרשם מאיסור ד'ס' אצ' למחות בידו:
ג' ושעור הדונק' כס'ע' הוא בכל תעק' לפי' ופירושו וידעוהו בכל דבר לפי' ענינו
כגון הודיע מענין שבת חייב לשמור קדושו והבידל' חידק' להתעסק' כהלכה חייב
בציצית כס'ש' בם' וכו' בין כל כדא' בה' בין ב'ס'ע' של תורה בין בשל ד'ס' אבל
ההנדק' בל'ת' בין של תורה בין של דבריה' הוא בכל תעק' שהוא בר הכנה שמבין
כשואמרים לו שהו' אסור לעשות או לאכול אבל תעק' שאינו בר הכנה בל'ת' אין
אביו מצוה למנוע' בע'ס' לאכול מאכלו אסורתו או למחלל שבת אפי' באיסור
של תורה כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמצוה ומפרישו וכן אם הוא כהן אפי'
ל'ת ואפי' מבית' להשמועה' בתוכו אבל הוא בר הכנה או אביו מצוה להוציאו:
ד' אבל אסור אין מצוה עליו כלל כגון עשה בין כלא תעשה:
ה' וכו' לנגח' להפרישו באיסור אבל למחות על איסור בידם אסור לכל אדם. מותר
אפי' אינו בר הכנה כלל שנא' לא תאכלום ופירושו חכמים לא תאכלום לקטנים
ואפי' בדברים האסורים מר'ס' אסור להאבילו אפי' הוא צריך לכך ואפי' הוא חולה
כ' שאין בו סכנה כמו שאסור בגדול וכן אסור להחלי' בחילול שבת ומצוה אפי'
בדברים האסורים משום שבת ואי' האסור איסור לתעוק' שאינו בר הכנה אין
אביו צריך למחות בו אבל אסור לכל אדם לומר לאי' שיאמרו שהאסירה לאי'
אסירה בכל האיסורים' שבתורה וכו' שאסור לומר כן להחניקוהו ואם התייג' צריך
לכך כגון שהוא קטן חולה מותר לומר לבתרי' להאבילו שצריך לכך דיגס' כחלה
שאב'ס' שחתינו בו אסור' לאי' אפי' באיסורי תורה כס'ש' בם' ש'ס' וכן אפי' צריך
לשתי' יין ואין שם יין ישראל אלא פתם ייגס' ואין היין חזק כ'ס' שיכשירוני עי'
מיתת ששה חלקים מים ואין יין כס'ש' ב'ס' קל'ד' מותר לומר לאי' להשתיק' לו:
ו' וי'ט' שכל תורה לצרור' על דבר שחוק' כגון אכילת ושתית' לא נזכר' בה חכמים' ככל'
ומותר' להאבילו בידים' כל דבר שאין איסורו אסור מר'ס' אם צריך לכך אפי'
שהניע' להנחך' אבל אם אצ' לכך אסור להאבילו אפי' אינו בר הכנה (ואביו צריך
למחות בו אם הוא בר הכנה) אפי' באיסור ד'ס' ששרוי אסור להנחך' חלב אבן אחר
כ'ד' דרש' אפי' שאין איסור חלב אשה אלא שרוי חולאי ואפי' לו אחר כ'ד' ויש
לסמוך על דבריהם להקל' ב'ס' אם הוא צריך לכך ואין שם גביר' להאכילו עי' דל'

נדרי האזהרה לשמא כהן קטן

האיסורים כמו הלאו דלפני עור שהוא כולל לכל האיסורים. או שהאיסור להאכיל הוא חלק מעצם מין האיסור המסוים שמאכיל בו את הקטן. דכאשר אסרה התורה איסור מסוים, כללה בכלל האיסור גם לא להאכיל בידים לקטנים. ולפי צד זה, כשמאכיל שרצים לקטן עובר הגדול בלאו דשרצים וכשמאכיל דם עובר בלאו של דם וכן בכל האיסורים. וכמד השני מובא בקרית ספר בסוף הלכות מאכלות אסורות בשם רבי ישעיה מטראני וז"ל. "דאם האכיל לקטנים לוקה באילו אבלו הוא וכתוב בשרצים לא יאכל לחייב את המאכיל כאוכל". ומפורש בדבריו כפי הצד השני. ולפי צד זה יוצא שהוא הדין כהן שיאכיל ישראל קטן בתרומה אינו בכלל איסור זה. שהרי הוא עצמו אינו מנחה על אכילת

ומעתה יש לומר שהרמב"ם שסובר כמשמעות סוגיית הגמרא, שלטמא כהן קטן מזהירים כל ישראל ולא רק כהנים, נראה דחולק על הר"י מטראני שסובר דהמאכיל קטנים איסור עובר על האיסור שהאכילם, שכן לפי דעה זו יש לומר שרק כהנים שיש להם איסור טומאה מזהירים לא לטמא קטנים, דכאשר הזהירו לא להיטמא בכלל זה שלא יטמאו לקטנים, אבל ישראל שאינם באזהרה זו ודאי שאינם מזהירים לטמא קטנים. אלא דאי ס"ל לרמב"ם כמד הראשון, שהאכלת קטן באיסורים זהו איסור כללי בפני עצמו בלאו דלפני עור, ולכן שפיר שייך להכליל בו גם ישראלים שמוזהרים מלטמאות קטנים.

ברם בדעת הטור והרמב"ן יש לומר דס"ל כהר"י מטראני שהמאכיל קטנים איסור עובר על האיסור שהאכילם, ואמנם רק כהנים שיש להם איסור טומאה מזהירים לא לטמא קטנים, דכאשר הזהירו לא להיטמא בכלל זה שלא יטמאו לקטנים, אבל ישראל שאינם באזהרה זו ודאי שאינם מזהירים לטמא קטנים, וכפי שמשמע מסוים דברי הרמב"ן במש"כ וירבוי האזהרות, שיצו להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים, דהיינו שהציווי הוא רק על הכהנים. ואין להקשות היאך כתב הרמב"ן מקודם לכן "והאזהרה הזאת, לומר שלא נסיע בטומאת הקטנים בידים ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו (שם) בדם ובשרצים וטומאה, ומהם נלמד לכל איסורין שבתורה שלא נסיע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים. אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם". ומוסיף הרמב"ן ומבאר: "וטעם הכתוב על פי מדרשו, אמור אל הכהנים ותחזור ותאמרו אליהם שלא יטמאו, וירבוי האזהרות, שיצו להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים". ולכאורה הרמב"ן טותר עצמו, בתחילת דבריו כתב "ונמנן נלמד לכל איסורין שבתורה שלא נסיע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים", ולפי זה יוצא שמוטל על הגדולים בין כהנים בין ישראלים שלא יטמאו את הקטנים בידים. אולם מסיום דבריו שכתב: "ורבוי האזהרות, שיצו להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים", משמע שהציווי הוא רק על הכהנים [וכפי שאכן משמעות פשוטא דקרא "אמר אל הכהנים" ו"אמרת אליהם"]. ובסוגיית הגמרא ביבמות, מפורש שהדין "להזהיר גדולים על הקטנים" בטומאת כהנים קטנים הוא כמו כל איסורים שבתורה, שהרי בגמרא מובא דין "להזהיר גדולים על הקטנים" מלבד לענין טומאה גם לענין איסור אכילת דם ואיסור אכילת שרצים, ויש בגמרא צריכותא למה צריכים ללמוד הלכה זו מג' קראי בדם בשרצים ובטומאה. ואם כן מפורש כמו שכתב הרמב"ן בתחילת דבריו "ונמנן נלמד לכל איסורין שבתורה שלא נסיע באחד מהם שיעברו עליו קטנים", והיינו שדין זה הוא על הכל, בין כהנים ובין ישראל. ואדרבה, מדברי הגמרא מוכח להדיא דלא כמשמעות סיום דברי הרמב"ן שהציווי נאמר רק על הכהנים.

א. "ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיר" (כא, א). וכתב הרמב"ן: "אמור ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים, לשון רש"י מדרבי רבותינו (ביבמות קיד, א). וביאר הרמב"ן: "והאזהרה הזאת, לומר שלא נסיע בטומאת הקטנים בידים. ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו (שם) בדם ובשרצים וטומאה, ומהם נלמד לכל איסורין שבתורה שלא נסיע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים. אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם". ומוסיף הרמב"ן ומבאר: "וטעם הכתוב על פי מדרשו, אמור אל הכהנים ותחזור ותאמרו אליהם שלא יטמאו, וירבוי האזהרות, שיצו להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים".

ולכאורה הרמב"ן טותר עצמו, בתחילת דבריו כתב "ונמנן נלמד לכל איסורין שבתורה שלא נסיע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים", ולפי זה יוצא שמוטל על הגדולים בין כהנים בין ישראלים שלא יטמאו את הקטנים בידים. אולם מסיום דבריו שכתב: "ורבוי האזהרות, שיצו להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים", משמע שהציווי הוא רק על הכהנים [וכפי שאכן משמעות פשוטא דקרא "אמר אל הכהנים" ו"אמרת אליהם"]. ובסוגיית הגמרא ביבמות, מפורש שהדין "להזהיר גדולים על הקטנים" בטומאת כהנים קטנים הוא כמו כל איסורים שבתורה, שהרי בגמרא מובא דין "להזהיר גדולים על הקטנים" מלבד לענין טומאה גם לענין איסור אכילת דם ואיסור אכילת שרצים, ויש בגמרא צריכותא למה צריכים ללמוד הלכה זו מג' קראי בדם בשרצים ובטומאה. ואם כן מפורש כמו שכתב הרמב"ן בתחילת דבריו "ונמנן נלמד לכל איסורין שבתורה שלא נסיע באחד מהם שיעברו עליו קטנים", והיינו שדין זה הוא על הכל, בין כהנים ובין ישראל. ואדרבה, מדברי הגמרא מוכח להדיא דלא כמשמעות סיום דברי הרמב"ן שהציווי נאמר רק על הכהנים.

וכן משמע גם מסתימת לשון הרמב"ם (הלכות אבל פ"ג הי"ב) "כהן קטן הרי הגדולים מזהירים שלא יטמאוהו", משמע שאזהרה זו היא גם על ישראל. וגם מסיום דברי הרמב"ם שם: "ואם בא להתטמא מעצמו אין בית דין מצווין עליו להפרישו אבל אבי צריך לחנכו בקרובה", משמע שכל זה לענין להפרישו אבל לטמא את הקטן בידים ודאי הכל מזהירים ומצווים. הרי שאין זה ציווי רק על כהנים, ומה שנקט "בית דין" היינו לומר רבותא שאפילו בית דין אין מצווין בהפרשה. ובלחם משנה שם הביא מדברי הגמרא ביבמות שם שהקשו למי"ד קטן אוכל גבלות

אין בי"ד מצווין להפרישו מהא דאמרינן אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. ואמרו שם "מאי לאו דאמר להו דלא ליטמו", וחריצו "לא, דלא ליטמו להו בידים", וכתב הלחם משנה: "ואנן דקי"ל קטן אוכל גבלות אין בי"ד מצווין להפרישו וכמ"ש רבינו בסוף הלכות מאכלות אסורות (פי"ז הכ"ז), אם כן משמע דאין מצווין להפרישו".

ועי"ש בלחם משנה שהביא שהטור ביורה דעה בהלכות טומאת כהן (סימן שעג) חולק על הרמב"ם בזה, וז"ל הטור: "וכתב הרמב"ם שאין הגדולים מזהירים על הקטנים אלא שלא לטמאותם ביד, אבל אם בא לטמא בעצמו אין בי"ד מצווין להפרישו, אלא שאביו צריך לחנכו בקרובה. ונראה לי שצריכין להפרישו, וכן משמע הלשון שדרשו אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים משמע שצריך להזהירם מליטמא, ואם כן קשה לפי הטור, דבמסקנת הסוגי' ביבמות מפורש שאין צריך להפריש כהן קטן מליטמא. וכתב הלחם משנה: "ועל כן פירש הרב מהר"ר אליה מורחי ז"ל (בפרשת אמור ובפסקיו סימן פ') דעת הטור שסובר דמאי דאמרו בגמרא "לא דלא ליטמינהו בידים" לא הוי אלא דרך דחיה, אבל קושטא דמילתא דשאני התם משום דכהנים ריבה בהן הכתוב מצוות יתירות ולכך הזהירו לקטנים להפרישם, מה שאין כן בשאר מצוות, והכי דייק לישא דאמור ואמרת, והמתרץ היה יכול לתרץ שם אלא שנתירץ לו כמו שנתירץ בדם ושרצים", עכ"ל.

לפנינו דעת הטור שהאזהרה שצריך להפריש קטן שבא לטמא עצמו היא רק על הכהנים, שהרי טעמו הוא "משום דכהנים ריבה בהן הכתוב מצוות יתירות", וממילא אין דין זה שייך לכלל ישראל. והנה בתחילת דבריו, כתב הטור וז"ל: "בשם שהכהן מזהיר שלא לטמא כן הוא מזהיר להזהיר הקטנים מליטמא". ובש"ע (ני"ד סי' שע"ג ס"א) שניה מלשון זה וכתב: "כשם שהכהן מזהיר שלא לטמאות כן מזהירים הגדולים על הקטנים". ועמד על כך הט"ז (שם סק"א) וכתב בדעת השו"ע: "הגדולים על הקטנים, פירוש הכהנים הגדולים".

ב. והנראה בעיקר השאלה האם האזהרה שלא לטמא כהנים קטנים קאי רק על כהנים או גם לכל ישראל - ודבר זה יהיה תלוי בגדר האיסור שלא להאכיל לקטנים איסורים, ויש לדון האם הוא איסור אחר מצד עצמו והוא איסור כללי, ובעין האיסור דלפני עור לא תתן מכשול [נאפשר שהוא כעין ערבות שהטילה התורה עליו לדאוג שלא יעברו הקטנים על איסורים], וכשמאכיל קטן זהו איסור אחד בכל

מלאכת קטן בשבת

יש אומרים דכל ארם מצווה להפריש את הקטן מלעשות מלאכה משגגה לגיל חינוך.¹

[ד]. אתי למיסור – בכמה מקומות² אסרו חכמים לומר לקטן לעשות מעשה האסור לגדול, אף כשאין איסור ספיייה, מחמת חשש דילמא אתי למיסור, דהיינו שמא יטעה הקטן לעשות מעשה זה אף לאחר שגדל.³

[ה]. אמירה לקטן – יש מהפוסקים⁴ שנראה מדבריהם שכשם שגזרו חכמים איסור לומר לנכרי לעשות מלאכות, ואף כשהנכרי בא מעצמו לעשות מלאכה עבור ישראל פעמים שצריך למחות בערו, כמבואר בפרק כ"ג סעיף ט' בן גורו גזירה מעין זו בקטן. ואף שלגבי קטן בלאו הכי אסור לומר לו לעשות מלאכה בשבת משום איסור ספיייה וכנ"ל, מ"מ נפק"מ כאשר הקטן עושה את המלאכה מעצמו עבור אחרים [ולא עבור אביו], שמחוייבים הם למונעו כשם שמחוייבים למנוע את הנכרי הבא לעשות מלאכה עבור ישראל, וכ"ש שאין לרמוז לו לעשות מלאכה. דין זה נאמר אף בקטן שעדין לא הגיע לגיל חינוך.

[ו]. איסור הנאה ממלאכת קטן – נחבז הפוסקים⁵ שאם קטן עשה מלאכה לצורך הגדול אסור ליהנות ממנה בשבת. אמנם אם הקטן עשה את המלאכה לצורך עצמו, להנאתו, מותר ליהנות ממנה.

ונמצא שכלל מלאכה שבא הקטן לעשות בשבת יש להזהר שלא יהיה אחד מהאיסורים הנ"ל.

אמנם אם הקטן עושה מלאכה מעצמו, שלא לצורך הגדול, וגם לא הגיע לגיל שהוא בר הבנה להבין שאסור לעשות את המלאכה בשבת, אין חיוב מן הדין למונעו מלעשות את המלאכה, משום דקיימא לן⁶ דקטן האוכל נבלות אין מצווין להפרישו.

בגידון קטן העושה מלאכה בשבת עלולים להיות חששות איסור מחמת כמה נידונים:

[א]. איסור ספיייה – איתא בגמ' ביבמות דף קיד. דעל מה שנאמר בחורה גבי איסור שריצים "לא תאכלום כי שקץ הם" דרשין "לא תאכלום", להזהיר גדולים על הקטנים. וביארו בגמ' דהיינו שמוזהר הגדול מן התורה שלא יספה לקטן את האיסור בידים [היינו שלא יאכילנו בידים]. ונקטו הפוסקים שדין זה של איסור ספיייה לא נאמר רק באיסורי אכילה אלא גם בשאר איסורי תורה, והיינו שאסור לגדול לצוות לקטן לעשות מעשה איסור, וכמבואר שם בבביתא לא יאמר אדם לחינוך הבא לי חותם [דרך רשות הריבם בשבת].⁷

[ב]. לא תעשה מלאכה אתה ובנך – יש מהראשונים⁸ הנוקטים דקטן העושה מלאכה בשבת עבור אביו ועל דעת אביו, עבור בזה האב באיסור תורה, שנאמר לא תעשה מלאכה אתה ובנך וכתך, ודרשו במכילתא פרשת יתרו ובנך ובתך אלו הקטנים, והיינו שמצווה אדם על שביחת בניו הקטנים. דין זה נאמר אף בקטן שלא הגיע לגיל חינוך ואף באופן שהאב לא ציווה על הקטן לעשות את המלאכה, דכל שעושה לצורך אביו צריך אביו למונעו מלעשותה. אמנם אם הקטן עושה את המלאכה לצורך עצמו ולא לצורך אביו אין האב עובר באיסור זה.⁹

[ג]. מצות חינוך – חכמים חייבו את האב לחנך את בנו ובתו למצוות, וכן לחנך אותם להמנע מאיסורים¹⁰. מצוה זו נאמרה משעה שהגיע הקטן לגיל חינוך, בכל מצוה לפי עניינה, ובאיסורי שבת נחבז הפוסקים¹¹ דמשעה שהתחנך בר הבנה, ויכול הוא להבין שיש איסור לעשות פעולה מסויימת בשבת, יש לחנכו להמנע מלעשות את האיסור. ולענין אימו של הקטן אם מצווה לחנך את בנה בחלק הפוסקים¹²,

עין תו"י יומא דף פ"ב ד"ה בן שכתבו בחד חירוצא דמצות חינוך מוסלת על האב ולא על האם, וכן מבאי המג"א סי' ש"ג ס"ק א' בשם מהר"ם מונומברג, וכן הוא בתרומת הושן סי' צ"ד, וכתב דכן משמע בגמ' גזיר דף כ"ט. אמנם במחז"ש שם מבאי אחרונים המכריעים שגם האם מצווה לחנך את בניה וכן מבאי המג"א סי' כ' בשם כמה אחרונים.

עין ב"י סי' ש"ג שלמד מדברי התוס' והרשב"א שבת דף קכא. ומדברי הרשב"א ביבמות דף קיד. שכל אדם מצווה להפריש את הקטן מאיסורים משגגה לגיל חינוך. ולא רק אביו או אמו, אמנם מדברי הרמב"ם פ"ז ממאכלות אסורות הכיח הביא הב"י שרק אביו מצווה להפרישו מאיסורים, כשם שהוא מצווה במצות חינוך, ובית דין אינם מצווים בזה, ולהלכה הרמ"א בסי' ש"ג הביא את שחי הורעו, ועיין משנ"ב שם ס"ק ו' שהביא מהח"א כלל ס"ד ס"ג שדעתו שלענין איסורים דאורייתא יש להזהיר ברעת התוס' הג"ל שגם אחרים צריכים להפרישו משגגה לחנכו.

עין בגמ' עירובין דף מ: דאין אומרים ברכת שהחיתו ביה"כ על כוס יין משום שא"א לשותות את הכוס ביה"כ, והקשו בגמ' דנחמיה לקטן, ותיצרו ויש חשש דילמא אתי למיסור, והיינו דחיישין שמא יבוא לשותות כוס ביה"כ אף כשיגדיל, וע"כ בגמ' שבת דף קלז. לענין זריעת כשותא בכרם, שנחלקו אמוראים אם יש בזה חשש כלאים, ואמרו בגמ' דרב מרשיא נחן פודטה לקטן נכרי חזע לא כשות בכרם, והקשו למה לא נחן לחינוך ישראל, ותיצרו ויש חשש דילמא אתי למיסור.

ונאמרו בראשונים כמה כללים באיסור זה של נתינת איסור לקטן מחשש דאתי למיסור:

[א]. כתב הרשב"א יבמות דף קיד. דכאשר נותן את האיסור לקטן לצורכו של הקטן ולא לצורכו של הגדול לא גזרו בזה דילמא אתי למיסור ודאיה מהגמ' יומא דף עז: דמותו לרחוק ולטון קטן ביה"כ משום דהיינו דביה"ה. וכתב הגר"ז סי' ש"ג דהטעם משום שהקטן לא יטעה לעשות כן אף לכשיגדיל משום שידע שעשה כן לצורכו משום שהיה קטן. [ב]. כתבו תוס' עירובין דף מ. והרשב"א בתשובה ח"א סי' ש"ג שלא גזרו דילמא אתי למיסור אלא בדבר הבא בקביעות, כגון אם היו מטעמים לקטן כוס ביום הכיפורים, אבל בדבר של אקראי לא גזרו וכתב הויטב"א עירובין דף מ. דאף בדבר של אקראי אין לעשותו אלא לדבר מצוה ולא לדבר הרשות. ולענין הגמ' שבת דף קלז. כתב ה"ר"ן שם ראם היה זורע כשותא בכרם ע"י קטן היה עושה כן מדי שנה וה"ל דבר של קביעות. [ג]. מסתבר דאין לחוש לדילמא אתי למיסור אלא כשהקטן כליל בזה שעתיד הוא לזכור מה שעשה בקטנותו, ולא בגיל מוקדם יותר. [ד]. מדברי תוס' פסחים דף פ"ח המוכאים לעיל הערה א' מבואר דבמקום שמחנכים את הקטן למצוה לא חיישין לדילמא אתי למיסור.

עין מילואים אות ל"ב שהארכנו בכיאר הגמ' שבת דף קכא. בקטן העושה על רעת אביו, ובכאחד המקור בפוסקים לחירוש זה שיש איסור אמירה לקטן ורמ"א דאמירה לנכרי.

יא. מג"א סי' ש"ב ס"ק כ"ב, הובא כה"ל שם סעיף י' ד"ה א"י. המקור לזה הוא בתוס' שבת דף קכב. ד"ה משקה וברא"ש שם סי' י"ב שימו הנאה ממעשה קטן להנאה ממעשה נכרי, ועיי"ש בפמ"ג שדן אי בעינן להחמיק במצוה שבת כ"י שעשו מליהנות ממעשה קטן שעשה עבור הגדול, כמו בנכרי.

יב. רמב"ם פד' פ"ז ממאכלות אסורות הכיח, שריצ' אור"ח סי' ש"ג.

א. עין לקטן הערה י"ז שהבאנו את דברי המג"א סי' ש"ג ס"ק ג' שלמד מדברי תוס' ורבינו יוחנן שבמקום שמחנכים את הקטן למצוה [כגון לאכילת קרבן פסח או לתקיעת שופר] לא נאמר איסור ספיייה, שאין זה דומה לספייית שריצים ונבילות, וכן לא חששו בבב"א להא דצריך להנכיח להמנע מאיסורים, כיון שמתגבר למצוה וכן לא חששו בכה"ג לדילמא אתי למיסור.

ב. עין רש"י פרשת יתרו פרק כ' פסוק י' על הפסוק לא תעשה מלאכה אתה ובנך שהעתיק את דברי המכילתא שלא בא הכתוב אלא להזהיר גדולים על שביחת הקטנים, וסיים רש"י וזהו ששינוי [שבת דף קכא]. קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביחתו עליך. ומשמע שיש איסור תורה של שביחת בנו כשקטן עושה על דעת אביו, ומבואר ברש"י שהמקור בגמרא לדין שביחת בנו הוא במשנה הג"ל דקטן שבא לכבות. ועיי"ש בפירוש הרמב"ם שכתב וז"ל הוזהירו בשבת שלא יעשו הבנים הקטנים מלאכה בשבת לדעתו ולציוצו עכ"ל. ועיין גם בחידושי הרשב"א שבת דף קג: שכתב שיש בזה איסור תורה, וכן הוא בחידושי המהרי"ם שם. [ולענין איסור שביחת בנו במלאכה דרבנן עין שו"ע סי' רס"ז ס"ז, וע"כ לקמן פרק לא סעיף י"ז].

אמנם ממשמעות כמה ראשונים משמע שאינם סוברים שיש בזה לאו מיוחד, עיי' רש"י יבמות דף קיד. ד"ה בעושה שכתב שבקטן העושה על דעת אביו הוי כאלו מצווה לעשותו, וכ"כ הנימוק"י שם, ומשמע שאין בזה איסור מיוחד של שביחת בנו אלא הוי כאיסור ספיייה, וע"כ בשלטי הגבורים פרק ט"ז דשבת [דף סה:] בשם רי"ז, מוכח כה"ל סי' רס"ז ס"ז ד"ה הגה רמ"שעם שאף כשהקטן עושה ע"ד אביו אין אביו מצווה להתורה להפרישו.

עין כשרית חת"ס אור"ח סי' פ"ג שכתב דכיון דלאו דלא תעשה מלאכה אתה ובהמתך קאי על לאו דמחמר, והיינו היכא דמחמר אתה בהמתו, ועשה רשביית בהמתו ולמד מספק אחר, שנאמר למען יתן ונכר כחכו בן החוט' שבת דף נא: ד"ה במה א"כ ה"ז לאו דלא תעשה מלאכה אתה ובנך הכתוב באותו טעם של אזהרה מחמר מיירי ודאך בדומה ללאו דמחמר, שהאב משתתף קצת בעשיית הקטן ובגון כאשר הקטן מכיר קריצות אביו ורפיונותו ועושה על דעתו [ולאחריו] לפי"ז לא יהיה איסור תורה אלא אם כן הקטן ראה רמיה כל דהו מאביו לעשות את המלאכה אך אם עשה זאת לגמרי מעצמו לכא"י אינו דומה ללאו דמחמר אפילו אם עושה זאת לדעת אביו.

ג. כן מוכח מהא דנקיטין בגמ' יבמות דף קיד. דקטן המביא מפתח לרעת עצמו ולהנאתו אין אביו צריך למונעו. ונראה דאף אם האב מצוה על הקטן לעשות מלאכה עבור הקטן אין בזה איסור דשביחת בנו שהרי אינו עושה עבור אביו, [אמנם יש בזה איסור ספיייה וכן יחננו בזה שאר האיסורים המבוארים בטרק זה]. אמנם אם מצווה לעשות עבור כל בני הבית יש בזה איסור שביחת בנו אף שהקטן עושה את המלאכה גם עבור עצמו, דכה"ל מקרי מלאכת אביו וכן מוכח מדין קטן הבא לכבות דליקה.

ד. עין תוס' שבת דף קכא. ד"ה שמע שנקטו שחייב האב להפרישו גם מאיסורים, וכתבו רבי"ש הוא ורבי"ן שחייב לחנכו למצוות כ"ש דחייב להפרישו מאיסורים, וכן דעת הרמב"ם בפ"ז מהלכות מאכלות אסורות הכיח [ועיין רמב"ם פ"ד מהלכות שבת ה"א ובטור וב"י סי' ש"ג]. וכן כתבו ה"ט"ז והמג"א אור"ח סי' ש"ג, והובא במשנ"ב שם ס"ק ר', ונאידך, דעת התו"י יומא דף פ"ב. ד"ה בן בשם ה"ר"א ממין והרשב"א יבמות קי"ר. רמזון חינוך אינה אלא במצוות עשה ולא באיסורים.

ה.

והלכותיו

נתינת איסור לקטן

הקדמה

האכלת איסור

א. אסור להאכיל קטן איסור, או להביאו לידי איסור בידיים (א) אפילו תינוק בן יומו ואף שהוא אינו בנו (ב).

ב. אסור להאכילו איסור לא שנת איסור דאורייתא או דרבנן, א"כ זמן לצורכו של הקטן, רבכה"ג שרי באיסור דרבנן לדעת הרשב"א.¹⁰ אבל

דבר שאינו אלא משום חומרא או מנהג מותר להאכילו (ד). ויש מתירין גם להאכילו דבר האסור משום גזירה (ה).

ז. דבר שאינו אסור מחמת עצמו אלא מחמת הזמן, אם הוא לצורך הקטן ודרך אבילותו בכך מותר להאכילו י"ט.

(ד) בתוך לשם שם העדה ה' הביא מהאירועות היום סר תחיל' ס' י'ט **שכתב מהשם אריה**
מנחם להאכילו וכבש שם על דבריו החזים ש'ן א' מתוך דבריו לשל פירוט יבשנים בשבועי של
פסח לצורך י'ט אחרון של פסח שחל בשבת, רמזן דבריו לקטנים היום, מתוך לבשל.
וכשרתה אסיפת דברים משיבת כח ומצא ס' י' אונ' י' סיים דרבה בתבשיל של **אורן**. ובתוך
לער העיר בשם אחד מחבבי ירושלים **מאי שנא מאיסור בשר י'ין בתבשיל של ד' ב' ב'א**
שסאדו כמה אדוניים אפילו בקטן שאינו יודע להחמיל ואעפ"י שאינו אלא מנהג, מהו אסור
ד'שאי' התם דר'ו **מנהג העובד בל' וזה חסר קט' ר'צ"ג** ואיני יודע היכן הזכיר מנהג זה
בגמרא. והעידונו ברבאד הגולה על שר'ע אד"ח ס'י ותקנ' סיעת' ה' הביא דיש גוססאות
גוססים כ' בירושלם.

(ה) עין פתח בדי' שט' אורח' באי' ס' ל' ר' ד'ר' האסור משום קדירה אין בזה משום נמאליהו בדירה וטעם ליה משאי' בר' ד'ר' ברשעווען יעקב כתב אין להלכה, ר' פנ' ד'גוני' אומר משום ש' יבד' אד' ל' אד' ו' ד'יש'ין' פ'ט' שא' א' א' ב' מ'צ'ר' ל' א' א' י'ט' א' א' א' ו' א' מ'א'ל'ו' ב'ד'ר'י' ו'י'כ'ן' ש'א'ב'י' מ'צ'ו'צ'ו' ל'ה'פ'ר'י'ט'ו' משום ד'י'נ'ק'ר', ד'א'ס'ו'ר' ע'ם' ב'כ'ח'ו' ו'ע'י'ן' ב'ח'ז' ה'ק'ד'ו'ר' ש'י' ר'ס' ו'ה'א'ר'א' ע'ל' ה'א'נ'ס'י' ט'ו'ס'י' מ'א'ן' כ'ת'ב' ל'ה'ל'כ'י'ט' ק'ט'ו' ל'ח'ו'פ'ה' א'ב'ו'ן' ש'ט' ב'ר' ד'ב'י'נ'ו' ג'ר'ש'ו'ם' ע'ל' ה'ב'ר'א'ת'א' ו'ש'י'ט' ס'פ' ל' א'י'ס'ו'ר' ב'ד'ר'י'ט'.

(יב) עיין במבוא סי' רס"ט ס"ק א' דמותו להערים לקטן שהגיע לזוהר כוס יין של קידוש בביתבנדרם ע"פ שהוא לא קידש עזרין ואין לו קידוש במקום שטורח, מ"מ שרי כיון שאין יסודות ביה מצד עצמותו אלא שעבשיו נוסד קודם לאיסור שבעיניו לא קידש ואיסור כל כזה הקהל, ועיי' שו"ת ב"י מהתוס' פסחים ק"ג, וראה במחצית השקל ש' ו' וס"ב בבבארי דבריו. ועיין בקצות השולחן להגר"ח נאה ח"ט עמוד י"ח ובמבא"י סי' קצ' ס"ק' כתב דרשאי לתן לקטנים לאכול קודם התפילה וכמ"ש בסי' רס"ט וזכר במחצית השקל ש' ו' וס"ב כ"א, והמאכל הוא היער אלא שהשמן אסור בבבא"י לא החמירו בביטול ע"כ. וכי' כפר"י בא"י סי' קצ' דמה שצ"ח המבא"י לסי' רס"ט כוונתו א' משום דרש' איסור עשה א' דרך חזקן אסור ובבבא"י שרי. ועיין בסי' תפא"י לגבי אכילת מצה בערב פסח שכתב המבא"י ש' דמותו משום דאינו אלא איסור עשה, ובמחצית השקל ובשרע' דב"ש ש' כתבו כשי' המבא"י כסי' רס"ט דהטעם משום דהו' איסור תהליך בזמן, ומשמע דבבבא"י דבאסורין כשה' איסור של א"י תאכלתם, וזהו דק' באיסור האסור מחמת עשה כגון ביטול וסריפות וכדו' וכי' במבא"י בערובין דף ק' וביומא ר"ף ע"ה, ובתנא' לער' ט"ו הביא מספר תורה האד"ץ פ"ק ד' אות ס"ח שכתב סבא' להלך, דאכילת איסור הו' איסור בהוצא' לכן החמירו גם לקטן, ומצא"י באכילת היער בזמן האיסור, האיסור הוא על התבא' ובקטן לא שייך איסור גמא' זצ"ל.

ולכאורה יש להקשות על המגא' דרביו סתרי, להוסיף דבסי חרסו כתב שאסור להאכיל קטן ביהודה משגיחה להקטן חצייתו בן כסי חרמ' אסור להאכיל קטן מחוץ לסוכה ואפי' שאלו אסורים הוללים בזמן ואינם אסורים משמע עצמם, וגורא דנה מבני אבא קטן חרסין ס"ק ב' כתב לחלק בין סוכה ליהודים, דבסוכה רשמי ליתן לקטן לאכיל מחוץ לסוכה ובכאילה אין אסור, משא"כ ביהודים באכילה עצמה אסור והיו נמוחה לו כבילה, ע"כ. ומה שכתבו בספר המגא' בסי חרס' שאסור להאכיל קטן מחוץ לסוכה, עיי' בבלשוש שדר שהיה "דאורו יכול להאכילו", ולפי' משגיבת שפיר סתמיה דביו המגא'.

ובאמת דחלוק זה בין אכילת איסור וכי מציו כבר ברש"א ביבמות ק"ד שהקשה לשיטתו דאיסור דרבנן מותר להאכלי לקטנים, אלא מיט אמרנן בעינינו דאין מערבין בטבל אמילו דרבנן אינו רחוק לקטנים, ובוודאי אמרנן דמשום דרחי לקטנים מערבין לגדולים ויחזיקם, ותחין לחלק בין רחוקים והמאכל הותר אלא וימנע אן גרים, אן בטל איסורו מחמת עצמו, וביאר באהענדל דהי"ט פ"א אות ט"ז את דבריו, וטבל שאיסורו מחמת עצמו לכשיגדיל ויהיה הקטן אכיל, ומקרי הקטן כן חזוב אותו מועיל במה חזקו ענישוי לקטנים דרסוף וסוף שרין גם הקטן באיסורו, אבל ביבוצי אדמיטורו מחמת הית' זה אלא יהא אסור בו לכשיגדיל, לפיכך אינו בכלל חזוב בו וכיון רחוי לקטנים מערבין לגדול, אבל שאר אחרונים נ"מא שפירשו דבריו הרש"א במשפוט דרבנן כיון שאינו זכורני של קטן אסור להאכילו משום אותו רחוק למסיר ולכן לא מקריה דחי לקטנים, אלא שפירי צדי דמלא שרש"א דמדי דחזכיר החילוק בין איסור וימנע לאיסור מחמת עצמו, וע"כ כוונת הרש"א דלא שרש"א דמדי דרביתא אלא רק באיסור, והמלה במנן גבון ויחזיקם שאם לא נאכלילו או יחסר ממנו דבייתה וכן נאכלילה קודם והתפילה או קודם קידוש שובמנן אסור להאכילו לגמור, משאיכ באיסור מחמת עצמו לא קרינ' לומר רחוקים דרחי יכול לאכלי דברים ומותרים.

ומהאחרונים משמע לא נקרא רביהותא אלא רק באכילה ושתייה שזוהו עיקר גידול ולקן
 ליריד לא נהגים לרחוץ כל יום כמבו האדוניות בשרי תבשיל ומשי תיכין ולא נקרא רביהותא
 ואהני בזמן לחצוץ לא יום, גם זה הרי רביהותא, ונבשילי סחי תירא סוף אות א' כתב דבר
 דמחזק לרחוץ לטוה את הקטנים בימיהם, כיון כשהוא איפור מחדש שיש ושמטורו לא כתבם
 דהוה לא רצו לכוזר בדבר? שזוהו רביהותא יש הקטן וזהו הרי דבר האסור מדומה זמנו לאחמזת
 עצמו, ומים גם אכילה ושתייה לא והזויר בכל זמני ממשכי המניא בשרי דרשן בשם דרשביא
 דטעימת טוה יש ברכה לא הוי לצדוק, אבל כשהוא קצת זעילה משמע במניא סי' שמיא רכל
 אכילה ושתייה שזוהו אצור לא יצור.

(א) **בַּמָּה וּבַמֶּתָה קָרְיָהּ**, וְדָה הִגַּם בִּרְיוֹן קֶסֶן אוֹכֵל גְּבִילוֹת אִם בִּירֵד מִצּוּרֵי הַלְהִישׁוֹ אִלּוּ אֵל (וְהִכְרִיא הִגַּם יָם פְּסוּקִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶם לֹא תִאֲכַלְנָה וְגו' וְגַם יָם שָׁרָסָן, טוֹמַתֵּי כִּסְמִים) וְהִדְשִׁין לֹא תִאֲכַלְנָה לְחֻזְחִין גְּרוּלִים עַל הַטְּמֵאִים, וְרִיצָה גַּם מִלְּחֻכֵּי כֶּסֶף אוֹכֵל גְּבִילוֹת אִם מִצּוּרֵי הַלְהִישׁוֹ, וּמִסֵּם בִּמְד יָד קָרְיָהּ לֹא תִאֲכַלְנָה אֵלָּה שְׁמֵל הַלְהִישׁוֹ בְּדִינִים, וְנִשְׁרָתָה אֲבוֹתָ מִשָּׁה יוֹד חֹב סוּי יָם כִּתֵּב רִגְדָּה הַאִיסוֹר הוּא שֶׁשֹּׁרֵר עַל לִפְנוֹ עִצּוֹר כְּשֶׁמִּשְׁכִּיל הַטְּמֵאִים עַ"י מִתְּנֵה לָהֶם, וְעַתָּה מִשְׁכִּיל לִי בְּבִלְא וְכוּי אֵל חֲשִׁבִי לִפְנֵי עֵינָיו, וְכֵתֵב מִתּוֹךְ לִנְשׁ פֶּרֶץ וְהִפְרָא אֶל שְׂרֵשֶׁת רֹב הַחֲסִידִים רַמְלָם פְּסוּקִים אִילוּ אֵל מִלְּרִין לֹא אִיטְרִין שִׁבְחָתָהּ שֶׁבִּיבֵי הַלְהִישׁוֹ אֵת הַטְּמֵאִים לֹא אִכְלָה אִיסוֹר אֶל אִיסוֹר אֹדָה, וְהַיָּבֵב כְּאוֹרֵשׁ יָם שֶׁמֶן יָמֵשׁ שֶׁמֶן שֶׁבִּיבֵי הַטְּמֵאִים לֹא תִאֲכַלְנָה בְּאִיחָד זֶה וְאֵין מַלְמֵרִים לִכֵּל אִיסוּרִים, אֲלָא מִשְׁכִּיל מִדְּבַר.

[illegible]

התנ"א והתנ"י והתנ"ז שמדג נקטס דהוי ואורוויחא, ובר שרע הרב יודי סי' כ, ועייש שכתב ומשירו שזעזע סקן כשרה תוס דמקדיר ס' ביחול חס' הזהרה, הנהא אטור מרסו חלאלסו נבילה ובר. ודע כשרת תוס אורח סי' ס, וברש"ר הגניס אורח סי' פד, וברש"ר הדוש לרקאי בחנה מפרה' חז, וברשר מפרזי אסאז אורח סי' פד, ובאמרי בינה דיני שנת סי' זז, ובחי אורח כלל סי' טעור' ח, ועי' ברשר הדוקי כל לודי סי' שניע ונמצא בס' פס' בסמיני חסר, ובאמרי ערונת הוהס' סי' ע"ב, ובסבי חלוי חז' סי' י"ג.

[illegible]

(ג) שרע אורח'ה ס'י ש'מדג סעף'א. וכי' השך' ב'יור' ס'י פ'יא סק'רא ובפ'ר'ה ש'ם, וז'ר
הק'יר לב אורח'ה ס'י ס'ס. ור'ע'ה נ'א'י' ב'ב'פ'ת' דף ק'י'ר, ד'כ'ן ק'י'ל' דק'טן או'כל נ'מ'ת'
אן ק'י'ר מ'צ'ו'ן ה'א'פ'ר'ט'ו א'פ'ל'ו מ'א'י'ס'ו ד'א'ו'ר'י'ת'א, ב'א'י'ס'ו ד'ר'ב'ן נ'ח'ת'י'ן ד'ז' ו'ר'ג'ו א'ת'ן
ל'מ'י'ט'י' ל'ח' ב'י'ד'י'ם נ'ח'ו'ר, ו'ת'ר' מ'י'ן נ'ח'ו'ר ה'א'ז'ל'מ'ו א'י'ס'ו' ד'ר'ב'ן א'ז'ל' ל'צ'ר'ב'ו ש'ם ו'א'פ'ל'
ד'ה'י'ט' ב'י'ב'י'ת'א ו'ל'א' ד'רו' מ'ש'ם ד'ל'מ'א א'ח' ל'מ'י'ט'ו, א'ב'ל ד'ב'ר' ש'ה'ו' ל'צ'ר'נ'ו א'ס'ו'ר ה'א'ז'ל'מ'ו
א'פ'ל'ו א'י'ס'ו' ד'ר'ב'ן א'ל' מ'ש'ם א'ל' א'ז'ל'מ'ו, א'ל'א' מ'ש'ם ד'ל'מ'א א'ח' ל'מ'י'ט'ו ו'ב'ג'ל'ת'ו'ן
ע'י'ב'ר' א'י'ס'ו' ה'ז' ע'י'נ'ן ש'ר' ס'י ת'ר'ד'ס ס'ק'ג, ו'כ'ד'ר'ל' מ'י'ב'ה' ס'י ת'ק'ר' ל'ע' ה'מ'ר'א ס'י'ק'
ל'יא. ו'מ'ש'ע'ו מ'ד'ר'ב'י'ת'ו'ן ש'ד'ב'ר' ה'ת'ר'ש'ו א'ל' נ'ח'ו'ר ד'ל'מ'א א'ח' ל'מ'י'ט'ו ו'ר'ע'ל' ש'ר'ה ש'ו'ל'
ו'ת'ש'י' מ'ד'ו'ר'ג' ה'ז' ס'י ו'י'ב'ד'ל' ש'ם ד'ר'ה מ'ר'ס' ו'כ'ר ה'כ'י'א ד'ע'ת' ו'ה'ר'ש'כ'א ו'ה'ר'ן ד'א'ם
ו'ת'י'נ'ו'ק' צ'ר'י'ק' ל'כ'ן נ'ח'ו'ר א'פ'ל'ו ל'ס'פ'ו'ת' ל'ח' ב'י'ד'י'ם ד'כ'ר' מ'ש'ש' מ'ד'ו'ב'ן, א'ן ה'מ'ח'ו'ר ס'ט'ס ל'י'א'נ'י'
כ'ר'ע'ת' ה'ת'ל'ק'ו'ס ע'ל'ת'ם ו'א'ו'ט'ר'י'ם ל'כ'ן, כ'ו'נו'י, ה'א'ז'ל'מ'ו ו'ת'ש'י' ב'ע'י'ן ס'ט'ס ה'ס'פ'ר'ס
ל'נ'י'ה'כ'ר'ס ב'מ'ק'ע' ש'א'ן ש'ד'ו'ב ע"י ת'ח'ו'ק, א'י' ש'ם ל'ס'מ'ו'ן כ'ח' ד'ע'ל' ה'ר'ש'כ'א ד'א'י'ס'ו'ר ד'ר'ב'ן ס'ט'ו'ן
ל'י'ח ב'י'ד'י'ם ו'ה'ש'י'ב' ד'א'ז'ו'ר, ד'ה'ר'ן כ'ח' ל'י'ת'ו'ן ד'א'ח' ה'ל'ח'ש'כ'א ס'פ'י'ן ל'ח' ש'ר' ל'צ'ר'ו' ו'ל'א'
ל'צ'ר'נ'ו א'י'ר'ו'ב' מ'ו'ל'ק'ן ד'ר'ו'ן, ו'מ'ר' ש'ם ת'ק'ע'ה ל'י'ת'ו'ן ח'ומ'ש ס'י'ד'ו'ר ו'ש'י'ד'ו'ר ל'מ'ה'כ'ר'ס
ל'צ'ו'ר ע'מ'נ'א ל'ה'ת'פ'ל' ל'ו'ש'מ'ע' ק'י'ר'א'ת' ו'ת'ו'ר'ו' ו'מ'מ'ל'א' ו'נ'צ'ר'ן מ'ו' ה'ז'ל' ל'ה'ת'פ'ל' ד'ז' ע'כ'ר.

ועין בביי סי שמ"ג שהיאר מהרש"א בחסדו שכתב שלא כתב **כן** אלא **לחלק** ולא למעשה, אמר תמאי שם סי' ג' בנזק דרז"ן ביהי פרי יוה"מ סו"כ כן למעשה דאין לא אכילום באיסור דרבנן. ובתשרי הירב"ס סי' שצ"ד כתב דאין במש"ל חזקת חזקת דרבנן כהרש"א אך בשתי דבר שם סי' שמ"ג ובתו אסור כלל י"ג שפיר פ"ה חזקת דרבנן **חז"ל** שפ"ט על **לשון** הרש"א, ובשרת מהרי" אסאד יור' סי' רצ"ו ד"ה וגם וכו' כתב דבאיסור דרבנן קר"ל כהרש"א, ועי' מש"כ בזה מהרש"א בשרת בית אפרים יור' סי' ט"ב, ובשאלת ומש"כ מהרש"א א' דא"י סי' רנ"ז ומורה"נ דא"י סי' קנ"ה, ובשרת בית רחוק אור"ח סי' מג, ובשרת מהרי" אסאד אור"ח סי' פ"ד, ובמל"מ סוף הל' מאכלות אסורות, ובמה"א שם, ובשעת"ה לה' שביתת עשור א"ה ה"ג ובפג"ו י"ס יור' סי' צ"ז, ובכ"ת הל"י דא"י סי' ר"ג אות א' וכתב דל"י איסור דרבנן שיש"א איסורו אור' מוחמ"ט ספק הדיוש"ש שמ"א ע"כ על דאורייתא, וכן מורה הרש"א דא"י שפ"ט על **לשון** י"ס כ"ד, וכן כ"ד י"ס ב"ה, וכן דודו חזקת דרבנן **לרע"א**, משי"כ ה' כתב דאפשר ודל"הרש"א לא התירו אלא איסור שבועצמות וזק דרבנן וק"ל, אבל איסור אוריתא ששכל ב"ב ומורה"נ לא בשל אסור להאמיל, ועי' בשרת מהרש"ם דג' י"ב פ"ה.

הקצן והלכותיו - פרק ה - המשך

ספיה באיסור שנחלקו בו הפוסקים ובחומרא בעלמא

כד. י"א בדבר שנחלקו בו הפוסקים אם הוא אסור או מותר, אע"פ שלהלכה מוסקים לאיסור, מ"מ לענין איסור ספיה אפשר לסמוך על המקילין ולספוחו לקטן (א) וכן י"א שבדבר שהוא רק חומרא בעלמא אין בו איסור ספיה (גט).

הסוגות שש שעות בין בשר לחלב

לט. חינוך הרוצה לאכול מאכל חלב אחר שאכל בשר ועדיין לא עברו שש שעות, א"צ להמתין זמן זה, אלא יכול להאכילו אך רצוי שישטוף את מיו שלא ישארו שאריות של בשר בפיו, וכן יש להקל בזה בקטן שהגיע לחינוך, אך בזה יש להמתין לכל הפחות שעה וי"א יותר (נה).

אינו נהג אצלו עירש ובשרו מהרש"ג ח"ב סי' כ"ז כתב במאד כוונת המהר"ם, דאיסור אכילה לפני קידוש אינו איסור בעצמותו אלא רק מצד שמטיל עליו מצות קידוש אסור לו לאכול, אך בקטן כיון שאינו מצוה בשר אלא רק על אביו משל לחנוך (והלך מהראשונים) לכן לא חל עליו איסור כלל והמאכילו לא מאכילו איסור ולכן שפיר יכול הקטן לאכול וכן מותר לגדול להאכילו לפני כל המצוות כגון תפילת שופר, הדלקת נרות הצומה, מקרא מגילה, נטילת לבל וכדו'. נוע"ם בבית הלוי סוסי"ט (סח) ובאר שמה טו"ה ה"ל מאכילת נקט דגם איסור עשה אסור מדרת לאכילת לקטן עירש.

(לא) עיין בב"י אורח"י סי' רס"ט בריה והמקדש וכו' שכתב בזה"ל "ולדמי האומרים דאפילו איסוריה דרבנן לא ספיקן להו לקטנים בדידים כמו שאכתוב בסי' שמי', אפשר דכיון שיש מתירין לשחוח בבהנים אפילו לגדולים, אע"פ שהגדולים נהוגים כדברי האומרים, מ"מ לא חשיב איסור כולי האי שיאסור להשקותו לקטנים עכ"ל. אמנם בשו"ת חקרי לב סוסי"ט ס"ס חלק עליו חסיד דגם בבהני אסור אפילו באיסור דרבנן.

(לב) כ"כ בשו"ת שם אריה ח"ב סוסי"ט צ"ה וראה לעיל סעיף ב' הערה ד'.

(נח) כתב בשו"ע יו"ד סי' פ"ט סעיף א', אבל בשר אפילו של חיה נעוץ, לא יאכל גבינה אחריו עד שישחוח שש שעות ואפילו אם שהה לשיעור אם יש בשר בין השניים צריך להסידו, והלועס לחינוך צריך להמתין, עכ"ד. וכתב ברמ"א שם ד"א שאין צריכים להמתין שש שעות רק מיד אם טילק ובידן ברכת המזון מותר ע"י קינוח והדחה, והמתנה הפשוט במדינות אלו להמתין אחר אכילת בשר שעה אחת ואוכלים אח"כ גבינה, מותר צריכים לברך גם כן ברכת המזון אחר הבשר, דאז הוי כסעודה אחרת דמותר לאכול כדברי המקילין, אבל בלא ברהמ"ז לא מנחי המתנה שעה, וי"א דאין לברך ברהמ"ז ע"מ לאכול גבינה, אבל אין נזהרים בזה, ויש מרקיזין להמתין שש שעות אחר אכילת בשר כדי שיוכלו לאכול גבינה, וכן נכון לעשה, עכ"ד. ועירש בס"ז סק"א שכתב דיש ב' טעמים בענין שהיית שש שעות או שהבשר מוציא שומן ומשחר טעם עד זמן ארוך ולפי"ז מי שלא אוכל אלא לועס לחינוך אינו צריך להמתין. (ב) הוא טעם הדמיון משום בשר שבין השניים דמקרי בשר עד שש שעות ואח"כ הוי כסעודה, ולפי"ז גם הלועס חייב להמתין, רק שיש קולא כבשר שבין השניים אחר ו' שעות, וקרי"ל להמתין כמני הטעמים, עכ"ד. ועירש בס"ק ב' שכתב שראוי למחות בכין תורה ולגדור בהם שלא יקלו פחות משש שעות ועירש שריכ בשם המורש"ל.

ולכאורה בקטנים יש להקל בזה דנתנה כתב ה"ח ביומא ר"פ יו"ה"כ דכל דבר שהוא לצורך החינוך אע"פ שהגיע לחינוך מאכילים אותו איסורים דרבנן אפילו בדידים וכו' והרשב"א הו"ד בב"י אורח"י סוסי"ט שמי', והדמיון בטו"ה ה"ל מאכילת אסורות כתב דאסור להאכילו בדידים אפילו בדידים שאיסורים מרבדי סופרים, וכן פסק בשו"ע אורח"י סי' שצ"ג והארמ"ו בזה לעיל, ונמצא דרבין זה איכא פלוגתא הפוסקים וא"כ בבית דין לכאורה יש להקל מטעם ספק ספקא, טעם מותר למיטפי בדידים איסור דרבנן וספק האם צריך לחכות שש שעות או דמי בשעת ודק.

שוב ראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"ד יו"ד סי' פ"ד שרין בזה חסיד דלקטני קטנים אין מקום להמתין בשו"ת קצת בין בשר לחלב ובפרט דכאט שאינו רוצה אלא רק במאכלי חלב, ויש לרין בקטנים שהגדילו קצת עירש שרין בדבריו המאירי בחולין דף ק"ה והעלה מ"ס"ו דרע"ה המקילין אפילו בבשר בהמה בקטן דס"ל דכיון דשיעור שש שעות לא נזכר בגמ' אלא מסעודה לסעודה וכו' דרבנן הו"ל כבד סעודה אחרת ממש ממצת מהירות עטלו א"כ מותר מן הדין, אלא הדמיון פקפק בזה דא"כ הרי נתת דבריו לשיעורין, פירוש רגם בגדול לפעמים יש לו מהירות עיכול, והכמים השו"ת מידוהיהם שש שעות, מ"מ לענין שוף ספק ע"ז לרינא דאיכא חרות לסיבותא מהירות עיכול האיסורותא של הקטן ומהירות עיכול בשר העוף, ולכן יש לסמוך בשעת הצורך על הוראת המאירי בזה, עכ"ד.

ובשו"ת באר משה ח"א סי' ל"ו כתב ונתנו מלפנים דרבנן פחות מכן ב' לא הקפידו לחכות כלל, אלא רק הקפידו שלא יהיה מי הקטן מלנבל בשר, ואז"ז ב' שנים דיקדקו להמתין ולחכות לאט לאט עד שיתרחק להמתין שש שעות, אבל בילול הלש או אפילו בשאינו חלש אלא שלא רצה לשחות שאר משקין לא הקפידו להמתין יותר מן שעות עד שיהיה בן ט' שנים, עירש. וע"ע בשו"ת מלמד להעיל ח"ב סי' ל"א. ובתשובות והנהגות להר"ם ששג"ב שו"ת סי' תל"ה כתב דרבנן בן ט' שני לחכות להמתין שעה אחת, וכשהגיע לגיל חמש-שש יחנך להמתין ב' שעות ובכן י' יחנך להמתין שש שעות, ובשו"ת משנה הלכות ח"א סי' צ"ו ר' ב"ר הג"ל העלה דאין להמתין בחמיות על תינוקות וכ"כ לענין חלב אחרי בשר כיון שהם צריכים לחלב בכל עת וכל החינוך והוליה הם אצל חלב עינין יבמות קיד"ו ולכן בקטנותם יסביר להם שאסור לאכול בשר חלב יחד ואח"כ לאט לאט ידו"ל להפסיק קצת וכשיראה שכבר נחנך ויכול לטבול אז יאכיל שעות כשאר כל אדם.

ספיה בספק איסור

ז. כתבו האחרונים דאף דבר שהוא ספק איסור, ג"כ אסור לספוחו בדידים (ט).

ספיה באיסור עשה

יג. נחלקו הפוסקים האם אסור לספוח לקטן איסור עשה (כגון: שחיה קודם קידוש, אכילה מצה בערב פסח, אכילה מחוץ לסוכה, אכילה קודם קיום מצוות שופר, לולב, מגילה, הדלקת נר חנוכה, לבישת בגד בעל ד' כנפות ללא ציצית וכו') (יח).

ועיין במנחת שו"ע שר"ג סק"י שכתב דאור' שהאכילתו ביוה"כ כ"י צדקו, אסור להאכילו עוד, ואף בחינוך בן יומא אסור להאכילו יותר מדי ימות, והר"ן בפדק תולין כתב דאפילו טובא יכול להאכילו. וראה בשו"ת זולתן יואב סי' א' שכתב דאין איסור ספיה בעינוי ביוה"כ, כיון שנתנה התורה טעם לעינוי והוא משום דברים הוה יכ"פ עליהם לטהר אתמם מכל חסאותיהם וגו' וקטן אין לו כפרה דאין בן דעת ועבידה ששעה אינו נחשב לו לעון וע"כ אינו בכלל ציווי התורה של עינוי ביוה"כ, ועוד דהוי עינוי הוא איסור עשה ולא תאכילום הוא איסור לאו, ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' כ"ז כתב דמה שהותר להאכיל קטן זהו רק במקום שיש לו צער אך במקום שאין לו צער אסור להאכילו.

ובחנוך לגער שם חסיד דרבננים של חשנו ומעריבים שאין דברו לאכול כל יום אין להתו לו בדידים ולא ערף מטעמים כוס של ברה אלא שיש לצדק סגירת הדין בסי' תרי"ט שלא נז"ז משום דאורי' למיסור' אלא ככוס של ברה שהוא דבר מצוה ויחשוב שמוות לשחוח לצורך מצוה, אבל כשאר אכילות כיון שירע בגדלותו שאסור לאכול לא יבוא למיסור' ומ"מ י"ל דיש להקפיד שלא ליחן לו ממקום וכדו', דלפחות לצבן בדיד זה. וע"ע בגורי אכילת קטן ביוה"כ בסק"א קודש (פראנק) יוה"כ סי' מ"ג.

(יז) כתב במל' דרועים בעדן קטן אוכל גבילות א' אות י"ד דאף לדעת הרשב"א דאיסור דרבנן ספיקן ליה בדידים, זהו דקא בדבר שאין בו ספק איסור תורה, אבל בדבר שיש בו ספק איסור תורה כגון ספק טריפה, אף להסוברים כשנותן דמיון דספק מדרת לקולא דק מדרבנן להמירא ונמצא דזהו איסור דרבנן, אע"פ"כ אין מאכילין אותו בדידים והטעם הוא דהוי איסור תורה אסור להאכילו ודחיב לא תאכילום ודחיב לא תאכילום וא"כ במי שנאכילו ספק טריפה הוי גם לירידה הוא איסור תורה שמה הוא טריפה ועובר על לא תאכילום. עכ"ד. וכ"כ ב"ר"ה לרע"קא מדרב"ה ח' דאף להרמב"ם דספק דאורייתא מדרבנן להמירא מ"מ ה"ר איסור דרבנן דמיא איסור דרבנן, כיון דהספק בראייתא ולכ"ע אסור לספוחו לקטן וי"כ באה"ע ח"ד סי' פ"א אות כ"ו, וכן בשו"ת מהר"י אסא"ר סי' פ"ד באור"ח ג"כ נקט שאף ספק איסור אסור לספוח לו וע"ע בחק"י הלכה ע"ך קטן. ובירוש' השמ"א בגמ"א סי' שמי' ג"כ מבואר דאסור להאכילו דעירש דהחיר רק בספק ספקא, משא"כ בזה ספק דורי'.

(יח) עיין בגמ"א סי' רס"ט ס"ק א' שהביא מהמחזה מיימוני בשם מהר"ם דמה דאסור להאכילו לקטן איסור בדידים, היינו כדבר שיש בו לאו, אך בגמ"א אין איסור עירש. ולכן כתב בגמ"א שכשמשקין בביה"כ ואין אחרים וכו' שיצאים בקידוש זה, מותר לחת לשחות מחוס לקטן אף ששעות לפני קידוש, כיון שזהו רק איסור עשה ולא לאו. ע"כ ובחזק"י לב סי' ס"ט הקשה דזה לעבור איסור לצדכינו אסור אף להמתנים להאכילו איסור דרבנן וכ"כ איסור עשה וא"כ ודאי חשיב לצדכינו שלא יזהר הברכה לבלתי אם לא ישנו מהכוס ועירש שביאר דמי המהר"ם באופן אחר, דכיון דאין זה איסור מצד עצמו אלא דהמצוה של קידוש משום לה לאיסור זה, אף להאחרים שאין מטיל עליהם לחכות אין להם מצוה ואיסור של אכילה לפני קידוש כבה"ג, ע"כ לא חשיב איסור כבה"ג. ובכ"י בסי' רס"ט מבואר ג"כ ולהאחרים לספוח לקטן איסור דרבנן, אין להקל באיסור עשה.

ועיין בתרומת הר"ן סי' קכ"ה ובסי' צ"ד שהקשה על המהר"ם מגמ' יבמות שאסור לספוח לו תרומה טמאה אע"פ שאין איסורו אלא איסור עשה, ותיר"ץ דיש הבדל בין איסור הבא מכלל עשה שאסור לספוח לו לבין איסור שהוא משום ביטול מ"ע דאז מותר לספוח לו, וכענין זה כתב בחזק"י הלכה ע"ך קטן אות ט', ובשו"ת בית יצחק אה"ע"ז סי' ל"ט, ולכן מתיר שם מדרת להאכיל קטן מצה בשב"ב פסח, כיון דשרי לספוח לו דבר שהוא ביטול מ"ע עירש, ובמ"א בסי' תע"א סק"י מתיר להאכיל להאכיל לקטן מצה בערב פסח וע"ע בגמ"א בסי' חר"ט דמותר ליחן לקטן לאכול מחוץ לסוכה כיון דהאכילה בחוץ הסוכה הוי מצוה עשה ושוי עירש.

וראה במחצית השקל שנתנה בב' המקומות דה"י המג"א בסי' רס"ט חזו בו מהתיר הר"ל חסיד דלמי מאי דקיר"ל דאפילו איסור דרבנן אין מאכילים בדידים, א"כ כ"ש עשה דאורייתא, וא"כ אין שו"י במצוה כע"פ וכן באכילה מחוץ לסוכה עירש. וכד"כ בהנהגות הדי"ם על השר"ע סי' רס"ט. וראה בפרי"מ סי' שמי' בא"א סק"ג שחלה דברי המהר"ם במאי דנחלקו הראשונים אי איסור ספיה בכל התורה הוא דאורייתא או דרבנן, דלחשיבות דלוח"מ התורה י"ל דעל עשה אינו מחוץ, אף להסוברים שהוא מדרבנן י"ל דמדרבנן אין לחלק בין עשה לל"ת עירש.

ובשו"ת פרי יצחק סי' י"א כתב לכאור דברי המהר"ם דאחי"ז ט"ל דאף איסור דרבנן אסור לספוח לקטן, אלא דאסור רק בדבר האסור מצד עצמו אפילו בלא הבא מכלל עשה, אבל באיסור שהוא בא לחינוך מ"ע שהמצוה אינה נחתה בקטן מהמנהג, ע"כ גם האיסור שז"ו

ארחות

פרק כד

שבת

מהי ספייה

נחבאר לעיל שהזהירו גדולים שלא להאכיל את הקטנים במאכלות אסורות וכן שלא לומר להם לעשות מלאכות בשבת וזה נקרא איסור ספייה. ומאידך במבואר כממרא שקטן העובר מעצמו איסור אין אחרים מצווין להפרישו. בסעיפים דלהלן יבואר איך פעולה מוגדרת כספייה, ואיך פעולה אינה בגדר ספייה ואין בה איסור.

וכל זה בקטן שלא הגיע לחינוך, אך אם הגיע לחינוך מצווה אביו להפרישו ואפשר שאף אחרים מצווים על כך [ועיין לעיל בהקדמה לפרק זה סוף אות ג']. וגם כשלא הגיע לחינוך אין היתר אלא אם עושה את המלאכה להנאתו, אך אם עושה זאת עבור אביו או עבור אדם אחר ה"ז אסור¹.

נתינת האוכל לפיו של הקטן

ג. גדול הנותן דבר איסור לפיו של הקטן הרי זו ספייה אסורה, והוא הדין אם נותנו לידיו².

צווי על הקטן לעשות איסור

ד. וכן אם אינו נותן את דבר האיסור לפיו או לידיו אלא מצווה עליו לאכול את האיסור, או מצווה עליו לעשות מלאכה האסורה בשבת, גם זה בכלל ספייה אסורה³.

רמיזה לקטן לעשות איסור

ה. אף אם אינו מצווה עליו במפורש לעשות את האיסור אלא רק רמזה לו לעשותו, או שאומר לו שהדבר מותר, גם זה בכלל ספייה אסורה⁴.

הגשת מאכל אסור לפני הקטן

ו. אם אינו נותן לתוך פיו ולא לידיו וגם אינו מצווה עליו לעשות את האיסור אלא מגיש לפניו אוכל האסור באכילה, ראה הערה⁵. וכן יתבאר בהערה דין הנותן בשבת כלי שמלאכתו לאיסור לפני קטן או לתוך ידיו, אם הדבר נתשב לספייה אסורה.

המעמיד את הקטן בסמוך למאכל של איסור

ז. המעמיד את הקטן בסמוך למאכל של איסור, אף שכונתו שהקטן יושיט ידו ויאלץ יש מהוראשונים שכתב דאפשר שאין זו ספייה אסורה⁶, ולכן אם הקטן לא הגיע לחינוך אין בזה איסור.

ומותר להעמיד קטן שלא הגיע לחינוך ליד חפצים המונחים ברשות הרבים כדי שיביאם לרשות היחיד⁷, והוא שיעשה זאת הקטן להנאת עצמו, שסבור הוא שמצא מציאה, אך אם יבין שיש לגדול צורך בכך ויעשה זאת עבורו הרי זה אסור⁸.

העמדת קטן ליד מתג החשמל

ח. אם כבה האור בחדר מותר במקום הצורך להעמיד קטן שאינו בר הכנה על יד המתג אף באופן שידוע לנו שהוא עתיד לשחק עם המתג ולהדליק את האור. והטעם משום דאין במעשה זה משום ספייה, וכמבואר בהערה⁹. וגם אין בזה איסור משום איסור שביחת בנו ולא משום איסור אמירה לקטן הואיל ואינו עושה את המלאכה לצורך אחרים אלא להנאתו, וגם אין בזה מצות חינוך משום שאינו בר הכנה להכין שדבר זה אסור, אבל אם הקטן הגיע לגיל

שהוא בר הכנה להכין שדבר זה אסור, אסור לעשות כן משום מצות חינוך, וכן אם קטן זה מבין שהגדול מעתיק שהוא ידליק את האור הרי זה אסור משום איסור שביחת בנו וכן משום האיסור שיש בקטן העושה מלאכה עבור גדול אף שאינו אכיל¹⁰, והטעם משום שבאופן זה הוא מדליק את האור לצורך אביו או לצורך האחרים, ולא להנאתו.

אמירה לנכרי לספות איסור לקטן

ט. כחבר הפוסקים שהאומר לנכרי להאכיל לקטן מאכלות אסורות אין בזה ספייה מן התורה אך יש בזה איסור דרבנן כשאר אמירה לנכרי¹¹. ולכן התייר לומר לנכרי להאכיל קטן במאכלות אסורות אם הקטן הוא קצת חולה.

אמירה לקטן שיאמר לנכרי לעשות מלאכה

י. אסור לומר לקטן שיאמר לנכרי לעשות מלאכה בשבת, והטעם משום דיש בזה משום ספייה איסור דרבנן של אמירה לנכרי וכן יש בזה איסור מצד מצות חינוך¹², ולענין אמירה לקטן שיאמר לנכרי לעשות מלאכה לצורך הקטן ראה הערה¹³.

כד. רשב"א יבמות קיד. ונראה דאין להוכיח מהרשב"א דה"ז מותר להגיש אוכל ולא מיקרי ספייה, משום דכאשר מגיש אוכל לפניו לאכול הוי טפי דרך ספייה.

כה. גמ' יבמות שם, רמ"א סי' שס"ב ט"ז.

כו. משנ"ב סי' שס"ב ט"ק מ"ד.

כז. עיין לעיל סעיף ז' שהבאנו מרבי הרשב"א שנוטה לומר דשרי להעמיד קטן אף ליד מאכל אסור, וכ"ש שיש להתיר בעידן ומלאכות שבת כמבואר בגמרא לענין מפתחות דאיכסרו, וקשה לחלק בין מלאכת הוצאה לבין שאר מלאכות.

כח. דומיא דקטן שבא לכבות דליקה שצריך למחות בידו כמבואר בגמ' שבת דף קכ"א. עיין מג"א סי' שס"ג ט"ק ג' שהביא בשם רבינו יוחנן דאסור לומר לנכרי להאכיל לקטן מאכלות אסורות, אמנם משמע בדבריו שאין הכוונה בזה שצ"י האמירה חשיב כאילו

ישראל עצמו ספי איסורא בידים אלא ה"ז כשאר שבות של אמירה לנכרי, דאומר לנכרי לעשות מעשה ספייה. ולכן כתב המג"א דאם הקטן הוא קצת חולה ה"ז מותר, וכתב הפמ"ג שם דהטעם משום דשבות דאמירה לנכרי הותרה לצורך חולה, וכמבואר בפרק

כ' סעיף ק"ט והובאו הרבדים במשנ"ב שם ס"ק ה'. וע"ז ב"ש"ש יבמות ס"פ ח"ש ובכשרת חת"ס א"ח סי' פ"ג שגם בדבריהם מבואר דהאומר לנכרי להאכיל לקטן דבר

איסור אין זה כספייה איסור בידים. ובספר פרי יצחק ח"א סי' י"ד כתב לחלוק על הפוסקים הנ"ל, וסובר דהאומר לנכרי להאכיל את הקטן ה"ז כספייה איסור בידים, אמנם המשנ"ב העתיק את דברי המג"א וכנ"ל.

ל. ולכא"ז אם מצוה לבנו יש בזה גם איסור שביחת בנו [אח"ל יש איסור שביחת בנו בשבות דאמירה לנכרי], ואם הגיע לגיל שהוא בר הכנה שיש בזה איסור אין לומר לו לעשות כן משום מצות חינוך. וכן אפשר שיש בזה איסור אמירה לקטן [דומיא דאמירה לנכרי], עיין לעיל בהקדמה לפרק זה אות [ה].

לא. כאשר המלאכה נעשית לצורך הקטן עיין לעיל הערה י"ז שהבאנו שיש מהאחרונים שפסקו בשעת הצורך כהרשב"א שיש להתיר ספייה בורבנן לצורך [ועיין לעיל סעיף ב' שם המלאכה נעשית עבור כל בני הבית כגון שאומר לנכרי להדליק אור בבית לא מיקרי ספייה לצורך הקטן לענין זה]. אמנם כל זה ע"ד כמה שבאנו לדין מצד איסור ספייה, אבל אם הקטן הגיע לגיל חינוך אין להתיר לומר לו אלא בצורך כזה שמצות חינוך נדחית מפניו, כגון בדרגת צורך שהיא בגדר רביחיה דקטן או כאשר מתגבר למצוה [ואין לחוש בכ"ה משום איסור שביחת בנו ומשום איסור אמירה לקטן, כיון שהמלאכה נעשית לצורך הקטן ובכ"ה לא נאמר איסורים אלה]. ודע שבאופן זה הדבר נחלק פתח לקטן פעמים שיותר אף לגדול לומר לנכרי לעשות מלאכה עבורו, כיון שהקטן נידון כשולח"ס לענין רבדים הנצרכים לו מאר כמבואר בפרק כ' סעיף ק"ג.

יט. עיין בהקדמה לפרק זה שהאיסור הוא משום דהרי כספייה או משום דאין למיסוך או משום דין אמירה לקטן.

כ. עיין הג"א סוף פרק ט' דשבת, הובא בגמ"א סי' שס"ג ט"ק ג', שאם נותן בידו של הקטן דבר איסור ה"ז בכלל ספייה, והמקור לזה הוא בדברי רש"י שבת שם דף צ': ר"ה דילמא, וכתב המג"א דהטעם משום דה"ז כמאכיל בידים. והנה בגמ' שבת שם איירי בגותן חגב ת"י לתניק לשחק בו וחששו שמא ימות התנב ויאכלנו התינוק. ויש בזה חידוש דאף שכמצב הנוכח לא יאכלנו כיון שהוא חי וגם לא נחל לו ע"ש לאכול, מ"מ הוי כנותן לידיו דבר איסור. ואפשר שמצוה ה"ז שהחגב ימות בידיו, וגם הוי נגילס באכילת הנכים ולכן החשיבו זאת כספייה.

כא. עיין בגמ' יבמות דף קיד. דאח"א לא יאמר ארס לתניק הבא לי מפתח וכן כתב המשנ"ב סי' שס"ג ט"ק ד'.

כב. כן נראה מרבי הרשב"א יבמות דף קיד. שכתב דאם בעל מיפר לאשור נדר שנדרה [ואין הפרת הנדר מועילה, כגון שאין לו בה אלא נישואין דרבנן] ה"ז כאומר לה טלי ואכלי ויש בזה איסור ספייה. ועיי"ש עוד שכתב דכל שאומר לה לאכול או מותר לה לאכול ה"ז בכלל ספייה אסורה, ועיי"ש מ"מ ס"פ י"ז מסאכ"א. ונראה דה"ה אם רומז לקטן לעשות את האיסור, ה"ז אסור, ומסתבר דאפילו ברמז דרך סיפור הוי כספייה אם קרוב הדבר שהקטן יעשה את האיסור, שהרי אף כשאומר לו על דבר האסור שהוא מותר הוי נמי רק ברמז בעלמא.

כג. עיין מרבי פרק כלל גדול סי' שס"ט שבביא בשם מהר"ם שיש איסור דרבנן לאכול עוגה שכתובת עליה אותיות, אך לגבי קטן אין לחוש, דקטן אוכל ובליתו אין ביד מצווין להפרישו היבא דלא ספיקן ליה בידים. ולכאורה מוכח דאם נותן לפניו לאכול לא הוי כספייה בידים, דלא מחטבין דמיירי רק באופן שהקטן הולך וטולט את העוגה אליו. אמנם הגר"ז סי' שס"ג ט"ק י' כתב לחלק בזה בין איסור מאכלות לבין איסור שבת, שבאיסור מאכלות עצם נתינת המאכל לפני הקטן חשיב כספייה איסור ונהוסיף שזה אף כאשר אין המאכל אסור מצד עצמו רק מצד הזמן, ונתינתו למה שכתב בס"י חר"ז סי' ס"ד שקטן שהגיע לחינוך לחנניה שעות ביה"כ אסור ליתן לפניו מאכלות דהוי כספייה איסור. אבל לענין ספייה מלאכות שבת נוקט הגר"ז דאין איסור ליתן לפני הקטן חפצים שיכול לעשות בהן מלאכה אף אם ידוע שצריך לעשותה. וכגון ליתן לו עוגה שכתובת על גבה אותיות, והוסיף דקאם נותן את העוגה לתוך פיו של הקטן או הוסיף ספייה מלאכת מתיקה. ועיין בפילוסאוף אות ל"ג במה שהארכנו בעידן זה של הגשת אוכל לקטן אי חשיב ספייה לענין מאכלות אסורות ולענין איסור אכילה ביה"כ או חוץ למוכח, וכן בנתינת חפצים שעושין בהן מלאכה לידיו של הקטן.

ארחות שבת - פרק כד - המשך

נתינת צעצועים לחינוך

טו. לענין נתינת צעצועים שיש איסור בהשמתם כהם לקטן שעדיין לא הגיע לחינוך יש להבחין בין סוגי צעצועים שונים:

[א]. צעצוע שהשימוש בו אסור מן התורה, כגון שיש בו מערכת חשמלית, אין ליתנו לידו של הקטן משום אסור ספיקה¹, ולענין נתינתו לפני הקטן עיין בהערה².

[ב]. צעצוע שהשימוש בו אסור מדרבנן כגון שהוא משמיע קול שיר אין ליתנו לחינוך אלא במקום צורך גדול כגון שהוא נוכח ואי אפשר להרגיעו בדבר אחר אלא בצעצוע זה ויש להזהר שלא יהא בדבר זילותא דשבתא³.

[ג]. צעצוע המשמיע קול שאינו קול שיר יש מפוסקי זמנו שהחיר ליתנו לקטן לשחק בו⁴.

[ד]. צעצוע שיש בו שתי אפשרויות של השתמשות, ובאחת מהן אין מלאכה, יש להסתפק אם יש איסור ספיקה בנתינתו לפני החינוך, וראה הערה⁵.

אמירה לקטן במיקום נפש

יה. נחבאר בפרק כ' סעיף ל"ח שבמקום פיקוח נפש, אם אין הדבר כהול עדיף לומר לקטן לעשות את המלאכה ואל יעשהו גדול [ועיין שם דערי] לומר לקטן שאינו בנו לעשות את המלאכה מלומר לבנו לעשותה, שלכמו פוסקים יש בזה איסור תורה של שביחת בן⁶.

פתיחת מקרר חשמלי ששכחו לנתק ממנו את הנורה

יג. מקרר ששכחו לנתק ממנו את הנורה אין לומר לקטן לפתוח את הדלת כדי שיוכלו להוציא מהמקרר את צרכי הסעודה, בין אם הוא בנו ובין אם הוא אדם אחר, דיש כאן ספיית איסור לקטן, שמדליק את הנורה, ואף באופן שהקטן אינו יודע שהנורה תידלק והוא בגדר מתעסק, מכל מקום יש בזה ספיית איסור דרבנן לקטן והרי זה אסור⁷.

וידע שהורו שאפשר לומר לקטן שאינו יודע שהנורה תידלק שיש במקרר מאכל שהקטן מעוניין בו, והקטן יפתח את הדלת כדי ליטול לעצמו את המאכל הזה, ובאופן זה שהוא אינו יודע וגם הוא עושה את מעשהו לצורך עצמו הרי זו ספיית איסור דרבנן לצורך הקטן שיש מהראשונים שהתירו זאת, וכמבואר לציל ס"ב, וראה הערה⁸.

ואם הקטן בא מעצמו לפתוח את המקרר מכלי שאמרו לו דבר, יש להבחין בזה בין שני אופנים:

[א]. אם עושה זאת לצורך כל בני הבית יש למונעו מזה⁹.

[ב]. ואם עושה זאת לצורך עצמו בלבד אזי אם הגיע לגיל חינוך והיינו שהוא בר הבנה להבין שדבר זה אסור ושפתיחת הדלת מדליקה את האור, צריך למונעו מזה, ואם לא הגיע לגיל זה מן הדין אין צורך למונעו אף אם יודע שהנורה תידלק.

מותר להכניס ולהוציא אוכלין מהמקרר משום שלא גזר קנס ומעשה שבת על מה שעשה קטן לצורך עצמו, כמבואר בפרק כ"ה סעיף ו'. והא דאין האוכלין שבמקרר אסורים מדרין מוקצה נחבאר לעיל פרק י"ט סעיף ט"ה.

ובמקרה שהאמירה לקטן נעשית לצורך מצוה כגון שאומר לו להביא סידור או תומש לצורך חיובו עיין לעיל הערה י"ז שהבאנו את תשובת דעק"א סי' ט"ז שהתיר זאת לענין אדם המחמיר שלא לטלטל במקום שיש בו עירוב אם מותר לומר לקטן להעביר עבורו חפצים אין ליתן כללים בזה והדבר תלוי בדיקת הכשרות של העירוב, ויש לחון בכל מקרה לגופו.

עיין לעיל הערה כ"ג שהבאנו את דברי הגר"ו שולענין מלאכה שבת אין איסור ליתן חפץ לפני הקטן אף שידוע שיעשה בו מלאכה, ונחבאו דלא כדאמר בכלי מוכה של איסור כגון עט וכיוצא ב"ש לעיין בזה, ד"ל שנתנית החפץ לידו חשיבא ספיקה.

עיין משי"ב בהערה ה"ל דבכלי שמלאכתו מובהקת לאיסור יש לעיין דאפשר שאף נתינתו לפני הקטן ולא לידיו רומה לנתינת מאכל של איסור לפני הקטן ואפשר דהיי ספיית אסור.

בצעצוע המשמיע קול שיר פשוט דאסור להשמיע קול וממילא לכאורה יש בו איסור ספיקה. אמנם במקום צורך גדול יש לסמך על הרשב"א שהתיר ספיית בדרבנן כשהיא לצורך הקטן, וכניל סעיף ב'.

מכ. הגר"ש אורעבאך זצ"ל, מוכח בספר ש"ש"כ פרק ט"ז ג'. ואף שנחבא הרמ"א בסי' של"ח סי"א שבכלי המיוחד להשמעת קול יש איסור אף שאינו קול שיר, עיי"ש בבה"ל ד"ה הראי' שהאר"ן לרדן באיסור זה ודעתו נוטה שהוא מטעם עובדין דחול, ולכן נקט הגר"ש זצ"ל גבי צעצוע לא מיוחד כעובדין דחול. והנה הגר"ש זצ"ל לא התיר לגדול להשמיע קול בכלי זה, רק לקטן, ואפשר שלא סמך על סברתו הג"ל דאין כזה משום עובדין דחול אלא לגבי הקטן ולא לגבי הגדול. עוד אפשר דכאשר הגדול משמיע קול בכלי הזה כדי להרגיע את החינוך חשכין ליה כקול שיר, כמבואר בשו"ע סי' של"ט סי"ג דאין לקשקש באגוז לחינוך, וע"ע ביהושע פ"ק דביצה ה"ב [מובא בבי" סו"ס ש"ח] דקרקש שהוא כלי שמקשקש בו לחינוך הוי כלי שמלאכתו לאיסור וכמבואר מפעולת הקשקש ליתנוק היא פעולה אסורה, ואולי היינו מהטעם הג"ל דכאשר גדול מקשקש בו הוי דרך שיר, וא"כ דינו ככלי המבואר ברמ"א הג"ל סי' של"ט שאיסורו רק משום עובדין דחול, ולדעת הגר"ש זצ"ל המוכח בר"ש הערה זו אין צעצוע זה אסור כלל, ואף אם נימא דלא כסברת הגר"ש זצ"ל מ"מ יתכן דשיר דלטלטל, עיין בה"ל שם ד"ה אסור שהטמ"ג מסתפק אם כלי כזה חשיב כלי שמלאכתו לאיסור, ועוד דאף אי נימא דחשיב כשמ"ל מותר לטלטלו ע"מ ליתנו לחינוך לשחק בו, דחשיב לטלטל לצורך גופו, שהרי משתמש בו בשבת ונ"ל דמי לטלטלו כשמ"ל לצורך נכרי שאסור בשבת, משום שהקטן הוא מכני בחינן.

מג. בצעצוע זה שאין מלאכתו מובהקת לאיסור ויש לחינוך אפשרות לשחק בו בלי לעשות מלאכה אסורה יש לרדן דאפשר שאין עצם נתינתו לפני החינוך נחשבת ספיית איסור, כיון שיכול להשתמש בו באופן של היתר, ולכן אפשר שבוה י"ל בפשיטתו כהגר"ש שובא לעיל הערה כ"ג דאין נתינתו לחינוך נחשבת ספיית איסור, ואולי עדיף אף מנוינת עונה שכתובתה על גבה אותיות, שכתב המדריך דלא מיקרי ספיית איסור אף אינו נתון לפיו של החינוך [גם יש לדמוהו קצת למשי"ב כהג"א סי' תר"ס המובא לעיל הערה כ"ג דאין איסור ליתן אוכל מחוץ לסוכה לקטן שהגיע לחינוך, וכתבו הפוסקים דהנעם משום דעצם האכילה אינה אסורה ואפשר שיאכלו בסוכה]. ואת"ל דאין בזה איסור ספיית ה"ז מותר אף באופן שכן הסתם הקטן יעשה בחפץ זה גם את המלאכה האסורה, וע"ע.

לה. עיין פרק ל' סעיף ט"ז שבמתעסק יש איסור דרבנן [ואף למי רע"א הסובר שבמתעסק יש איסור תורה מ"מ באופן שאינו מלאכה מחשבת סוכר גס רע"א שהאיסור הוא מדרבנן], ואף שדעת הרשב"א שאין איסור ספיקה לקטן בדרבנן, והביאו בה"ל סי' שמ"ג [ועיין מה שכתבנו בזה לעיל סי' כ"ב] מ"מ לא התיר הרשב"א אלא כשהספיית היא לצרכו של הקטן, משא"כ הנה המספיקה היא לצורך כל בני המשפחה, שבה נחבאר לעיל סעיף ב' ובהערה י"ז ולא חשיב כספיית לצורך הקטן אלא כמעשה הנעשה לצורך כל בני הבית, ויש בזה חשש דאחי למיסר העלול לעשות כן אף כשיגדיל ונאף שהמלאכה הוו נעשית באופן שהוא מתעסק מ"מ יש לחוש לכאורה שכאשר יגדיל לא יחוש לאיסור מתעסק.

לו. כן כתב הגר"ש אורעבאך זצ"ל בסמכת הגדפס בספר מאור השבת ח"ד מכתב מ"ט, א'. וכן כתב גם בספר חוט שני ח"א בקונטרס החשמל. טעם היתירו הוא דבין שהקטן עושה מעשהו לצורך עצמו והרי זו ספיית בדרבנן לצורך עצמו, ויש לסמך על הרשב"א שהתיר זאת [כמבואר בהערה הקודמת]. ולכאורה י"ל דהנחיא אם הקטן רעב או צמא ה"ז בגדר ספיית לצורך, אף באופן שאינו רעב ואנו מעוררים דוגם לרצות את המאכל לכאורה אין זו ספיית לצורך, ואולי י"ל דכיון שמבואר ברשב"א דגם כאשר סמין לקטן איסור דרבנן מצרכו אין האיסור מדרין ספיקה, ובדרבנן לא גזרו ספיקה כלל להרשב"א, אלא האיסור מטעם דאחי למיסר לעשות כן אף לכשיגדיל, וכאשר הקטן עושה זאת לצרכו לא סתור איסור זה של באחי למיסר, וכתב הגר"ש סי' שמ"ג ס"ז שהטעם הוא משום שכאשר יגדיל הקטן לא יטעה לחשוב שהדבר מותר לפי שידוע לו שמשום שהוא קטן החירו לו צרכיו, אפשר שגם באופן זה שאינו צורך ממש למאכל הזה מ"מ עושה את מעשהו להנאתו ולא לצורך הגדולים, ולכשיגדיל יתלה את טעם מה שאמרו לו לפתוח בצורכו ובהנאתו, ודו"ק. עוד יש לרדן בענין הנראה זו דלא כדאמר א"כ הקטן הגיע לגיל חינוך יאסר תכבד משום שצריך לחינוך להנעם מאיסורים, וכדקיי"ל בשו"ע סי' שמ"ג, ומה שהתיר הרשב"א ספיית בדרבנן לצרכו ולא חשש למצות חינוך - אויל לשיטתו ביכמות קיד. שאין מצות חינוך אלא למצות עשה, ולא להנעם מאיסורים, ומה שאנו כגדול כהרשב"א אף דקטנין כהרמב"ם שיש מצות חינוך אף להנעם מאיסורים היינו כגדול שאין מצות חינוך, כגון שיש כוכר צורך חינוך מצוה [וכמו שהבאנו לעיל הערה י"ז מותר פסחים דף פח.] אי' כשהקטן צריך הרבה לדבר והיינו רביתיה, כמבואר בר"ן רש"י פרק יום הכפורים, אך בבירר אם הגיע לחינוך למה יהא מותר לומר לו לפתוח את המקרר. אמנם אם המציאות היא שגם סעודתו של הקטן נמצאת במקרר ובלי פתיחת הדלת יחסר לו מנוח א"כ אין בזה דין חינוך, דהיינו רביתיה, ואף שגם סעודת הגדולים נמצאת במקרר ולכן כתבנו לעיל סעיף ב' ובהערה י"ז דלענין היתירו של הרשב"א לספות לקטן איסור דרבנן לצרכו אמרנו דה"ה הוי ספיית לצרכו ולא לצורך הקטן, מ"מ לענין דין סוכר דהיינו רביתיה די כזה סעודה הקטן נמצאת במקרר ובלי פתיחת הדלת יחסר לו המנוח, ובקטן שלא הגיע לחינוך ה"ז עדיף טפין.

משום דין חינוך, ולכאורה אף אם לא הגיע לחינוך יש למונעו משום דין שביחת בנו, שדעת מלאכה כמתעסק לצורך אכיל, וכן מצד דיני אמירה לקטן, דומיא דאמירה לגדול, דאף כשעושה מעצמו לצורך ישראל צריך להפרישו.

ולענין דיעבד אם הקטן כבר פתח מעצמו את המקרר עבור כל בני הבית נראה דאם לא ידע שידלק האור אין איסור להשתמש במקרר, דאף בגדול יש הסוכרים לא גזרו קנס ומעשה שבת כמתעסק כמבואר בפרק כ"ה סעיף ד', ואם ידע שידלק האור נראה דיש להבחין בזה בין שני מקרים: [א]. אם עשה זאת לצורך כל בני הבית נראה שדינו כדיון נכרי שפתח דלת באיסור עבור ישראל, שנתבאר להלן סעיף כ"ט דנחלקו פוסקי זמנו אם מותר להשתמש בפתח שנוצר ואמנם אם כבר הוציא את האוכלין מהמקרר אין הם אסורים בשימוש כמבואר להלן בסעיף ה"ל. [ב]. ואם פתח את המקרר לצורך עצמו

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

הדלקת נרות חנוכה	שמיטת כספים	א	קיום הבפחות
בשליחות	גורל הגר"א	ב	תמימות בספירת העומר
חובי הנכדים בכבוד סביהם	הצלת נפש בנפש	ג	קפן שהגדיל
יששכר וזבולון	מעויות בתפילה ר"ה	ד	לא בשמים היא
קריאת שמות	בינונים תלויים ועומדים	ה	פדיון הבן בספיקות
השתנות הפסעים	קדושת שביעית בד' מינים	ו	זר בכרכת כהנים
תפילין של ר"ת	הלכות מצוות בכבוד ס"ת	ז	רות המואביה ובדיני גרות
תורה עם דרך ארץ	דברים האמורים בשבת	ח	תקיעות בעת צרה
לא יתור דברי אביו	משום השמעת קול	ט	ברכת שהחיינו בציצית
האזנת סתר	מעויות בתפילה ובבהמ"ז	י	שבתות הארץ
הכותל המערבי	מגדק בשני אחים	יא	כהנים בקברי צדיקים
לא ילבש	קיום הסכמי בחירות	יב	התחלה בתפילה ובמצוות
חטא כדי שיזכה חברך	מצוה בו יותר מבשלוהו	יג	תפילה מוסף
ברכת החמה	או הידור מצוה	יד	נדרי צדקה במחשבה
יין שביעית לד' כומות	כרוך שפטרני	טו	יציאה מארץ ישראל
תנאי בקיום מצוות	מקדש מעט	טז	קידוש ה'
רפואה ועישון ביו"ט	פוגדקאות	יז	מעשה שבת
	פדיון שבויים	יח	מאכלים עם מיני דגן

רשימת השיעורים - שנה שנייה:

אזהב ושונא	ברכת הגומל - לעוברי דרכים	נא	מדבר שקר תרחק
נר איש וביתו	לא תתגודדו	נב	וחי בהם, קביעת רגע המוות
הנה ושבעת בניה	כל תשחית	נג	חמר מדינה לקידוש והבדלה
עשרה במבת	מצות מעקה	נד	ההנהגה במחלוקת הלכה
קדיש	ברוב עם הדרת מלך	נה	וקבלה
רפואה סגולית בשבת	או זריון מקדימין למצוות	נז	חזקת כהונה
מיוזה במקום שאין בו ד' אמות	י"ג מדות	נח	אנכי ה' אלוקיך
לחם משנה	הפסק בדיבור בתקיעות ועוד	נז	ניורים פסולים
חיבור והפרדת אותיות	עינוי ביו"כ, ומצות אכילה	נח	פנים חדשות
עבד איניש דינא לנפשיה	בעיו"כ	נט	תכלת בציצית בזמן הזה
מכירת בתי כנסת	מצות חינוך	ס	תינוק שנשבה
נשים בפרשת זכור	הפטור מדבר ועושהו	סא	בגדרי כל תשקצו
על שם הפור	שיכור בהלכה	סב	צער בעלי חיים
צורות אדם ומשטשים במרום	מילה שלא בזמנה	סג	ירושה בשררה וברכנות
אתר אינטרנט הפתוח בשבת	כופין על מדת סדום	סד	אילת - בירור גבול דרום
תאריכים ושמות לועזיים	קנץ כסף - שטרות	סה	א"י
מפחר בחול המועד	סימומטא	סו	אשו משום חציו
קו התאריך	מעשר כספים	סז	לא תחמוד

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

נחמו נחמו עמי	נפילת אפים	קא	גניבת דעת
עיקר ומפל בברכות	כניסת כהן לבתי חולים	קב	ספיה לקמן
יחוד	היוק ראה	קג	אונאת דברים
חלב נכרי - מצלמות וידאו בהלכה ק"ז	פתם יינם	קד	קדושת הכהנים והלוויים
ד.ג.א. בהל' ענוות וממונות	מבילת כלים	קה	תורה שבעל פה
עני המהפך בחררה	פתיחת מסעדות ומכבמות	קו	נרות שבת
שלשה ספרים נפתחים	בתשעת הימים	קז	מנץ עשרה לדברים שבקדושה

עולמות . לימוד בעיון

תכנית המיועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד
מתוך דפי מקורות במגוון סוגיות הלכתיות ובירורי מנהגים
למיוע בקבוצות שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להכנת השיעור
לפרטים נוספים באתר: www.olanot.net
050-410-2399, ניתן לפנות: info@olanot.net

מקומות בהם מתקיימים שיעורים:

אלעד • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • גבעת שמואל • גדרה • דימונה • חיפה • טלז סיטון • יבנה • ירושלים • ישובי שער הנגב • כפר סבא • מודיעין • מעלה אדומים
מעלות • נתניה • פתח תקוה • עפולה • צפת • קרני שומרון • רחובות • רמלה • רעננה • שעלבים • תל אביב • בטיסי צה"ל • תעשייה אירית • איניברסטאון
בולפסט • בלשיומר • חונג קונג • ונצואלה • מורנוטו • לונדון • לוס אנג'לס • לייקווד • מונטריאל • מאמי • מכסיקו סיטי • ניו יורק • סאן פאולו • פריס • ציריך • שיקגו

אני רבים שאדם אוכל פרזיותם בעולם הזה ותפטר בעצת לו לשלם הקדא
ותלמוד תורה כנגד כלם

לזכר ולעילוי נשמת רבי יהושע השיל רייזמן ז"ל, נלב"ע י' בטבת תשמ"ט, תנצ. כ.ה.

בענין
הזמנת מחלל שבת



ברכה לראש משביר

לנדיב הנכבד ראש וראשון לכל דבר שבקדושה
אוהב ומוקיר רבנו והוא צורבא מרבנן ומרביץ תורה ברבים
מייסד תכנית הלימוד עולמות והעומד לימין הלומדים בכל עת

צבי רייזמן

איש עסקים ומחבר ספרי רץ כצבי
לרגל הוצאת ספרו החדש - הכרך העשירי

רץ כצבי

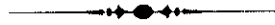
בירורי הלכה בעניני

שבת

יהי רצון שיוכה להמשיך במפעליו הרגילים לתורה ולתעודה
ויבורך עם כל בני משפחתו בכל מילי דמיטב ברוחניות וגשמיות

הזמנת מחלל שבת

לתפילה בבית הכנסת או לסעודה בשבת



- א. רבים מהעוסקים ב"קירוב רחוקים" מציינים כי הזמנה לתפילה בבית הכנסת או לסעודה בשבת, משפיעה מאד להשיב לבבות לכור מחצבתם. דא עקא, ברוב המקרים, הדבר עלול להיות כרוך בחילול שבת, ויש לדון: האם יש בהזמנה זו איסור 'לפני עור לא תתן מכשול' או איסור 'מסייע לדבר עבירה' ובתוך כך יש לברר בגדרי האיסורים הנ"ל:
- האם מותרת נתינת מכשול על מנת להציל מאיסור גדול יותר.
 - הכשלה באיסור אחד על מנת למנוע מלעבור על כמה איסורים.
 - איסור 'לפני עור' ו'מסייע לדבר עבירה' כאשר אינו מכשיל בגוף הדבר שנעשה בו האיסור.
- ג. האם יש חשש איסור "מסית לדבר עבירה", או "חילול ה'" [נהגרים מפרסום חילול השבת הכרוך בהגעה לתפילה או לסעודה בשבת].
- ד. אפילו אם נאמר שיש איסור בהזמנה, עדיין יש לברר, שמא מותר לעבור על "חטא" אחד, כדי "שיזכה חברך", וינצל מאיסורים רבים אחרים.
- ה. עוד צ"ע האם יש הבדל לדינא, בהזמנת מחלל שבת הגר בקירבת מקום [ואין וודאות שיחלל את השבת].
- ו. כמו כן יש לדון האם צריך לבקש מהאורח שלא יחלל שבת ולהציע לו מקום לינה קרוב, באופן שלא יצטרך כלל לחלל שבת. ומה הדין כאשר האורח לא מקבל את ההצעה [או כשידוע בוודאות שהאורח לא ישאר ללון].
- ז. האם כאשר בן מזמין את הוריו לסעודת שבת, יש צד נוסף להקל.
- ח. הכרעת הפוסקים בנדון דידן.

ערב שפתי יורה דעה קנא עבודת אלילים כהן

ציונים לר"ם א
עם ציונים מהר"ד
 ו מרדכי רש פרק קמא
 דעבודה זרה (נמו משנה)
 בשם ר'ע"ה שמן הל"ף
 בשם א"ר רבי זלמן
 (ד"י) כן משמע מהתוספות
 שם א ב סוף ר"ה מנ"ל

ו י"ט אומרים כו' דקנינא ליה דמי
 ו כן גבי מיר דלמסור להושיע לו כוס יין דהיינו דוקא דקנינא בתי
עברי דנהרג, הוא הדיון הכלל. והיום ממערבין סובבין דמכל מקום
איסור מדעבדן אינא אפילו לא הוי כמו מרי עברי דנהרג, וכל זה
 לענין הר"ב, אלל לפענ"ד נהרג
דלא פליגי, דכולי עלמא מתייר
 להתרדכי [שם רמז משנה] ומתוספות
 בפרק קמא דעבודה זרה [שם ד"ה
 מנין] דעובד כוכבים או מומר
שרי, והנהיגות מרדכי (שנה רמז ח)
 ומתוספות [שם ד"ה בנא] והר"ש בפרק קמא דעבדן [שמן א]
 והר"ן פרק קמא דעבודה זרה [א ב ד"ה מנין] מיייר בישראל
 שהוא מייב להפריש מאיסור, וכדכתב הר"ש שם דלא גרע

מישראל קמן אורל נבילות שבין דין מלווים להפרישו [שבת קמא, א]
 כל שכן ישראל גדול, ^{ו י"ט} מה שאין כן בעובד כוכבים וישראל
 מומר שאינו מייב להפרישו. הערה, שהרי כתב הר"ב בדרי משה
 וזאת ו דענת התוספות ר"ש פרק קמא דעבודה זרה כדעת
 המרדכי שם דשרי, ולשון הר"ש
 ר"ש פרק קמא דעבודה זרה וישמן
 כ הוא בלשון התוספות שם, אם
 כן לפי דעת הר"ב יהיו דברי
 הר"ש סותרים זה את זה. וכן
 רבינו ירוחם נמי י"ו ר"ש חלק ו'
 כתב בדברי התוספות ר"ש פרק קמא דעבודה זרה, וכנמי י"ב
 חלק (ג') [ה] [ג] כהן בדברי התוספות שם פרק קמא
 דשבת, אלל ודאי דפרישמי:

יורה דעה קפא הלכות גילוח

ו' אשה אינה במצות הקפה ויש אומרים שאף על פי שמותרת להקיף פאת ראשה אסורה להקיף פאת ראש האיש ואפילו הוא קטן.

- חידושי רבי עקיבא איגר -

[illegible]

הַלְבוֹת דְּבָרִים הַנּוֹתָנִים בְּסֻעוֹרָה סִימָן קמט

142 פֶּאֶר הַגּוֹלָה

ק"ו שם ד' רבנן יתה
בטון פקדו ה' רבנות
בשם יוש' אוקרים

גנא (הר"י ס"פ אלו דברים). יאָאסור (ט) לתן לו פרוסת פת אלא-אם-כן יודע בו שנטל ידיו: ב (י) רלא
יתן לאכל אלא *למי שיודע בו שיברך. ויש מקלין אם נותן לעני (יא) בחור (ד) צדקה (הר"י ס"פ
אלו דברים):

משנה ברורה

בְּיָהּ, אֲךָ כְּשֶׁהָיָה נֹתֵן בְּתוּרַת צִדְקָה בְּיָדָיו וְשֶׁלֹּקֶל, בְּרִלְקֶמֶת בְּסֻפֵּיָהּ בַּהֲנִיָּה: ב (י) לֹא יָתֵן לְאֹחֶל וְכוּ'. וְלִמָּד מִסֻּפֵּיָהּ הַקּוּדוֹשׁ, אֲךָ לִפְיָ סִבְרָא מְסִיחָא וְדוֹקָא לְהַשְׁמֵשׁ מִשּׁוֹם סִבְרָא, אִם-כֵּן אֵין מִקּוֹר לְדִין זֶה, אִם לֹא שִׁינִיעַ בּו שְׂלֵא יִבְרָךְ שְׂבֻחָהוּ כְּלִי עֲלֵמָא מִדּוֹר דְּרָאִין נִוְתֵינִין לוֹ: (יא) בְּתוּרַת צִדְקָה, וְלֹא מִסְקִיעִינֵן מִצֹּת צִדְקָה בְּשִׁבְלִי חֲשֵׁשׁ שְׂמָא לֹא יִבְרָךְ, וְאֶחָד-עַל-גִּבְ דְּנָפִי שְׂמֵשׁ בְּסֻפֵּיָהּ הַקּוּדוֹשׁ וְחִשְׁבֵּן, חֲסִים הַמִּתְנִיָּה לֹא בְּתוּרַת צִדְקָה הוּא, שְׂבוּתָן לוֹ בְּכַבֵּר שֶׁשְׂמִשּׁוֹ "ל"ח: אֲךָ אִם יִוְרֵצַ בְּיָדָיו שְׂלֵא יִבְרָךְ, אֲסוּד לָמַן לוֹ אֲךָ בְּתוּרַת צִדְקָה, וְדוֹקָא אִם מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹתֵי, אֲכַל אִם מִתּוֹךְ אֲטוֹס שְׂאִינֵי יִכּוֹל לִבְרָךְ, לֹא נִסְקַע מִצֹּת צִדְקָה בְּשִׁבְלִי זֶה וְכַפְמָגִן:

שלמה

חלק א - סימן לה

מנחת

הערות בענף איסור לפני עיוור

אשר איננו שומר תורה ומצוה, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במסורות תורה וכדומה, ואם הבעה"ב לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבד אותו במידי דמיכל ומשחי, בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שיודע שנוטל ידיו ומכרך (כמבואר בשו"ע אורח"ס קס"ט סעי' ב'), וכמו כן אם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידים ולברך, יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חורש ביותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דבכה"ג חושבני, שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתי, ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול, משום דאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא וזוטא כדי להציל אחרים מאיסורא רבה, ואסור ודאי להפריש תרומה כשכח כדי להציל בכך אחרים מאיסור חמור של טבל, מ"מ בנידון זה, הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול, וכיון שאם לא יתן לו לאכול הרי יכשל

שז"א ודבר דבר דרשו חכמים ובר' בערק אלו קשרים ושירש
רשי' שלא יהא דסוך של שבת כדסוך של פול כגון מקח
וממכר ופסגטות עב"ל וכחט המוספות (קט: ד"ס אלא) דלץ גרלה
לרשע חס דהא כבר נפקא לן ממנה חפץ (יפס"ט ע"ג) א' עב"ל

ס'מ' ז'מ'

פרמי רמזי דינים חטבוארים כזה חסימן

[א] אסור למד דבר מלפני אעשה למחר: אפילו בשבת דברים אין ללמוד [ב,ה]. אסור לשכור פועלים: איסור אבידת לגבי היתרה; היסוד להטעה והשגותיו היתרתי: [ז-ח] והיה דברו עם אביו במצויו ואיסורו: איסור להחשיך על התחתון היתרו ועין בשבין ש"י: [י] מחר לומר להיתר שמור לי פירות שכתובמן ואי באשמן לך פירות שכתובמן: ואולי השורא דברו ממכירו כיצד יאמר שמו: [יב] איסור לקרות מנן ארצו והשואל דברו מן הכהן היתרתי: [יג] איסור עין בשמי חרבות והשגותיו אגרות: ינדן אם יש היתר לקרות או ליגז בכתבים והנאמרים בשבת: [מן] כתב שחח הצורה אסור לקרות:

[א] ודבר דבר דרשו חז"ל (6) שלא יהא דבור של שבת כדיבורך של חול. הילכך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלוני אקנה למחר. ואיתא בירושלמי דאפילו בשיחת דברים

בשמותו חסידו נא לשם הארץ על ידי חצר אצל בענין אחר לא בדמותה פ"ק דשנה (ו) נצטעף הדבדוק פס בנטור (ז) ועוד לר"ן מלחמה עד שיפסוד הדבר על טריו פכ"ל: והדומספות כחט בפ"ק דשנה (פס ד"ה וי) נצמלה דבני הרבצ"ה (זח) פס הקדשו מלחמ (געיין מה) מי שחליו עבד ותלוי ק חורין כופין אם רט ועשה אמו ק חורין וקיי"ל (פס לה) כל המשתחרר את עבדו עובר בעשה ויתרנו לשלמי פריה ורביה המורה רבה הוא ועוד יש לומר דדוקא היכא שפסע סהדיק פס בנטור פתחו למשיכה אצל היכא דלא פסע מידי שרי למעבד ליפורא וזוטא כי היכי דלא ליעבד חבירה ליפורא רבס והוכיחו ק מפרק חמיד נשחט (פסחים ע.) ומפרק חבירה דערוצין (ק"ה) וכן כחט פתקו בכל מעורין (לג: ד"ה ואל) ופסוק השלום (שמו"א לח: ד"ה סוף) ופסוק קמח דבנטור (י"ב ד"ה סוף) ופסוק קמח דבגמיה (נ: ד"ה סוף) ופסוקים פרק האשה (פס: ד"ה סוף). והשטח אם למיורא דמחיה רבס הדבר ברור שאין לך מחיה רבס קמח דבגמיה: עד שיפסודו ואם למיורא דמחלוק בין פסע ללא פסע הכא נמי לא פסעך והילכך לחלו עליה את השבח לפסח עליה שרי תורה נמי אכיל ואי לא צרי למעבד כייסין ליה דבאשכחן נמי שחליו עבד גרסינן אם רט כרי שלא יתבטל ממנו פריה ורביה כי רבס היא ואלו היא המורה רבס האפשרי ליה דמורה גמלא דשפיר רמי דלגו שלא אשכחתי ופספסו כל ימיה סילול שבת למעין כח ליפורא וזוטא הרי: תשלום דיני דשפיר לענין זה ידוע נצימן שחליו (ח):

(ו) כתב באור ורוע (תיב סר פה) בשם שאסור אמירה לגוי כן אסור רמיה לגוי הדוקא לענין שייעשה לו מלאכה בשבת אבל שייעשה לו מלאכה אחר והשבת מותר על ידי רמיה: (ז) דין אם מותר לחלל שבת כדי להציל אדם מעבירה כתבו בית יוסף כאן ושייך לקמן סימן שכ"ח ע"י"ש (א"ח ז) שכתבתי:

[כ] רמזה שנית הרשב"א ח"י סימן רסו: [כז] ורמזה כענין זה להלן מימין שצ"ז ויש להימין ובבית יוסף שם ד"ה ומש ואינו, ושם בשם הרשב"א דחומות
 דרבנן אפילו חזק ל"ב מיל: [כח] בשני דפוסים ראשונים של הבית יוסף אינא, "חילול שבת אחד איסורא וזוטא הוי", והנוסח שבשנים הוא מהדפוס השלישי:

נחלת

שאלות ותשובות - שאלה פג

עֲשֵׂה

אם מותר לחלל שבת כדי למנוע חבירו מהמרת דת

מיתה בלא חטא". גם במפקח את הגל מוחללינן שבתא אפילו על כמה ספק ספיקא, בכמו שהארבתי לעיל בתשובה סימן ט"ב. ואין לומר דמיתה שאני, אם כן כל שכן הוא להציל ונפשו מגי שחת ממיתה וצחית לא כל שכן."

ועוד דגם להירצח ראשון של החסידים בשם דמעות רבה היא, הא נמי מצוה רבה היא וחילול שבת נגד זה איסורא וזוטא היא, כמו שכתב הבית יוסף, ועוד אם רבים רשאין לחלל שבת מפני חולה אחד, משום מוטב שיהיה שבת אחת ואלי יחלל שבתות הרבה, והאי ואל יחלל שבתות הרבה לאו דוקא הוא, דהא כשאדם מת נעשה חפשי מן המצוות. ועוד שמא הביע עתו למות, אלא רצונו לומר דמכל מקום אן עבדינן ירדן שמא יוכל לקיים עוד שבתות הרבה. ואם כן מכל שכן כאן שמחללין עליו שבת כדי שיוכל לקיים מצוה הרבה בכל ימות השנה¹², וגם שלא יחלל שבתות הרבה. ואף אם ספק אם יכולים להצילו. נעו אך אם פשע, האי פשיעה דומה לאיסורא, ואם לאו, ואחר השעה אירעה תמרט, ואם כן למת לא יצילוהו מן דת שמעאלית, כדאי היא לחלל שבת איסורא וזוטא היא.

והנראה לעניות דעתי כהלכתי

באם שטיאל הילר

תפארת **לשבעה** מעבירות המצוות אמרנו שעבור ואל י'הרג, כ'תבי' וחי בהם ולא שימות בהם ויש לעיין מ'למה שכתב המנהג חתוך בלאו ולא אעמוד על ש'רצ' שפשוט שם שרואה חבירו ור'הרגו

ס' אין להקשות מזה שהם הרחיב מ'י שנים' ספיק' 'דמי שרצים' לאנשי עיבוד כבירה בנולד אין מחלוקת שם עליו כדי להציל, ודחם ה' עבירה פנים אחת, משא"כ הכא שהתא' מומרת ותחלה יבנה באופן קבוע, וכתבנוה' מומרת בנולד ה'י ש' פ' נח.

מי שנאבד לו כנו, והוגד לו ושמע שצא חוץ לרת להמיר ברת ישמעאלית, והוא לא הגיד כי בורת הוא, אם מותר לחלל עליו השבת לרכוש אחריו, אולי יוכל להחזירו.

תשובה מרובי הבית יוסף נשמע שלא הויר דק בגדון הניל היכא שלא פשע, אבל היכא שפשע כגון בגדון דירן הר אסור. ולי נראה דגם היכא שפשע כמו בגדון דירן נמי שרי לכתחילה^א. ואפילו לחלל שבת ברברים האסורים מן התורה. וכן הרשב"א לא החליט לאסור, רק סיים שהדבר צריך תלמוד, ועוד לא השיב על שאלת השואל אם דחיין שבת מספק זה כדדחיין בספק נפשות. והרשב"א לא השיב על זה. ולי נראה דדחיין שבת מספק זה כמו גבי חולה^ב, ואמרינן טעמא, מוטב שיחלל שבת אחא ואל יחלל שבתוהו הרבה, וכל תוורין הוה משובח, וכל השואל הוה זה שבת דמים, ואפילו רבים יוכלים לחלל שבת כשיכלי אחד החולה כדי שיוכל לשמור שבתוהו הרבה, ואין אומרים לו שחטא חטא כשיכלי אחד שבתוהו חזירי. ואין לומר דהיינו טעמא כתיבין של תוורין משום דהחולה לא שכיב, אינו, דאין

דַּת לְשִׁמְעָה

אם יצאה הגדול חטא בשבילה, דהא קייל
 יאזן בית דין מצוין להפרישה מאיסור, או
 ילמא מיד דהו אסיקתא נפש שסחלין על
 קוטן, דאומרים תלל עליו שבת אחד כדי
 שישמור שבתו הרכה, הבא גמי כן, והאלה
 ילמא אוח ליג דנתן להקל, שאם לא יסחל
 להצלה חסאן כן דעו להקל.

בשבת יעקב שם דודו דכור רבין דאך חסא
אלא שונג, ופושע שאני דאיהו דאמסד
אנפשיה.

(גם סברא זו דחה העובדות יעקב שם, דאפי"ג ראמריקן גדול המחטיאו יחד מן ההורגו, מי"מ

(ד) גולם בכבדו יצק ארץ סימן ש"ו ט"ז ס"ז
מחלל שדכא כשלא פשעה בהנה כמה
שהמידה, אבל אם הולץ בנה אמור
לחלל, והנה דברי רבינו, והנה דבר פסוק
שכח יעקב ח"א סימן ט"ז שג"כ בכח לדחות
דבר רבינו, שאין לדחות להחליק על הנושא
החוטמת ב"ל ראיה מפסקת הזאת רבה ס"י
שיו אמר ל"ג ב"ר חולק, וזא באמור דובנן
כבש שש להקל, והוא במשנה ברורד ס"י ט"ז
שיו נ"ל הוא בגון אברהם ס"י ג"ד ס"כ כ"א
שהק"מ הוא על אין הוא מש"כ.

(ה) כתב המג"א סי' ס"ז כ"ט שצריך עיון אם הבת קבנה ורוצים להוציאה מכלל ישראל.

ד' תשובה הריב"ש
והקדים הר"ן ה' בית-
יטף סדקדי החוסמות
בשבת ד' וצוהבין ל"ב
וגעין מ"א וקשאר

(ע) מִצֵּה. עַם בְּהֵיטָב. וּבִשְׂכֻחַת־עַמְּךָ חָיָא סִימָן מִן חוּלָק עַל הַחֲלֵית־שִׁמְרָה, וּבְאִדָּר קָמַץ לְהַקֵּל בְּאִשּׁוּר דְּרִיבּוּן. וְעִי' שְׂכֻחַת־עַמְּךָ בְּמֵי

משנה ברורה

[illegible][illegible]

מנחת חלק ב - סימן ד שלמה

באור איסור שיש בהומנת אנשים שיבואו
להתפלל בביהכ"נ בשבת כשיוורעין
שיבואו במאשינעס

ב"ה, ד' ניסן תשמ"ח

וּשְׁאֵלֹתִי מֵהָרֵב ר' נִפְתָּלִי קָאָרְלֵבָאךְ מִדַּעַסְטְרִיאס אַס
יֵשׁ אִיסוֹר לִפְנֵי עוֹר לְהוֹמִין אַנְשִׁים שִׁיבּוּא
לְהַתְּפִיל בִּשְׁבַת לְבִיחֵיכִי כִּשְׂיוּדַע שִׁיחֲלּוּ הַשְּׁבַת
בְּנִסְיָהּ בְּמֵאשִׁינְעָה. וְהַשְּׁבָחִי לְהוֹמִין אֶת הַדְּחוּקִים
בְּאוֹפֶן שְׂאִי אַפְשָׁר שִׁיבּוּא בְּלֹא חֲלָל שְׁבַת וְדֹאִי
אִסוֹר, וְהֵאָדָּם גְּרוּעַ מֵאִיסוֹר לִפְנֵ"עַ שְׁהָרִי הוּא
עוֹר בְּאִיסוֹר מְסִיתָ. וְהָף שְׂאִיסוֹר מִסִּית לַחֲיוֹב סְקִילָה
הוּא רַק מִסִּית לַעֲבֹד עֲכָוִים, מִ"מ לַעֲנִין הָאִיסוֹר
רְעוּשׁ כִּלְפֵי שְׂמִיא בְּכָל הַחוּמָר שְׂאִין טוֹעֲנִין לְמִסִּית
יֵשׁ בְּכָל הָאִיסוּרִים כְּמִדּוּרָשׁ בְּסִנְהֶדְרִין דְּהַ כִּ"ט שִׁילִיף
ר"ש בַּר נַחֲמָן א"ר יוֹנָתָן מִנֵּין שְׂאִין טוֹעֲנִין לְמִסִּית
מִנְחַשׁ הַקְּדֻמוֹנִי אֵף שֶׁלֹּא הִיָּה חֲסֵא ע"ז אֵלֹא הָאִיסוֹר
אֲכִילָהּ מַעַץ הָרֵעָה, חֲזִינָן שְׂאִיסוֹר מִסִּית יֵשׁ לְכָל
עֵבֶרָה, אֵךְ שְׂאִין עוֹנְשִׁין בְּדִינֵי אָדָם רַק עַל מִסִּית
לַעֲנִין, אֲבָל בְּדִינֵי שָׁמַיִם יַעֲנֹשׁ, וְלֹא יִלְמְדוּ עֲלֵיו
אֲגֻרָא.

ואיסור לפגוע יש אף באינם רחוקים כ"כ כשידוע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס אבל איסור מסמית ליכא באינם רחוקים. ואם אינה בלשון חומצה אלא סתם הורעה שעושים מגין וגותחים פרסים לתבאים להתפלל שהכוונה בעצם הוא רק לקרובים אבל ידוע שיבואו גם רחוקים במקשיגעס מסתבר שאין בזה דין מסית ובדין לפגוע יש להסמק. וצריכים למדש שלא יתנו פרסים אלא אלאל שיבואו ברגליהם בהיתר.

(ב) מגרש חניה של בית הכנסת אשר בו מקיימים את התפילה חייב להיות סגור במשך כל השבת ויו"ט.

(ג) רצוי לא לצרף מי שעדיין מחלל שבת בפרהסיא למנין לכל דבר שבקדושה הדרוש עשרה.

שלמה זלמן אויערבאך

שאלה: בן בעל תשובה מזמין הוריו לסעודת ליל שבת ויודע שיחזרו לביתם במכונית.

הנה טענת הבן היא שבדרך זו הוא מקרב את הוריו ליהדות, רק שחושש כמה שמכשילם לחלל שבת, אבל מאידך הם בלאו הכי מחללים שבת ולא איכפת להם, רק תקותו שלאט לאט יתקרבו, ולדבריו כבר רואה התקרבות שיש אצלם כבר גישה אחרת לדת, ותולה הדבר בזה שמקרב אותם ומזמינם אף שנוסעים בחזרה הביתה, אבל שואל שמה אסור משום אסור לפני עור.

נראה שיסור האיסור דלפני עור הוא דומיא דעור שמכשילו, אבל אם כוונתו רק לטובת עצמו לא נקרא מכשיל, אלא כמו שרופא מנתח לא נקרא מכה חבירו, כך כאן הלוא אין כוונתו להרע לו או ליעיץ לו עצה שאינה הוגנת, אלא שמקרה בזה להדריכם ולקרבם לדרך האמת, ומה שחבירו מחלל שבת עי"ז אינו אלא עושה רעה לעצמו ולכן אין בזה איסור לפני עור, וכיון שאינו מצוה אותם לנסוע, ואדרבה, הודיע להם שמצטער בכך, תו אין כאן חיוב ערבות להפרישם במחללי שבת בפרהסיא, וע"כ נראה שגם איסור לפני עור אין בזה שפוטנו לטובתם. (ועיין ש"ך ודג"מ י"ד קנ"א שאין חיוב להפריש מומר מאיסור).

אמנם חילול השם יש כאן, שבאים לביתו במכונית בפרהסיא בעצם יום השבת, ולכן יש לראות שעכ"פ לא יחנו את מכוניתם סמוך לביתו במקום שירגישו שבאו במיוחד אצלו, כי בעון חילול השם אחד שוגג ואחד מזיד ואין חלוי במה שמכוין לטוב, ונראה שישתדל כפי כחו למונעם מחילול שבת, אבל אם זה אי אפשר ומרגיש שיש בזה תועלת להחזירם למוטב, לא ימנע לעשות מפני איסור לפני עור, רק יקרב אותם כפי האפשר, ושמאל דוחה וימין מקרבת, ויזהר ויודיע אותם תמיד חומר חילול שבת ומתיקות שמירתה ובעזרת השי"ת יחזיר אותם למוטב, ואין לך כיבוד אב ואם כמוהו.

ובמק"א הבאתי מדברי המשנה ברורה בשעה"צ סימן ש"ו ס"ק מ"ד שאב חייב לדאוג לבתו שלא תשתמד שהוא גואלה וקרוב לה, ומשמע שזהו חובה מיוחדת בקרובים, ולפי זה נלע"ד דאף שבעלמא במחלל שבת בפרהסיא שאינו עושה מעשה עמך פטורין להוכיחו וכמבואר במשנה ברורה סימן תר"ח ובה"ל שם עיין שם היטב, מכל מקום באביו שנטמע בין העכו"ם חייב לגאולה, וסיבת החיוב אינו רק מצד צדקה שחייבין לכל עניי ישראל, אלא דין גאולה לקרובים ואפילו מחללי שבת צריך להשתדל לפי כחו לגאולם שזהו הלכה מיוחדת.

אמת חו"מ - סי' תכ"ג לעקב

נראה שלצורך קירוב רחוקים מותר להזמין ישראל מחלל שבת לביתו לסעודת שבת כל זמן שמוזמין בפירוש להשאר לכל השבת ומכין לו מטה ושאר צרכיו, ואז אע"פ שיודע שהלה יעזוב את ביתו לאחר הסעודה ויטע הביתה מותר להזמין - מפי השמועה.

שבט חלק ח - סימן רנ"ו הל"ו

ב. ומה שעמד צמח שולחנים הזמנות לפורקי עול תורה ומצוות בשמחה שנעשית בשבת ועי"ז נחלים ומכשילים אותם נאסור שבת באמת קשה להעמיד דת על תלה כנושא זה, וגם אם קדון בזה נלד דאורייתא או דרבנן מכ"מ סך חילול ה' ומסייע לדבר ענינה ודאי איכא, לכן אין צריכה אלא למנוע לשלוח, או לכה"פ לכתוב שאסור לנא בשבת רק כרגל כהלכה, והלאה שיטעמו לנו ע"כ חלק.

חמד

מסכת פסחים - דף כ"ב ע"א

חשוקי

לבו לאדם בל"ש שבת לקרבו לתורה, אלא שידליק ויכבה החשמל

אע"פ שבין כך מחלל שבת, בכל זאת אסור לראובן לגרום את חילול השבת הזה כי זהו עבירה חרשה. כמו כן אמר לי מו"ח שליט"א שאסור להזמין אורח לבקר בשלחן שבת או כליל הסדר כשיודע שעל ידי זה יטע ויחלל שבת. [וא"ו דומה לגידון של חתיכת האצבע במקום כל היד הנ"ל, כי בין כך שמעון התכוון לחתוך אותה יחד עם כל היד, וראובן מיעט מהחטא, אולם כאן הוא יוסיף לו עוד עון על עונותיו. וגם לא דומה למסופר על רבי ישראל מסלנט זצ"ל שיעץ לסוחרים מחללי שבת שבמקום לכתוב ביד ימין יחבבו ביד שמאל, משום שמייעט את גוף החטא שעמד לחטא בימין, והוא לימדם לחטא בשינוי. וגם לא דומה למבואר בשו"ע (סימן שו"ה) כי שם המציל עושה כדן, והתורה צותה עליו שיחלל שבת אחת, כדי יטע תשבור שבתות הרבה, משא"כ בענינו שהחילול שבת נעשה שלא כדן].

ונראה להוסיף בכאור דברי מו"ח שליט"א, על פי מה ששמעתי, שכשהאמר אמת זצ"ל קבע שומן הפלת שחרית בבתי מדרש גור יהיה בשעה שבע בבוקר, ניגש אליו אחד מזקני החסידים ואמר לו, רבי, אבדתי את הטעם בתפילה, כי פעם הייתי מטהר עצמי במקוה, ואח"כ לומד דף היומי, ואומר פרקי חללים, ואח"כ התפילה היתה כהלכתה, אולם כעת שומן תפילה מוקדם אבדתי כל זאת ותפילתי לא כמו שהייתה. השיב לו האדמו"ר זצ"ל אנו אומרים בפיתום הקטורת: אילו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה. כלומר היה קירוש ה' נורא, שריח הבשמים היה מתפשט בעצמה רבה, אבל התורה אמרה כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו, כלומר לא ניתן לעבור על מה שאמרה תורה למרות שנדמה לנו שאפשר לפעול גדולות ונצורות, וכך בענינו.

שאלה ראובן רוצה לקרב את שמעון ומשפחתו לתורה ולקיים מצוותיה. הזמן היחיד שיש לשמעון לקבל אורחים הוא ליל שבת. ברור לראובן שכשיכנס לביתו של שמעון, הוא ידליק את החשמל לראות מי דופק, וכשיראה שבחץ עומד ראובן, הוא יכבה לכבודו את המכשיר החשמלי ויודליק שוב לכשילך. האם מותר לראובן באופן כזה להיכנס לבית שמעון כשחושב שאולי יצליח לקרבו לתשובה?

תשובה נאמר בשו"ע (א"ח סימן שו"ה י"ד) מי ששלחו לו שהוציאו בחר מביתו בשבת, להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חרץ לשלש פרסאות. וכתב המש"ב (ש"ס ס"ז) שה"ה אם יצטרך להלל שבת על ידי זה באחת מל"ט המלאכות, וכאשר תמיר את הדת לגמרי תחלל שבת ותעבוד עבודת גילולים כל ימיה, ואם הוא יחלל שבת רק פעם אחת נקרא איסורא וזוטא נגר זה, יעו"ש. ולפי זה כשהעבירה חיעשה על ידי אותו אדם שבאים להציל אותו, יש מקום להקל גם כשהוא אדם בדבר שהרי מכשילים אותו בדבר קל כדי להצילו מדבר חמור. הגע עצמן ראובן הרואה את שמעון עומד לחתוך את ידו ויכול להשפיע עליו שיחתוך רק אצבע במקום כל היד, האם נאסור עליו לעשות זאת משום לפני עור לא תתן מכשול? ודאי שזוהי עצה הוגנת ומצוה ביד ראובן שהציל את שאר היד, כך גם בענינו, במקום ששמעון יחלל שבת אלפי ורבבות פעמים עדיף להכשיל אותו בחילול שבת אחד כדי להצילו משבתות הרבה.

והצעת את דברי לפני מו"ח מן הגר"ש אלישיב שליט"א ולא קיבלם, ואמר מעבירה לא תצמח מצוה. ולכן אם ברור שעל ידי הביקור של ראובן ידליק שמעון חשמל כדי לראות מי דופק בדלת או יכבה מכשיר חשמלי,

שאלות ותשובות

חלק ה - סימן כב

באהלה של תורה

הזמנת אורחים לשבת כשידוע שהם יבואו ברכב

א. לפני עיור' בהזמנת מחללי שבת
לסעודה

הנחת היסוד של השאלה היא, שהדרך היחידה לקרב אנשים רחוקים מיהדות לתורה ומצוות היא ע"י הזמנתם לסעודת שבת, ולשתתף באווירת השבת המשפחתית.

בענין זה יש להבדיל בין הזמנת האורח לסעודת הלילה לבין הזמנתו לסעודת היום. אורח לילי שבת יש להזמין מבעוד יום ולהציע לו בכנות להישאר כל השבת. אם הוא יסרב להישאר ויחליט לחזור לביתו בשבת זוהי החלטתו האישית ואין כאן משום 'לפני עיור', וזאת משני טעמים. ראשית, מפני שהמוזמן דאג לכך שהאורח לא יצטרך לחלל שבת, אלא אדרבה החלטת האורח לחלל את השבת עומדת בניגוד לתוכן ההזמנה. ושנית, משום שהאורח אינו מחלל את השבת בשעה שהוא נענה להזמנה אלא רק אחר הסעודה בשעה שהוא חוזר לביתו, ונמצא שההזמנה גופא אינה מביאה בעליל ליד חילול שבת אלא רק גורמת אותה בעקיפין.

ואמנם מצאנו שאסור לאדם להכשיל את חברו בעבירה, אפילו בעקיפין, ברם בנ"ד נראה להקל בתכשלה עקיפה מעין זו לצורך המצוה החשובה של קירוב רחוקים והצלתם מהתבוללות, כמו שהתירו לתת אוכל בפני מי שאינו מברך לצורך מצות צדקה (עין בחשובות אחרות בנושא 'לפני עיור' סי' יח, כג, ובלבד זאת, כל עוד חילול השבת אינו ודאי אנו רשאיים לתלות בהיתרא שמא יתרצה להזמנה בסופו של דבר וישיאר בביתו של המארח עד סוף השבת, או שיחזור לביתו בדרך המותרת, כגון על ידי נהג גוי או בדגל במקום שהדבר אפשרי.

אך באשר לאורח המוזמן לבוא ביום השבת, וברור לנו שהוא יבוא ברכב ויחלל את השבת, יש בהזמנה זו משום 'לפני עיור' מן התורה ואין עצה ואין תבונה וגד ה' שהרי המזמין הוא הגורם הישיר והבלעדי לחילול השבת של האורח, והרי זה כמושיט כוס יין לנזיר בתרי עברי בהרא. שכן בהזמנה זו יש תרתי לגרעיות, גם מצד כוונת המזמין שגורם לחבירו לנסוע בשבת בהזמנה זו עצמה, וגם מצד שעת העבירה שהיא נעשית בה בעת שהוא מקיים את מצות המזמין.

ב. לפני עיור' באיסור קל כדי להציל
מאיסור חמור

אך כפי שהבנתי חצוץ לקרב אנשים לאווירת השבת יכול להיעשות דווקא ביום, כשהזמן ארוך יותר ואפשר לשתתף בלימוד פרקי אבות בבית הכנסת ועוד. לכן נראה שבשעה"ד ניתן להזמין להזמין יהודים אלו לסעודת השבת, ולסמוך על השיקולים הבאים:

ראשית כל, יש להזמין לכתחילה לכל השבת ורק אם בכל זאת המוזמן מצידו יתחר להזמנה חלקית בלבד, יש להסכים לכך ולהציע לו להישאר עד סוף השבת (יש להניח שבשבת חורפית שהיא קצרה גל הסיכוי שהוא יקבל את ההצעה). וזאת בהסתמך על כמה ספקות:

יתכן שהאורח המוזמן היה נוסע בלאו הכי למטרה אחרת ואולי אף נסיעה ארוכה יותר, או היה עוסק במלאכות אחרות שמספרן וחומרתן גדולים יותר מאיסור הנסיעה לבית המארח, בידיעה שבכל משך שהותו בבית המארח קרוב לזדאי שלא יעשה שום מלאכה.

וכמקור היתר זה יש להביא את דברי הגרע"ק א (על שרע י"ד סי' קמא) שמשמע ממנו, שמתור לעבור על לפני"ע אם ע"י כ' ימנע מן הנכשל לעבור עבירות אחרות רבות יותר. וכעין זה כתב בשטמ"ק (ב"מ ה, ב) בשם הריטב"א, שאם הנכשל עובר בלאו הכי על אותה עבירה עצמה, אין על המוסיף להכשילו משום 'לפני עיור'.

אלא שהגרע"ק א דן במצב ודאי שבו ה"מכשיל" מונע עבירות אחרות להדיא, ואילו בנידון דנן אנו מסופקים בכך. אמנם סביר להניח שהזמנתו של יהודי רחוק לשבת תמנע ממנו לעבור על עבירות רבות יותר, אך יתכן גם להיפך, שאדרבה דווקא אנו נגרמם לו לעבור עבירות רבות יותר, וא"כ יצא שכרנו בהפסדנו.

שנית, יש לדון בשיקול נוסף לקולא מכח סוגיית "וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך" (שבת ד, א). שהרי לדברי השוואלים הזמנת יהודים רחוקים אלו לסעודת חשבת היא הדרך היחידה לקרבם ליהדות, ובלעדיה יש חשש שיתרחקו ממנה עד כדי חשש חמור לסמיעה והתבוללות. ואם כן, איננו צריכים לדון רק על חילולה של שבת זו אלא על החשש לחילולן של

כל השבתות ואי קיומן של כל המצוות, וחזרנו לסברא שהכשלה קלה בהווה עדיפה על שמד מוחלט בעתיד.

ומצינו שהתירו בתנאים מסויימים לאב לחלל שבת כדי להציל את בתו שנתפסה לשמד (שרע סי' שו סעי' יד שפסק כמסקנת החס"י ולא כמסקנת הרשב"א, ועיין שם במשנ"ב ס"ק נו שהיקל במקום שמד אפילו היכא שפשעה). מכא הסברא "חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה" (יוטא פה, ב). וק"ו שמתור לעבור על ספק לפני עיור כדי שיקיים שבתות הרבה, ומשום כך יש מקום להתיר בשעה"ד זו להזמין לסעודת שבת אפילו ביום, אם אין אפשרות להזמין בלילה.

ג. איסור מסית

והנה הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה) א"ח ח"א סימן צט) העלה נימוק נוסף לאסור להזמין לשבת אנשים רחוקים שודאי עלולים לנסוע ברכב לביכ"נ בשבת, משום שיש בזה איסור נוסף של הסתה לדבר עבירה, וכפי שמצאנו במסית ומדיח.

וראיתו מנזש הקדמוני שלא החטיא את חוה בחטא עבודה זרה אלא רק באיסור לשעתו שלא לאכול מעץ הדעת, ואעפ"כ משם למדה הגמרא (סנהדרין כט, א) שאין טוענין למסית. הא חזינן שאיסור מסית ישנו בכל עבירה, ורק לענין עונשין דיני אדם קמ"ל שעונשים רק על מסית לע"ז, אבל האיסור קיים בכל העבירות ואף דיני שמים יענש, ולא ילמדו עליו סנוריא.

ויש להעיר על ראייה זו מחטא עץ הדעת, שאמנם ראייה יפה היא וראויה לגאון שכמותו, אך אם לדין יש תשובה. וכבר עמדו רבים לפנינו על קושייתו, שלכאורה לא היה שם איסור ע"ז ומדוע הוא נחשב למסית, ויישבו אותה בדרכים אחרות. ועיין בפ"י המהר"ם פערלא לסה"צ לרס"ג (ח"ג עונש כד-כה) שהביא בשם הר"מ מקוצי, חזקוני והרע"ב שהנזח הקדמוני הסית את אדם וחווה גם לע"ז. וא"כ אין ללמוד משם לעבירות אחרות.

אך במקום שהתועלת מן האירוח בשבת ניכרת לעין, כגון בנ"ד, שכל כוונת המזמין היא לקרב את המוזמן ולהכניסו תחת כנפי היהדות, והדבר נעשה רק לאחר שבדק היטב ולא מצא דרך אחרת אלא להזמין לביתו, והוא מצידו מציע לו בכנות לשבות עמו את כל השבת ורק מצד המוזמן הוא מתעקש לבוא בעיצומו של יום השבת, ודאי שאין להגדיר זאת כמי שכוונתו חלילה להסיתו ולהדחיו.

1. הערת עורך: בתשובה אחרת (סי' יח) הובאה דעת הגרש"א שאין איסור 'לפני עיור' במקום שהמכשיל אינו נותן 'תפצא' ממשית, כמו הושתת כוס יין לנזיר. ואף בנ"ד נראה שהזמנת האורח אינה תפצא ממשית אלא אמירה מופשטת בעלמא. אם כן, לא מצאנו במפורש בהכנה מעין זו, ואודרה מצאנו שאיסור 'לפני עיור' כולל גם נתינת עצה רעה, ואולי יש להוסיף משם שלא כגרש"א.

הזמנת מחלל שבת לסעודת שבת

התוספות והרא"ש, יש בישראל איסור מסייע לדבר עבירה מדרבנן [בחד עברא דנהרא] שיש חיוב להפרישו מחטא, ולכן אסור לסייע לו לחטוא. מה שאין כן בעכו"ם או בישראל מומד, שאין חיוב להפרישם מאיסור, אין גם איסור לסייע להם ב"חד עברא דנהרא".

ועל פי זה יוצא, שאין איסור מסייע לדבר עבירה בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, היות והוא נחשב כישראל מומד שאין חיוב להפרישו מאיסור, ולכן גם אין איסור לסייע לו לדבר עבירה ב"חד עברא דנהרא", וכן נקט הגר"א וייס [בהמשך דבריו המובאים לעיל] "לפי מש"כ בביאור הלכה (סימן תרנ"ב ד"ה אבל) רבפורקי עול אין מצות תוכחה, דאינו בכלל עמיתך, וכן כתב בקובץ שיעורים ביצה (אות סו), והביאו דברים מפורשים ברוח זו מתנא דבי אליהו ע"ש, וגם לגבי גדר הערכות כתב באבני נזר (יו"ד סימן קנו) דאין מומד בכלל ערבות, ע"ש. אם כן יש לומר דמהאי טעמא כתב הש"ך דבמומר אין חיוב להפרישו וליכא איסור מסייע. ולפי זה יש לדון לפי דבריהם לקולא בנדרן דין, דהלא צעירים אלה [שמזמינים לסעודת שבת] מחללי שבת בפרהסיא הם, ופרקי לגמרי עול תורה ומצוות".

אולם למעשה כתב הגר"א וייס: "אמנם במקום אחר כבר כתבתי הרוב החילונים שבזמננו דין תינוק שנשבע יש להם, ואפשר שאין לדון בהם דין מזה, ובודאי שאין לדון בהם דין מומר, והיו בכלל עמיתך". ונראה להעיר על דבריו, שלכאורה אין צורך בדברי הביאור הלכה שאין חיוב תוכחה לפרוקי עול, שהרי אדרבה, בהזמנת "פורק עול" לסעודת שבת מתקיים חיוב תוכחה, שכן כל מטרת ההזמנה היא בעצם "תוכחה", על ידי מה שמראים לו את נועם קרובות השבת הנראה לעין כל בשעת סעודת השבת, ועל ידי זה יתעורר לשוב בחשובה שלימה, ואין לך תוכחה גדולה מזו. ואשר על כן, בוודאי שאין בהזמנתו לסעודת שבת איסור מסייע לדבר עבירה, אלא אדרבה, קיום מצוה בהזמנה, ובודאי שאין סיבה לאסור את ההזמנה משום "מסייע לדבר עבירה".

ונראה להביא ראיה ברורה לכך, בדברי המנחת חינוך במצות תוכחה (מצוה רלט אות ו) שכתב: "ונראה לי דחיוב התוכחה היא, דהו"ק מעשה זו עוד מתחייב על לא תעשה דלא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז), דלא גרע מטובע בנהר דעובר על לא תעמוד, וגם והזכורות (דברים כב, ד) לרבות אבידת גופו. על אחת כמה וכמה, דאם יכול להצילו מן העבירה, והוא אבידת נפשו וגופו רחמנא ליצול, בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו". ואם כן בודאי שבנידון דין, שכל המטרה בהזמנת המחלל שבת לסעודת השבת היא כדי להציל נפשו ולהחזירו למוטב, מקיים בזה מצות תוכחה מהתורה, ולא יעלה על הדעת שיהשב כמסייע לדבר עבירה.

נתינת מכשול על מנת להצילו מאיסור גדול יותר. ונראה כי בנדרן דין אין איסור 'לפני עור' ואיסור 'מסייע לדבר עבירה', על פי מה שנפסק בשו"ע (אר"ח סימן קסט סעי' ב) "לא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך", כי הנותן מאכל למי שאינו מברך עובר על איסור 'לפני עור'. והירש הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ח"א סימן לה) כי נתינת מאכל למי שלא יברך עליו אינה נחשבת "מכשול", אם כחוצאה מכך שלא יתן לו את המאכל, ארס זה יתרחק מעולם התורה ומקיום מעט המצוות שהוא עדיין מקיים. כי ה"מכשול" שיאכל בלי ברכה, קטן יותר מה"מכשול" הגדול שעל ידי מה שלא יתן לו מאכל יתרחק מעולם התורה ושמירת המצוות. ולכן המושיט מאכל לאדם זה, לא רק שאינו נחשב כ"מכשול", אלא אדרבה, נחשב כ"מציל" מעבירה חמורה יותר. ולכאורה סברא זו נכונה גם בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, שלמרות הנסיעה לסעודה תוך כדי חילול שבת, כי ה"מכשול" שיחלל שבת קטן יותר מה"מכשול" הגדול שימשך באורחות חיו המנותקים מכל זק של יהדות. ולכן הזמנתו לסעודה היא הצלה עבורו ולא נתינת מכשול וסיוע לדבר עבירה.

הכשלה באיסור אחד ועל ידי זה מונעו מלעבור כמה איסורים. ה. טעם נוסף מדוע אין איסור לפני עור בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, נראה על פי דברי רבי עקיבא איגר שכתב בביאור פסק השו"ע (יו"ד סי'

לפני עור לא תתן מכשול ומסייע לדבר עבירה. מהתורה אסור לגרום לאהרים לעבור על איסור, שנאמר (ויקרא יט, יד) "לפני עור לא תתן מכשול". ואם כן, לכאורה יש איסור 'לפני עור' בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, כי ע"י ההזמנה גורם לחברו לנסוע בשבת. וכן משמע מדברי האגרות משה (אר"ח ח"א סימן צט) שכתב: "להזמין את הרחוקים באופן שאי אפשר שיבואו בלא חילול שבת ודאי אסור... ואיסור לפני עור יש אף באינם רחוקים כל כך, כשידוע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס".

ומבואר שאם בעקבות הזמנת ארס להגיע בשבת לתפילה בבית כנסת, הוא נענה להזמנה ומגיע למקום תוך כדי חילול שבת - המזמין עובר באיסור 'לפני עור', מכיון שאילו לא היה נגרם חילול שבת.

ב. אולם במסכת עבודה זרה (ו, ב) מפורש שאחד התנאים לעבור על איסור 'לפני עור' הוא רק ב"דקאי בתרי עברא דנהרא". והיינו, כאשר החוטא לא יכול היה לעשות את העבירה ללא עזרתו של המכשיל. והדוגמא המבוארת בגמרא היא, נזיר העומד בצד אחד של הנהר ויש בקובץ יין בעבר השני של הנהר, אך אין באפשרות הנזיר לעבור את הנהר ולהגיע אל היין בכוחות עצמו. או אז, המגיש את כוס היין לנזיר עובר על איסור 'לפני עור', כי בלעדיו לא היה הנזיר חוטא. אבל "בחד עברא דנהרא", כאשר הנזיר יכול היה להגיע ליין בעצמו, כי הוא נמצא באותו צד של הנהר שבו נמצא היין, אין המושיט יין עובר באיסור 'לפני עור'.

ומאחר ובנידון דין ה"מוזמן" לסעודת השבת יכול לנסוע ברכבו בשבת ללא ההזמנה לסעודה, הרי שגם אם הוא נוסע בשבת בעקבות ההזמנה לסעודה, אין זה נחשב כ"תרי עברא דנהרא", ולפיכך המזמין אינו עובר על איסור 'לפני עור'. וכן נקט ידידי רבי אשר וייס, בחשובה (בכתב יד) "הנה מבואר בעבודה זרה ו' ע"ב דאין איסור לפני עור אלא בתרי עברא דנהרא, אבל כשיכול הנכשל לעבור בחטא זה גם ללא המכשיל אין בזה משום לפני עור, ע"ש. ובנדרן דין פשוט דכיון שמדובר במחללי שבת, ודאי אין זה תרי עברא דנהרא ואין בו לפני עור".

והוא מוסיף: "ואף שיש מקום לטעון דרך כאשר נזיר לוקח כוס יין זה וכן נח לוקח אבר מן החי זה בחד עברא דנהרא שרי, ולא בנדרן דין שאנו מכשילים אותם לנסוע לביתנו, ואילו לך כן היה נוסע למקום אחר. באמת נראה פשוט דכל כהא גוונא הוי חד עברא דנהרא, דמה לך אם יסע לכאן או לכאן, ואם יאכל חתיכה זו או אחרת. וכן מוכח מדברי הרמ"א (יו"ד סי' קנא סעי' א) וז"ל, יש אומרים הא ראסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו רווקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר". כלומר, כאשר ה"מוזמן" לסעודת השבת יכול היה להחלל שבת גם ללא ההזמנה בנסיעה ברכבו למקומות אחרים, אין זה נחשב כ"תרי עברא דנהרא" [שהחוטא לא יכול היה לעשות את העבירה ללא עזרתו של המכשיל] ולכן אין איסור 'לפני עור' מהתורה.

ג. אמנם התוספות (שבת ג, א ד"ה בבא) כתבו שהמושיט כוס יין לנזיר ב"חד עברא דנהרא", אינו עובר באיסור תורה של 'לפני עור', אך עובר על איסור מדרבנן שמסייע לדבר עבירה, וז"ל: "ואפילו מיירי שהיה יכול ליטלו אפילו לא היה בידו דלא עבר משום לפני עור דמושיט כוס יין לנזיר, מוקי לה בפ"ק דמסכת עבודת כוכבים (ו, ב) דקאי בתרי עברא דנהרא, מכל מקום איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור". וכן מבואר בדברי הרא"ש (שם סימן א) "דמכל מקום איסורא דרבנן איכא, דאפילו קטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו, כל שכן גדול שלא יסייע לו".

וכתב הש"ך (יו"ד סי' קנא סעי' ו) על הסתירה בדברי התוספות והרא"ש: "אבל לפעדי" דלא פליגי, דכולי עלמא מודים להמרדכי והתוספות בפ"ק דעבודת כוכבים, דבעובד כוכבים או מומר שרי. והגהות מרדכי והתוספות והרא"ש בפ"ק דשבת והר"ן פ"ק דעבודת כוכבים מיידי בישראל, שהוא חייב להפרישו מאיסור, וכדכתב הרא"ש שם, דלא גרע מישראל קטן אוכל נבילות שבת דין מצווים להפרישו, כל שכן ישראל גדול, משא"כ בעובד כוכבים וישראל מומר שאינו חייב להפרישו". ומפורש בדבריו, כי לדעת

רץ כצבי - המשך

ונראה לרדק על פי שיטות הראשונים ודברי הפוסקים בסוגיית "חטא כדי שיזכה חברך" (שבת ד, א; ו' בשו"ע סי' שו סעי' יד ובמשנ"ב שם). ונראה כי לי לפי התירוצו הראשון בתוס' שם, שרק כאשר הוא הגורם לחברו לחטוא מוטל עליו "לחטוא" באיסור קל כדי להציל את חברו מאיסור חמור, ברור שבגדון דין, שהמוזמן ודאי גורם לאחרים להיכשל בחילול שבת ובשאר איסורים, אין כל היתר להזמין ולגרום לו לחלל שבת. וכן לפי התירוצו הרביעי בתוס' שם, שבמקום של פשיעה אין אומרים לאדם אחר לחטוא כדי שיזכה חברו הפושע, אין להתיר הזמנה שיש בה איסור 'לפני עור' או 'מסייע לדבר עבירה', אם המוזמן פושע הרגיל לחלל שבתות, ובה אין היתר לאדם לחטוא כדי להציל את חברו הפושע מאיסור. אולם לפי התירוצו השני, שכאשר עדיין לא נעשה האיסור - מוטב שיעשה חבר איסור קל ולא יעשה עם הארץ איסור חמור, אם כן אפשר להתיר את ההזמנה לסעודת שבת, מכיון שעדיין לא נעשו האיסורים של אותו מחלל שבת, שהרי בשעה שהזמין [לפני שבת] לא עבר עדיין על כל איסור.

כמו כן לפי התירוצו השלישי, שבמצוה רבה [כמצוה פרו ורבו] או במצוה דרכים [תפילה בציון] - מותר לעבור על איסור קל כדי לאפשר לחברו לקיים "מצוה רבה" או לצורך "מצוה דרכים", יתכן שיש להתיר הזמנה, שהרי תחשש שאם לא יתקרב לתורה ומצוות, יכשל בעתיד באיסורים רבים הוא בהחלט "מצוה רבה" שאומרים "חטא כדי שיזכה חברך".

ולפי הכרעת המשנה ברורה (שם), שרק באיסור דרבנן יש לסמוך על תירוצו התוספות של מצוה רבה יש להקל לחטוא עבור פושעים, אבל איסור אוריינת לא הותר לעבור כדי להציל פושעים מלחטוא אפילו במצוה דרכים - נמצא שלדעת האגרות משה שבהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת יש איסור תורה של 'לפני עור', אסור להזמין, כי בהזמנתו עובר על איסור תורה, ובה לא אמרין "חטא כדי שיזכה חברך הפושע".

אולם לדעת הפוסקים שאין איסור 'לפני עור' מהתורה אבל יש איסור 'מסייע לדבר עבירה' מדרבנן, יש לסמוך על תירוצו התוספות של מצוה רבה יש להקל לחטוא באיסור דרבנן גם עבור פושעים.

ח. ידידי ר' דוד ליכטנשטיין, כתב לי סכר מחדשה, שאפילו לדעת השבות יעקב שאסור כל חילול שבת כדי להציל חברו משמד, והמשנה ברורה שאסור חילול שבת מדאורייתא כדי להציל חברו משמד, כאשר השתמר בפשיעה, יש לומר שמותר להזמין מחלל שבת לסעודת שבת ולעבור על איסור 'לפני עור' או 'מסייע לדבר עבירה', כדי להתחזק בתשובה, ונימוקו עמו: "כל פלוגתא הרשב"א והתוספות הוא רק לענין אם אומרים לאדם חטא בשביל חברו, כגון הן שמוציאים את בתו להשתמד. אבל זה פשוט שהבת גופא יכולה לחלל השבת כדי להציל עצמה. ואף הרשב"א שחולק על עיקר דין הנ"ל יודה בזה. וגם נראה שגם היכא שפשיעה, מותרת בעצמה לחלל שבת כדי להציל עתה את עצמה משמד, וכדמשמע בסוגיא דפ"ק דשבת (ד, א) דקא אין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך, אבל להאדם עצמו מותר לעשות איסור זוטא, כדי להציל עצמו מאיסור רבה".

ואמנם ידידי הרב יוסי לושינסקי הראה לי את הדברים מפורשים בספרו של היגדול ממניסק" (אור גדול סימן א) "אף דכאורה נראה לחלק דאף אם אין מחלל שבת עוברו היכא דבעצמו הביא הסכנה עליו, היינו דוקא שאחרי יחלל עבודו, אבל הוא בעצמו אף בכהאי גוונא שרי לחלל, והוי ממש דומיא למה שכתבו הראשונים לענין חטא כדי שיזכה חברך, דהייכא דפשע לא אמרין חטא כדי שיזכה חברך, אבל הוא בעצמו רשאי לחטוא כדי שיזכה, והכי נמי לענין חילול בפיקוח נפש היכא דפשע בעצמו".

ועל פי הנחה זו, כתב ר' דוד: "ונראה לחדש דבכהאי גוונא שפשיעה הבת ורוצה להציל עצמה, שאף שאחרי אינו יכול לחלל שבת בעבורה משום דבכהאי גוונא לא אמרין שיחטא בשביל שיזכה חברו, אבל לענין איסורא ד'לפני עור' ו'מסייע לדבר עבירה', הרי ליכא נגדו עבירה כלל, כיון שלחבת בכהאי גוונא מותרת, לא מקרי מכשול ודבר עבירה".

ומבואר איפוא, שגם האוסרים חילול שבת להציל פושע משמד ורחמי, יסכימו להתיר הזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, מכיון שאין להחשיב את ההזמנה כהכשלה באיסור חילול שבת או כסיוע לדבר עבירה חילול שבת, היות ולאדם עצמו מותר לעבור על איסור קל כדי להציל עצמו מאיסורים חמורים יותר, ומכיון שלמוזמן מותר לנסוע בשבת, כי בנסיעה זו שמטרתה להתקרב לשמירת התורה והשבת, הגם שעובר על איסור, הוא מציל עצמו מאיסורים אחרים, ממילא גם למוזמן אין כל איסור בהשלה בזה.

קפא סעי' ו) שבמקרה של אשה המקיפה איש שיכול היה להקיף לעצמו, שכל האיסור הוא רק מדין 'מסייע לדבר עבירה' הנובע מדין "שחייב להפרישו מאיסור", יש לומר שאם ידוע בבירור שהאיש רוצה להקיף בעצמו, יהיה מותר לאשה להקיף. וזאת משום שאדם המקיף את פאת ראשו עובר על שני איסורים, מכיון שהוא "מקיף" וגם "ניקף". לעומת זאת, כאשר אשה מקיפה איש, לה אין איסור "מקיף" [כמפורש בשו"ע הנ"ל] ורק האיש עובר על איסור "ניקף". ואם כן כאשר אשה מקיפה איש שיכול היה להקיף את עצמו, לא זו בלבד שאינה מסייעת לו לדבר עבירה, אלא אדרבה, מצילה ומפרישה אותו מאיסור "מקיף", שהרי אם לא היתה מקיפה אותו, היה מקיף בעצמו ועובר על שני איסורים, ועל כן ודאי שאין לה איסור 'מסייע לדבר עבירה'. ולכן על פי דברי רעק"א, אין בזה איסור 'מסייע לדבר עבירה', אע"פ שהוא מסייעו לעבור באיסור אחר, אך על ידי זה מונעו מלעבור על כמה איסורים, ולכן אין בכך איסור.

וידידי הרב יונה הוכמן מסר לי, כי ארגון "רוח יהודית" מקיים תוכניות לימוד בבתי ספר כלליים בישראל, שבמסגרתן מעבירים המרדכים שיעורים במושגים בסיסיים ביהדות לילדים, וכמקובל, כאשר התלמידים המצטיינים משיבים תשובות נכונות הם זוכים בממתקים. והיות וברור שהילדים הצעירים, שאינם שומרים תורה ומצוות, לא יכרכו לפני שיאכלו, נשאלה השאלה האם יש בזה איסור 'לפני עור'.

ולכאורה היה מקום לדמות זאת לדברי הגרש"ו אויערבך [לעיל אות ד] שהתיר לתת מאכל למי שלא יכרך עליו אם ה"מכשול" שיאכל בלי ברכה קטן יותר מה"מכשול" הגדול שעל ידי מה שלא יתנו לו מאכל יתרחק מעולם התורה ושמירת המצוות. והוא הדין בנתינת הממתקים לילדים שלא יכרכו עליהם, לא רק שאין בכך "מכשול", אלא אדרבה, "הצלה" שמקרבם לשמירת התורה והמצוות. אלא שיש מקום לחלק, משום שאולי אפשר לוותר על נתינת הסוכרייה, הנעשית משיקולים של תועלת להצלחת התכנית בבתי הספר הכלליים.

וכן הורה הגר"י גולדברג, להמשיך את חלוקת הממתקים על פי חידושו של רבי עקיבא איגר, שכן גם בנתינת הסוכריות, למרות שגורמים לילדים להיכשל באכילתם ללא ברכה, עם כל זאת, על ידי זה מצילים אותם מאיסורים רבים בעתיד. ואף שדברי רעק"א הם בגדון שהאשה ודאי מצילה את האיש מאיסור "מקיף", ואילו בחלוקת הממתקים אין הצלה ודאית מאיסורים, שהרי מי ערב לנו שהילדים אכן ישובו לשמור תורה ומצוות, מכל מקום הורה הגר"י להמשיך את חלוקת הממתקים.

כאשר מכשילו לא בגוף הדבר שנעשה בו האיסור

ו. טעם נוסף מדוע אין איסור לפני עור בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, נראה בהקדם מה שכתב המהרש"ם (ח"ב סימן קפד) בתוך דבריו בגדון השכרת בית לפקר יהודי שמגלה אנשים בשבת בפרהסיא: "וכבר האריך בחשובות כתב סופר (יו"ד סימן פג) בענין זה והעלה דליכא איסור אלא אם כן בשעת סיועו עושה האיסור מיד, אבל באינו עושה האיסור מיד שרי. ועוד נראה, דבכל גווני דאיכא משום מסייע, היינו דוקא אם בגוף הדבר שנתן לחברו יעשה בו האיסור, אבל הכא הרי לא יעשה האיסור אלא באורי שבתוך הבית". ומבואר בדבריו שאיסור 'מסייע לדבר עבירה' לא נאמר במקום שהסיוע הוא לא בשעת האיסור ולא בגוף האיסור.

ולפי זה גם בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, אילו היה נתון לו רכב שיסע בו בשבת, היה מקום לומר שעבר על 'לפני עור' [ב"תרי עברא דנהרא"] או 'מסייע לדבר עבירה' [ב"חד עברא דנהרא"] מכיון שהכשיל אותו או סייע לו לדבר עבירה בגוף האיסור ובשעת האיסור. אבל כשהזמין לסעודה בלבד, אין בהזמנה סיוע לא בשעת האיסור [שהרי האיסור נעשה לפני או אחרי הסעודה ולא בשעת הסעודה], ולא בגוף הדבר שנתן לחברו.

גם לענין איסור 'לפני עור', משמע מדברי הגרש"ו אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מדר) כי רק כשהכשיל מושיט לחברו את גוף החפצא שבה נעשה האיסור, עובר על 'לפני עור' דאורייתא. ולעומת זאת, מסירת מחרשה בשביעית למי שחשוד בשביעית, אינה אסורה מהתורה, מפני שאין איסור שביעית בגופה של המחרשה, אלא בקרקע שעתידה להיחרש בה.

חטא כדי שיזכה חברך

ז. גם אם נאמר שיש לחשוש לאיסורים אלו מצד המזמין, עדיין יש לרדק שמא מותר למוזמן לעבור על "חטא" אחד, כדי "שיזכה חברך", וינצל אדם אחר מאיסורים רבים אחרים.

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

א	קיום הבטחות	א	שמיטת כספים	יט	גורל הגורל
ב	תמימות בספירת העומר	ב	הצלת נפש בנפש	כ	הצלת נפש בנפש
ג	קטן שהגדיל	ג	טעויות בתפילה ר"ה	כא	טעויות בתפילה ר"ה
ד	לא בשמים היא	ד	ביונים תלום ועומדים	כב	ביונים תלום ועומדים
ה	פדיון הבן בספיקות	ה	קדושת שביעית ב"ד מינים	כג	קדושת שביעית ב"ד מינים
ו	זר בברכת כהנים	ו	הלכות מצוות בכבוד ס"ת	כד	הלכות מצוות בכבוד ס"ת
ז	רות המואביה ובידני גרות	ז	דברים האסורים בשבת	כה	דברים האסורים בשבת
ח	תקיעות בעת צרה	ח	משום השמעת קול	כו	משום השמעת קול
ט	ברכת שהחיינו בציצית	ט	טעויות בתפילה ובבהמ"ז	כז	טעויות בתפילה ובבהמ"ז
י	שבת הארץ	י	סנדק בשני אחים	כח	סנדק בשני אחים
יא	כהנים בקברי צדיקים	יא	קיום הסכמי בחירות	כט	קיום הסכמי בחירות
יב	התחלה בתפילה ובמצוות	יב	מצוה ב יותר מבשלוחו		מצוה ב יותר מבשלוחו
יג	תפילת מוסף	יג	או הידור מצוה	ל	או הידור מצוה
יד	דרי צדקה במחשבה	יד	ברוך שפטרני	לא	ברוך שפטרני
טו	יציאה מארץ ישראל	טו	מקדש מעט	לב	מקדש מעט
טז	קידוש ה'	טז	פונדקאות	לג	פונדקאות
יז	מעשה שבת				
יח	מאכלים עם מיני דגן				

רשימת השיעורים - שנה שנייה:

א	מדרב שקר תרחק	א	בל תשחית	סט	נר איש וביתו
ב	וחי בהם קביעת רגע המוות	ב	מצוות מעקה	ע	חנה ושבטת בניה
ג	חמור מדינה לקידוש והבדלה	ג	כרוב עם הדרת מלך	פ	עשרה בטבת
ד	המחילה במחלוקת הלכה וקבלה	ד	או זריזין מקדימין למצוות	פא	קדיש
ה	חזקת כהונה	ה	ג' מצוות	פב	רפואה סגולת בשבת
ו	אנכי ה' אלוקיך	ו	הפסק בדיבור בתקיעות ועוד	פג	מוזהה במקום שאין בו ד' אמות
ז	גזירות פסולים	ז	ענינו ביו"כ ומצוות אכילה	פד	לחם משנה
ח	פנים חדשות	ח	בעיני כ	פז	חיבור והפרדת אותיות
ט	תכלת בציצית בזמן הזה	ט	מצוות חימוך	צ	עבד אינו דיןא לנפשיה
י	תינוק שנשבה	י	הפטור מדבר ועושהו	צא	מכירת בתי כנסת
יא	בגדיר כל תשקצו	יא	שיכור בהלכה	צב	נשים בפרשת זכור
יב	צער בעלי חיים	יב	מילה שלא בזמנה	צג	על שם הפור
יג	ירושא בשורה וברבנות	יג	כופין על מדת סדום	צד	צורות אדם ומשמשים במרום
יד	אילת - בירור גבול דרום א"י	יד	קנין כסף - שטח	צה	אתר אינטרנט הפתוח בשבת
טו	אשן משום חציו	טו	סיטומתא	צז	תאריכים ושמות לועזיים
טז	לא תחמוד	טז	מעשר כספים	צח	מסחר בחול המועד
יז	ברכת הגומל - לעוברי דרכים	יז	אוהב ושונא	צט	קו התאריך
יח	לא תתגודדו	יח			

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

א	גביבת דעת	א	חלב נכרי - מצלמות וידאו בהלכה	קז	נתכון למחשבת איסור
ב	ספיה לקטן	ב	ד.ב.א. בהל' עגונות וממונות	קח	קבלה מעשית, ושימוש בשמות
ג	אונאת דברים	ג	עני המהפך בחררה	קט	אחיזת עינים
ד	קדושת הכהנים והלוויים	ד	שלושה ספרים נפתחים	קכ	מצה שוחה
ה	תורה שבעל פה	ה	כל נדרי	קכא	מוקצה מחמת חסרון כיס
ו	נרות שבת	ו	סוכה גדולה	קכב	שינוי זהות בשעת סכנה
ז	מין עשרה לדברים שבקדושה	ז	שנים מקרא ואחד תרגום	קכג	ביטוח בהלכה
ח	נפילת אפים	ח	זמני הלכה בארצות הצפון	קכד	שנה מעוברת
ט	כנסת כתר לבתי חולים	ט	קיום מצוות בחלל	קכה	בשר בחלב
י	היוק ראיה	י	שומר פתאים ה'	קכו	פקוח נפש בשבת
יא	סתם ינם	יא	דמי שדכנות	קכז	מותר צדקה
יב	טבילת כלים	יב	כונה בתפילה	קכח	קבלת תרומה מגוים
יג	נתינת מטענות ומכבסות	יג	קדוש לבנה	קכט	משלוח מנות
יד	בתשעת הימים	יד	הנופה	קל	קריאת התורה
טו	נחמו נחמו עמי	טו	גדרי ברכת המצוות	קלא	הכנה משבת ליום חול
טז	עיקר וספל בברכות	טז	הכמת התורה וחכמה	קלב	תרומת איברים בתשלום
יז	יתוד	יז	כבוד אחיו הגדול	קלג	קדימויות בצדקה

רשימת השיעורים - שנה רביעית:

א	מצות תוכחה	א	גניזה או מיחזור	קסז	חזקה שלח עושה שליחותו
ב	גרופה וקטומה ושהיה	ב	הפקד בית דין	קסח	ברכת הריח
ג	תלויחו וזבין	ג	ביומו נתן שכר	קסט	מצוות לא להמת ניתנו
ד	משפט החרם	ד	הסגרת גבול	קע	נס וטבע - השוה והשוה
ה	למנות את ישראל	ה	כתיבת ספר תורה	קעא	מותר השמן והפתילות
ו	שיאת כפים בחו"ל	ו	אילנה לפני תקיעות	קעב	כבוד אב ואם
ז	יום טוב שני	ז	תשובה	קעג	הצלת עוברים
ח	לשמה ע"י מכונה	ח	מצטער בסוכה	קעד	קריאת התורה
ט	חכם שאסר	ט	זמן שמחתנו	קעה	הכנה משבת ליום חול
י	פינוי קברים	י	מוריד הגשם	קעו	תרומת איברים בתשלום
יא	סרחא דציבורא	יא	שונא מתמת יחיה	קעז	קדימויות בצדקה
יב	גורל בהלכה	יב	עוסק במצוה פטור ממצוה	קעח	מן המותר בפך
יג	חיוב מנהגים כנדר	יג	ניתוחי מתים	קעט	עמלק
יד	ירושל הבת	יד	דבר שלא בא לעולם	קפ	מתנות לאביונים
טו	שהחיים בין המצרים	טו	שבת פועלים	קפא	חזמנת מחלל שבת
טז	לפנים משורת הדין	טז			

עולמות . לימוד בעיון

תכנית המיועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד
מתוך דפי מקורות במגוון פוגיות הלכתיות ובידורי מנהגים
למנוע בהקמת שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להכנת השיעור
לתרומות ולהנצחות, ניתן לפנות: 050-410-2399, info@olamot.net
פרטים נוספים באתר: www.olamot.net

מקומות בהם מתקיימים שיעורים:

אלעד • אלפי מנשה • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • גבעת שמואל • גדרה • דימונה • חיפה • טלו טיטון • טלמון • יבנה • ירושלים • כפר סבא • מודיעין • מעלה אדומים
מעלות • נתניה • פתח תקוה • עינב • עפולה • צפת • קרני שומרון • רחובות • רמלה • רעננה • שעלבים • תל אביב • בסיסי צה"ל • תעשייה אורנית • איגריסטאות
בלמיור • הוג קונ • ונצואלה • ויהנברג • לונדון • לוס אנג'לים • לייקווד • מונטריאל • מיאמי • מססיקו • מיני • ניו ג'רסי • ניו יורק • מאן • מאו • פריס • ציריך • שיקאגו

אין דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והשן נקמת לו לעולם הבא
ותלמוד תורה כנגד כלם

לזכר ולעילוי נשמת רבי יהושע השיל רייזמן ז"ל, נלב"ע י' בטבת תשס"ט, תנצ.ב.ת.

בענין
פתיחת מסעדות ומכבסות
בתשעת הימים



פתיחת מסעדות ומכבסות בתשעת הימים

- א. יסוד המנהג שלא לאכול בשר ולשתות יין, וכן שלא לכבס, בימי בין המיצרים, ומראש חודש אב ואילך.
- ב. האם בפתיחת מסעדות המגישות מאכלי בשר או מכבסות, ב'תשעת הימים' - יש חשש איסור דאורייתא של 'לפני עור לא תתן מכשול', או איסור דרבנן של 'מסיוע לדבר עבירה'.
- ג. סוגיית 'חטא כדי שיזכה חברך'. במקום שיש חשש שהסועדים יאכלו בשר שאינו כשר - האם עדיף להכשילם באיסור [קל] של אכילת בשר ב'תשעת הימים' מאשר יכשלו באיסור [חמור] של אכילת בשר שאינו כשר.
- ד. פתיחת מסעדה כשרה בתענית ציבור - עדיף להשאירה פתוחה, כדי שיאכלו בה, ולא ילכו לאכול במקום שאינו כשר, או שמחוייב בסגירתה.
- ה. חשש שכתוצאה מסגירת המסעדה או המכבסה ילכו הלקוחות למקומות אחרים ועל ידי כך יגרם לו הפסד ממון - היש בו עילה להתיר את פתיחת עסקים אלו ב'תשעת הימים'.
- ו. כיבוס מצעים לצורך אורחים בבית מלון בתשעת הימים.
- ז. הפעלת מכבסה אוטומטית ב'תשעת הימים' ובימי אבלות על אביו ואמו.
- ח. גדר מנהגי האבלות ב'תשעת הימים' לעומת גדר אבלות על אביו ואמו.

סימן שו

אמרת עוד שחולקים בני ששטע נחשבה באב בעקר, שהאמר
אומר מותר לשחוט ועומד שלא מילוי מי אכר,
ועם האומר כיון שנהגו העם שלא לשחוט באותו יום עד
מלות או עד לערב עברה היא ביד מי ששחט כיון שנטול
המנהג, ודבר שנהגו העם בו איסור אכר לכוז בו היתר.

תשובה גם כה הדין עם האומר, וכבר שנינו מקום שנהגו
לעשות בו מלאכה עושין מקום שנהגו שלא לעשות
בו מלאכה אין עושין אף על פי שאין עיקר לאיסורו מן הדין
אלא שנהגו כדי להתחיל על שגורה גזירה, וכיוצא בה אמרו
בירושלמי דגרסינן החס כל הדברים תלו אופן במנהג גי'א
דנהגו דלא למעבד עובדא בריש ירחא מנהג דלא למעבד
באפוקי שבתא עד דתמטי סדרא ובשני ובתמישי עד דתמטי
מעניחא מנהג. וכל שכן נחשבה באב שכלל דברים אלו לא
נהגו כן אלא כדי שיהא יושב ותחשב באבא של ירושלים
ולהחלוק ולהתעסק בה וקינוח כאלו, ואם נהגו שלא לשחוט
בבקר עד מלות או אפילו עד הערב לא נהגו כן הראשונים
אלא כדי להתחיל ולהחלוק ולהתעסק בהספד על המות
ואכר להקל בה. וגדולה מזו נהגו אבותינו נמי נפש שלא
לאכול בשר משנכנס אב, ואף על פי שאין כאן איסור כלל מדין
התלמוד שאפילו נעבר היום בעבודה שאין מתקין בה מותר
לאכול בשר ולשחוט יו"י, אפילו כן מי שאוכל בשר בכל
המקומות שנהגו בו איסור פורץ גדר על ראשונים ופורץ גדר
יכנסו נפש של דברים.

שו" ב"י אורח חיים ושרע סי' 1 פסחים נד, ב. 2 שם פ"כ ה"א
(כה. ב.) 3 ב"י אורח חיים ושרע סי' 4 תענית ל, א.

ערוד

סימן תקנא

השלחן

ולבד שהן עובדים איסור דאורייתא מטעם נדר
דכיון שאבותינו קבלו עליהם מנהג זה היו נדר
של כלל ישראל, ולכך זה איך לא נבשר ולא
נכלם שלא הלא הרבה מהאומות שאין אוכלים הרבה
שבועות לא בשר ולא חלב ולא ביצים ואנחנו
עם בני ישראל שעלינו נאמר (ויקרא י"ג ט)
קדושים חרי' לא יאכלו לעצור את עצמם
שמה ימים בשנה לזכרון בית קדשנו
וחפצותינו, ועל כיוצא בזה אמר הנביא (ירמיהו
ל"ג) ב'נשו והכלמו מדרכים בית ישראל, ועונשם
גדול מאד:

כן מדינא דגמרא אין איסור באכילת בשר רק
בערב ט' באב ובסעודה המפסקת,
אבל כבר קבלו אבותינו זה הרבה מאות בשנים
שלא לאכול בשר ושלא לשחוט יין מן ר"ח אב
עד אחר ט' באב לבד מיום השבת, לזכר
הקרבנות והנסכים שנתבטלו בעונותינו. ויש
שנהגו מן י"ז בתמוז שבו בוטל התמיד, ויש
שכתבו רק בשבוע שחל ט' באב, אבל עתה
בכל ארצות פוזרנו נוהגין מן ר"ח, ועתה
בעונותינו הרבים כמה שמוללים באיסור זה,

הלכות תשעה באב סימן תקנא

כו באב הגולה

השמות נכתבו זה
ר שם ויבטל קרבן
ו שם, וקטב קלבו
קטב עובדי עשר סגני
שבו פסל פסיר וכן
נכון הכו

ט [*] ה"ש גוהגים (נו) שלא לאכל בשר ושלא לשחוט יין בשבת זו (נו) (ויפטר בחמץ של
יין) (אגודה ומהר"ל). י"ש שמוסיפין (כו) (נח) מראש-חדש עד התענית. י"ש שמוסיפין (נט) מ"ז

משנה ברורה

בצעים, דלאו בכלל כגון הוא נ"א: (נה) עד אחר תשעה באב. צין לציל סימן חכו סעיף ב ובמשנה ברורה שם: ט (נו) שלא לאכל
בשר (כו). ומדין שהתפללו הקהל צרכי במוצאי-שבת, (נו) אף-על-פי שהתמיד לא התפלל צדין והוא בחוד קצותו, (ט) אסור בבשר יין,
והוא הדין בראש-חודש לדין (נ"א). אבל שארי (נח) אחרונים קתבו, דבמוצאי-שבת אם הוא לא התפלל צדין, ספר בבשר יין, דכיון
שאומרים רצה' בברכה-המזון ש"ך אצלו שבת: (נו) ויפטר בחמץ וכו'. הנה אף (נט) בחמץ ששעשה מ"ז, ויבטל שבת זו הנה צדין יין,
מדין, צין ששעלו הוא חמץ ואין שמה בשתינו. חמץ לענגנו מקרי, (ס) כל שפיר-אדם נקנצין לשחוטו מקרי תמיצוהו: (נח) מראש-חדש
עד התענית. וראש-חדש בכלל, (סא) וכן הפנהג במדינותינו: (נט) מ"ז בתמוז. דמאי התחיל הפירענות של סחורן. וכל זה בימות החול, אבל

שער הציצית

(נד) מנ"א אברהם ושא: (נט) רוצה לומר, דנהגו מן הדין ספר ולא סעסע ונהגו להקל: (ט) ואם יש צדין שמי בפירענות, תחיד נגד אחר אותו מקום
שהוא הולך שם להתפלל: (ט) ואין בפרק-מדין שהביא מילה-דעה שעה מ"ש וי"ז שם ולא סכר'א להו מן צין ששעסע יום הוא והוא לא התפלל צדין.
ולפי מה שכתב הפתח-השוקה החדש לתור קצת מנ"א אדם אפשר למלך גם כנה, משום דת"כ אדם לצער עצמו עם העבוי: (נח) אלהי נכה ונדר-החיים:
(נט) מ"ז ושא: (ס) מנ"א אברהם ושא: (סא) בן משע נדר-החיים ונ"א אדם:

הלכות תשעה באב סימן תקנא

52

(כו) בתמוז: הנה (ס) ומצניעים מראש-חדש ראילך (כח) [כח] הספין של שחיטה (ר' ירחם ג"א ח"ב והג"מ),
שאין שוחטים כי אם לצרה מצוה, כגון (סא) להולה או שבת או מילה (סב) וכו'א בו:

משנה ברורה

בשבת אין ושא להתמיד בנה, דאף אם חל תשעה באב בשבת (ספר)
ונקמה על יום ראשון (מסר), ודלשון בחקניד. ואפילו אם קל צלי
בפרש שלא לאכל בשר מ"ז בתמוז וקלוא, (סג) ספר בשבתות
[וכן] בקצות מצוה, וכל הנדר ארעא דמנהג נדר ואין דעתו על
שבת, אם לא שהוציא זה בפרש בלשון נדר, שאמר: (סד) נדר צלי
שלא לאכל בשר מ"ז בתמוז, (סד) יש מתמירין: (ס) ומצניעים
מראש-חדש ראילך וכו'. עד צעירי באב, ובמקום הדחק
(סא) יש להקל ולשחט בתשעה באב אחר חצות. אכן אם חל תשעה
באב ביום תמישי, לכלי צלקא ספר לשחט אחר חצות לכבוד
השבת. ובמדין אברהם ואלהי נכה, דבמדינותינו שפנהג הנקרים

שער הציצית

(סכ) מנ"א אברהם ושא: (סג) דאם אחר הדין נדר שלא לאכל בשר. אין זה לשון נדר ומחש"ש ע"ש: (סד) ב"ח, וכן מצד הפנהג-אברהם
להתמיד, דלא קט"ו שם: (סה) מנ"א אברהם בשם הדין, והנה למנהגו שאין אוכלין בשר כלילה שאתר תשעה באב נשם בבי"ח: (סו) משנה ברורה
בסימן חקט סעיף י' (סעיף-קטן לט): (סז) בן סכס ד"ר ברך פרינקל בטהומים: (סח) ואף פשאין שם ששים, כל ששפילא ישראלי טאגס ואין בו סגס בשר שרי.

לפני אידיהן פרק ראשון עבודה זרה

21

עין משפט
גד מצודה

בני

[illegible][illegible]

אדם כוס של יין למי
נה חיל"א לפני עור לא
כבא וכי לא יחבין ליה
משום לפני עור לא תתן
אין כתר עטרי נהרא דיקא
ש ולא קחני לא יתן ש"מ
תן מאי ר' יוחנן אמר גשא
גשא ותן מותר אייתיביה

יד. שמה יצא לַמִּשְׁחָה: וזכר מן הד
לכבדוֹת קָדְשׁ בְּכָר וּבִרְיָ (מִשְׁחָה פ): וְיִסְמָנוּ
וְיִכְסֵנוּ מִלֵּד וְהוּא יִשְׁרָאֵל עַל דְּמֵי לֵלָה
וְהוּא: לְפָנֵי אֲרִיִּלִּים מִתְּחִלָּה מִזֶּה הַבְּהֵמָה:
אֲמֹר. לִיבִיתָ מִלִּמְחָה כְּסוּרָה:
כְּסוּרָה אֲמֹר. יִשְׁאֵל וְלֵתָ מִסֵּד:
לְפָנֵי אֲרִיִּלִּים: אֲבֵל אֲמֹר אֵלֶּה דְּבִיר
הַמִּסְתִּיפִים. דֵּי יוֹם אֲרִיִּלִּים נִדְחֵי לֵיה
קָמִים מִיּוֹם אֲדֹר וְחֵלֵל וְמוֹהֶ: אֲבֵל
דְּבִר שְׁאִינוּ מִסְתִּיפִים. בְּיוֹן יִקְוָלָה
ס מוֹחֵל: דְּבִיר-רִבִּי אֲדִישִׁי:
נִמְחַמֵּחַל דֵּי דֵּי חֲשִׁמְחֵל לֵיה
סוֹדֵדָה מִמְחַמֵּחַל וְכִן יִהְיֶה: אֲבֵל דֵּי
לִפְחוֹן וְכִן יִשְׁמָחֵל וְיִשְׁמָחֵל שְׁמִיחָה

מסורת הש"ס
עם הוספות

[כ"ק 97 ק"פ]
 [תוספתא פ"ב ה"א]
 [מדרש 97 ג]
 ש"ק : ח

גליון הש"ם

ד"ר זאגער:

תורה אור השלם
לא תקלל רש
מי עוד לא נתקן
של ודאת נאלהיד
אוי יי וקדא ס יד

מנחת חינוך - מצות רלב

[ד] נסתפקתי אם מוכר לו דבר האסור לו מדרבנן אם עובר על לפני עור דאורייתא והא מכשיל לזה, ואפילו עצה רעה אם ניתן לו עובר על לפני עור, או דילמא כיון דמן התורה הוא מותר ורק מדרבנן אסור לא עבר מדאורייתא, ואחר זה מצאתי בתוס' [ע"ז כ"ב ע"א ד"ה תיפוק לה], מבואר להדיא דאף באיסור דרבנן עובר על לפני עור דאורייתא, ע"ש. ותיקן תוס' חגיגה [י"ח ע"א ב"ה חולו של מעון, בסוף הדיבור] הקשו הא מלאכת חול המועד איסור דרבנן הוא, והא אמרין בע"ז שם תיפוק ליה דעובר על לפני עור, ותירצו משום סמך פשוטה דקרא הוי וכו', מבואר בדבריהם דעל איסור דרבנן אינו עובר על לפני עור, וצ"ע. וגוף הדבר אינו מוכן כלל, וכי גרע מכשיל חבירו באיסור דרבנן ממשיאו עצה שאינה הוגנת לו בממילא דלמלא דעובר על לאו מן התורה, כמבואר בש"ס [ע"ז ט"ו ע"ב] וברמב"ם [פ"כ מרצה ה"ד]. ובעזרת הש"י אשנה פרק זה, וצ"ע.

פזמ

חלק ב - סימן קיט

עזר

בד"ץ למכור בשר בתשעת הימים למי שרוצה לקנות

שאלה: מי שיש לו מקעדה ובעי' ימים נזקק
אחד ורואה לאכול בשר, אם יוכל
לחם לו או עובר על לפי עור. ואולי שפנים
המחלל מותר, ואם לא יימנע לו יכל' למקום
אחר ולא הו"ל כשרי עברי דערה, ויתקן
דמותר.

בע"ה ידידי דוד"ג ר' אמרים גרינבלאט
שליט"א

תשובה: מה ששאל מערב"ם צמי שם לו
מקעדה ואחר ר"ח מ"ח נכנס חד
ומנקה להאכילו בשר אי איה היה משום לפני
עור. ואח"כ מוסק מע"כ בזה"ל י"אולי שפעם
התאכל מוטרי. כפי הנראה כוונה מע"כ שמה
יש לחדש דלג שיין לפני עור אלול באיסור חפלה
ולא באיסור גזרה. ושם מלמד מע"כ. כיון שיהיה
לספק בזה"ל לא דמי לתרי עברי דהנדר.

ראשון חילה נאמר שהתוס' במצו צפ"ק
דע"ו (דף כ"ז ע"א ד"ה חיפוק).

דבאיסור דרצנן אית ציה משום ולפני עור
מדאורייתא. וועמען דמילתא ראיית בשם נחמא
פננך, (מזהו רל"צ), ובשו"מ פני יהושע (ס"י
ט"ז) – דלח קיל מעשה שאינה הוגנת. ולפי טעם
זה הרווחת אף צמכשילו במתקבא בעלתא, אית
ציה משום ולפני עור מדאורייתא, דודאי אם
משיאו עינא לעבוד על מנהג ישראל המחמירין
מנ"ח ואילין, הרי זו ענה שאינה הוגנת.

דבר זה א"ל לאומרו כלל. מלבד הטעם הנ"ל
דמיון למשיחו ענה שאינה בוגמת, וכן הראיות
על כך, ותפוסם רק ההיא דריש ע"ז שאסרו
משא ומסן לפני אידיהו, דלמא חזיל וטעדי.

אברהם מה שצדק להקל דלא דמי לחרי עברי
נדרה, וזו צאמת סכנת כל המקילין בזה
בכנות זה, שמוכרים לוי שלא נטל דיו ומורכין
מלצדק נשים אסורים ועוד. אבל צאמת לא

צירוף מילתא, ופס"י יוכל להשיג האיסור ע"י
גוי דקיל טפי, מ"מ אית ביה איסור דרבנן
משום מקשיע ידי עובר עברה. ובמ"ס הרא"ש
ר"ש שנת, שחיב לאסרושי מאיסורא כ"ש שלא
יסיע לו. מהו בזה יש ללמד בזה? שרבו
העבדיהם, כיון שלא מצא בזה להחפור, אולי
יש להקל בדומה גדול בזה דרבנן מי האי.

אבד נאמח צידוק של מע"כ, לא יוכל להשיב
בשר כשר ע"י גוי, אלא ע"י ישראל
בלבד, שגם הוא עובר בנפלי עור. ומתקין בזה
רש"י ומוס' בקידושין (דף י"ו ע"א מוד"ה
אבל) והאחרונים עמדו בזה, (ע' יד מלמד ס'
שם"א ומל"מ פ"ד מלוה ה"ב), ובשם בעל תונו
איש וז"ל אומרים שזהה לאיסור בנתן דא.
בגן למכור מלבושי נשים אקורים, או מי שנה
למכור סוטה ירקות שלו לאלם שהוא סוחר
בפירות שביעית (זה חמיר טע"ב). ואם אין בזה
לשאל ולעניד דמוטב לשמוק, שקרוב לודאי
שלא ישמעו.

רבינו נסים יום הכפורים פרק שמיני יומא

וְגֵרִים בְּגֵמ' ח"ל מ' שֶׁאֵחָז בִּלְמֻס

מאמלין אותו האל האל חחלק

כלומר שאם יש שני איסורין לפניהם הא'

חיסור לנו כגון צילתו האחד חיסור דרם

מחזיקין חורו חבור נחל וכן הדין בכל חור
שנבחר לו (אשר) ונאמרו בני ישראל שמו

[illegible]

ששבה הבשר נמזור לא חיסור חסר ולפיכך

שאלתה איננה שאלת יסוד שצד מעכב מלשח

לפניו איסור שבת יותר מחיסור נבילה ו

מאיסור שבת דנהי דנבילה איסור לאו וק

בדיר שהיה שומה יין [מיד מב.] לאמר לו

וחד לאו הא דלויבא דמעשה שבת מוח

חד גליון לשבת וחג"ג דה"י חיסור סק"ה

ואל ארצ"ד י"ל בישוקה אם היה חלה שיש בו כחצו וידין לשחוט לו תרעולת נמה לא נעזר לנביא
 (א) יסור לאו ולא נשחוט ונדה שבת שיש בה יסור מקלה והייב שזה החלה איזה יסור עומד ומעט
 לא היה שבת לא היט מבקשים לו גבילה (כ) אלא שחוסה וכן שכן האסור העומד עליו ומעט הוא
 מחזירין לו יסור גבילה ע"ל ותמיה שח"י מלא תרעולת נמה תחילה אזה ולא נשחוט לו שבת
 יסור גבילה מעט מלאכול גבילה זו שאם לא היה יסור גבילה מעט היה אוכל אזה ולמה עומד
 אפי"ה יק נמה לא נאכל אזה האסור שכן לא קל ביותר אצל י"ל דלמי חלה א"ל יסור גבילה קל
 יסור מקלה אזה חומר אחרים גבילה נמה שזה נאכל ע"ל כ"ז וית שבת חומר"י ל"ז
 שמה אל משה והוא שמה חייב על כל אחת ואחת אבל נענין שבת אל עבר אלא בשבת שמה
 דק"ל (כ"ז ע"ה) היא קודש ואין מעשה קודש ומש"ל לאין הרבה דגבילה לא מקרי יסור קל לנביא

[illegible]

מי ערים

אפילו היבול דכורא פשע כדמוכח בהאי אמחא דביו וזבגין צב
מנהג הפקר זח"ד.

לעניד גראה דאין להקל בזה לשמות כוזב צפרספי אפילו
אם יחי חיוב לד להקל מחמת הכחש כחיל
אבל ממנע ולמדו וכן יעשו בפעירות אחרות אשר שם לא יחי
הכחש כחיל ויפתח הגדר אשר גדרו בראשונים. וגם ספיי
ד"ח הקדוש מראה לדעתי דאין להקל בזה מחמת שיש שם
אנשים מומרים שאוכלין נבילות לחיאבון, כי"ד דמאכיל בצפר
ידיים לאנשים אשר אינם חסידים לעצור על זה במזיד רק דרואין
המות פתוח ומוכרין צפר צפרספי סבורין שביא היתר ממש
ע"כ אין לנו להכשיל אנשים בכשרים בשביל האנשים המורדים

בזו הרגע הגיעני יקרה מתכנן לנכון ואף כי אחוז בספק
העדרה אנכי היום כי נחי הבכורה תי' ילד
כן זכר לחי' ומחר יהי בכרית מילה בשחר ד' ע"ז למען
כבודו הכניח אלו עד לאחא הנני עט ממחר להשיבו ע"ד
שאלתו אשר דרש מאתו אם להחזיר למכור צמר צפרהם מר"ח
עד התפנית **עבור** אשר נמאליס שם אנשים אשר הם משודים
לאכול צמר ערופים לחיבתן וכאשר יר"י צמקולין צמר כשר
לא יאכלו צמר ערופים. וזה כי הנה הארץ צפופה הנעים
אם אמרין צמר חטא צבולי **הפזיר** חמי' דכחו החום
דרוקא בלל פסע אמרין חטא כי אכל הכל הוי מלח דרבים
וצמאז דרבים מרחל מדברי החום ובראשונים דאמרין חטא

תשובות

שאלה: תשעת הימים במסעדה מאכילים ארוחות עם בשר שבלאו הכי יאכלו טרפות. האחרונים דנו אם להחיר אסור קל להציל אנשים מאסור חמור, ובצדיקה מפרש שאין להחיר אסור פניה של יישוב באסור נדה, היינו שפניות יטבלו שלא להכשיל באסור נדה לא עבדין תקנות לרשיעי, ועובדא יתענה מפי מורי הגר"ם שניידער צו"ל ככפר בליטא שהתקנה והורו היתר לפניות לטבול, ובתקופה קצרה סיפר שכולם התקלקלו לגמרי.

והגאון המפורסם רבי שמואל יוסף רבינוב זצ"ל הביא
ראייה מפורסמת (מח.) לטובי האי מקמי האי.

חלק ב - סימן רנז

וּפִירֵשׁ רִשֵּׁי שָׁנִים לֹא יִכּוּלִים לִכְתֹּב נִקְדִּים לִכְתֹּב אֶת זֶה.
הָיוּ שִׁבְעֵהָרִם בָּקָל, וְכֵן הִבְאִיתִי רֵאיוֹהָ מִמִּנְחֹת (מַמֵּ). שְׁלֹא
מִזְכִּירִים לְגוֹי טְלִית שִׁיכְשִׁיל זֹנֶה, וְהִיוּנוּ אָף שִׁכְלָאוּ הָכִי
הַיִּתֵּה רִ"ל נִכְעַלֵּת לְיִשְׂרָאֵל, שְׁלֹוֹה לֹא אִיכְפַּת לֶהָ רַק עֲבִירֵינוּ
תִּקְנָתָהּ שְׁלֹא חִיבֵעַל לְעֻזִּים דְּחִמִּיר טַפִּי, הָרִי מְפֹרֵשׁ
דְּעִבְרִינוּ תִּקְנָתָה לְרִשְׁעִי.

וזהאמת שאנו אסור לנו להחיר אסור, עיין בש"י י"ד סימן
של"ד שאפילו ישמחו אנו מונין, אבל בלי כח
ביח דין בודאי משתדלים להקל האסור לעבדיינים, ואם בעל
המסעדה רוצה לפתוח להציל מותר לנו לשחוק שאנו לא
מתירין לעם ישראל דבר האסור, עיין במשנה מע"ש דפ"ה
בענין צנועין.

אמנם כאן הם מחזיקין עם תואר "כשר" ודברים עם חלב עכו"ם, בטענה שכלעדם גרוע יותר, והאסור גמור שאסור לרב או בית דין להתיר אסור אף שיש בזה חשבון, והיותר לנו לשתוק, אבל לא להתיר דבר האסור כמו חלב עכו"ם ח"ו וכמשי"נ.

אמנם לענין בשר כתשעה ימים לא התמירו בחולה וחלש, ובעל המסעדה יכול גם כן לתת להם בשר, ולפי

עצתי לחלות מודעה "מנהג ישראל למנוע אכילת בשר כחשעה ימים ובתולה או חלש מותר" וביה יצא תוכחו ואינו צריך לדקדק ולשאול אצל כל אחד אם הוא חלש ועד כמה.

יחזקאל

שאלה: מבצע מסעדה כשרה: האם מותר לו לפתוח המסעדה ולספק מאכלי כשר ללקוחות הירוקים אצלם, גם לאחר דאש חודש אב, אף על פי שאסור לאכול או מאכלי כשר, שאם לא יעשה כן ילכו הלקוחות שלו למסעדה אחרת ולא ירכבו אליו עוד, או על פי פנים כן בזה משום לפני עור לא תתן מכשול?

תשובה: אמת אין איסור מדין החלומות באכילת כשר בימים אלה, אלא רק בקטנה העניינה פקודים חקעק חשק נקט. כמבואר במשנה (תענית כ). ובמדרש שם (ל). וכן כמבואר בעשרים אולם חכם הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות תעניות הלכה ו'). שכבר נתנו ישראל שלא לאכול בשר בשבתו שה' כל תשעה באב עד שיעברו יום התענית. ויש מקובלות שנהגו לבטל השחיטה מראש ודו"ש אב ע"ה תענית. ע"כ.

ולבוארה לפי זה יש מקום ליסוד שהמגיש מאכלי בשר ללקוחות יהודים
במסעדת שלו, עובר משום לפני עין לא תחת משכולו, ואף על פי
כאמור בעמודה זוה (ז:): שאינם לפני עין לא תחת משכולו אינו נוהג
אלא בדאי בתרי עברי דמקום, כלומר, שאין כל אפשרות לאדם לעבור הבעיה
אלא על ידי זה שמכשילו בכך, אבל אם התווכח על האיסור וכל לעשות זאת
בלעדי, אינו עובר מן ההוראה משום לפני עין לא תחת משכולו, ובאן חרי' יש
עוד מספרות אחרות המספקות גם מאכלי בשר לכל דבר, ואולם ההשגה למלך
(בפרק ד' מהלכות מלוה ואלו הלה ב') כתב, שהוא דוקא אם יוכל לעבור על
האיסור כפלי' שתורה יי' ישראל באמצע, אבל אם לא ימצא דרך לעבור אלא
על ידי ש'ישראל אחר יספק לו את האיסור, כיון שגם ה'ישראל תחתון מזה
משום לפני עין לא תחת משכולו, לא נפק האיסור בכך, וישא' מוכיח מלשון

חלק ג - סימן לח

[illegible][illegible]

דעת

יציאות השבת פרק ראשון שבת

עין משפט
 גר מצודה
 א ודי פריג ויהי שנת
 אלסה (מדר שריג ארית
 סר שנת:
 ב ודי שט סל סל:

3

[illegible]

ל הבית עמוד ועל הבית חזק והעני
במקלה דלא קא ערקע עני ונא חנה
פאר אבא אבא עמר מקטעל אנה
עני צירי גוט ומאס פארסא טעלע —
והחם
דעסער
מאס.
ז' י:
דעסער
און
א. נ.
עני ביר
עני חסן
דלעא
לעמי
עקער

מבזרז הש"ס
עם הוספות

[illegible]

הוֹסֵפֹת יָשִׁים

(א) ח"י י"ל דח"ח
(לשקור שבת פטור
למחר)

גבי האי ולאבנע דקחתי בכל סד חרמי

דברי

חלק ב - סימן ד

דוד

והדגול מרכבה שבשיראל מומר כשהוא מזיד ויכול לקנות ממקום אחר, אפילו איסור מדרבנן ליכא, היינו אפילו כשהוא מומר לאותו דבר בלבד, ואין צריך שיהיה מומר לכל התורה, ולכן אם עושה הדבר במזיד רשאי למכור לו ע"ש. ושכן הסכים לדברי הש"ך בשו"ת מחנה חיים (ח"א סימן מ"ה) בתנאי שאין ביד בית דין למחות ולהפריש עושי רשעה, ע"ש. וכן כתב הטורי אבן באבני מילואים (חגיגה י"ג ע"א), מה גם שלדברי כמה מהאחרונים כאשר מוכר האיסור לגמרי לא מקרי מסייע, שהרי קיבל דמים ומכרו לגמרי, וכרשוהו דלוקח קאי. ואף דלכאורה מדברי התוספות (גיטין סא.) לא משמע כן מ"מ חזי לאצטרופי האי סברא. כצירוף דברי הש"ך וסיעתו, ע"ש.

(ז) ובר"ן מכירת בשר בתשעה הימים נראה להקל בשופ"ע על פי דברי שו"ת יתה דעת (ח"ג סימן לח) שהתיר לבעל מסעדה לספק ללקוחותיו מאכלי בשר לאחר ר"ח אב, כאשר יש חשש שאם לא יעשה כן ילכו לקוחותיו למסעדה אחרת ולא ישוכו אליו עוד, ע"ש. וכ"ש הכא שהנמיק הוא הצלת הסועדים החילוניים במסעדה מאכילת נבילות וטרפות, אלא שעדיף שיגישו להם בשר עוף דקיל טפי, וכמ"ש בכה"ח (או"ח סימן תנא אות קמו) בשם האחרונים, ובשו"ת יתה דעת (ח"ג סימן לט). ואף אפשר להקל להניח שומן כבש על השוואמה כברי להטעמה דאילו אלא מנהג בעלמא, רמדיא דתלמודא מותר לאכול בשר עד סעודה המסקת.

לכן נראה שמסעדה אשר רוב ככל לקוחותיה הם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, ואם תהא המסעדה סגורה בתעניות ציבור ילכו לאכול במסעדה אחרת שאינה כשירה, או שיבשלו בבתיהם מאכלים שאינם כשרים, מותר לפותחה בתעניות ציבור כברי להצילם מאיסור דאורייתא לפחות. ומ"מ למעשה בכל מקום יעשו שאלת חכם לגופו. וכל זה בשאר צומות, אבל בטי"ב דחמיר טפי [וכמשנית בשו"ת יבי"א ח"א או"ח סימן לג אות ד] אין להתיר לפתוח את המסעדה.

(ד) ונראה שאף איסור דרבנן של מסייע ביד עוברי עבירה אין כאן, דלא מבעיא לדברי ערך השלחן (טי"ב, יו"ד סימן קנא אות ה, ובחו"מ סימן לד אות יב) בשם הרמב"ן שהוכח בהר"ן (ע"ז סוף פרק ראשון) דברלא קאי בתרי עברי דנהרא אפילו איסור מדרבנן ליכא, ושכ"כ הסמ"ג (לאוין קסח). וריבנו ירוחם (ני"ד ח"ז), וכ"כ בשו"ת הרב"ז (ח"ג סימן תקלה). אלא אפילו לדברי התוס' הרא"ש הר"ן (שבת ג), הריטב"א (ע"ז ו:) והתשב"ץ (ח"א סימן קלה) שהוכחו בערך השלחן (שם), מ"מ הכא דאיסור אכילה בארבע תעניות הוי דרבנן בולא קאי בתרי עברי דנהרא לא גזר בהו רבנן, וכמ"ש בשו"ת בית יהודה (עיי"א, ח"א יו"ד סימן יז), ושכ"כ בשו"ת תורת חסד (מלוכין), או"ח סימן ה אות ז אות ט, שבאיסור דרבנן לא גזר מסייע היכא שיכול לקחת האיסור בעצמו, ובפרט דבאיסור דרבנן ליכא משום ערבות. וכ"כ הפמ"ג (או"ח סימן קסג א"א אות ב). ואף על פי שיש חולקים בזה וכמ"ש בספר לב. שומע (מערכת ל' אות ל"ט), מכל מקום יש לצרף בזה דעת הרמב"ן שהוכח בהר"ן (סוף פרק קמא דעבודה זרה), שאם יוכל לעשות האיסור בעצמו, אין איסור כלל משום לפני עור לא תתן מכשול, ואפילו מדרבנן.

(ה) זאת ועוד מכיון שהקונים הם אנשים חילוניים שאינם שומרי תורה ומצוות כלל וחלקם גורעים מכר, א"כ דינם כדון מומרים שכתב הש"ך (יו"ד סימן קנא סק"י) שאין אנו מצווים להפרישם ובדלא קאי בתרי עברי דנהרא אפילו איסורא דרבנן ליכא. וכ"כ הדגול מרכבה (שם) שישיראל שעובר על עבירה זו במזיד אין בזה משום מסייע. וכ"כ הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סימן לא) שטבה שמוכר נבילות וטרפות לזכרים ואחד מהשרים הוא ישראל פושע, ואם לא יביא לו הוא יביא לו מטבח גוי, והעלה דלא מיקרי מסייע כלל. וכ"כ מופה"ד שליט"א בשו"ת יח"ד (ח"ג סימן סז) בשם שו"ת בית יצחק (תא"ח סימן כט אות ד) שלדברי הש"ך

נשאלתי בדין מסעדה שרוב ככל האנשים שאוכלים שם הם אנשים חילוניים שאינם מקפידים על כשרות כלל, ורק בגלל קרבת המסעדה הכשרה למקום עבודתם הם אוכלים שם, אבל אם לא תהא מסעדה כשרה הם יאכלו בכל מסעדה שהיא ואפילו ללא כל כשרות, והשאלה אם מותר לפתוח את המסעדה בתעניות ציבור או לא.

(א) הגמ' במסכת סוטה (מח.) אומרת אמר רב יוסף: זמרי גברי ועני נשי פריצותא, זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת, למאי נפקא מיעה? לבטולי הא מקמי הא. ופרש רש"י (שם ד"ה לבטולי) שאם אין שומעין לנו לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת. וא"כ הכא מכיון שחענית היא גזירת חכמים, ומאכלות שיש בהם תערובת איסורי בשר בחלב או נבילות וטרפות, אסורים הם מן החורה. א"כ נראה שיש מקום להתיר לפתוח את המסעדה ביום התענית כברי להציל את האנשים החילוניים מאיסור אכילה מאכלות אסורות.

(ב) וכינוי באחרונים ראיתי שדן בכעין זה מופה"ד מר"ן הראש"ל בשו"ת יתה דעת (ח"ג סימן לח) אם מותר לבעל מסעדה לספק ללקוחותיו מאכלי בשר לאחר ר"ח אב, מחשש שאם לא יעשה כן ילכו לקוחותיו למסעדה אחרת ולא ישוכו אליו עוד, ופסק להקל מכיון שיש מסעדות אחרות שיספקו להם בשר, א"כ מכיון דלא קאי בתרי עברי דנהרא א"כ אינו אסור אלא מדרבנן, והכא דאיסור אכילה בשר בתשעה הימים אינו אלא מדרבנן הוי תרי דרבנן מותר לכתחילה, ובפרט שיהיה לו הפסד מרובה שיעובדו לקוחות אם ימנע מלהגיש בשר כימים אלו, אלא שעדיף להגיש בשר עוף ולא בשר כהמה, עכ"ל. והכא עריף טפי מכיון שאין זה הפסד כספי שיגרום לבעלי המסעדה, אלא הצלת הסועדים החילוניים שהם רוב ככל האוכלים במסעדה, מאכילת נבילות וטרפות.

הלכות תשעה באב סימן תקנא

באר הגולה

ג. ישובע שחל בו תשעה באב (כ) אסורים (יז) ויין לספר (יג) (כא) ולכבס, אפילו אינו רוצה ללבוש צמח אלא להניחו לאחר תשעה באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור, וכן המקבצים מקדים, בין ללבוש בין להציע בהם תשעה באב, ואפילו מטפחות הידים והשלחן, אסור.

משנה ברורה

להקטיר, (יז) ואפילו סעודת ארסין מותר לעשות: ג (כ) אסורין לספר, ולקטן נטילת צנזנים (כ) יש דעות בין האחרונים, אכן לצרף טבילת מצנה גזריא שרי; וכן לכוף שבת, כגון שחל תשעה באב בשבת, שרי בערב שבת לטל הצנזנים [אחרונים]. ולקטן סריקה הראש (מח) אין להחמיר אפילו בשאר ימי השבוע: (כא) ולכבס אפילו יבד. וקראו בסיני דעתו מהאבלות:

שער הציצין

דף [נדרים]. וכן שם דעבודת שרידין מותר מצנה כמו סעודת ארסין: (כ) ה"ז ציצין קטן יג אסור, וסגן ארבעה קטנים נה מותר: (כח) אין בפר"ק נדרים. ובאמת אין להחמיר בזה קלל, דאפילו טבילת נקטו האחרונים בזה להקל, וקל"ש פון: (כט) בית יוסף, שם שם: (ל) ביי"א יוסף:

הלכות תשעה באב סימן תקנא

באר הגולה

ש מר בשם
יוסף ת
חומות
השן ובי
מס' יוסף

ה אסור לעבריות (מב) לכבס בגדי (יט) העובד בוכבים (מג) בשבוע זה:

משנה ברורה

בסיף טר במשנה ברורה: ה (מב) לכבס בגדי העצומים. אך צ"ל דמיתא שרי, שפיר אין אסור בבגדים משום דאסור במלאכה, אלא ברי למעט בשמחה והתראות האבלות, והא לא שרי בבגדים בגדי נקרים, אפילו הכי אסור (מב) מפני מראית העין, שאין נדר שיהיה של צדדים: (מג) אסור במקום שהעצומים יש להם מלבושים אחרים ונדר לכל שיהיה של צדדים יש להקל, (מב) ודאין לו מה לאכל, ודאי ברי שרי על-כ"ל פנים: (מג) בשבוע זה. בזה אף לדרן לא נהגין מראשיתו, (מב) מפני דאין נהגין אף בזה מראשיתו, כמו שכתב בסיף שפיר נה [ח"א]:

שער הציצין

(מב) תרומת העין:

(מג) גזר ארבעה, וכן משמע בתרומת העין: (מח) שם. וכן שם עור שכתב דאפשר דבצנזא נמי שרי, והנחיקו המ"א, והוא משום דאף בכל מקום שאסור מפני מראית העין אף בציצין נדרים אסור, והו' נדרא בברי שיהיה דאסור דאסור, שם לצל בסימן שאם משנה ברורה ציצין קטן קסה: (מח) ובר"ה ה"מ

קיצור שלחן ערוך

סימן קכב

שערים המצוינים בהלכה

וגם במסעדות שאוכלין את הבשר שם, ואין לתלות לצורך שבת ולסעודת מצוה, מ"מ יש עוד לתלות שהוא חולי קצת, ואע"ג דהכח במג"א (סי' שמו סק"ד) דצריך שיתלה בדבר המצוי, י"ל עפ"י מ"כ בביתא הגר"א ה' שבת (סי' שיש ס"ב) דחולה שיש בו סכנה לא שכיח, ומבואר מזה דספחם חולי שכיח, ובפרט חולי קצת שיש לו כוח בזה שהוא דבר המצוי וע"י חלק ראב"ן (סי' מב סק"ד) בענין המסעדות, שהבאים לשם לאכול אין נוטלין דיהם ואין מברכין, דבדרך מברכה אין בזה איסור מסייע, גם בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' לה בהג"ה) הביא דברי הגאון מהר"א מרגליות שדעו כן.

(י) וישראלית מותרת לכבס בגדי הנכרים, ובשבוע שחל בו ח"ב, אסור גם זה, וכמ"כ ב"ש"ע (תקנא ס"ה), וזהו מ"עם מראית העין, ולכן בצנעה יש לתקן וכמ"כ במג"א (סי' ט), וכתב בערוך השולחן (שם סי"ז) דאם נתפרסם שהוא כובסת שלהם מותרת לכבס, ונראה דמכאן יש לסמוך על המסחר מכבס (לאונדרי) אע"י שעומדת ברה"י, שנתפרסם ששם כובסים גם בגדי גרים, וגם אם רואים שנכנסים לשם יהודים, יש לחלות שהם חיוולים של חיצונות, שמוחר לכבס, ועוד שאם הוא חושש שיע"י הסגר המכבסה יאבד הקונים, הוי זה כדבר האבד, וכעין זה כתוב בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ד סי' ע"ג) ע"י לעיל ה' חוה"מ (סי' קד סק"ז). ועוד הא כתבו בשו"ת מהר"ש (ח"א סי' טו) ומורי מהר"ש ענגיל (ח"א סי' נז) דאם יפסיד פרנסתו אין להשוער מפני מראית העין וע"י לעיל סי' קד סק"ד.

קונטרס אחרון

סק"י. מכבסה שתחתיה פתוח לעסקיו שלא יאבד הקונים כו'. וכוה כתב גם במהש"ק ה' תת"ק סי' י' לענין המסחר בחנות שאם יסגר יאבד הקונים והוי דבר האבד.

קונטרס אחרון

סק"ו. המסעדות שמשדרין בשר לאכול לכל הנכנס שמה כו'. ויש להסתייע גם מגמרא גיטין לה. בשפתה חציה בת חורין שלא היתה מיוחדת לאיש ונתנו בה הפקר ושחררו אותה כדי להציל אחרים, ות"ג יש להציל מטרפות, אלא שיש להזהר עפ"י מ"ש' דהו"ס שבת ד. שהיתה מחזרת אחר הזנות ומתוך כך נכשלו בה אחרים ודומה לאונסין, ויצא דבריה חק"ף, אבל מ"מ יש קצת ראיה, דהאם איכא איסור עשה כמ"כ בגמרא שם, ולכן הוכרחו דהו"ס לחילוק זה. מש"כ בדרוש דידן דהוא מנהג שלא לאכול בשר, והפוסקים התירו להרכבה כגון החולים וסעודת מצוה, משום דמקום חולה ומצוה לא הנהיגו, ובעיר גדולה שמצוי מזה הרבה ולכן קיל הדבר בעיני הבריות ונכשלים בזה, ויש לדמות להא דגמרא ביצה טו: כיון דמקלקלי רבים כו', וכמבואר בפנים בשם כמה פוסקים.

דברי

אורח חיים - סימן רל"ה

יציב

ע"ד הפעלת מכבסה מר"ח עד תשעה באב

וכיון דמקום החיים המהניר באו"מ סי' מקנ"א סק"ף ג' דכיוצא שלנו מותר, וכי"ז שם הביא גירסא ברא"ש פ"ד דמענות סי' ל"ב דגישון שלנו נמי ככיוצא שלנו ומותר ש"ש, אלא שכבר כתב העור שם דנהוג לאסור כל מיני כינוס, והמחבר כתב דלחן להקל כיון שנהוג וכ"כ שאפשר שמדעת אסור ע"ש. וכו' שיהיה רק מנהג, ויש לסמוך על הפמ"ג שלא שייך בזה"ל מסייע, ועל הדגול מרכבה דנשאלה נמי נמחד לא שייך מקיים, והלכה כדברי המחיל נאכל.

(ד) וכשנאני לענמי היימי מלדד בזה דהנ"ל מויר"ד סימן קנ"א לענין מקריע דיש לומר דהוי דחייז להפרישו, אבל הרי בהפסד ממון ליכא מלכות מוכחה, ע"י ויר"ד ב"ק סימן ג' ע"ד דהנ"ל וכו' וכו' ע"י א' דהנ"ל, וע"י דהנ"ל מוכחה שם ס"ק ה' שהביא דהנ"ל נאכל בנאח בנאח הפסד מקריע ד' נאחשק בזה א"ך בסימן ע"ד מנואר להדיא כן, וכן בלגוס כאן בסי' קנ"ז ס"א שאלו מחויב להוציא מחיטו ע"ש. וא"כ הו"ל דשאלה ימכור ויפסד ממון שיתקלקל וכו', לא שייך מסייע, ומועדים כל הקשות ודו"ק שמה בלחיות.

וא"כ גם נאני נאכנסה דיהיה לו הפסד ממון ע"י. דהיי מה שיפסיד הכינוס מהימים אלו לא נאשך הפסד, א"ך ע"י ילכו מחט הנאכס אלו לכנס כל השנה ויפסיד כל המסחר והריות, וזכ"ל א"י מחויב למסוח ולכ"ל אסור מקריע ודו"ק ב"ד. וע"י דהנ"ל בסי' קנ"ז ס"א שאלו נאני לכנס נאני ע"י דשאלה לו מה לאכול ודאי כד' חייז שרי ע"כ ודו"ק.

א"ך כיון שכן, היתיר ברור לפענ"ד עוד מלד אחר, דהנה נאחש"ש שמה בסימן קנ"ג העלה דנאני הנא"ל דליכא מסייע, ולדבריה ילכו מהאסור שיהיה הוא נענמי ע"ש. ויש לומר נמי כיון שהאסור מהל"י שבת, וישנו הרבה שאם המה הכשרים לא יימרו לכנס אלאם ילכו מהם להמלל נאחש"ש ויבואו לחלול שבת, מש"כ כשהוא אלאם הכשרים ע"כ זה הענין והכריות יהיה להם מקום יותר ניקל לשמירת שבת, והוא נאחש"ש מעבירה ממונה מה ולא שייך מסייע, ולדבריה הלה ואפשרו ממילול שבת הוא ודו"ק ב"ד.

חיים מחייבי תורה ח"ד סי' רע"ז, והכא אם האחרים המה ישראלים עובר נאכנס ע"י. אולם לפי המבואר בנתיב נאחש"ש שם סק"ף ג', והוא מהמ"ס פ"ד דמענות דף ל' ע"ד ד"ה ודחייז, ולדאור ליתן לכונס ע"כ"ל א"כ כשיוצא לכוונס ע"כ"ל וע"כ קפידו אסורא ולא הוי מרי עברי דנאחש, וממילא ליכא לפי עור. וגם נאחש"ש סופר בשער המקנה והקנין והסעודות סימן כ"ח בערך לפ"ע א"ה י"ה, דנאחש"ש שאלו מוקמינן הישראל ששני בחוקק שלא יעבור, וממילא מלדד כשהאחר מותר ליכא לפי ע"י ע"ש. ויש להעיר עוד א"ה דוקא דחייז עברי דנאחש"ש או ה"ה כשם טרחה נאחש"ש כן, וכמה השעור זה ודו"ל, [וע"ש מהם להלן במויר"ד]. ועכ"פ כיון שיש ע"כ"ל ג"כ והישראל הקמון מותר ממלל שבת, נאחש"ש נאחש"ש על הפני משה דליכא לפ"ע ע"כ"ל ודו"ק.

(ג) א"ך אסור מסייע לזר עוברי עבירה איכא ע"כ. והנראה דהא חליל בזה דויר"ד בסימן קנ"א ס"א ג' ע"כ"ל, וע"ש בסי' ק"ק ו' להנ"ל שגמ"ל שם דשרי למכור היכא שיוכלו לקנות במקום אחר, וה"ס מחמירין לא פליגי, דלישראל שייך מסייע א"ך גלל תרי עברי דנאחש"ש דמחויב להפרישו מש"כ בנאחש"ש ומומר. וע"י דגלל מרכבה שם דלא שאני מומר, רק כשרואה לעבור בנאחש"ש א"ך אסור כיוצא ע"ש. והנ"ס שהפלאו עליו האחרונים נאחש"ש דלמה לא נאחש"ש דהמחויב עליו להפרישו, וע"י דנאחש"ש ח"א סימן קנ"ז לגבי פרוצים כשהנאכס ילכר אוחס אומרים שחייז דהם, שכבר שרי כולו ערבים זה לזה ויקרא כחייז ואם העלם יעלמו ע"י ע"י דחייז הקדושים, ע"כ לז' בנאחש"ש סי' קס"ג ס"ק כ' גבי להאכל לזי שלם נאחש"ש דו"ק, דאם היה נאחש"ש מלדד לזיכא מרי עברי דנאחש"ש שרי ואפשר דמ"מ איכא מסייע, ונאחש"ש שם העיר דמה הספק נאחש"ש ולהדגול מרכבה אפשר דהיינו דלמג"א יחא"ל ליה דשאלה נאחש"ש נאחש"ש דו"ק בנאחש"ש מסייע מסייע ע"ש. אכן בפמ"ג בנאחש"ש שמה דנאחש"ש לא שייך מסייע, ואסור מסייע רק מרכבה זה דוקא בנאחש"ש לא נאחש"ש דנאחש"ש ע"ש. וא"כ הו"ל דאסור כיוצא דנאחש"ש לא שייך ג"כ אסור מסייע והנ"ס.

נשאלתי דבר מכבסה שהייתה לישראלית, הא"ך לנהוג מר"ח עד ח"י שאלו ככיוצא, ומהנאכס לכוונס יסעו יחידים ושלימים יחידים.

(א) דבאורח הדבר מנואר מרובעלי נאחש"ש נאחש"ש דמענות ה"ל ו' [דף כ"ה ע"ג], דה"ל קנ"א אסור ליה למיעבד ע"כ"ל, והנ"ס בנ"י א"ה סי' מקנ"א שמהנ"ס משמע דאסור א"ך כיוצא לע"כ"ל, ובמחומה דהנ"ס נאחש"ש מ"י קנ"ז המנוע שמה. אכן מביא יוסף נאחש"ש שהה"ד ס"ל דאסור כיוצא נאחש"ש ו' כד' למעט נאחש"ש ולהלכות האנליות, וה"ל לא שייך כיוצא נאחש"ש א"ה א"ה מ"ה סופר דהנ"ד דיש להחמיר משום מלדד הי"ך, והכ"ה יוסף הביא ע"י מהירושלמי דאסור למיעבד ע"כ"ל, והכ"ה שמהנ"ס מלדד עלם הכינוס, והנ"ל שמה נאחש"ש צ"ן לירושלמי הוה, אולם הע"י ס"ק ו' והמג"א ס"ק י"ט העמיקו הע"ס מלדד מלדד ע"י ע"ש. ובמהנ"ס שם דליכא דליכא אסור בכל אחרים גם לישראל יאחש"ש, דנאחש"ש לנאחש"ש ליכא שמה והי"ס דהנ"ס מלדד, וא"ל ודוק. לומר משום מלדד ע"י ששכרו שהוא שלם, וא"ל האסור משום נאחש"ש נאחש"ש לנאחש"ש נאחש"ש ע"ש. וע"י דהנ"ס נאחש"ש נאחש"ש י"ד דהאסור מלדד דהנ"ס הוה לו שטח נאחש"ש לנאחש"ש, ומה"ס אסור ליתן א"ך לכוונס ע"כ"ל ע"ש.

וא"כ ממילא אסור לנאחש"ש לישראל, כ' גורס אסור לנאחש"ש הכינוס וא"כ לפי ע"י. וזה מיוצא הערת ה"ר אפרים נאחש"ש ה' שם על הנה"ד, דמה מלדד ע"י שייך, דא"ך לזיכא אסור בכל אחרים גם לישראל א"ך הכינוס עובר אסור רק הנומ, ולא דמי לנאחש"ש בירור"ד סי' קס"ע סק"ף כ"ג ולכל מקום שאסור משום מלדד ע"י ע"ש, ולהנ"ל ה"ל יחא"ל על הכינוס ששכרו על לפי ע"י והנ"ס.

(ב) וד"כ זה דוקא דחייז עברי דנאחש"ש, אבל כשם עוד אחרים עברי"ם לא שייך לפי ע"י. א"ך לנאחש"ש זה דוקא לכוונס הפני משה ח"ב סימן ק"ה, אבל לכוונס המל"מ ס"ד מהלכות מלדד רש"י ה"ל כ' דשע"כ נאחש"ש העבירה ע"י ישראל אחר אסור לו להשוער ונאחש"ש נאחש"ש.

להורות חלק ז - סימן ע"ח נתן

בדבר בעל בית מלך

אם מותר לכבס לצורך אורחים

(י) וכל כידי וזכרים אסור כ"ז אסור אף לזכר עכו"ם, דהא יתורם מזו מצוה בשמי"ט (סי' הקניא ס"ה) דאסור לעשרות לכבס בגדי עכו"ם בשבוע זה. ואף לחלי דמצוה במשנה ברורה שם (סק"מ) בשם ח"י אדס דזכר אף לזכר לא נאסר מלאש חודש שמי"ט, הנה זה דוקא כידי שבגד הוא של עכו"ם, כיון דגנז עכו"ם היתר מדינא לכבס דאסור רק מעט מראית העין, ומחלי פשוט כזה המניח שם (סק"מ) ואפשר דלנפשי יש להקל, וכן כידי שזכר שהמלכות הוא של עכו"ם שמי"ט, ברם זה שייך רק כידי שבגד הוא של עכו"ם, אבל צריך שהגד הוא של ישראל אלא שמכבס לצורך סימון עכו"ם, כ"ז כשאר בגדי ישראל שאסור בכבס מן הדין, ודאי שם שצ"ע מלוייתם בהלכה על קצור שמי"ט (סי' קכ"ג סק"י), שכתב דמי שיש לו מספר מכבסה דמותר להיות פתוח בשבוע שכל צו ע"כ, כיון שחפצו דשם נכנסים גם בגדי גויים, וגם אם רואים שנכנסים שם יחידים יש לתלות שהם חיתולים של תנוקת שמוהר לכבסן — עיין ערוך השולחן (סי' הקניא ס"ו) — ועוד שאם הוא חושש על ידי סגירת בית מסחרו יאבד את הקונים, הוי זה כדבר האבדור, ועוד דכתבו אחרונים שאם יפסיד פרנסתו אין לחשש משום מראית העין שמי"ט. והנה כל זה שייך רק אם מכבס בגדי נכרים, אבל כשמכבס בגדי יחידים או בגד של עצמו אלא שמשתמש בהגד לצורך נכרים כמו צנרת מלון, ליכא היתר בזה כיון דחול אסור את שם הכבס משום שגילה שמי"ט דפטו מאבילות, ורק בגד השייך לנכרי אסור רק משום מראית העין אבל בגד של ישראל אסור מדינא דגמרא.

רבבות חלק א - סימן שנ"ד אפרים

לקנות מכבסה שיצטרך לכבס בט' הימים ובחומרי

נשאלתי מאחד שרוצה לקנות מכבסה לפרנסה. אבל צריך לפתוח בט' הימים ובחול המועד. והנה לכאורה בט' הימים יש מקום להתיר. אבל בחול המועד לכאורה אין להתיר. ושאלתי מידידי הרה"ג ר' משה שטרן שליט"א וענה לי אם הוא כביסה של סעלה סערוני (ו"א שאין הכעל הבית מטפל בזה כי אם הלוקח) או יש להתיר בדיעבד דהלא הרבה גוים באים לכבוס וכל אחד כובס לעצמו אבל אם הכעל הבית עובד בחנות וע"י הכל יוצא ונכנס אסור בין בט' ימים וכ"ש בחוה"מ עכ"ל. וידידי הרה"ג ר"א חיות שליט"א ענה לי הנה מלבד על האיסור על העושה מלאכה כן יש איסור לגנות את הבגד לכבס זולתו לאותם שהתירו לכבס. ובגידון שיהיה לו הפסד אם לא יפתח במועד או אפשר למסור לנכרי את המכבסה וזה טוב מאוד ואם לא יפתח כמה שעות עכ"ל. ובינתיים בספרים ודאי בשו"ת מהר"י שטייף זצ"ל בסיומ ר"פ שכתב שאפשר להתיר ע"י עכו"ם וגם זה בצ"ע. ובחזו"מ כתב דלכאורה אין להתיר וכתב שיקנה החנות והג"ל נזון בדבר. והנה נראה דאם יכול לסגור שיסגור ואי זה צורך לפרנסה אי"כ ע"י עכו"ם מותר ובאופן דא"א ע"י עכו"ם ויש הפסד גדול אולי יש להתיר בהסכמת גדול. וידידי הרה"ג רבי זילבר שליט"א השיב לי לענין עבודה במכבסה בחוה"מ ובט' הימים לע"ע אין אני רואה היתר בזה.

הלכות חג בחג - בין המצרים - פרק ד

י"ב. אסור לישראל לכבס בגדי הגויים בשבוע שחל בו תשעה באב [ומרי"ח עד שבוע שחל בו תשעה באב אין להחמיר]. וכתבו הפוסקים שיש להקל בשניכור לכל שהן בגדי גויים, או כשמכבס אצל הגויים עצמם בגדיהם, ואם אין לישראל זה מה יאכל, בודאי מותר משום כדי חייו³¹. ויש מקילין בכל אופן כשמכבס בצינעה³².

כ. וכל זה בבגדי נכרים, אבל לכבס בגדי ישראל בודאי אסור, ולכן מכבסה אסור להפעיל אותה בחשעת הימים, ועכ"פ בשבוע שחל בו תשעה באב, ואין ליתן לה בגדים, ואף אין לפועלים לעבוד בה, ואם עלולים ע"י כך לפיטורין, יש לשאול שאלת חכמ³².

כא. מכבסה אוטומטית יכול להפעילה עד שבוע שחל בו תשעה באב, ולאחר מכן יתלה שלט שלא להשתמש בה רק בהיתר ע"פ הוראת חכמ³².

30. בתה"ד סי' קנ"ב כתב דאף דמדינא יש להתיר שהרי אין איסור משום מלאכה רק למעט בשמחה ולהראות אבילות וזה לא שייך בשל גויים, אבל מ"מ כ' דיש להחמיר משום מראית העין, וכ' שם דיש מכבסים רק בגדי גויים ולא בגדי ישראל. והביי סי' תקנ"א הביאו וכ' שב"מ ביר"פ כ' כתר דתענית "הדין קצרה אסור למעבד עבדותיה" ומשמע רשומת לגמרי ממלאכה. וכ"פ בשו"ע שם, וכתב הפמ"ג דבאין לו מה יאכל רק כדי חייו ודאי שרי, ומקורו מתשו' מהר"י ברוגא, וכ"כ בדה"ח ומ"ב שם.

31. המג"א כ' דאפשר דמותר וכ"כ החי"א קל"ג ס"ב, ובשעה"צ סקמ"ד ביאר דלא שייך לאסור כאן בחודי חדרים דאינו איסור דאורייתא. 32. כן מבואר מכל הפר שכל הגידון בשל גויים וחיישי למראית העין שיחשדוהו שמכבס לצורך ישראל, אבל כשמכבס לצורך ישראל בזה אסור מדינא ולא רק ממראית העין. אכן במקום חשש פטורין נראה דשרי דאינו חייב להפסיד פרנסתו הקבועה מחמת כן, דכפמ"ג סי' תרנ"ז נסתפק באיסור דרבנן אי חייב ליתן כל ממנו או רק עד חומש ובפתי"ש ייד סי' קנ"ז הביא מהר"ב דס"ל דדין איסור דרבנן כלית של תורה וחייב ליתן כל ממנו, ואמנם בשו"ת ח"ד (מע' ל' כלל ק"ז עמ' פ"ג ופ"ז) הביא מתשו' שמיקל בזה וס"ל שם דקפוח פרנסה היינו ככל ממנו. וכן הביא שם בסיד שהורע אמת השיג על הרב"ז וס"ל דאיסור דרבנן לא גרע מעשה של תורה ע"ש. ולענין נראה דבחנונו לכו"ע דמי לעשה דרבנן ואין דינו כלא תעשה דרבנן, דכאן אין איסור דרבנן של כיבוס ותספורת, רק יש חיוב אבילות על הוצרכו, והוא עשה דרבנן דהנהגת אבילות וסמ"ג עיין דרבנן ג"ז שיש לה פריט דינים של כיבוס ותספורת שאין הכיבוס עצמו האיסור רק שאינו מתאבל ומסיח דעתו מהאבילות, ולכן לכו"ע יש לו דין של עשה ואין חייב לקפח פרנסתו. ומ"מ הכל לפי הענין, וחשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים.

נראה דאין למחות במכבסה אשכנזית הפועלת מרי"ח עד שבוע שחל בו ת"ב, שהרי מדינא מותר כיבוס לצורך שבת להרמ"א, וכשאין לו אלא חלוק אחד לכו"ע שרי, ולדין דמחליפין כל בגדי שבת כל הבגדים בכלל זה ראה הע' 19, והרי תמיד אפשר לתלות בכך, וגם הספרדים נוהגים היתר בזה, וביון שהם נוהגים היתר ממילא אף לדין י"ל דמותר לכבס לצרכם לצרכי שבת, כיון דאף לדין שרי בזה מדינא. ואף לחומרא שהביא המ"ב דמשמע שנהגין לאסור בזה, י"ל דרומרא זו רק לדין דבלא"ה מחמירין מרי"ח אבל לדידו שנהגו היתר בזה, אי"כ י"ל דלא החמירו לכבוד שבת לכבס לצרכם.

32*. מכבסה אוטומטית, כתב בספר אבילות החורבן שאין חייב לסגור המכונה אף כשבוע שחל בו ת"ב, שיכול לתלות שמכבסת בגדים של היתר כבגדי קטנים וכדו' ואין חייב לבדוק וכשי"כ כשעובד באיזור של נכרים, שאז תולין בגויים דהם משלמין ושוכרים המכונה ומכבסין לעצמם. ודבריו נכונים, ומ"מ נראה דצריך לתלות שלט על המכונה שאין להשתמש בו בשבוע שחל בו ת"ב רק בדרך היתר ע"פ חכמ הגון לצורך חולים או בגדי קטנים או לצורך מצוה ורמ"א תקנ"א ס"ג, או שיש כינים כבגדים וכדו' ואין בגד אחר וע"י פתי"ש שפי"א סק"ב.

צבי רייזמן

מחבר ספרי רץ כצבי - לוס אנג'לס

גדר מנהגי אבלות תשעת הימים לעומת אבלות על אביו ואמו

באבלות שבעה: יש דברים האסורים כדי שהאבל יהא מנוול, כגון רחיצה סיכה ונעילת הסנדל. או כדי שיצטער, כגון תשמיש המיטה. ויש דברים האסורים מטעמים אחרים, כגון איסורי תלמוד תורה ושאלת שלום, דילפינן מ"האנק דום" שאכל צריך להיות בשתיקה. וכן איסור מלאכה, דילפינן מ"הפכתי חגיכם לאבל", שיום אבל צריך להיות יום בטלה כמו חג. ונראה דבשבוע שחל בו תשעה באב לא אסרו חכמים אלא אותם איסורי שבעה, שאי קיומם היה גורם להסחת דעת מאבלות כגון כיבוש. וכן מבואר מלשון רש"י בתענית (כט, ב ד"ה אפילו) שאסור אפילו לכבס ולהניח לאחר תשעה באב, ונראה כמסח דעתו שעוסק בכיבוש בגדים.

וכן מתבאר בספר הלכות חג בחג (בין המצרים, פרק ד הערה 32) בהסבר ההיתר לכבס בתשעת הימים, כאשר יש חשש שאם כתוצאה מסגירת המכבסה יגרמו פיטורי עובדים: "דכאן [בתשעת הימים] אין איסור דרבנן של כיבוש ותספורת, רק יש חיוב אבלות על החורבן והוא עשה דרבנן דהנהגת אבלות (סמ"ג עשין דרבנן ג), שיש לה פירוש דיינים של כיבוש ותספורת, שאין הכיבוש עצמו האיסור רק שאינו מתאבל ומסיח דעתו מהאבלות".

והיינו כמבואר, שבימי השבעה נצטווה האכל לנהוג במעשים שיש בהם ביטוי לאבלותו וצערו. ולעומת זאת, עניינה של האבלות על החורבן הוא בציווי שלא להסית את הדעת מהאבלות, ולכן רק הכיבוש נאסר [מתוך כל המעשים שאכל על אביו ואמו נאסר בהם] - כי הכיבוש גורם להיסח הדעת מהאבלות. ואמנם כאשר אין בכיבוש היסח הדעת, אין בו איסור, וכפי שנקטו כמה מהפוסקים בטעם ההיתר לכבס בגדי נכרים בתשעת הימים, משום שאין בזה היסח הדעת מהאבלות על החורבן.

ג. ממוצא הדברים מתבאר היטב מדוע בפשטות אין כל איסור בהפעלת מכבסה בשירות עצמי בתשעת הימים, שהרי בימים אלו לא נאסר מעשה הכיבוש או השכרת כלים חרשים, אלא נאסר רק פעולות המסיחות את הדעת מהאבלות על החורבן. ולכן רק כיבוש רגיל שמכבס בעצמו ומנקה את בגדיו ומחדשם יש בו היסח הדעת מאבלות, ואסור. אבל כיבוש שנעשה ללא כל פעולה מצדו [במכבסה בשירות עצמי] ואף ללא ידיעתו, אינו גורם הסחת דעת, ולכן מותר להפעיל שירות זה בימים אלו.

ומובן טעם החילוק בדין אכילת בשר ושתיית יין שנאסרה בתשעת הימים, והתורה בימי האבלות על אביו ואמו, כמפורש בשו"ע (יו"ד סימן שעת סע"ז ח) "כיון שנקבר המת מותר לאכול בשר, ולשתות יין מעט בתוך הסעודה", ובהלכה הסמוכה נאמר: "מקום שנהגו להבדות בבשר ויין ומיני מטעמים ערשין". ולכאורה תמוה, אם מנהגי האבלות בתשעת הימים מבוססים על דיני האבלות על אביו ואמו, איך יתכן שבתשעת הימים נאסרה אכילת בשר ושתיית יין, בעוד שבשבעה ימי האבל הדבר מותר.

אכן לפי המבואר, הבדל גדול ישנו בין האבלות בתשעת הימים שיסודה הוא בציווי שלא להסית את הדעת מהאבלות, ולכן נאסרה אכילת בשר ושתיית יין, שיש בהם היסח הדעת מהאבלות על החורבן. לבין ימי השבעה שהאכל נצטווה לנהוג במעשים שיש בהם ביטוי לאבלותו וצערו, ואכילת בשר ויין אינם מעשים שמצאו חז"ל לתקן שינהג בהם האכל כאות וביטוי לאבלותו.

* * *

סוף דבר, נתבאר כי יסודם של הלכות האבלות בתשעת הימים, שונה במהותו מדיני אבלות על אביו ואמו. ובעוד שבימי השבעה נצטווה האכל לנהוג במעשים שיש בהם ביטוי לאבלותו וצערו, ומצאו חז"ל לנכון לקבוע כי כיבוש הוא מהמעשים האסורים לאבל, ואילו אכילת בשר ושתיית יין מותרת. הרי שעניינה של האבלות על החורבן בתשעת הימים הוא בציווי שלא להסית את הדעת מהאבלות, ולכן רק נאסרה אכילת בשר ושתיית יין, וכן נאסר הכיבוש - מכיון שמעשים אלו גורמים להיסח הדעת מהאבלות.

אמנם כבר נתבאר, שכאשר במעשים אלו אין היסח הדעת מהאבלות, אין בהם איסור, וכנ"ל.

א. בשו"ת משמרת חיים (סימן ח) דן בשאלת פתיחת מכבסה אוטומטית במקום שגרים בו נכרים בשבת וביום טוב או בזמן אבלות על אביו ואמו [הלכה פסוקה בשו"ע (יו"ד סימן שפ) שאכל אסור בעשיית מלאכה בימי השבעה]. וכתב: "נראה שבעל המכבסה יצטרך לסגרה אם אירע לו אבל. וראיה לזה ממה ששינוי במו"ק (יא, ב) החמירין הגמלין והספנין הרי אלו לא יעשו ואם היו מוחזקים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו. ופירש הראב"ד מביא הרא"ש שם, שבעל הספינה הוא אכל, או אם הספינה היתה שכורה מכבר על זמן ידוע, ובתוך הזמן אירע אבל לבעל הספינה, אין לשוכר להפסיק את מלאכתו. אבל אם כלה זמן השכירות בתוך ימי אבלו, והשוכר רוצה לשוכרה מחדש או אסור. והלכה זו מבוארת ביותר בשו"ע (יו"ד סי' שפ סע' יד) וברמב"ם (הל' אבל פ"ה ה"א). ולפי זה בנדרן דידן, שכל הנכנס למכבסה על מנת להשתמש במכונות שוכר את המכונות לשעה זו - לשעת הכיבוש, ונעשה עכשיו שכירות חדשה בימי אבלו של בעל המכבסה, וזה אסור". ומבואר בדבריו שמאחר ואסור לאכל על אביו ואמו להשכיר שכירות חדשה בימי אבלו, אסור לו לפתוח מכבסה בשירות עצמי, כי הבאים להשתמש בשירותי המכבסה נחשבים כ"שוכרים" שכירות חדשה בימי האבל.

נשאלת איפוא השאלה, האם גם בהלכות האבלות על חורבן בית המקדש - בתשעת הימים, נאמרה ההלכה שאסור להשכיר שכירות חדשה, ובשל כך נאסור על פתיחת מכבסות בתשעת הימים, ואפילו מכבסות המופעלות בצורה אוטומטית.

ובעצם השאלה היא יסודית ועקרונית - האמנם נכונה ההשוואה בין דיני אבלות על אביו ואמו לבין דיני האבלות על חורבן בית המקדש, או שמא יש לחלק ביניהם. ובהכרח שיש חילוק, שהרי אכל לא נאסר באכילת בשר ושתיית יין בימי השבעה, בעוד שבתשעת הימים נאסר הדבר, וצ"ע.

ב. ונראה לחלק בין גדר האבלות על אביו ואמו לבין גדר האבלות בתשעת הימים, ונקח כדוגמא את איסור הכיבוש.

כתב הרמב"ם (הלכות אבלות פ"ה ה"ג) "ומנין שהאכל אסור לכבס בגדיו ולרחוץ גופו ולסוך, שנאמר התאכלי נא ולבשי בגדי אבל ואל חסוכי שמן, ורחיצה בכלל סיכה, שהרחיצה קודמת לסיכה, שנאמר ורחצת וסכת. וכשם שאכל אסור בכיבוש בגדים כן אסור לכוש כלים לבנים חרשים ומגוהזים". ומשמע שהאיסור הוא מעשה הכיבוש. והיינו משום שבשבעה ימי האבלות נצטווה האכל בהנהגות אבלות, במצוות עשה ובמצוות לא תעשה, שהם מעשים המבטאים את אבלותו. אולם בתשעת הימים לא נאסר לנהוג במעשים מסויימים [כגון כיבוש ותספורת או אכילת בשר ושתיית יין], אלא יש חיוב להתאבל בימים אלו על חורבן בית אלקינו, ואם יכבס או יסתפר, וכן בשעה שאוכל בשר או שותה יין הוא מסיח דעתו מהאבלות. וכדברי רש"י (תענית כט, ב ד"ה אפילו) "ונראה כמסית דעתו, שעוסק בכיבוש בגדים".

וכן מפורש בדברי המהרש"א (חידושי אגדות תענית ל, א) בתוך דבריו בביאור טעם איסור תלמוד תורה בתשעה באב, שאינו בגלל שהלימוד משמח את הלב, אלא "איכא טעמא אחרינא, משום שלא ישכח אבלו של יום, ובשאר עסקים נמי אסור מהאי טעמא. ולרבותא נקט, דאפילו ללמוד תורה אסור בוי". ואף כי המהרש"א כתב את דבריו לענין עיצומו של יום תשעה באב, מ"מ מדבריו כי יסוד הנהגות האבלות על החורבן הוא שלא יסיח את דעתו מהאבלות על חורבן בית המקדש.

אמנם, כאמור, באבלות על אביו ואמו, שם לא נאמר שצריך שלא להסית הדעת מהאבלות, אלא גדר האבלות הוא שתיקנו הנהגות מיוחדות לאבל שיעשה מעשים המבטאים את אבלותו.

יסוד זה בהגדרת אבלות תשעת הימים, נתפרש בדברי הגרי"ד סולוביצקי (שיעורי הרב, עניני תשעה באב סימן ה) וז"ל: "ונראה שלא אסרו חכמים שום איסורי שבעה בשבוע שחל בו תשעה באב חוץ מכיבוש, משום דשאני כיבוש משאר איסורי שבעה. דהנה יש כמה סוגי איסור

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

הדלקת נרות חנוכה	שמיטת כספים	א	קיום הבטחות
בשליחות	גורל הנר"א	ב	תמימות בספירת העומר
היובי הנכדים בכבוד סביהם	הצלת נפש בנפש	ג	קמן שהגדיל
יששכר וזבולון	מעויות בתפילת ר"ה	ד	לא בשמים היא
קריאת שמות	בינונים תלויים ועומדים	ה	פדיון הבן בספיקות
השתנות הטבעים	קדושת שביעית בד' מינים	ו	זר בכרכת כהנים
תפילין של ר"ת	הלכות מצוות בכבוד ס"ת	ז	רות המואביה ובדיני גרות
תורה עם דרך ארץ	דברים האמורים בשבת	ח	תקיעות בעת צרה
לא יסתור דברי אביו	משום השמעת קול	ט	ברכת שהחיינו בציצית
האזנת סתר	מעויות בתפילה ובכהמ"ו	י	שכיתת הארץ
הכותל המערבי	פנדק בשני אדום	יא	כהנים בקברי צדיקים
לא ילבש	קיום המכמי בחירות	יב	התחלה בתפילה ובמצוות
חטא כדי שיוכה חברך	מצוה בו יותר מבשלוהו	יג	תפילת מוסף
ברכת החמה	או הידור מצוה	יד	נדרי צדקה במחשבה
יין שביעית לד' מוסות	ברוך שפטרני	טו	יציאה מארץ ישראל
תנאי בקיום מצוות	מקדש מעט	טז	קידוש ה'
רפואה ועישון ביו"ט	פונדקאות	יז	מעשה שבת
	פדיון שבויים	יח	מאכלים עם מיני דגן

רשימת השיעורים - שנה שנייה:

אזהב ושונא	ברכת הגומל - לעוברי דרכים	נא	מדבר שקר תרחק
נר איש וביתו	לא תתגודדו	נב	וחי בהם, קביעת רגע המוות
הנה ושבעת בניה	כל תשחית	נג	חמר מדינה לקידוש והבדלה
עשרה במבט	מצות מעקה	נד	ההנהגה במחלוקת הלכה
קדיש	ברוב עם הדרת מלך	נה	וקבלה
רפואה סגולית בשבת	או זריון מקדימן למצוות	נז	חזקת כהונה
מוזוה במקום שאין בו ד' אמות	י"ג מדות	נח	אנכי ה' אלוך
לחם משנה	הפסק בדיבור בתקיעות ועוד	נז	גזירות פסולים
חיבור והפרדת אותיות	עיניו ביו"ב, ומצות אכילה	נח	פנים חדשות
עבד איניש דינא לנפשיה	בעיו"כ	נט	תכלת בציצית בזמן הזה
מכירת בתי כנסת	מצות חינוך	ס	תינוק שנשבה
נשים בפרשת זכור	הפסוק מדבר ועושהו	סא	בגדרי כל תשקצו
על שם הפור	שיכור בהלכה	סב	צער בעלי חיים
צורות אדם ומשמיים במרום	מילה שלא בזמנה	סג	ירושלם בשררה וברבנות
אתר אינטרנט הפתוח בשבת	כופין על מדת סדום	סד	אילת - בירור גבול דרום
תאריכים ושמות לועזיים	קנין כסף - שמורות	סה	א"י
מסחר בחול המועד	סיפומתא	סו	אשו משום חציו
קו התאריך	מעשר כספים	סז	לא תחמוד

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

נחמו נחמו עמי	נפילת אפים	קא	גניבת דעת
עיקר ומפל בברכות	כניסת כהן לבתי חולים	קב	ספיה לקמן
יחוד	הזק ראה	קג	אונאת דברים
חלב נכרי - מצלמות וידאו בהלכה ק"ז	סתם יינם	קד	קדושת הכהנים והלוויים
ד.ג.א. בהל' עונות וממונות	מבילת כלים	קה	תורה שבעל פה
עני המהפך בהררה	פתיחת מסעדות ומכבמות	קו	נרות שבת
שלשה ספרים נפתחים	בתשעת הימים	קז	מנץ עשרה לדברים שבקדושה

עולמות . לימוד בעיון

תכנית המועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד
מתוך דפי מקורות במגוון סוגיות הלכתיות וביורור מנהלים
לסיוע בהקמת שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להקמת השיעור
לתרומות ולהנצחות, ניתן לפנות: 050-410-2399, info@olamot.net
פרטים נוספים באתר: www.olamot.net

מקומות בהם מתקיימים שיעורים:

אלעד • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • גבעת שמואל • גדרה • דימונה • חיפה • טלו סטון • יבנה • ירושלים • ישובי שער הנגב • כפר סבא • מודיעין • מעלה אדומים
מעלות • נתניה • פתח תקוה • עפולה • צפת • קרני שומרון • רחובות • רמלה • רעננה • שעלבים • תל אביב • בסיס צה"ל • תעשייה אירית • אוניברסיטאות
בדפוס • בלשמיור • הונג קונג • נצואלה • מורנו • לונדון • לוס אנג'לס • לייקווד • מונטריאל • מיאמי • מכסיקו סיטי • ניו יורק • סן פאולו • פריס • ציריך • שיקגו

